

**KADINLARIN HAYATINDA BİR KIRILMA OLARAK ANNELİK
VE ANNELİK ZAMANLAMASINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER**

Tuğçe AYSU GÜMÜŞ

18 11 54 102

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Doktora Programı

Danışman: Prof. Dr. Nurgün OKTİK

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Şubat, 2025

KADINLARIN HAYATINDA BİR KIRILMA OLARAK ANNELİK VE ANNELİK ZAMANLAMASINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Tuğçe AYSU GÜMÜŞ

18 11 54 102

ORCID: 0000-0003-0199-6658

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Doktora Programı

Danışman: Prof. Dr. Nurgün OKTİK

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Şubat, 2025

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

TUĞÇE AYSU GÜMÜŞ'ın "Kadınların Hayatında Bir Kırılma Olarak Annelik ve Anneliğin Zamanlamasını Belirleyen Faktörler" başlıklı tezi 14.02.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi oy birliğiyle/oy çokluğuyla, başarılı/başarısız olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Prof.Dr.Nurgün OKTİK (Danışman) Maltepe Üniversitesi	
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Ceren ALKAN Maltepe Üniversitesi	
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Ferhat DEĞER Maltepe Üniversitesi	
Üye	Doç.Dr.Ayşe ABBASOĞLU ÖZGÖREN Hacettepe Üniversitesi	
Üye	Prof.Dr.Fatma Umut BEŞPINAR AKGÜNER Orta Doğu Teknik Üniversitesi	

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu tezin her aşamasında sabrı, bilgisi ve deneyimiyle yanımda olan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Nurgün Oktik'e bu süreçte bana kattığı her şey için minnettarım. Her tıkanığım noktada kendisine danışabildim, yönlendirmeleriyle araştırmanın her aşamasında birlikte çalışabildim ve birçok tıkanıklığı sayesinde aşabildim. Bu süreçte kendisinden yalnızca tezin nasıl yazılacağını değil nasıl iyi danışman olunacağını da öğrendiğimi düşünüyorum. Dr. Ceren Alkan'a hem akademik değerlendirmeleri için hem de dostluğu ve her başım sıkıştığında bana yer açtığı için teşekkür ederim. Doç. Dr. Ayşe Abbasoğlu Özgören'e bu tezi şekillendiren katkılarından ve yorumlarından ötürü teşekkür ederim. Ayrıca Prof. Dr. Fatma Umut Beşpınar Akgüner ve Dr. Ferhat Değer hocalarıma da tezi değerlendirerek son halini almasındaki önemli katkılarından ötürü teşekkür ederim.

Ayrıca arkadaşlık, meslektaşlık ve tüm destekleri için İrem Sosyal Al, Fatih Ardıç, Ezgican Meral ve Özgür Demirci'ye teşekkür ederim.

Bu tezi tamamlayabilmem için benden hiçbir desteğini esirgemeyen, anlayışla yanımda olan anneme, babama ve kardeşime teşekkür ederim. Tam bu dönemde ilişkimize bir de ebeveynlik eklediğimiz ve oldukça zor bir dönemi sevgi, sabır ve ortaklıkla aştığımız eşim Alper Gümüş'e buraya sığdırmanın mümkün olmadığı her şey için teşekkür ederim. Bir de canım Öykü'ye, bizimle olduğu için teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

Tuğçe AYSU GÜMÜŞ

Şubat, 2025

ÖZET

KADINLARIN HAYATINDA BİR KIRILMA OLARAK ANNELİK VE ANNELİK ZAMANLAMASINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Tuğçe Aysu Gümüş

Doktora Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Doktora Programı

Danışman: Prof. Dr.Nurgün Oktik

Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2025

Bu çalışma, çoğunluğu İstanbul'da yaşayan kadınların anneliğe dair düşüncelerini ve annelik zamanlamasını belirleyen faktörleri anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, doygunluğa ulaşana dek 43 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve tematik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Görüşmeler, 30 yaş üstü olup çocuğu olmayan ve çocuk sahibi olmayı isteyen ya da bu konuda kararsız olan 23 ve ilk çocuğunu 30 yaş ve üzerinde doğurmuş 20 kadın olmak üzere iki ayrı grupta yapılmıştır. Bulgular, anneliğin kadınların yaşamında bir kırılma yaratacağı fikrinin her iki grupta da hâkim olduğunu ancak bu kırılmanın olumsuz olacağına dair inancın çocuğu olmayan kadınlarda daha yaygın olduğunu ve bu söylemlerin onları çocuğu olan kadınlardan daha fazla etkilediğini göstermektedir. Çocuğu olan kadınlar, değişen koşulları hayatlarına entegre etmenin yollarını bulmuş görünmektedir. Örneklemdeki kadınlar çocuğun psikolojik sağlığına ve gelecekteki travmalarına ilişkin kaygılar taşımakta ve bu durum annelik planlamasında belirleyici olmaktadır. Zamanlama kararlarını etkileyen temel faktörler arasında kariyer ve partner en başta olmak üzere, ekonomik ve politik belirsizlikler de öne çıkmıştır. “Doğru” partnerin varlığı ile çocuğa dair istek ve zamanlama konusundaki uyumlar, bu içsel müzakerelerde belirleyici niteliktedir. Ayrıca biyolojik yaş, kadınlar için önemli bir sınır çizmeye devam etmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesi; Giddens’in modernite ve bireysel kimlik kuramı, Beck ve Beck-Gernsheim’in bireyselleşme ve tercih biyografisi yaklaşımları, Foucault’nun biyopolitika ve kendilik teknolojileri kavramları ile feminist annelik

eleştirileri, özellikle de Rich'in “annelik” ve “annelik etme” ayrımı üzerinden şekillendirilmiştir. Türkiye’de annelik zamanlaması üzerine nitel bir araştırmanın eksikliğini gidermeyi hedefleyen bu çalışma, kadınların öncelikleri ve düşüncelerine ışık tutarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: annelik, annelik etmek, annelik zamanlaması, kimlik, bakım verme ve annelik sorumlulukları.

ABSTRACT

BECOMING A MOTHER AS A CRITICAL TRANSITION IN WOMEN'S LIVES AND FACTORS DETERMINING ITS TIMING

Tuğçe Aysu Gümüş

PhD Thesis

Sociology Department

PhD Sociology Programme

Thesis Advisor: Prof. Dr. Nurgün Oktik

Maltepe University Graduate School, 2025

This study aims to understand the perspectives of women, mostly residing in Istanbul, on motherhood and the factors shaping the timing of becoming a mother. A total of 43 participants were interviewed and analyzed through a thematic analysis approach. The interviews were conducted with two distinct groups: 23 women aged over 30 who do not have children but wish to or are undecided about having them, and 20 women who had their first child at age 30 or older. Findings reveal that the dominant discourses on motherhood influence childless women more profoundly than those with children, amplifying negative perceptions of motherhood as a disruptive life event. Women with children seem to have found ways to integrate changes into their lives. Participants expressed significant concerns about the psychological well-being of children and the potential for future traumas, which created anxiety around timing of motherhood. The primary factors influencing timing decisions included career and partner considerations as well as economic and political uncertainties. For many women, the absence of a partner, their partner's desire for children, and alignment on timing emerged as critical determinants in these internal negotiations. Biological age continues to set significant boundaries for women in timing decisions. The theoretical framework of this study draws upon Giddens' modernity and self-identity, Beck and Beck-Gernsheim's individualization and choice biography, Foucault's concepts of biopolitics and technologies of the self, as well as feminist critiques of motherhood, particularly Rich's distinction between "motherhood" and "mothering." This study addresses the lack of qualitative research on

the timing of motherhood in Turkey, contributing to the literature by highlighting women's priorities and perspectives.

Keywords: motherhood, mothering, timing of motherhood, identity, care and responsibilities attached to motherhood.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem.....	6
1.2 Amaç	17
1.3 Önem.....	18
1.4 Varsayımlar.....	19
1.5 Sınırlıklar	20
1.6 Tanımlar.....	22
2. GENEL BİLGİLER	24
2.1 Kavramsal ve Kuramsal çerçeve.....	24

2.1.1	Bireyselleşme ve modern kimliğin kadınların yaşamında ve anneliği anlamlandırmadaki etkisi.....	25
2.1.2	Annelik pratikleri ve özneleşme	31
2.1.3	Feminizm ve ataerkil annelik eleştirisi	32
2.2	Annelik Üzerine Literatür Taraması	36
2.2.1	Annelik ideolojileri	42
2.2.2	Anneliğe geçiş deneyimleri: hazırlıksızlık, ikircikli duygular ve deneyim kazandıkça dönüşen anlamlar	47
2.2.3	Çatışan roller bağlamında annelik	52
2.2.4	Annelik ve bakım vermek: bedensel, fiziksel, duygusal emek ve zaman.	54
2.3	Zamanlama Üzerine Literatür Taraması	60
2.3.1	Doğurganlık niyetleri ve kararları.....	62
2.3.2	Kadınların yaşamlarındaki kritik eşikler.....	64
2.3.3	Biyolojik saat baskısı	70
3.	YÖNTEM	74
3.1	Araştırma Modeli	74
3.2	Katılımcı grubu	75
3.3	Veriler ve Toplanması	80
3.4	Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	81
4.	BULGULAR VE TARTIŞMA.....	83
4.1	Bir Kırılma Olarak Anneliğin Anlamlandırılması ve Deneyimlenmesi	87

4.1.1	Annelik ve annelik etmek	94
4.1.2	Annelik: kendi için yaşamaktan çocuğu için yaşamaya geçiş	99
4.1.3	Bakım vermek: bitmeyecek bir sorumluluk.....	104
4.1.3.1	Ekonomik ve psikolojik sorumluluklarda değişen denge.....	109
4.1.3.2	Çocukla alışma: kadının annelik dışı alanı ve zamanın bölünmesi	114
4.1.3.3	Partnerle sorumluluk dağılımı ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi	119
4.1.4	Anneliğe eşlik eden duygular: kurulan bağlar, korkular, kaygılar, sevgi ve tatmin	124
4.2	Annelik Zamanlamasına Etki Eden Faktörler.....	127
4.2.1	Çocuk sahibi olmaya dair istek üzerine	130
4.2.1.1	İstemek	132
4.2.1.2	Tereddüt etmek	135
4.2.1.3	Hazır hissetmek: kişinin kendine, anneliğe ve çocuğa dair düşünceleri	139
4.2.2	Yaşam evrelerinde normatif sıralamanın etkisi	148
4.2.2.1	Maddi koşullar ve kariyer.....	150
4.2.2.1.1	Talepkâr mesleklerin arpışması.....	154
4.2.2.2	Partner.....	156
4.2.3	İdeal yaş aralığı: yok ama var	163
4.2.3.1	Alt-limit belirleyicileri.....	166

4.2.3.1.1 Yumurta dondurma	167
4.2.3.2 Üst-limit belirleyicileri	168
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	171
KAYNAKÇA.....	192
EKLER.....	227
Ek:1: T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Kararı	227
Ek:2: Derinlemesine Görüşme Soruları.....	228
ÖZ GEÇMİŞ	230

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Birinci Grup (30 yaş üstü çocuğu olmayan) derinlemesine görüşme katılımcıları demografik bilgiler	77
Tablo 2. İkinci Grup (bir kişi hariç ilk annelik yaşı 30 yaş üstü olanlar) derinlemesine görüşme katılımcıları demografik bilgiler	78
Tablo 3. Nitel Analiz Tablosu	83

KISALTMALAR

HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
İDGT	: İkinci Demografik Geçiş Teorisi

1. GİRİŞ

Bu kitabı yazmaya başladığım günlerde, bunun bir tür sihirbazlık numarası gibi bir şey olacağını düşünmüştüm: Kitabı yazacaktım ve kitap bana gerçekten çocuk isteyip istemediğimi söyleyecekti. ... Bu kitap bana kendini yıllar yıllar boyu yazdırdı. Cevabı, biraz daha uzansam ulaşabileceğim bir yerde, hemen bir sonraki köşenin ardında, belki ertesi gün yazacaklarımın içindeymiş gibi gösterdi. Ama o gün asla gelmedi. Ama otuz altı, otuz yedi, otuz sekiz, otuz dokuz yaşlarımı ardında bırakırken umut hep vardı ve birkaç ay sonra kırkına basacağım.

-Hetî¹

Sosyolojik bir olguyu fark etmek bakışımızı kimi zaman dışarı kimi zaman içeri döndürmeyle başlayabilir. Hem Smith'in (1974) kadınların deneyimlerinin sosyolojik araştırmalardan dışlanmış olduğuna dair vurgusu, hem de feminist düşüncedeki "kişisel olan politiktir" anlayışı, toplumsal cinsiyet üzerine birçok çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Feminist yazında annelik Simone de Beauvoir tarafından ilk olarak 1949 yılında ataerkil sistemin bir aracı, kadınları doğurganlıkları üzerinden tanımlamaya zorlayarak biyolojik kaderine indirgenmesine sebep olarak toplumsal hayattan izole eden ve bireysel özgürlüklerinden uzaklaştıran bir unsur (1989), Shulamith Firestone (1970) tarafından da cinsiyet eşitsizliğinin temel kaynağı olarak tanımlanmıştır. Ancak 1970'lere kadar annelik anneler üzerinden ele alınmamıştır, bu tarihten sonra anneler de bir özne olarak değerlendirilerek anneliğe dair çalışmalar başlamıştır (Rochefort, 2020). Bu bağlamda araştırmacıların kendi annelik yapma deneyimlerinden ve gözlemlerinden ve meraklarından hareketle annelik üzerine birçok çalışma yapılmıştır ancak bu çalışmaları başlatan Adrienne Rich'in (1976) metni kabul edilebilir. Rich'le birlikte annelik, bir araştırma alanı olarak kurulmuş olup ardından gelen birçok araştırma da bu çalışmanın mirasına değinmektedir (O'Reilly, 2004). Bu tezin yazıldığı dönemde annelik uzun yıllardır çalışılan bir konudur. Annelerin ve kızlarının (ve özellikle de başkalarının anneleri olan kızların) bakış açısı (Lawler, 2002), psikanalitik açıdan anneliğin araştırılması (Chodorow, 1979), sosyolojik açıdan annelik ve kapsayan mitler ile

¹ Bkz. Heti, S. (2019). *Annelik* (A. Mertan, Çev.). İstanbul: Nebula Kitap. s.276-277'den alınmıştır

deneyimlerin karşılaştırılması (Miller, 2010), feminist annelik deneyimi (O'Reilly, 2006) üzerine metinler yazılmış ve bu tez bağlamında ilgili olanların literatür bölümünde verildiği birçok başka araştırma yapılmıştır. Dolayısıyla Miller'ın (2010) kendi araştırmasını yaptığı dönemde belirttiği üzere annelik keşfedilmemiş bir alan değildir, bugün böyle olmaktan daha da uzaktır.

Türkiye'de annelik, ulusal kimlik inşası üzerinden (Sancar, 2012), modernleşme sürecinde annelik kimliğindeki dönüşümler üzerinden (Bora, 2001), "doğru annelik" eğitimleri ve bunun orta sınıf çekirdek aile idealini aktarmadaki rolü üzerinden (Bayraktar, 2011), annelik ideolojileri üzerinden (Eke, 2023); veya toplumsal cinsiyete ilişkin annelik deneyimleri üzerinden (Ozansoy Tunçdemir, 2024) çalışılmıştır. Son zamanlarda, annelik kimliğini reddeden ve tercihen/gönüllü çocuksuz kadınlara dair araştırmalar da artmıştır (Sever, 2015; Dalay Tez, 2016; Yıkılmış, 2018; P. Eke, 2022). Yıkılmış (2018), Türkiye'deki pronatalist kültürün cinsiyetçi yönlerini eleştiren kadınların çocuksuzluğu bir mücadele alanı olarak gördüklerini, ancak bu eleştirilerin bazen farkında olmadan annelerle annelik etmeyen kadınlar arasında yeni hiyerarşiler yaratabildiğini belirtmiştir. Çocuk sahibi olmayan kadınları "özgür kadın" ve çocuk sahibi olanları da "sistemin kurbanı" gibi konumlandıran bu türden hiyerarşilerin pronatalist kültürün ataerkil değerlerine doğrudan bir meydan okuma içermediği için annelik etmeyen kadınların marjinalize edilmesine karşı etkili bir direnç oluşturamayacağı; aksine, annelik ideolojisinde suçlamayı sürdüren mevcut ataerkil yapıyı besleyebileceğine dair önemli bir vurgu yapmıştır (Yıkılmış, 2018).

Bu tezi ayarıştıran unsur kadınların annelik zamanlamasına etki eden faktörlerin annelik yaşının ilerlemesi bağlamında araştırılmasıdır. Araştırmanın önemli bir çıktısı, anneliğin nasıl anlamlandırıldığıının ve bir annenin sorumluluğu olarak görülen konulardaki değişimin de bu zamanlamada etkili oluşudur. Bu araştırmanın şekillenmesindeki en önemli unsur, doktora eğitimine başlamamla birlikte hayatıma birçok farklı kanaldan giren annelik düşüncesidir. Görüşmelerde birçok kadın tarafından tekrarlanan 30 yaş sonrası gerek çevrelerinden gerekse jinekologlarından gelen doğurganlığın azaldığı ve biraz daha beklerlerse zorlanacaklarına dair "uyarı"lardan biri, bir jinekoloğun muayene

sonrasında konuyu kendisi açarak yaptığı bilgilendirme ile benim de hayatıma girdi ve hem sinirlendirdiği hem de korkuttuğu bir kırılma yaratarak annelik sürecimi başlattı. Baştan itibaren, çocuğa ilişkin karar vermenin Turner'ın (1969) bahsettiği "liminal" evre ile benzerliği ve çocuk sahibi olmanın kişinin yetişkinliğe geçişinde de önemli bir aşama olarak kabul edilmesiyle bunun bir "*rite of passage*" [geçiş ritüeli] (Van Gennep, 1960) olarak okunması hem kendimin hem de başka kadınların buradan nasıl çıkacağına ve çıktığına ilişkin merakımın merkezindeydi. Bunun ardından tez önerisi, araştırması ve yazımı boyunca annelik sürecinin farklı aşamalarında yer almam, tezi de şekillendiren bir etkiye sahiptir. Deegan ve Hill (1991) de Victor Turner'ın liminal evre ve Van Gennep'in geçiş ritüelleri [*rite de passage*] kavramları aracılığıyla doktora tez yazım sürecini de öğrenci kimliğinden profesyonel bir yazar ve akademisyene dönüşümü sağlayan belirsizlik, zorluklar ve krizlerle dolu "liminal" bir evre olarak ele alırlar. Turner'ın teorisinden aktararak: "Eşik döneminde geçişteki kişiler [*liminar*] (bu evreye giren kişiler) belirsizdir çünkü geçmişteki ya da gelecekteki duruma ilişkin ya çok az ya da hiç benzerliği olmayan bir kültürel alandadırlar (Turner ve Turner, 1978, s.249)," diye belirtirler (Deegan ve Hill, 1991, s. 324). Bu tezin başlangıcından itibaren bir geçiş aşamasını iyi kötü atlattıktan sonra diğerinin de sonuna yaklaşmış durumdayım.

Kadınların annelik zamanlamasını neye göre belirledikleri sorusu ile başlayan araştırmada bu soru her zaman merkezde kalmıştır. Araştırmanın diğer soruları anneliğin nasıl tanımlandığı ve "iyi bir anne"nin nasıl olunacağı/neler yapacağı, çocuğun bir kadının hayatını nasıl değiştirdiği, bu konuda kadınların hayatına herhangi bir dışsal müdahale olup olmadığı idi. Çocuk sahibi olanlara çocuk sahibi olma süreçleri, olmayanlara da bu konudaki genel ve özel düşünceleri soruldu. Annelik fikrinin kadınların hayatında temel bir kırılma olarak görüldüğü ve zamanlamada oldukça önemli olduğu araştırmanın ardından netleşmiştir. Kadınların anneliğe ilişkin tahayyülleri öncesi ve sonrasındaki yaşam tahayyüllerini, dolayısıyla da zamanlamalarını etkileyeceği öngörülmüştür ancak anne olmanın ve kapsadığı sorumlulukların zamanlama konusunda belirleyici olduğu ancak araştırmanın ardından söylenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmanın temel sorusu, "kadınlar anneliği nasıl tanımlarlar ve anne olma zamanına neye göre karar verirler" sorusudur.

Bu tez kapsamında annelik öncesi ve sonrası kimlikler ve anneliğe geçiş ağırlıklı olarak bireyselleşme literatürü (Giddens, 1991; Beck ve Beck-Gernsheim, 2001) kapsamında ele alınacaktır çünkü kendini geliştirmeye dair kişisel anlatıları şekillendirmede seçimin önemi önceki nesillere kıyasla artmaktadır (Datta vd., 2023). Bu, araştırmanın başında belirlenmiş bir doğrultu değildir ancak katılımcıların kendilerinde gördüğü tercih otonomisi ve hayatlarını şekillendirme konusundaki inançları bu literatüre oldukça oturmaktadır ancak yalnızca buradan incelenmesi hem yapısal hem ekonomik faktörlerin ağırlığını geri plana atabileceğinden, bu araştırmada *habitus* kavramı da analizin bir parçası olacaktır (Bourdieu, 1990). Çünkü *habitus*, bireylerin kimliklerini şekillendirilebilir görmelerinin yanında mevcut toplumsal yapıların bunlar üzerindeki sınırlandırıcı etkisini değerlendirirken önemli bir araçtır (McNay, 1999, s. 113).

Kimliklerimizin modernitede bitmeyen bir proje gibi ele alınması ve düşünömsel bir kendilik projesi haline gelmesi Giddens (1991) ve her yeni günde kendi temsillerimiz üzerine düşündüğümüz Bauman (2017) tarafından, her ne kadar farklı perspektiflerden de olsa, vurgulanmıştır. Ayrıca Beck ve Beck-Gernsheim’in (2001), bireylerin biyografilerinin “geleneksel biyografilerden” uzaklaşarak seçenekler denizinde özgürlük yanılsaması içinde şekillendiğini, ancak bu seçimlerin aslında özgür olmaktan çok toplumsal normlar ve ekonomik koşullar tarafından sınırlandırıldığını vurgulayan yaklaşımı doğrultusunda, analizde “tercih edilen biyografi” kavramı da kullanılacaktır. Genelde kişilerin ebeveynlik, bu tez bağlamında kadınların annelik zamanlamasına ilişkin sosyal normları içselleştirme, onlara tabi olma ve yeniden üretme süreçleri Bourdieu’nün *habitus* kavramı aracılığı ile incelenecektir (Bourdieu ve Wacquant, 2021). Ayrıca Foucault’nun *kendilik teknolojileri* ve kendilik bakımı kavramları anne olan ve olmayan kadınların benliklerini inşa ederken ne gibi stratejiler izlediklerini; *biyopolitika* kavramı ise annelik yaşına ilişkin medikal ve normatif söylemleri değerlendirilirken benimsenen kavramsal yaklaşımlardır.

Bu tezin giriş bölümünde, teze dair ana hatlar ve temel bilgiler paylaşılmıştır. Tezin konusu ve literatürde nerede durduğu ile araştırmanın nasıl şekillendiği bu bölümün problem alt başlığında ele alınmıştır, ardından araştırma soruları genelden özele olmak

üzere amaç alt başlığında, tezin yöntem ve soruları aracılığıyla literatüre katkısı önem alt başlığında sunulmuştur. Ardından bu teze ilişkin varsayımlar ve sınırlılıklar da sunularak giriş bölümü tamamlanmıştır.

İkinci bölümde, hem genel kavramsal ve kuramsal çerçeve hem de bu konudaki literatür taraması sunulmuştur. Kavramsal çerçevede bireyselleşme ve modern kimliklerin seçimlerle imtihanından, kimlik oluşturma aşamalarında uygulanan tekniklerden ve ataerkil anneliğe getirilen feminist eleştirilerle farklı annelik pratiklerine ilişkin feminist tahayyüllerden bahsedilmektedir. Literatür taramasında ise ilk kısımda annelik üzerine araştırmalardan, ikinci kısımda ise kadınların annelik zamanlamaları üzerine araştırmalardan bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümde yöntem anlatılmaktadır. Araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi ve analiz edilmesi, katılımcıların demografik bilgileri ve katılımcıların araştırmaya dair yorumları/önerileri bu kısma eklenmiştir. Yöntemin ardından araştırmanın bulgularından hareketle belirlenmiş temalar çerçevesinde bulgular incelenerek tartışılmıştır.

Dördüncü bölüm olan Bulgular ve Tartışma’da, bulgular iki başlık altında ele alınarak sunulmuş ve tartışılmıştır. Bu bölümler, tezin başlığından hareketle: “Bir kırılma olarak anneliğin anlamlandırılması ve deneyimlenmesi” ve “Annelik zamanlamasına etki eden faktörler” olmak üzere ikiye bölünmüştür. Bu tezin ana sorusu olan kadınlar annelik zamanlamasına nasıl karar veriyor sorusundan ayrı düşünölemeyecek olan annelik nasıl anlamlandırılıyor, tanımlanıyor ve deneyimleniyor sorusu, bulgularda da eşit derecede yer kaplamaktadır. Bir kırılma olarak anneliğin anlamlandırılması ve deneyimlenmesi bölümünde, kadınların anneliğe ilişkin tanımları, duygusal ve deneyimsel olarak anneliğin kendileri için çağırdıkları, zihinsel ve fiziksel yer ve zaman açma ve sorumluluklar üzerinden değerdendirilebilecek alt bölümlere sahiptir. Sorumlulukların kadınlarca nasıl hissedildiğı, nasıl paylaşıldığı ve paylaşılabılır görölüp görölmediğı önemli tartışma konularıdır. Annelik zamanlamasına etki eden faktörler bölümünde ise, kadınların annelik zamanlamasına karar verirken ne gibi öncelikleri olduğına, hangi zamanın uygun zaman olduğına neye göre karar verdiklerine bakılmıştır. Analizde,

çocuğa dair isteğin keskinleşmesinin, yaşam döngüsüne dair normatif sıralamaya verilen önemin ve aynı bağlam içinde kariyer ve partnerin, son olarak da ayrı bir alt başlıkta ele alınan yaşı zamanlamaya ilişkin içsel müzakerelerde önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Anneliğe ilişkin düşünceler, partner ve yaşı zamanlama açısından en önemli belirleyiciler olduğu görüldüğünden tartışma bunların üzerinden şekillenmiştir.

Ardından “Sonuç” bölümünde, kavramsal çerçeve ve literatür bulgularla harmanlanıp yeniden ele alınarak bu tezin literatürdeki yeri ve sonraki araştırmalara ilişkin öneriler ele sunulacaktır.

1.1 Problem

Annelik için bir doğru zaman olup olmadığına dair düşünceler, annelik ve ebeveynlik zamanlamasına dair bir araştırmaya yol vermiştir. Bu bağlamda ilk karşılaşılan olgu, 1970’lerde fark edilen, özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa’da ebeveynlik yaşının ilerlemesi olmuştur. Buna bağlı olarak çocuğun değişen anlamları, toplumsal cinsiyet alanında yaşanan dönüşümler ve kadınların eğitimde daha uzun süre kalmaları ve istihdama katılımları ve son olarak hâkim annelik söylemlerindeki dönüşümler çocuk sahibi olma zamanlamasında önemli belirleyicilerdir.

Tezin saha öncesinde, 1970’lerden bu yana Avrupa ve Kuzey Amerika’da da dikkat çeken azalan doğurganlık hızları ve bunların demografik, sosyolojik, antropolojik analizleri üzerine ortaya çıkan literatür analiz edilerek kadınların çocuk sahibi olmaya ilişkin zamanlama planlamaları üzerine yoğunlaşmıştır. Literatürde ilk doğum yaşının ilerlemesi birçok sebebe bağlanmaktadır ancak ilişkiye duyulan güven ve partner seçimi, eğitime devam etme isteği, istihdama katılma ve kariyerde ilerleme isteği, ekonomik istikrara/refaha ulaşma isteği, konut sahibi olmak isteği gibi sebepler öne çıkmaktadır (Mills vd., 2011). Bunların yanı sıra kadınların anneliğe dair görüşleri ve anneliğe dair toplumsal yargılar kimi zaman kadınların kendilerini anne olarak görememesine, rolleri arasında bir bağdaşım kuramamasına sebep olduğundan ertelemeye yol açmaktadır (Badinter, 2011). Schytt, Nilsen ve Bernhardt’ın (2014) İsveç’te 28-40 yaş arası çocuğu olmayan kişilerin doğurganlık niyetlerini ve çocuk sahibi olmama nedenlerini inceledikleri araştırmalarında çocuk sahibi olmamanın en yaygın nedenleri arasında

uygun bir partnerin bulunmaması, çocuk istememe, olgun hissetmeme ve bağımsız bir yaşam sürdürme arzusu öne çıkmıştır. İpek (2019) Türkiye’deki kadınların ilkdoğum kararlarını etkileyen sosyoekonomik faktörleri analiz ettiği araştırmasında TÜİK’in 2015 Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanmıştır ve kadının engellilik durumunun hem kendisinin hem eşinin yaşının ve eğitim seviyesinin doğum kararını en çok etkileyen faktörler olduğunu bulgulamıştır.

Anne olma kararını kişisel ve kritik öneme sahip bir karar olarak değerlendiren Meyers, feministlerin kadınların bu kararlarında otonomilerini garanti altına almak için çabaladıklarını belirtir (Meyers, 2001, s. 736). Zira bazı konularda “seçim” ya da “tercih” kelimelerinin kullanımı bu durumu olduğundan daha serbest ya da kişisel kılabilir ancak bir karar üzerinde kişinin otonomisinin olması ve verili koşullarda o tercihi yapabilmesi önemlidir (Snyder-Hall, 2010). Anne olmak kadın olmak ile eşleştirilmiştir ve hem eş hem anne olmak ve bunların her ikisinin de “makbul” olanı olmak hâlâ birçok ataerkil toplumda bir kadın için en arzulanabilir konumdur (Hryciuk, 2010, s. 487; Aktaş, 2019). Türkiye’de de cumhuriyetçi modernistlerin romantize ettiği ‘anadolu kadını’ imgesi bir annedir, bazılarına göre “doğurmayı reddetmek şehirli kadın züppeliği” kabul edilir (Sancar, 2012, s. 122).

Azalan Doğurganlık ve Artan İlkdoğum Yaşı

İlk doğumun daha ileri yaşlara ertelenmesi olarak belirlenen demografik değişim literatürde büyük oranda bireyselleşme ve İkinci Demografik Dönüşüm teorileri çerçevelerinde ele alınmaktadır. ABD’de 1960’lardan bu yana görülen bu trendde, çocuk sahibi olma yaşı da giderek artmaktadır (Wilkie, 1981). 1981 yılında doğumların üçte biri 25 yaş ve üzeri kadınlar tarafından yapılıyor diye belirtmek bir “erteleme” okumasıyken günümüzde Kuzey Amerika ve Avrupa ağırlıklı olmak üzere “geç annelik” çalışmaları 34-45 yaş arası değişerek çerçevelenmektedir (Billari vd., 2007; Datta vd., 2023). Başlarda ilkdoğumu erteleme sebepleri eğitime devam etmek, işgücüne katılım, kariyer beklentileri ve daha küçük aile kurma eğilimi iken (Wilkie, 1981), günümüzde bunlara maddi imkânların artması, ekonomik belirsizlikler (Balbo vd., 2013), doğru partner arayışı veya partnerleriyle çocuk konusunda uyuşmazlık (Schlesinger, 1987; Inhorn,

2023), ve bireyselleşmenin etkisiyle çocuk sahibi olmanın bir fedakârlık olarak görülmesi (Rotkirch, 2020) gibi sebepler de eklenmiştir. Ayrıca kadınların istihdama katılımı ile birlikte bakım ve ev-işlerini kapsayan ücretsiz emeklerinde yeterli bir dönüşüm yaşanmadığından, çalışan annelerin yaşadığı zorluklar “iş-aile açmazı” literatüründe ele alınmaktadır (Voydanoff, 1988). Sosyal politikaların kadınların istihdam ve çocuk bakımını birlikte yürütmesini kolaylaştırmak üzere şekillendiren ülkelerde kadınların istihdama katılımı ve doğurganlık oranları arasındaki negatif ilişkinin pozitif yönde değişmesi de söz konusu olmuştur (Ahn ve Mira, 2002).

Balbo, Billari ve Mills (2013), azalan doğurganlık üzerinde yapılan araştırmaları mikro, mezo ve makro düzeylerde inceleyen kapsamlı bir literatür taraması yapmıştır. Mikro düzey etkileri birey ve çiftlerin kararlarını etkileyen ekonomik belirsizlik, eğitim ve istihdam gibi faktörler, mezo düzeyi sosyal ağlar ve sosyal sermayenin etkileri ve makro düzeyi de ekonomik trendler, sosyal politikalar ve kültürel değişimler olarak ele alırlar. Bulgularına göre mikro düzeyde planlı davranış teorisi gibi sosyal-psikolojik yaklaşımlar doğurganlık niyetlerinin oluşumunu açıklarken, mezo düzeyde sosyal öğrenme ve sosyal etkileşim mekanizmaları doğurganlık kararlarını şekillendirmektedir. Makro düzeyde ise İkinci Demografik Dönüşüm teorisi bağlamında ideolojik değerlerin ve sosyal politikaların doğurganlık azalışındaki rolü tartışılmaktadır. Ülkeler arası farklılıklar, toplumsal cinsiyet eşitliği ve refah rejimlerindeki uygulamalar üzerinden açıklanmıştır ancak doğurganlık oranlarındaki tersine dönüşler gibi yeni trendler görülmektedir ve karmaşık demografik davranışların anlaşılabilmesi için disiplinlerarası yaklaşımların önemi vurgulanmaktadır.

Avrupa genelinde de ilköğüm yaşının ilerlemesi, yetişkinliğe geçiş sürelerinin uzaması sebebiyle anneliğe geçiş de sınıf, eğitim seviyesi, sosyal politikalar ve istihdama katılım genelinde işyeri politikaları gibi kurumsal imkânlar çerçevesinde değerlendirilmektedir (Nilsen vd., 2012). İş hayatının daha güvencesiz hale gelmesi ve genç-yetişkinlerin buna hazırlık amacıyla eğitimde kaldıkları süreyi uzatmaları (Heinz, 2009) bu geçişi uzatan etmenlerden biridir. Kadınların önceki kuşaklara kıyasla yüksek eğitime daha fazla oranda devam etmesi devam etmesi ve işgücüne katılımlarının artması, biyografilerinde

büyük bir değişim yaratmıştır ve bu, anneliğin daha ileri yaşlarda görülmesi trendine yol açmıştır (Lewis, 1992'den aktaran Thomson ve ark., 2011; Beck ve Beck-Gernsheim, 2001).

Doğurganlık hızı, son yıllarda hem dünya genelinde hem Türkiye'de artan bir ivmeyle düşmektedir ve bunun demografik etkisi üzerine de çalışmalar yapılmaktadır. Lutz, O'Neill ve Scherbov (2003), 2000'lerin başından itibaren negatif seyreden Avrupa nüfusunda doğurganlığın düşük olmasını iki sebebe bağlamaktadır. Bunların ilki kadınların doğumu ileri yaşlara erteleme, ikincisiyse doğum oranının nüfusun yenilenmesine yetmeyişi. İlk doğum yaşını erkene çekerek nüfus politikalarında olumlu bir seyir izlenebileceğini öne sürerler.

Birçok ülkede yaşanan demografik dönüşümlerle kadınların eğitimlerini tamamlamalarının ve iş hayatına atılmalarının bir sonucu olarak yükselen ilk evlilik yaşına dair analizlerde özellikle Amerika'daki durumu değerlendirirken bir önkoşul olmasa da doğum kontrol hapının 1960'ların sonu 1970'lerin başında yaygınlaşmasının bu dönüşümü kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır (Goldin ve Katz, 2002). Toplumsal normların, kadınların kariyerlerini ve eğitimlerini önceliklendirmeleri yönünde dönüşmesi de bu coğrafyada ebeveynlik yaşının ileri atılmasında etkilidir (Benzies vd., 2006).

Türkiye'de de doğurganlık oranları son yıllarda Avrupa'ya benzer bir eğilim göstermektedir. Klaus (2010), doğurganlık hızının azalmasının Türkiye'nin yirminci yüzyılda geçirdiği birçok büyük sosyal değişimden biri olarak sunar. Türkiye özelinde, 2001 yılından bu yana TÜİK verileri incelendiğinde, doğurganlık hızının artış gösterdiği bir yıl görülmemektedir.² Türkiye'de 2001 yılında doğurganlık hızı 2,38 iken, 2016'da nüfus yenilenme oranı olan 2,10 olmuş (TÜİK, 2017), ardından düşmeye devam ederek 2021 yılında 1,70; 2023 yılında ise 1,51 olmuştur. 2023 yılında İstanbul'daki toplam doğurganlık hızı ise 1,20'dir. Bunun yanı sıra, ilk doğumdaki ortalama yaş da yükselmektedir: 2001 yılında doğum yapan annelerin ortalama yaşı 26,7 iken 2021'de

² BBC Türkçe'de yayımlanan "Doğum oranları rekor seviyeye düştü: TÜİK verileri bize ne söylüyor?" başlıklı makaleden (Robins, 2024).

29,1'e; ilkdoğumunu 2021'de gerçekleştiren annelerin ortalama yaşı ise 26,7 olmuştur ancak aynı yıl, ilkdoğumdaki anne yaşı en yüksek olan il 28,4 ile İstanbul olmuştur ve İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir, Kırklareli, Muğla, Antalya, Tunceli, Trabzon, Rize ve Artvin'de bu ortalama 27,5'un üzerindedir (TÜİK, 2022). İlkdoğumdaki anne yaşı ortalaması, 2023 yılı doğum istatistiklerinde 27,0 olmuştur, Artvin ve Tunceli 29,0 yaş ile birinci sıraya geçmiş, İstanbul'daki ilkdoğum yaş ortalaması ise 28,6'ya yükselmiştir. Buna ek olarak yukarıda verilen ilkdoğumdaki anne yaşı 27,5 üzeri olan illere Giresun, Yalova, Çanakkale, Bolu, Karabük ve Gümüşhane de eklenmiştir (TÜİK, 2024). Genel eğilim son birkaç yıl içindeki doğum istatistiklerine arka arkaya bakıldığında dahi dikkat çekicidir.

Türkiye'de 1960'lardan bu yana gözlemlenen doğurganlık hızındaki düşüşü takiben, insanların 3'ten az çocuk yapması durumunda kısa süre içinde nüfus yenilenme oranının altına düşüleceği öngörüldüğünden (Greulich, Dasre ve Inan, 2016) doğurabilirliği etkileyen faktörlere ilişkin araştırmalar artmıştır. Hatta 2025 bu konu özelinde Türkiye'de "aile yılı" ilan edilmiştir. İktidar 3 çocuk teşvik ederken bakanlıklar doğurganlığın artırılması için uygulanabilecek olası politikaları araştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine devlet politikası düzeyinde önem veren ve kadınların istihdama katılımını önceleyen, dolayısıyla ebeveynliği de eşler arasında dengeli bölüşüm ihtimali sunan sosyal politikaların uygulanmasının doğurganlık niyetlerinde ve hızlarında olumlu bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir (Engelhardt vd., 2004; Kögel, 2006). Ancak Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği birincil gözetilen politika olmayıp kadınların birincil rolü hala annelik olarak görülmekte ve bunun üzerinden söylem üretilmektedir (Abbasoğlu Özgören vd., 2018; Ünlütürk Ulutaş, 2015). Ataerkil yapının hala kuvvetli olduğu Japonya gibi başka ülkelerde de toplumsal cinsiyet eşitsizliği azalan doğurganlık oranlarını açıklayan bir sebep olarak öne çıkmaktadır (Brinton vd., 2018).

Bu şekilde ele almak, günümüzde kadının üzerindeki sorumlulukların görünür olmasına, kadınların ne sebeplerle "çocuğu ertelediğinin" görülmesine vesile olduğu için nüfus artışını önemseyen sosyal devletler toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik adımlar atmışlar ve kadınların bakım ve çalışma yüklerinin azaltılması için adımlar atılmasına da sebep

olmuştur. Ancak Türkiye’de ilerleyen ilk anne olma yaşı üzerine araştırmalar son on yılda artmışsa da kadınların bu zamanlama üzerinde belirleyici olduğunu düşündüğü faktörler üzerine yapılmış bir araştırma henüz bulunmamaktadır. Bu tez araştırması tasarlanırken henüz yayımlanmamış olmasına rağmen yazım sürecinde yayımlanan Akbaş ve Dursun’un (2022) makaleleri “Toplumsal Değişme Sürecinde Annelik Serüveni: Genç Annelikten Geç Anneliğe Geçiş”, toplumsal değişimlerin kadınların aile, evlilik ve annelik süreçlerini nasıl etkilediğini Türkiye bağlamında ele alır. Geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçişle birlikte kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, çalışma yaşamına daha aktif katılmaları gibi dönüşümlerin annelik yaşının ertelenmesine ve doğurganlık oranlarının düşmesine yol açtığını belirtmektedirler. Bu dönüşümlerle birlikte, kadınların annelik süreçlerine bireysel kararları doğrultusunda yön verdiklerini belirtmişlerdir.

1960’larda başladığı öne sürülen İkinci Demografik Geçiş Teorisi (İDGT) bu bağlamdaki kültürel dönüşümlerin doğurganlık üzerindeki etkilerini ele alır. Dirk J. van de Kaa (1987), Avrupa’daki İDGT’yi açıklarken, bu sürecin temel özelliklerini bireysel özerklik, kişisel tatmin arayışı ve post-materyalist değerlerle ilişkilendirmiştir. Birinci demografik dönüşüm, ölüm ve doğum oranlarının düşmesiyle nüfus büyüklüğünün dengelenmesine odaklanırken, ikinci demografik dönüşüm bireylerin yaşam tarzı tercihlerindeki çeşitlilik ve özgürlük arayışını temel alır. İDGT’nin ana özellikleri arasında doğurganlık oranlarının nüfus yenilenme seviyesinin altına düşmesi, evlilik oranlarının azalması, evlilik dışı doğumların ve tek ebeveynli ailelerin artışı ve aile yapılarındaki çeşitlilik öne çıkar. Van de Kaa, bu sürecin Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinde daha erken başladığını ve hızlı ilerlediğini, Güney ve Doğu Avrupa’da ise geleneksel normların etkisiyle daha yavaş gerçekleştiğini belirtir. Ayrıca, modern bireycilik anlayışının, demografik davranışları ekonomik teşviklerden daha fazla etkilediğini savunur. İkinci demografik dönüşüm, sadece demografik değişimlerin değil, toplumsal değerlerin de yeniden şekillenmesine işaret etmektedir. Bireylerin artan özerklik talepleri, yaşam tarzı çeşitliliği, evlilik dışı doğurganlık oranlarının yükselmesi ve çocuk sahibi olmanın bireysel tercihlere dayalı bir karara dönüşmesi bu teorinin odağındadır (Lesthaeghe, 2015). İDGT, sadece Batı toplumlarında değil, farklı coğrafyalarda da gözlemlenen

doğurganlık ertelemeleri ve alternatif hane yapılarının artışıyla küresel bir olgu haline gelmiştir (Lesthaeghe, 2015) ve araştırma ve analiz bağlamında kullanışlı bir kavramsal çerçeve sunduğu öne sürülmektedir (van de Kaa, 2004).

Bu evlilik ve aileye ilişkin dönüşümler daha “bireysel bir aile modeli”ne yer açmıştır: geleneksel fikir, değer, norm ve inanışlardan koparak daha bireysel otonominin öne çıkması, sosyolojide “bireyselleşme” literatürüne bağlanır (Mills vd., 2011, s. 854). Öte yandan çocuğun değerindeki ve çocuğa bakış açısındaki dönüşümler de daha az çocuk sahibi olunmasının ardındaki sebeplerden biri olarak görülmektedir. Tarihçi Philippe Ariès ilk olarak 1960’ta yayımlanan metninde çocukluğun değişimini ele almıştır (Ariès, 1962). Ariès (1980) sonrasında azalan doğurganlık oranları için iki temel sebep sunmuştur. Bunlardan ilki ailelerin çocuklarına daha fazla kaynak ayırmak suretiyle onların sosyal hareketliliğini artırmayı hedeflemesidir ve bunun doğurganlık kontrolünün bilinçli benimsenmesine yol açtığını belirtir. İkincisi de 20. yüzyılın ortalarında başlayıp giderek artan tüketim odaklı yaşam tarzının yükselmesinin çocuğun ailenin temel odak noktası olmaktan çıkarıp bireylerin kişisel gelişim ve mutluluğunu öncelemesine yol açması olarak konumlandırır.

Çocuğun Değişen ve Dönüşen Anlamının Kadının Hayatına Etkisi Üzerine

Aile, sosyoloji literatüründe 1950’li yıllarda ağırlıklı olarak işlevselcilerin öncülüğünde en az iki kişiden oluşan ancak mutlaka heteroseksüel bir evliliği ve en az bir çocuk sahipliğini içeren, evrensel özelliklere sahip bir grup olarak tanımlanagelmiştir. Bu ön kabullerin üstüne Murdock (1949, aktaran Oktik, 2018, s.1), ailenin “ortak bir mekânda ekonomik işbirliği ve yeniden üretime dayanan sosyal bir grup” olmasına odaklanırken Parsons, ailenin temel işlevini çocukların ilk sosyalizasyonunun sağlanması ve “toplumdaki yetişkin nüfusun kişilik istikrarının sağlanarak sürdürülmesi gibi iki temel işlevi olduğunu” ve “insan kişiliği üreten fabrikalar” olduğunu öne sürmektedir (Haralambos ve Holborn, 1991: 461-462; aktaran Oktik, 2018, s.2).

Batı toplumunda temel olarak benimsenen iki aile formu geniş ve çekirdek ailedir. Ailenin dönüşümü açıklanırken, birinden diğerine geçiş olduğu Endüstri Devrimi öncesinde toprağa bağlı üretim yapılırken daha kalabalık, geniş aileler halinde

yaşandığını, ancak sonrasında sanayileşmenin ve kentleşmenin, kırsal alandan kente yaşanan göçün etkisiyle anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile formunun yerleştiği kabul edilir. Ancak Gittins (1992), 1970’li yıllarda kilise kayıtları, hukuki kayıtlar ve diğer belgelerin incelenmesiyle yürüttükleri araştırmalar sonucunda Laslett (1972), Greven (1970) ve Demos (1970)’un “sanayileşmeden önce çoğu bireyin görece küçük sayılabilecek ailelerde -ortalama 4,75 kişi- yaşadıklarını” ortaya koyduklarını, dolayısıyla geniş aileden çekirdek aileye geçiş anlatısına karşı çıkıldığını aktarmaktadır (s.19).

Sanayileşme öncesi aile tiplerinde ailenin mülkü olan toprak aynı zamanda üretim alanıydı. Doğduktan sonra hayatta kalan çocuklar bir süre sonra ailenin işgücüne katılıyor ve üretime katkıda bulunuyorlardı. Endüstri Devrimi ve beraberinde getirdiği emek, ücret ve üretim biçimlerindeki değişiklikler çocuğa ve çocuk yetiştirmeye ilişkin düşünceler ve doğurganlık konusunda da kritik bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Toprağa bağlı üretimin yapıldığı dönem ile keskin bir kopuş yaşanmış, üretim evin dışına taşınmış olup erkeklerin alanında kalmıştır. Pazar üretiminin alanı evin dışına çıkarak fabrikaya taşındığından, çocukların ailenin iş gücüne katılması durumu artık söz konusu olmamaktadır. Sanayileşmeye eşlik eden hijyen uygulamalarındaki değişiklikler, kişilerin ortalama ömürlerinin uzaması, çocuk ölümlerinin azalması gibi gelişmeler sonucunda ailelerin çocuk sayısını sınırlandırabilmelerine imkân tanımıştır.

Bütün bu süreç boyunca, özellikle işlevselcilerin tarihsel olarak izini sürdüğü ve inşa ettiği aile tipi burjuva ailesidir. Berger ve Berger (1983), burjuvazinin hâkim sınıf konumuna yerleşmesiyle aile ve çocuk yetiştirmeye ilişkin ideallerinin, ahlâk yargılarının ve pratiklerinin de kurumsallaşmasından bahsederler. Bu ailenin üyelerinin ayrı ayrı rol ve işlevleri olup her biri üzerine düşeni yerine getirdiği noktada ailenin topluma sağlaması gereken katkıyı sağlayacağı önkabulü vardır (Parsons ve Fox, 1952). Bir üst sistem olarak kendi içinde bir birim olan aileden beklentilerden biri de dönemin gerektirdiği nüfus politikalarına uygun davranmaktır ki bu çoğu zaman nüfusun yenilenmesini sağlamaya yönelik bir davranış olarak üremeyi barındırır.

Osmanlı'nın son dönemleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerine tekabül eden modernleşme sürecine bakacak olursak, Sancar (2012), erken Sanayileşen toplumlardan farklı olarak Osmanlı'daki sürecin o dönemde Avrupa'da parçalanmış imparatorluklara benzer olduğunu ve birincil kaygının sömürgeleşmekten kaçmak için ulus-devletleşme yoluna gitme olduğunu belirtir. Bu süreçte aile, ulusun kurucu bir ögesi olarak ortaya çıkmıştır. Kentli, orta sınıf bir aile ideali yaratılmak istenmiş, bu yapılırken de bu ailenin taşıyıcısı olarak belirlenen kadının nasıl bir kadın olması gerektiğine dair söylemler üretilmiştir. Farklı süreçlerden geçmekle birlikte modern Türk ailesinde de kadının birincil görevi annelik ve ev içi emek olmuş, ancak bunlardan arta kalan zamanında da kadınlara uygun mesleklerde çalışabilmesi mümkün görülmüştür. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerinde de varlığını sürdüren kadının kamusal alanda "görünmesi"nin gerekliliğine dair düşünceler Sancar'ın "muhafazakâr modernlik" dönemi dediği 1945-65 yılları arasında değişmiş, kadınların yeniden eve ve ailelerine dönüşleri gerçekleşmiştir. Kadına ve çocuğa bakışa dair burada altı çizilmesi gereken nokta, kadına ulusun geleceğini şekillendirecek olan çocukları yetiştirme görevinin verilmiş olmasıdır: Ülkenin geleceği için çocuk doğurmak ve yetiştirmek kadının devlete karşı bir sorumluluğu haline gelmiştir (Sancar, 2012).

Bugün bildiğimiz haliyle çocukluğun Avrupa'daki burjuva sınıfı tarafından icat edildiğini ilk olarak ortaya koyan Philippe Ariès (1962) olmuştur (Berger ve Berger, 1983, s. 5). Ariès (1962, s. 10), aile fikri ile çocukluk fikrinin birbirine fazlasıyla bağlı olduğunu belirtir. 19. yüzyıldan itibaren çocuk artık ailenin merkezine yerleşmiştir. Bireyselleşmenin yükselişi ve çocukluk süresinin de uzamasıyla birlikte (Ariès, 1962), çocukların yetiştirilmesi ve "topluma kazandırılması" ayrı bir odak noktası haline gelmiş ve bu konuda bilgi üretimi de başlamıştır. Eski rejimde çocuklar birer yetişkin gibi davranılarak büyütülürken bu ayrı dönemin tanınması ile birlikte ebeveynlerin davranış örüntülerinde değişiklikler meydana gelmiştir.

Ariès(1980), çocuk merkezli hale gelen ailede, ebeveynlerin birincil amacının çocuklarının yaşamda ilerlemesi haline gelmesinden ötürü çocuk sayısının da kritik bir önem kazandığından bahseder. Çocuk sayısı ne kadar az olursa, ebeveynler her bir çocuğa

daha fazla zaman ayırabilecek ve çocuklarına yaptıkları yatırımlardan daha iyi geri dönüş alabileceklerdir. Bu mantıkla yürütülen doğum kontrolü de aslında on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın başlarında çocukların ekonomik ve sosyal statülerinin ebeveynlerinininkinden daha iyi olacağı varsayımını taşımakta, böylelikle doğum kontrolü sosyal hareketlilikle eşleşmektedir (Ariès, 1980, s. 646-7). Bu şekilde 1930'lara kadar doğurganlık azalmaya devam etmiştir. Ariès, bu dönemde çocukların ailedeki konumundan “çocuk-kral” olarak bahseder. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen *baby-boom* kuşağı ile doğurganlık oranları bir anda yükselişe geçmiş, 1960'larda yeniden kalabalık ve mutlu aile imgesi yerleşmiştir. 1970'lerin ardından yeniden görülen doğurganlıktaki düşüşü ise Ariès, “çocuk-kral” devrinin geçmesine bağlayarak çocukların çiftlerin hayatında daha az yer tuttuğu bir çağa girdiğimizi öne sürer (1980, s. 649). Artık çiftler yaşamlarını on dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyılın başlarına dek uzanan dönemde olduğu gibi çocuk ve çocuğun geleceğine yapılacak yatırım etrafında planlamamaktadır (Ariès, 1980, s. 650). Artık çocuk ebeveynlerine etkisi üzerinden de özenle planlanan bir karar haline gelmiştir (Liefbroer, 2005). Öte yandan Badinter, Fransa'daki aile uzmanlarının birçoğunun “Philippe Ariès'in aksine, çağın bireyciliğinin ilişkiyi ebeveynliğin önüne geçirdiğini düşünme”diğini, hatta aksine Pascale Donati'nin, “bütün kamuoyu yoklamalarında ailenin değerler sıralamasında ilk sırayı tuttuğunu ve ‘ilişkinin dengesi açısından çocuğun kaçınılmaz olarak görüldüğünü’ gözlemle”diğini belirtir (Badinter, 2011, s. 149).

Çocuğa bakış açısını ölçmek için Hoffman ve Hoffman (1973) ile Fawcett (1972)'in çerçevesini oluşturduğu, ebeveynlerin çocuklardan aldığı psikolojik, sosyal ve ekonomik doyumunu, fayda ve zararların belirlendiği “Çocuğun Değeri” yaklaşımına yönelik araştırmaların Türkiye ayağı Kağıtçıbaşı tarafından 1970'lerin ortasından başlayarak 30 yıla yakın bir süre boyunca aralıklı olarak sürdürülmüştür (aktaran Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Kağıtçıbaşı ve Ataca (2005), “Çocuğun Değeri” araştırmasında çocukların ekonomik/faydacı, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç farklı değerinin bulgulandığını belirtirler. Ekonomik/faydacı değer, çocukların hem gençliklerinde aile ekonomisine sağlayacakları katkı hem de ilerleyen yaşlarında ebeveynlerinin bakım sorumluluğunu üstlenmeleri gibi ailelerine sağlayacakları maddi faydaları kapsar. Psikolojik değer çocuk

sahibi olunduğunda çocuğun ailenin hayatına katacağı neşe, mutluluk, çocuk sahibi olmaktan duyulacak gurur ve benzeri psikolojik etkileri kapsar. Sosyal değer ise kişilerin çocuk yaptığı durumda toplum tarafından gördükleri benimsenme/onaylanma hissini tanımlar. Türkiye’de Kağıtçıbaşı’nın yürüttüğü “Çocuğun Değeri” araştırmasında sosyoekonomik gelişmeler ve eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte çocuğun ekonomik/faydacı değerinin azaldığı, psikolojik değerinin ise arttığı görülmüştür (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005, s. 318). Seküler tutumları benimseyen, eğitim ve sosyoekonomik statüsü yüksek kişilerin dindar, düşük eğitim ve düşük sosyoekonomik statüye sahip kişilere kıyasla çocuklardan ekonomik beklentilerinin anlamlı derecede düşük olduğunu bulgulanmıştır (Yavuz ve Güllüpnar, 2019). Psikolojik değer artışı, doğurganlık üzerinde negatif bir etkiye sahiptir (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Öte yandan Ünal ve Avcı (2019), aile ve evlilik kurumuna dair değişen göstergeler üzerine yaptıkları çalışmada katılımcıların anlamlı bir kısmının çocuk sahibi olmanın “özellikle annenin sosyal/eğitim/iş hayatı”, kişinin gelir düzeyi üzerinde olumsuz bir etki yaratacağını düşündüklerini, kariyeri olumsuz etkileyeceğine inandıklarını dolayısıyla bir kariyer hedefi varsa belli aşamalar kat edilene dek çocuk yapmanın ertelenmesi gerektiğine inandığını belirtirler (s.2657-8).

Bütün bu gelişmeler sonucunda çocuğun yeni konumu, çocuk yetiştirmeye atfedilen önemi de artırdığından ayrı bir uzmanlık alanı olarak değerlendirilmeye başlanmış ve anneler bundan sorumlu tutulsa da “uzmanlar” da devreye girmiştir (Ehrenreich ve English, 2005). Bu alandaki bilgi üretimi ağırlıklı olarak iyi bir çocuk nasıl yetiştirilir sorusuna aranan cevaplar üzerinden ilerlemiş, çocuk yetiştirmekten sorumlu tutulan kadınların annelik deneyimlerine dair çalışmalar pek fazla yürütülmemiştir (Ehrenreich ve English, 2005). Feminist literatürde 1970’lere kadar ve hatta o dönemde dahi anneliği anlamaya yönelik çalışmalar henüz yapılmazken Rich, kadınların başka hiçbir alanda olmadığı kadar anaçlıkları üzerinden kendi değerlerini ölçer hale gelmesinin araştırmaya değer olduğunu düşünmüştür (Rich, 1976).

Çocuk yetiştirmenin önemi, iyi annelik düşüncesi, babaları da kapsayarak iyi ebeveynliğe evrilmekteyse de çoğunlukla hâlâ birincil olarak kadınların sorumluluk alanındadır

(Thomson vd., 2011). Culpan ve Marzotto'nun (1982) Türkiye'de yürüttükleri araştırmalarında bulguladıkları üzere, "erkeklerin yüzde 40'ı kendilerini tam zamanlı eş ve babalar olarak görmektedir". Ancak derinlemesine görüşmelerde erkeklerin babalığı ve eşliği ev dışında bir kariyer sahibi olmayla çatışmayan kategoriler olarak gördükleri ortaya çıkarken kadınlar için tam zamanlı eş ve anne olmanın ev dışı bir kariyeri imkânsız kıldığını bulgulamışlardır (Culpan ve Marzotto, 1982, s. 349). Bu araştırmanın verilerine benzer veriler sunan daha yakın tarihli bir araştırma da Kongar ve Memiş'in (2017) kadınların zaman kullanımı üzerine araştırmasıdır ve bulgular kadınların çocuk bakımından ve ev işlerinden hâlâ büyük oranda sorumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak kadınlar için artık evdışı bir kariyer bir tercihten ziyade ekonomik özgürlük neredeyse bir zorunluluk haline gelmiş olsa da (Beck ve Beck-Gernsheim, 2001), kesinlikle zorlayıcıdır ve ev-içi iş ve bakım yükünün yeteri kadar ve hızla üstlerinden kalkmayışı sürekli olarak ikinci bir vardiya gibidir (Hochschild, 1989).

1.2 Amaç

Kadınların anneliğe ve çocuğa dair düşünce ve deneyimleri, yaşamlarında bir kırılma olarak değerlendirilmektedir (Thomson vd., 2011). Bu kırılma toplumsal kabul gören ve görmeyen kimliklerin çatışmasına da etki ederek kişinin yaşamında çocuğun zamanlamasına ilişkin organizasyonunu da etkilemektedir. Ancak bu kırılma bu zamansal organizasyonu önemli ölçüde etkilese de tek belirleyici faktör değildir. Dolayısıyla bu tez çalışmasında hem kadınların anneliği anlamlandırma süreçlerinin hem de annelik zamanlamasına ilişkin düşünce ve önceliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Çocuk kararının zamanlamasına dair ebeveynlik araştırmaları ağırlıklı olarak kadınlarla ve çiftlerle, ortak çağrı yapıldığında da çoğunlukla kadınların geri dönmesiyle yürütülmektedir (Miettinen ve Paajanen, 2005). Kadınların aile, ev ve çocuğa ilişkin rollerinde dönüşümler başlamışsa da bu dönüşümler henüz gerçek bir eşitliğin varlığından söz edilecek boyutta değildir ve özellikle de popüler kültüre yansıyan ebeveynlik söylemi annelerin deneyimlerini şekillendiren toplumsal koşulları göz ardı etmektedir (Jensen, 2010). Ayrıca modernleşmeyle birlikte gelen bireyselleşmenin kadınların yaşamındaki etkisi erkeklerin yaşamına kıyasla daha büyüktür: Kadınlar "başkaları için" yaşamaktan

“kendileri için” yaşamaya geçmişlerdir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2001, s. 54). Bütün bunlar göz önünde bulundurularak araştırmanın kadınlarla yürütülmesine karar verilmiştir. Çocuklar kadınların hayatına daha fazla etki etmekte, eğitim ve çalışmaya dair planlarını ve hareket alanlarını erkeklere kıyasla daha fazla sekteye uğratmaktadır.

Literatürde, kadınların anneliği giderek daha ilerleyen yaşlarda yaşamasından “erteleme” olarak bahsedilmektedir. Ancak görüşmelerde ortaya çıkan bulgular üzerinden düşünüldüğünde “erteleme” demek aslında kadınların iradesini tanımaktan çok yapmaları gereken bir şeyi geciktiriyorlarmış gibi geldiğinden bu kavram yerine annelik zamanlaması kavramının kullanılmasına karar verilmiştir.

1.3 Önem

Hem annelik üzerinde hem de zamanlama üzerinde özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika özelinde ama Japonya, Orta Doğu ve Afrika’dan da araştırmaların bulunduğu geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak Türkiye’de annelik zamanlamasının bir kadınlar açısından içsel bir müzakere olarak okunduğu bir araştırma bulunmamaktadır. İlkdoğum yaşının ilerlemesi ve artan annelik yaşı Akbaş ve Dursun’un (2022) dikkatini çekmiştir ve genel değişim ve dönüşüm süreçlerinin aileye etkileri üzerinden anneliğin geciktiğini TÜİK ve Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen TNSA verilerini kullanarak analiz etmişlerdir. Bunun dışında bu konuyu ele alan betimleyici bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, çoğunluğu İstanbul’da yaşayan, orta sınıf, en az lisans mezunu ve sosyal medyayı aktif olarak kullanan kadınların anneliğe ve annelik zamanlamasına dair düşünceleri ve deneyimleri üzerinden kadınların annelik zamanlamasındaki içsel müzakeresinin izleğinin ortaya çıkarmak amacıyla yürütülerek literatüre bu konuda betimleyici bulgularla katkı sunması amaçlanmıştır.

Beck ve Beck-Gernsheim (2001) anneliğin kadınlar için bir karar haline geldiğinden bahsederler. Annelik ya da ebeveynlik geri dönüşü olmayan bir karar olarak kişilerin hayatında oldukça büyük bir yer kaplamaktadır ancak buna karar demek belki de bu süreçte sahip olduğundan fazla bilinç atfeder. Salecl de (2021) bizzat bu sorulardan hareketle, üremenin rasyonel ve bilinçdışı işleyişlerinin nihai çıktı üzerindeki etkisini merak ederek: “Çocuk sahibi olup olmama kararını verirken, kendi arzumuzu veya

partnerimizin arzusunu, hatta ebeveynlerimizin ve genel olarak toplumun arzusunu ne ölçüde kontrol edebiliriz? Ve bir toplumun seçim konusundaki tavrı insanların üreme tarzını nasıl etkiler?” diye sormaktadır (s.85). Ayrıca bu seçimin yalnızca çocuk sahibi olmak üzerinden okunamayacağını, bu seçimin kişinin ebeveyn olmayı da seçmesini gerektireceğini vurgular (2021, s.90). Her iki sorunun yanıtı ayrı ayrı zamanlama üzerinde etkilidir.

Modernite, bireyselleşme ile başlayan süreç neoliberalizmde iyice keskinleşmiştir ve bu dönemde kişinin kendi yaşamını düzenlemesi bir gereklilik olarak görülmekte ve sonunda her şey bu girişimdeki seçim ve kararlara bağlı gibi görülmektedir (Salecl, 2021). Bütün bunlar kişi eğer mutlu değilse başarısız bir hayat yaşadığı düşüncesini yaratır ve bu da insanlarda mutsuzluk kaygısına (Illouz ve Cabanas, 2023), bu da yetişkinliğe geçişe dair görülen her bir adımın kişiler için kaygılı seçimler haline gelmesine yol açmaktadır ancak burada annelik, geri dönüşsüz görüldüğünden en zorlayıcı olandır.

Thomson ve ark. (2011), İngiltere’de hem erken hem de geç ebeveynliğin eşzamanlı olarak görüldüğü günümüzde anne olmanın ne anlama geldiği ve zamanlamanın önemi üzerine oldukça kapsamlı bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada hamile ve anneliğinin ilk yıllarındaki kadınlarla görüşmüşlerdir. Bu araştırmanın bir diğer farkı henüz anne olmayan kadınların da anneliğin getireceği kimlik değişimine dair neler düşündüğü ve onların zamanlamasına nasıl etki ettiğidir. Burada, anne olan grup ile olmayan grup arasında hem anneliğe hem de çocuğa ilişkin tanımlar ve kaygılarda göze çarpan benzerlikler ve farklılıklar önemli bulgulardır.

1.4 Varsayımlar

Bu araştırma kapsamında, İkinci Demografik Dönüşüm Teorisinin öne sürdüğü eğitim süresinin uzaması, kadınların çalışma hayatına katılımı, evlilik dışı birlikte yaşamanın ve çocuk sahibi olmanın artışı gibi kültürel değişimler genel çerçeve itibarıyla doğru kabul edilmiş ve sorgulanmamıştır.

Kadınların annelik zamanlamasına yönelik kararlarının bireysel ve yapısal faktörlerin etkileşimiyle şekillendiği kabul edilmektedir. Örneğin kariyer, eğitim, kişisel hedefler

gibi daha bireysel tercih olarak sınıflandırılabilen faktörlerle ekonomik belirsizlik, sosyal normlar, biyolojik yaş gibi yapısal kısıtlamalar iç içe geçmiştir.

Annelik kimliği, toplumsal olarak inşa edilen ve sunulan kimliktir. Kadınlar bu kimliği inşa ederken farklı “kendilik teknolojilerinden” (Foucault, 1988) faydalanmaktadır.

Türkiye’de annelik, bireysel özgürlük ve toplumsal beklentiler arasında bir müzakere alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Yani kadınlar geleneksel “fedakâr anne” imajıyla modern bireycilik arasında bir denge kurmaya çalışırlar.

Hem biyolojik hem sosyal saatin annelik zamanlamasına dair karar süreçlerinde merkezi rolü bulunmaktadır. Kadınların sosyal çevrelerinin ve yaşam evrelerinin etkisi mutlaka biyolojik yaşlarıyla çaprazlanarak değerlendirilmektedir.

Partner ve kariyer faktörleri annelik zamanlamasında belirleyici unsurlardır: ilki tek başına yapmak ilk tercih olmadığı, ikincisi de kimi durumda kariyer hedefleri kimi durumda ekonomik stabilite önceliklendirilerek asgari koşulları belirlediği için.

Annelik, kadınların benliklerinde köklü bir değişime neden olur. Annelik zamanlamasına dair kararlar da bu benlik ve özerklik tanımlarıyla doğrudan bağlantılıdır.

Annelik kararları, ekonomik ve politik bağlamdan bağımsız düşünülemez: ekonomik ve politik belirsizlik, iş güvencesizliği, devlet destek politikalarının olmayışı kadınların annelik zamanlaması üzerinde etkilidir.

1.5 Sınırlıklar

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmanın da sınırlılıkları bulunmaktadır.

Öncelikle, yalnızca nitel tekniklerin kullanılması sebebiyle araştırmanın sonuçları İstanbul nüfusuna genellenebilir değildir. Katılımcı sayısı ve örnekleme sınırlı demografik özelliklerin varlığı, üstelik verilerin öznel yargı ve deneyimlere dayanması ve anlatımdaki doğruluğun test edilemezliği bu sınırlılıktaki önemli bir etkiye sahiptir. Katılımcıların çoğunluğu İstanbul ilinde yaşamaktadır çünkü araştırma ilk aşamada derinlemesine görüşmelerin yüz yüze yapılabilme ihtimali gözetilerek COVID-19

pandemisi kısıtlamaları çerçevesinde İstanbul'da yapılmasına karar verilmiştir ve araştırmaya katılım çağrısı bu şekilde yapılmıştır. Bununla birlikte toplamda derinlemesine görüşme yapılan 43 kişiden 37'si İstanbul'da yaşamaktadır, hepsi en az lisans mezunudur.

Araştırmaya katılım çağrısı sosyal medya (Instagram) üzerinden yapıldığı için katılımcıların instagramı aktif olarak kullanan kimseler olması sebebiyle burada tüketilen içerikler aracılığıyla geliştirilen ortak dilin araştırmada görülmesi ve çerçeveyi belirlemesi ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır.

Görüşmelerin çok büyük kısmının online yapılması COVID-19 salgını sürecinde katılımcıların tercihindən çok araştırmacının tercihi olarak ortaya çıkmıştır çünkü araştırma esnasında kendi hamileliğimin ilerlemesi ve bu dönemde ortaya çıkan bazı sağlık problemlerinin üstüne salgından etkilenmemek adına bu tercih yapılmıştır. Bu durum uygun örnekleme ulaşım ve erişimi hızlandırması ve maliyeti düşürmesi gibi açılardan avantajlar sağlamakla birlikte yüz yüze yapılan görüşmelerde oluşan daha samimi çerçeveden uzak kalmıştır.

Ayrıca kavramsal ve kuramsal çerçeve modernleşme üzerinden bireyselleşme, modern kimlik oluşumu, kendilik teknolojileri ve zamanlamaya dayanması sebebiyle farklı kuramsal perspektifleri barındırmamaktadır.

Kesitsel bir araştırma olması sebebiyle katılımcıların yalnızca görüşme esnasındaki annelik ve annelik zamanlamasına ilişkin öncelikleri ölçülebilmıştır. Bu 30 yaş üstü anne olan grupta bir sınırlılık yaratmamakla birlikte 30 yaş üstü olup anneliği düşünen ya da kararsız olan kadınların bu konuda nihai olarak nerede duracaklarına dair bir öngörü sunamamakta, yalnızca o esnadaki görüş ve planlarını belirtmektedir.

Araştırmanın doktora tezi çerçevesinde olması sebebiyle saha süresinin kısıtlı oluşu ve katılımcı erişiminin anket, sosyal medyadaki kamuya açık hesaplar ve ardından kartopu tekniğine dayanması sebebiyle benzer örnekleme sahip olma ihtimali de tekniklerin getirdiği bir sınırlılık olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca araştırmacının bu tez çalışmasının planlama, icra ve raporlama aşamalarında hamilelik ve annelik sürecini yaşaması örnekleme benzerliği üzerinden kimi zaman araştırmayı zenginleştirdiği düşünülen detaylar ve manevralar sağlamakla birlikte otoetnografik bakış açısının penceresinden anlatılanları analiz etmesinin sınırlılıklar getirme ihtimali gözardı edilmemektedir.

1.6 Tanımlar

Araştırmada sıklıkla kullanılan kavramlar aşağıda tanımlanmıştır:

Annelik (Motherhood): Kadının biyolojik veya sosyal yollarla çocuk sahibi olduktan sonra edindiği kimlik ve bu kimliğe atfedilen roller, sorumluluklar ve toplumsal beklentiler olarak ele alınmakta ve Rich'in (1976) bir kurum olarak annelik dediği perspektiften tanımlanmaktadır. Ataerkil toplumda annelik değerleri ve beklentileri ve kadına yüklediği kimlikler üzerinden tanımlanır.

Annelik etmek, yine Rich'in (1976) ayrımı üzerinden kadınların çocuklarına bakım deneyimleri olarak tanımlanmaktadır. Glenn'in (2016) en yalın halinde bir kişinin başka birine bakım vermesi tanımı da annelik etme tanımı içinde kabul edilmektedir.

Annelik zamanlaması, kadınların çocuk sahibi olma kararlarını bireysel, sosyal ve ekonomik faktörlere bağlı olarak ne zaman gerçekleştirdiklerini açıklamak için kullanılmaktadır.

Modernleşme, endüstriyelleşme, kapitalizm ve ulus-devlet gibi çıktıları olan, bireyin geleneksel bağlardan koparak kimliğini sürekli yeniden inşa etmesini gerektiren süreç olarak ele alınmıştır (Giddens, 1991)

Modern kimlik, özellikle düşünümsellik ile el ele ilerleyerek "bitmeyen bir proje" haline gelmiş, bireylerin yaşamda sürekli olarak kendini sorgulaması ve tanımlamasıyla ortaya koydukları kimliktir (Giddens, 1991)

Düşünümsellik, bireyin kendini ve çevresini sürekli değerlendirme, değişen koşullara göre kendini yeniden tanımlama süreci olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 1991)

Bireyselleşme için Beck ve Beck-Gernsheim'in (2001) tanımı kullanılmıştır, geleneksel norm ve yapılar yerine bireyin kendi yaşam planlarını oluşturma sürecidir. Bu süreçte her şey daha fazla tercih olarak sunulmakta ve bireyin seçimlerine bırakılmakla birlikte yapısal engellerin varlığı ve tercihlerin özgürlüğü de sorgulanmaktadır.

Habitus ise Bourdieu'nün (1990;2021) kişilerin toplumsal yapıların etkisiyle geliştirdiği, bilinçdışı öğrenilmiş eğilimler, davranış kalıpları ve düşünme biçimlerini işaret etmek üzere geliştirdiği kavramdır. Habitus, kişilerin sosyal dünyayı anlamlandırma ve ona göre hareket etme şeklini belirler.

Kendilik teknolojileri, kişilerin kendilerini belirli normlar doğrultusunda şekillendirme ve özneleşme süreçlerini ele alan çerçevedir (Foucault, 1988)

İkinci Demografik Geçiş Teorisi: Kadınların eğitim, kariyer ve bireysel özgürlüklerini merkeze alarak çocuk sahibi olmayı ertelemek gibi doğurganlık dinamiklerini etkileyen değişimleri açıklayan teoridir (van de Kaa, 1987).

Sosyal zaman: Kişinin yaşamındaki önemli olayların sosyal ve kültürel beklentiler doğrultusunda planlanarak belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmesi anlamında kullanılmıştır (Neugarten, 1976).

Biyolojik saat: Yaş ilerledikçe kadınların doğurganlığının azalması söylemi ve bunun sosyal anlamları.

Doğurganlık yetisi ise kişilerin biyolojik olarak çocuk sahibi olma kapasitesini ifade etmektedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1 Kavramsal ve Kuramsal çerçeve

Bu kısımda, tez araştırmasında ortaya çıkan bulguların analizinde kullanılacak temel kavramlar ve kuramlar aktarılacaktır. Literatür taraması çok büyük oranda öneri ve saha öncesinde tamamlanmış olsa da, kavramsal çerçeve bulguların analizi esnasında belirlenerek tartışmaya zemin hazırlamak üzere yazılmıştır.

Bu bölümde, modernitenin sonuçlarının günlük yaşantımızdaki yansımaları ve bunun anneliğe dair anlamlar ve tanımlar üzerinden tezde nasıl ele alınacağı açıklanacaktır. Modernite, kişinin kendisi, kimliği üzerine düşünümsel yaklaşım geliştirmesi ve kimliğin bitmeyecek bir proje haline gelmesi açısından önemsenmektedir (Giddens, 1991). Hem risk hem bireyselleşme hem de mahremiyetin/aşkın dönüşümü gibi oldukça paralel temalarda yazmış olan Beck ve Beck-Gernsheim (1995; 2001) ile birlikte ele alınarak “modern kadın” kimliğinin ikilemleri denebilecek çatışmalardan bahsedilecektir. Bu kimlik projesinde kişilerin tahayyülleri ve yapabilirliklerine ilişkin analiz için ise Bourdieu’nün (1990; 2021) *habitus* kavramından yararlanılacaktır çünkü bu tezin örneklemindeki kadınların kendi failliklerine atadıkları alan habituslarıyla yakından ilişkilidir. Son olarak, modernite, risk ve kimliklerden bahsederken neoliberalizmin bunlar üzerindeki etkisine de değinilecektir.

Ardından bu kimlik projesinin süreğenliği ve düşünümselliğine daha yakın bir bakış sunması sebebiyle kişilerin kendilerini nasıl özneleştirdiklerine Foucault’nun (1978; 1988; 2019); kavramları aracılığıyla yaklaşılacaktır. Foucault’nun özneleşme teknikleri, özellikle de Cinselliğin Tarihi’nden (1978) sonra daha geniş bir perspektiften ele aldığı “kendilik teknolojileri” (1988) bu bağlamda önemli bir düşünsel araç olacaktır. Ayrıca, hamilelik ve doğum sürecine uzmanların dahil oluşuyla gelen regülasyonlar ve üreme zamanlamasında oldukça etkili olan “biyolojik saat” söylemlerine bakarken Foucault’nun tıbbileştirme (1978) üzerine düşünceleri ve 1978-79 Collège de France derslerinde

bahsettiği biyopolitika (2008) kavramı önemli açıklamalar sunmaktadır, bunlar neoliberal akıl ile etkisi ile birlikte değerlendirilecektir.

Son olarak, anneliğin ataerkil toplumda geliştiği ve geldiği noktaya feministlerin eleştirileri ve sundukları alternatif annelik biçimlerine değinilerek kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümü tamamlanacaktır.

2.1.1 Bireyselleşme ve modern kimliğin kadınların yaşamında ve anneliği anlamlandırmadaki etkisi

Giddens (1991), moderniteyi kabaca Avrupa’da feodalizm sonrası, en temel çıktılarının endüstriyelleşme, kapitalizm ve ulus-devlet olduğu dönem olarak tanımlar. Giddens’a göre “zaman ve mekânın ayrışması”, “içini boşaltma mekanizmaları” ve “kurumsal düşünömsellik” modernitenin üç temel dinamiğidir. Zaman ve mekânın ayrışması, toplumsal ilişkilerin belirli yerel bağlamların ötesine taşınmasını ve geniş zaman-mekân ölçeklerinde, hatta küresel düzeyde örgütlenmesini mümkün kılan bir koşuldur. Geleneksel toplumlarda zaman ve mekân daha iç içeyken, modern toplumda bu ayrışma sayesinde bireyler ve kurumlar mekânsal sınırlamalardan bağımsız olarak etkileşime girebilirler. İkinci dinamik olan içini boşaltma mekanizmaları, toplumsal ilişkilerin yerel bağlamlardan soyutlanarak sembolik işaretler ve uzmanlık sistemleri aracılığıyla sürdürülebilmesini ifade eder. Para gibi sembolik araçlar ve uzmanların bilgi sistemleri sayesinde bireyler, doğrudan deneyimlemedikleri alanlarla güven ilişkisi kurarak etkileşimde bulunurlar. Üçüncü dinamik olan kurumsal düşünömsellik ise modern toplumların kendi işleyişleri hakkında sürekli bilgi üretip bu bilgiyi kullanarak kendilerini yeniden yapılandırmalarını ifade eder. Toplumsal yaşamın her alanında bilgiye dayalı karar alma süreçleri artarken, kurumlar değişen koşullara uyum sağlamak için sürekli olarak kendilerini gözden geçirir ve dönüştürürler. Giddens’a göre bu üç dinamik, modernitenin yapısal temelini oluşturarak bireylerin ve kurumların toplumsal dünyayı nasıl deneyimlediğini köklü bir şekilde değiştirmiştir. (1991, s.15-20)

Geleneksellik sonrası düzende, soruların geleneklerden hareketle çıkarılan yanıtlarına artık dönülemediğinden Giddens, kendiliğin ve kimliğin *düşünömsel bir proje* haline geldiğini öne sürer, değişen ve dönüşen kişi kendisini, kişisel ve sosyal değişimleri

bağdaştırmaya dair düşünömsel sürecin bir parçası olarak keşfeder ve inşa eder (1991, s.32).

Giddens'ın moderniteye özgü olanın doğrudan benlik ya da birey olma hali olmadığını, daha ziyade bunun düşünömselliği, sürekli geri dönölen, kişinin geçmişini de gelecekteki öngörülerine doğru yeniden kurduğı, bir anlatı gibi hayat hikayesi ördüğü bir kimlik olması olduğundan bahseder. Bunu birkaç maddede detaylandırır (1991, s.75-80): Bu düşünömsel kimlik projesinden birey sorumludur; “olduğumuz” değil kendimizi inşa ettiğimiz kişi oluruz. Geçmişten öngörölen geleceğe doğru bir gelişim yelpazesi oluşur. Kimliğin düşünömselliği süregendir ve yayılmacıdır. Her an olmasa bile belirli aralıklarda bedeninde, zihninde neler olduğunu anlamak amacıyla birey kendini yoklar. O anın değişim için nasıl kullanılabileceğı sorusu sürekli kenarda durmaktadır. Ayrıca bu bireysel kimliğin bir anlatı üstlendiğı ve bu anlatının açığa çıkarıldığını belirtir; günlük, otobiyografi gibi türler bütöncöl bir kendilik imgesi için tavsiye edilir. Bu düşünömsel proje, zamanı kontrol etme iması taşır ve düşünömsellik bedene uzanır, beden farkındalığı teşvik edilir. Kişiler kendilerini tarar, günlük tutar, hepsi bir proje olarak kimliğin ele alınmasının bir parçasıdır. “Kendini gerçekleştirmek” fırsatlar ve riskler arasında bir denge üzerinden anlaşılır. Ve kişinin “kendine karşı doğru davranması/dürüst olması” gibi bir söyleme dayandırılan *özgönlük* ile ilişkilidir. Yaşam evreleri bir dizi “eşik” olarak görölmektedir. Birey muhtemelen ve mecburen bu eşiklerden geçer ancak bunlar kurumsallaşmış ya da resmi ritöellerle eşlik edilir değildir. Ve bu gelişimin izleğı içseldir; tek belirgin bağlantı yaşam izleğı olabilir.

Bu noktada Beck ve Beck-Gernsheim'ın bireyselleşmenin kadınların hayatına etkilerini ele aldıkları kısımlara değinmek bütönlöyici bir tartışma oluşturacaktır. Beck ve Beck-Gernsheim (1995, 2001) bireyselleşme sürecinin geleneksel yaşam desenlerini kökten değıştirdiğini, bunun sonucunda annelik gibi yaşam olaylarının giderek daha fazla seçim olarak göröldüğünü, düşünömselliğı ve kişisel müzakereleri daha fazla çağırıldığını öne sürerler.

Kadınların “başkaları için” yaşamaktan “kendileri için” yaşamaya geçişiyle aile ve aileye ilişkin rollerle bağlarının zayıfladığını ve biyografilerinin bireyselleşme ivmesiyle

atanmış rollerden edinilmiş rollere geçiş yaptığını aktarmışlardır. Bu, eğitim süresinin uzamasına, kadınların ekonomik özgürlük edinmesine yol açmıştır. Ayrıca artık evlilik bağları da zayıfladığı ve boşanmalar daha sık görülür olduğundan bu ilişkiye duyulan güven de azalmıştır. Buna ek olarak bireyselleşmeyle birlikte gelen düşünümsellik, kadınların neredeyse her adımda kararları üzerinde yeniden düşünme ve değerlendirmelerine yol açmıştır. Kadınlar artık aileleri ve kendilerine bakan bir erkek üzerinden tanımlanmıyorlardı ancak aileye ilişkin birçok rol hala kadınların üzerindeydi, yani henüz bu alanda bir eşitlik sağlanmamıştı. Beck ve Beck-Gernsheim (2001) bu “artık” ve “henüz” arasında kalmışlığı kadınların hayatındaki birçok belirsizlik ve çelişkinin merkezine koymaktadır (s.55). Ayrıca bireyselleşmenin kurumsallaşmasından bahsederler, modern sosyal kurumlar (eğitim, istihdam ve refah politikaları) kişilerin kendi yaşamları, seçimleri ve aldıkları risklerin kendi sorumluluklarında olduğu anlayışı üzerine kurulu hale gelmiştir ve bu durum kişinin ekonomik öz-yeterliliğini bir tercih olmaktan çıkararak bir zorunluluk haline getirmektedir.

Ancak burada değişen yaşam koşullarıyla birlikte artan seçenekleri seçmek de gerekmektedir (Giddens ve Pierson, 2001), ve bu seçimlerin yapısal faktörlerden ne kadar bağımsız olduğu önemli bir sorudur. Öncelikle kadınlar kendi hedeflerini, sağlık durumlarını ve toplumsal beklentileri yönetmek zorundadır. Bu süreçte düşünümsellik mutlaka devrededir ve kişi sürekli kendi için doğru kararı verip vermediğini sorgular. Annelik sürecinde düşünümselliğin çocuk bakım pratikleri üzerindeki etkilerine Sadıkoğlu (2023) değinmiştir ancak burada kadının kendisi için, kendi yaşam izleği ve kimliği üzerinden bir düşünümsellik devrededir. Uygun zaman arayışı kadınların risk anlayışıyla da yakından ilişkilidir ve modern birey aldığı riski hesaplaması gerektiğini düşünmektedir (Giddens, 1991). Gelecek planlarına ilişkin anneliğe dair risk oluşturabilecek çatışan söylemlerin (kariyerde ilerleme karşısında sağlıklı bir hamilelik ve doğum gerçekleştirerek çocuğuna bakım verirken yeterli enerji sahibi olma gibi) hesaplamasını yapmak zorunda hissetmektedir. Ayrıca iyi anne ideali de kadınların bu performansı sunabileceklerine dair öz-yeterlilik değerlendirmelerine bağlı olarak zamanlamayı etkilemektedir.

Bailey (1999), 30 hamile kadınla yürüttüğü araştırmasında bu geçiş aşamasındaki kimliği Giddens (1991) ve Beck'in (1992) kavramsallaştırmaları üzerinden inceler. Bu iki kuramcıda toplumsal cinsiyet kimliğine ilişkin birtakım eksiklikler saptamıştır. Kadınların kimliklerinde bir kırılma ya da kopuş değil bir devamlılık olduğunu ancak benlik deneyimlerinin farklı boyutlarda değiştiğini bulgulamıştır (Bailey, 1999, s. 338). Bu değişen benlik deneyimine ilişkin 6 boyutu kendilerine ve anneliklerine ilişkin kimlikleri; beden ve benlik; çalışan kişi; kendilik pratikleri; ilişkisellik bağlamında kendilik anlayışı ile zaman ve mekân deneyimi olarak gruplamaktadır (Bailey, 1999, p. 339). Bailey, bu altı boyutta ele aldığı değişimlerin kadınlarda “yeni bir kimlik” doğurmadığını ancak varolanda dönüşüm yarattığını belirtmektedir.

Büskens (2001), Vogel (1986:17-47) ve Felski'den (1995:37-8) aktararak, modernleşme sürecindeki sosyal değişimlerde annelerin “yeni”deki “eski”yi yahut “modern”deki “geleneksel”i temsil eder hale geldiğinden bahseder. Annelerin bakım vermesi diğer bütün açılardan bireysel ve kişisel-çıkarlar toplumunda keskin bir kontrast oluşturmaktadır (s.77). Kadınlar için anneliğin toplumsal beklentileri bu eskinin taşıyıcısı rolünü getirmekte ve kadınlar bu rolün entegrasyonu konusunda çekinceler yaşamaktadır. Bu zamanlama açısından da belirleyici olabilmektedir. Bu tez araştırmasında katılımcılarda da anne olmadan önce olduğunu söyledikleri keskin kırılıma dair fikirler anne olduktan sonra daha yumuşak geçişlerle ele alınmaktadır. Bu da aslında Giddens (1991) ve Beck ve Beck-Gernsheim'in (1995, 2001) “tercih biyografisi” olarak bahsettikleri bağlamında ele alınabilir, dönüşümün içine girdikten sonra kadınlar deneyimlerini anlatılarına katmanın yolunu aramaktadır. Ancak bu geçişin yumuşaklığı, kendilerine dair beklentiler ve yapabilirliklerine, yapmaları gerekenlere dair fikirler kişilerin habituslarınca şekillenmektedir. Bourdieu, *habitus*'u kişilerin toplumsal yapılar içinde edindikleri deneyimlerden beslenen ve onları şekillendiren, kalıcı ve içselleştirilmiş değerler, normlar ve eğilimler olarak tanımlar (Bourdieu, 1990; Bourdieu ve Wacquant, 2021). Fail-yapı ikiliği arasında hem şekillendiren hem de şekillenen bir “içsel yapı” olduğu söylenebilir. McNay (1999), düşünümselliğin toplumsal cinsiyete dair incelemelerde yapısal faktörleri yeterince gözetmediğini ve bireylerin yapabilirliklerine ilişkin alanın doğru temsil edilmediğini; habitusun daha açıklayıcı bir

çerçeve sunduğunu öne sürer. Dolayısıyla habitus, tam da kişinin kimliğine dair bu düşünümseiliğindeki tahayyülünü de belirleyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de bu araştırmanın örneklemini oluşturan eğitimli, orta sınıf, sosyal medyayı aktif olarak kullanan, kentli kadın kimliğinin kendi yapabilirliklerine tanıdığı alan, toplumun geri kalanından daha fazladır ve kendileri de bunun farkındadır. Dolayısıyla düşünümseel bir kimlik projesi içindedirler ve burada bireyselleşmenin önemli bir payı vardır, ancak yine de düşündükleri ve üstlendikleri pratiklerin habituslarınca şekillendiği varsayılacaktır.

Elbette burada neoliberalizmin de bütün sorumlulukları kişiselleştirmesinin etkisini görmezden gelmek mümkün değildir. Brown (2018), neoliberalizmi “*varoluşun tüm boyutlarını ekonomik ölçülere göre düzenleyen kendine has bir akıl biçimi*” olarak tanımlamaktadır (s.17). Illouz ve Cabanas (2023, s.69-70) ise oldukça kapsamlı bir neoliberalizm tanımı sunarlar³:

Başka yerlerde de belirtildiği gibi,¹ neoliberalizm ekonominin alan ve kapsamının tüm kültürel katmanlara amansız bir şekilde genişlemesiyle karakterize olan kapitalizmin yeni bir aşaması;² siyasi ve sosyal karar alma süreçlerinde teknik-bilimsel ölçütlere gittikçe daha çok rağbet edilmesi;³ tercih,

³ Orijinal metinde bu paragrafta sunulan kaynaklar sırasıyla aşağıda listelenmiştir:

¹ Cabanas ve Illouz, “Making of a ‘Happy Worker’”; Cabanas ve Illouz, “Fit fürs Glück”.

² Jason Read, “A Genealogy of Homo-Economicus: Neoliberalism and 191 the Production of Subjectivity”, *Foucault Studies*, sayı 6, 2009, ss.25-36; David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, New York, 2007.

³ Michèle Lamont, “Toward a Comparative Sociology of Valuation and Evaluation”, *Annual Review of Sociology*, cilt 38, sayı 2, 2012, s.1-21, <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-070308-120022>

⁴ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Ferda Keskin ve Hazal Deliceçaylı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2021.

⁵ Ulrich Beck, *Risk Toplumu*, çev. Kayhan Delibaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017; Luc Boltanski ve Eve Chiapello, *The New Spirit of Capitalism*, Verso, Londra ve New York, 2007, <https://doi.org/10.1007/s10767-006-9006-9>

⁶ Eva Illouz, *Aşk Neden Acıtır*, çev. Özge Çağlar Aksoy, Jaguar Kitap, İstanbul, 2014; Arlie Russel Hoschschild, *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*, University of California Press, Berkeley, 2003.

⁷ Eva Illouz, *Saving the Modern Soul*; Illouz, *Soğuk Yakınlıklar*.

⁸ Axel Honneth, “Organized Self-Realization: Some Paradoxes of Individualization”, *European Journal of Social Theory*, cilt 7, sayı 4, 2004, s.463-478, <https://doi.org/10.1177/1368431004046703>

⁹ Nicole Aschoff, *The New Prophets of Capitalism*, Verso, Londra, 2015, s.87

verimlilik ve kâr maksimizasyonu gibi faydacı ilkelere yenilenen vurgu;⁴ işgücü belirsizliği, ekonomik istikrarsızlık, pazar rekabeti, risk alma davranışı ve örgütsel esnekleşme ve ademi merkeziyetçiliğin katlanarak artması;⁵ kimlikler, duygular ve yaşam tarzları dahil olmak üzere maddi olmayan, sembolik şeylerin giderek metalaşması⁶ ve hem duygusal sağlığı⁷ hem de bireysel kendini gerçekleştirme ihtiyacını sosyal ilerleme ve kurumsal müdahalelerin merkezine yerleştiren bir terapötik ahlâkın pekiştirilmesi⁸ olarak anlaşılmalıdır. Bu karakteristiklerden daha temel olanı, neoliberalizmin benliği merkeze koyan ve Aschoff'un iddia ettiği gibi 'hepimizi piyasada buluşup kendi kaderlerimizi çizen ve süreç içinde toplumu oluşturan bağımsız, otonom aktörler olduğu' yönündeki temel antropolojik varsayımı esas alan bir sosyal felsefe olarak kavranması gerektiğidir.⁹ (s.69-70)

Ve bu haliyle, bireylerin kendi yaşamlarını yönetebilen “stratejik, sorumlu ve özerk varlıklar” olarak kabulünü de barındırmaktadır (Illouz ve Cabanas, 2023, s. 70). Bu haliyle neoliberal akıl, Foucault'nun, Giddens'ın, Beck ve Beck-Gernsheim'in analizleriyle birlikte daha anlaşılır olmaktadır. Bunun feminist düşünceye neoliberal feminizm olarak yansımaları kadınlar için feminist öznelliği kariyer başarısıyla sınırlaması olarak değerlendirilerek, profesyonel başarı ile iş-aile hayatı arasında mutlu bir denge sağlaması beklenen yeni bir kadın ideali inşa edilip feminizmi buraya sınırladığı öne sürülmüştür (Rottenberg, 2014).

Foucault da biyopolitika kavramı ile bunun yönetsel perspektifini sunmaktadır. Foucault'nun 1978-79 College de France dersleri, o dönemde Avrupa'da neoliberalizm bu kadar yaygınlaşmamış olmasına rağmen; neoliberal akıl üzerine önemli bir öngörü olarak kabul edilmektedir (Brown, 2018; Illouz ve Cabanas, 2023). Biyopolitikayı, modern iktidarın bireylerin yaşamlarını yönetme ve kontrol etme biçimini analiz eden bir çerçeve olarak sunar. İlk olarak Cinselliğin Tarihi, 1. Cilt'te (1978) ele almıştır ancak 1978-79'da “Biyopolitikanın doğuşu” derslerinde detaylandırmıştır (2008). Foucault'ya göre biyopolitika, modern devletin “yaşamı yönetme” sanatıyla ilgilidir. 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren iktidar yaşamı ve nüfusu sağlık, doğurganlık, yaşam süresi ve

Üretkenlik üzerinden düzenlemeye odaklanmıştır. Bunu beden ve nüfus politika üzerindeki denetim mekanizmaları aracılığıyla yapmaktadır. Biyopolitika, devletlerin zor kullanma yerine bireylerin refahına odaklanan “rasyonel” yönetim teknikleri geliştirerek temel amaç olan ekonomik büyüme, üretkenlik ve düzen sağlamayı nüfus üzerinde normlar üretilip yöneterek uygulamasını mümkün kılmaktadır. Bu haliyle modern iktidar, üretici bir güç haline gelmiştir. Ayrıca biyopolitikanın neoliberal yönetim teknikleriyle i ie geçişini de ele alır (Foucault, 2008). Neoliberalizmde, bireyler kendi yaşamlarını optimize etmeye teşvik edilir ve devletin rolü “kendine yeten girişimciler” yaratmak üzere değişir. Böylece biyopolitika, bireyleri kendi sağlıklarından ve ekonomik refahlarından sorumlu hale getiren bir yönetişim biçimine dönüşür.

Yaşamı en ince ayrıntısına kadar düzenlemek, kimin yaşayıp kimin lme terk edilebileceği gibi kararları beraberinde getirir. Bunların reme politikalarında kimlerin doğurganlığının teşvik edileceği, kimlerin kürtaja erişebileceği gibi düzenlemeleri de etkilemektedir, rneğin Rich (1976), 3 çocuğunun ardından kısırlaştırılmak istendiğinde karşılaştığı zorlukları aktarırken orta sınıf beyaz bir kadın olarak bunun yaşadığı zorluklardaki etkisini ve farklı bir konumda olsa bunu yaşamayacağını tartışmıştır. Ya da doğurganlığın azaldığına ilişkin tıbbi söylemlerin dolaşımı da aynı şekilde kadınların annelik zamanlamasında hala belirleyici bir unsur olarak durmaktadır.

2.1.2 Annelik pratikleri ve zneleşme

Bu kısımda annelik pratikleri, özneleşme sürecinin bir parçası olarak ele alınacaktır. Bu analizde, Foucault’nun özneleşme pratikleri (1978) ve kendilik teknolojileri (1988), annelik deneyimi bağlamında incelenecektir. Foucault alışmalarında Batı’daki Aydınlanma dönemi öznesinin nasıl kurulduğu, neleri içerdiği ve dışladığı, özellikle de dışladıkları üzerinden kendini nasıl oluşturduğu gibi pratiklere eğilir ve “modern özne”nin kuruluşunu sorunsallaştırmalar üzerinden inceler (Keskin, 2000). Foucault, özneleştirme [*objectification*] pratiklerini ayırıtırma, sınıflandırma ve özneleşme [*subjectification*] pratikleri olmak üzere sınırlandırır; ayırıtırma pratikleri, kategorize eder meknlara dağıtır ve manipüle eder, sınıflandırma pratikleri aracılığıyla kendimize

dair bilimsel bir kavrayış geliştiririz ve özneleşme pratikleri aracılığıyla kendimizi anlam veren benliklere dönüştürürüz (Rabinow, 1984).

Foucault'ya göre, toplumda insanların kendilerini anlamak için kullandıkları dört temel teknoloji vardır: üretim teknolojileri, işaret sistemleri teknolojileri, iktidar teknolojileri ve kendilik teknolojileri (Foucault, 1988). Foucault, kendilik teknolojilerini insanın kendi üzerinde egemenlik kurmasının bir yolu olarak görür, içselleştirilmiş normlar aracılığıyla kendini denetler ve biçimlendirir. Antik Yunan ve Roma döneminde kendilik etik doğrultuda “iyi bir yaşam” sürmektir; Hristiyanlıkta günah kavramı etrafında itiraf, kefarete ve içsel muhasebe yoluyla görülür, modern dönemde ise insanlar devlet ve toplum tarafından şekillendirilen normlara göre kendilerini düzenler; psikoloji, psikiyatri ve kişisel gelişim pratikleri bu “kendini yönetme”yi teşvik eden araçlar haline gelir (Foucault, 1988). Foucault, kendilik teknolojilerinin de dört temel unsuru olduğunu öne sürer: kendini bilmek, kendini disipline etmek, kendini dönüştürmek ve kendine bakım vermek. Bunlar farklı davranışlar aracılığıyla kendilerini gösterir.

Günümüzde de kişisel gelişim, psikoterapi süreçleri, sosyal medya ve kendilik sunumu, sağlık ve fitness kültürü gibi alanlarda bu teknolojiler görünür olmaktadır. Annelikle ilişkili olarak da bizzat anne olmak ve annelik zamanlaması da bir kendilik teknolojisi olarak ele alınabileceği gibi, kadınların annelikleri üzerine düşünömsel yaklaşımları, sürekli bilgi alma çabaları, uzman görüşlerine başvurmaları, çocuklarının beslenmelerine ve psikolojilerine yönelik pratikleri, annelik sebebiyle yaşanan kimlik inşası vb. pratiklerin Foucault'nun kendilik teknolojileri bağlamında ele alınması güçlü bir analiz sunmaktadır. İdeal anne formu, kadınların tabi olması ya da reddetmesi gereken bir müzakere alanı açmakta ve kadınlar anneliği bu müzakereden hareketle tanımlamaya meyletmektedir.

2.1.3 Feminizm ve ataerkil annelik eleştirisi

Feminist düşüncede annelik tarihsel olarak kadınlar üzerinde ataerkil bir baskının aracı olarak ele alınmıştır ancak 1970'lerden sonra kadınların güçlenebileceği, farklı annelik biçimlerinin tahayyöl edilerek bir feminist direniş alanı dahi olabileceği ele alınmıştır. Rochefort (2020), süfraj hareketinde oy verme mücadelesi içinde anneliğin pek

sorgulanmadığını, orada annelik korunarak özgür aşkı sorgulayanlar ve yalnızca oy hakkı peşinde olanlar arasında bir kırılım olduğunu belirtir ancak bir nüfus kontrol politikası olarak ortaya çıkan birtakım doğum kontrol yöntemleri daha sonrasında Emma Goldman ve Margaret Sanger doğum kontrolünün yaygınlaşmasının yanı sıra cinsel eğitim ve üreme hakkını savunmuşlardır (s.60-62). Bu dönemde başlayan eşit iş eşit vatandaşlık hareketinin aile ve iş hayatına gerçekten yansımaları çok uzun zaman almıştır ve 1960'ların radikal hareketlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak bir dönüşüm yaşanmamıştır (Rochefort, 2020, s. 76). Simone de Beauvoir ilk olarak 1949'da yayımladığı *İkinci Cinsiyet*'te, anneliğin biyolojik bir kader olarak görüldüğünü ve kadınların özgürlüğünü kısıtladığını, ataerkinin kadınların bedeni ve doğurganlığı üzerindeki kontrolü ideolojik bir baskı aracı olarak kullandığını öne sürmüştür (Beauvoir, 1989). Benzer bir yerden Firestone da(1970) anneliği biyolojik ve toplumsal bir tahakküm biçimi olarak ele almıştır.

1970'lere gelindiğinde Adrienne Rich'in *Of Woman Born* (1976) metni, anneliği hem bir kurum hem de bir deneyim olarak ikiye ayırarak bir kurum olarak anneliğin nasıl ataerkil düzende bir kontrol aracı olduğunu tartışmıştır. *Annelik* ve *annelik etmek* olarak ikiye ayırdığı bu kurum ve deneyim üzerinden analizi, anneliğin toplumsal beklentiler tarafından nasıl şekillendirildiğini ve kadınların deneyimleri üzerinde kısıtlandırıcı bir etkiye sahip olduğunu tartışır. Rich, ataerkil bir kurum olarak anneliğin kadınların kişisel arzuları ve toplumsal normlar arasında kalmasına sebep olduğunu vurgular ve kadınların deneyimlerinin yani *annelik etmenin annelikten* farklılaştığı alanlara işaret etmenin önemli olduğunu belirtir.

Ancak Rich'in metninde bugün bakınca en önemli ayrım olarak seçilen "annelik" ve "annelik etmek" ayrımı, metnin ilk yankılarından değildir, daha ziyade ikinci dalga feminizmde bu kişinin annesi gibi olma korkusu yani *matrifobi* üzerinden daha çok ele alınmıştır (O'Brien Hallstein, 2010).

Nancy Chodorow da (1979) psikanalitik bir perspektiften, bir kurum olarak anneliğin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini nasıl yeniden ürettiğine değinir. Chodorow, annelik pratiklerinin toplumsal cinsiyet kimliklerinin oluşumunda merkezi bir role sahip olduğunu ve kadınlar için geleneksel rolleri pekiştirdiğini vurgular.

Sara Ruddick (1989), anneliği bakım pratikleri ve bir düşünme biçimi olarak ele alır hatta etik ve entelektüel bir varoluş biçimi olduğunu savunur. Ruddick, anneliğe özgü bu düşünce biçiminin toplumsal cinsiyet normlarından etkilense de erkekler tarafından paylaşılabılır olduğunu ve hatta paylaşılması gerektiğini öne sürer ve bakımı bir iş olarak ele almasıyla öne çıkar. Ayrıca annelik işinin değersizleştirildiğini, hak ettiği değeri görmediğini öne sürerek anneliği biyolojik bir zorunluluk değil toplumsal bir pratik olarak yeniden düşünmeyi önerir.

Sylvia Walby (1989) annelik rollerinin ve üremenin tarihsel olarak nasıl değiştiğini ve dönüştüğünü tartışırken, kapitalizm öncesi kadınların doğrudan ev içi emekten sorumlu olduğunu ve erkeğin denetiminde olduğunu, kapitalizmle birlikte üretimin ev dışına taşınmasıyla kadınlar ücretli işgücüne dahil olsalar da ev içi sorumluluklarının değişmediğini öne sürmüştür. Bu, sorumluluk dağılımı, günümüzde de devam etmektedir (A. C. Henderson vd., 2010). Dolayısıyla Walby (1989) kadınların hem evde, hem iş yerinde çalışmak durumunda kaldığını aktarır. Kapitalizmde kadın emeğini daha düşük ücretle kullanma eğilimi de ortaya çıktığından kadınların ekonomik özgürleşmesinin önünde bu açıdan da patriyarkal bir baskı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde annelik ideolojisi de güçlenerek kadınların “iyi anne” rolü üzerinden tanımlanmaya başlaması gerçekleşmiştir. Modern dönemde ise bu durumun uzantılarının sürdüğünü, ücretli iş gücünde ücret eşitsizliği ve mesleki ayrımcılık gibi yapısal sorunların devam ettiğini öne sürer. Kadınların “birincil” görevi hala ev içinde ve ailelerine karşı olarak sunulur. Burada sınıfsal ve etnik farklılıklar da devreye girmektedir. Walby, orta sınıf beyaz kadınların genellikle ev merkezli bir annelik ideolojisi ile karşı karşıya kaldığını, diğer taraftan işçi sınıfı ve etnik azınlıkların ekonomik zorluklar nedeniyle hem ev içi hem ev dışında çalışmak zorunda kaldıklarını belirtir. Dolayısıyla anneliğe ilişkin anlamlar ataerkil düzen içinde değişimler ve dönüşümler geçirse de ataerkil baskının baki olduğunu öne sürer. Hochschild (1989) da bu ikili yükü “ikinci vardiya” olarak ele alır.

Mack (2018), güncel annelik söylemlerini dört temel başlık altında toplar. Öncelikle Ehrenreich ve English’in (2005), 20. yüzyıl ortalarında anneliğin kadının kendi kimliğinden vazgeçmesi anlamına gelen bir ödev retoriği etrafında şekillendiğini ve bu

annelik idealini mazoşist annelik olarak sınıflandırdıklarını aktarır. Bu idealin yaklaşık 20 yıl sonrasında, Hays'in (1996) "yoğun annelik" ideolojisini tanımladığını ve bu ideolojinin anneleri çocuk bakımından birincil olarak sorumlu tuttuğunu ve emek-yoğun, çocuk odaklı bir deneyim olarak sunduğunu aktarır. Douglas ve Michaels'ın (2004) "yeni annecilik" olarak tanımladığı ise çoğunlukla medya temsilleri aracılığıyla görünürde kadınları ve anneliği kutlayan ancak kadınlara zarar verecek ölçüde erişilmez mükemmellik standartları sunan bir dizi ideal, norm ve pratiklerdir. Son olarak Wolf'un (2010) neoliberalizmle birlikte yoğun anneliğin işleyen biçiminin "bütüncül annelik" [*total motherhood*] olduğunu öne sürdüğünü belirtir. Bu bütüncül annelik ideolojisinin verimli vatandaşlar ve teba üretme ihtiyacıyla güdümlenerek annelerin, çocuklarının sağlığına yönelik bütün olası riskleri azaltması hatta bunlardan kaçınmasını gerekli kıldığını belirtir. Wolf, bu annelik biçiminin verimlilik ve optimizasyon gibi neoliberal mantıkları beslediğini ve kadınların üzerindeki anneliğe yönelik yükleri artırmak suretiyle kadınları annelik kurumuna bağladığını öne sürmektedir.

Steph Lawler (2002), kadınların kimliklerinin anneliğe dair toplumsal söylemlerce nasıl şekillendirildiğini hem birinin annesi hem de birinin kızı olan kadınlarla yaptığı görüşmeler üzerinden çözümlemiştir. Bu iki kimliği tek kişide buluşturduğunda kadınların hangi konumdan konuştuğunu görmek de önemlidir. Buradaki kimlik çekişmesinin temelinde "iyi anneler tarafından üretilmesi beklenen iyi benlik" sorgulamasını yerleştirir.

Kadınların kimliklerindeki kırılganlık üzerinden Badinter da (2011), anneliğin, özellikle de doğal annelik ideolojisinin kadınların özgürlük ve eşitlik kazanımlarına zarar verdiğini tartışır. Özellikle bedensel olarak emeğin arttığı bu ideolojinin kadınları yeniden eve ve aileye bağladığını öne sürerek kadınların hayatlarını kolaylaştıran epidural, formül mama veya tek kullanımlık bezler gibi modern uygulamalara yönelik tabuların kadınların annelik dışındaki alanlarda potansiyellerini sınırladığına dikkat çeker. Bu şekilde tanımlanan annelik kadınların kariyer olanaklarını azaltarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirmektedir.

Lawler da (2002) Badinter da (2011) annelik norm ve ideallerinin kadın kimliği üzerinde kurduğu baskıyı ele alırlar. Ancak yukarıda bahsedilen yazarlara ek olarak, anneliğin evrensel bir tanımını aramak yerine çeperlerdeki annelik etme biçimlerini merkeze getirmenin önemini tartışan düşünür ve akademisyenler de olmuştur. Farklı etnik kökenlerden topluluklarda anneliğin farklı bir tarihsel deneyim olarak geliştiğini ve günümüzde de farklı pratiklere sahip olduğunu tartışmışlardır (Glenn, 2016). Patricia Hill Collins, ilk olarak 1990’da yayınladığı *Black Feminist Thought* [Siyah Feminist Düşünce] adlı kitabında bu dönemde anneliğe getirilen feminist eleştirilerin beyaz orta sınıf anneliği evrensel annelik olarak değerlendirerek siyahların annelik deneyimlerine yer verilmediğini, oysa siyah topluluklarda ataerkil çekirdek aile modeline meydan okuyan kollektif bakım verme pratiklerinin bulunduğunu öne sürer (Collins, 2022, 8. Bölüm). bell hooks da (1984) feminist teori içinde eğitilmiş beyaz orta sınıf kadınların anneliği kadınlık için bir engel olarak ortaya koyduğunu, o dönemde siyah feministler bu konuda yazsalar anneliğin aynı şekilde çerçevelenmeyeceğini belirtmiştir; siyah kadınların kendilerini gerçekleştirmelerinin önünde bir sürü başka yapısal engel bulunmaktadır ama annelik bunlardan biri değildir.

2.2 Annelik Üzerine Literatür Taraması

Belki de bebek sahibi olmanın geçmişini keşfetmenin en iyi yolu büyük anlatıları bir yana koyup kesitlere ve anektodlara odaklanmaktır. Anneliğin birçok geçmişini keşfetmenin en iyi yolu belki de küçük sahnelerden bir örgü oluşturmak, ilgili birçok farklı eylemin peşine düşmektir. Gebe kalmak, düşük yapmak, ilk hareketleri hissetmek, taşımak, doğurmak. Sonra temizlemek, beslemek, uyumak, uyumamak, ihtiyaçlarını karşılamak, bölünmek, bir ileri bir geri gitmek. Bunlar içgüdüsel sürekliliği oluşturur, “çocuklu” olmanın kan, ter ve gözyaşını. Yüklemleri.

Bir yüklem olarak “anne”.

-Knott⁴

Annelik, kadınlar için en kalıcı yetişkinliğe geçiş aşamalarından biridir (Whitehead, 2016) ve birçok farklı disiplince farklı açılardan ele alınmış, epeyce deşilmiş ve üzerine

⁴ Bkz. Knott, S. (2023). *Anneliğin sıra dışı tarihi*. İstanbul: Mundi, s.16

konusulmuş bir konu olmakla birlikte hayata içkinliği sayesinde rafa kaldırılması da pek mümkün olmayan bir konudur. Tıpkı kimliğin de özel değil kamusal alana ait olması gibi (Bauman, 2017), annelik de modern toplumlarda toplumsal normlar, tıbbi otorite ve kültürel beklentiler aracılığıyla şekillenen kamusal bir mesele haline gelmiştir ve bu kamusal bakış anneler üzerinde bir öz-denetim mekanizması kurar (Hager, 2011).

Bu açıdan annelik değişip dönüştükçe araştırmaların içeriği de değişmekte ve çeşitlenmektedir. Tezin kavramsal çerçeve kısmında ataerkinin inşa ettiği annelik ideolojisinden ve buna getirilen feminist eleştirilerden bahsedilmiştir. Bu kısımda da bu hâkim annelik ideolojilerinin, kabul edilen normlar üzerinden sürdürülen annelik performansının kadınlar üzerinde yarattığı yüke, ikilemlere ve baş etmesi zor duygulara değinen araştırmalara yer verilecektir.

Arendell (2000), annelik ve annelik pratiği üzerine yapılan araştırmaların 90'lı yıllardaki gelişimini incelemiş ve bu çalışmaları teorik çalışmalar ve deneyimlere dair çalışmalar olmak üzere iki temel akımda sınıflandırmıştır. Feminist araştırmalar sayesinde annelik ideolojisi, yoğun annelik anlayışı ve annelik pratiklerinin toplumsal bağlamdaki çeşitliliği ele alınmaya başlanmıştır. Arendell, özellikle anneliğin cinsiyet temelli sosyal beklentilerle nasıl bağlantılı olduğunu ve bu ideolojilere karşı çıkan eleştirilerin gelişimini vurgular. Ayrıca, annelik deneyimleri üzerine yapılan ampirik çalışmalarda annelerin duygusal refahı, memnuniyet ve sıkıntı düzeyleri gibi konuların araştırıldığını belirtir. Arendell, annelik çalışmalarındaki eleştirel ve pozitivist yaklaşımlar arasındaki uçurumu kapatmanın, gelecekte daha kapsamlı bir teori ve araştırma geliştirmek için önemli olduğunu savunur.

Artık önceleri homojen ve kapsayıcı kabul edilen birçok kimlik ve tanım gibi annelik kavramına da meydan okunmuş ve tekil bir tecrübe olmadığı savunulmuştur. Bütün kadınlar anneliği tek bir şekilde tecrübe etmemektedir ve anne olmanın geldiği anlamlar ve barındırdığı pratikler on yıllar içerisinde değişmiş ve dönüşmüştür, buradan hareketle de Arendell, araştırma ve keşfetmenin en önemli olduğu noktayı bazı kadınların fizyolojik-biyolojik olarak hamile kalabilme, çocuk doğurabilme ve emzirebilme gibi

kapasitelerinin olmasından ziyade bazı kadınların süregiden çocuk bakımını üstlenmesi olduğunu öne sürmektedir (Arendell, 2000, ss. 1193-1196) .

Türkiye’de annelik kimliği, ulusal kimlik inşası üzerinden (Sancar, 2012), yahut doğrudan modernleşme sürecinde annelik kimliğindeki dönüşümler üzerinden (Bora, 2001), annelik ideolojileri üzerinden (N. P. Eke, 2023); veya toplumsal cinsiyete ilişkin annelik deneyimleri üzerinden (Ozansoy Tunçdemir, 2024) çalışılmıştır. Son zamanlarda, annelik kimliğini reddeden ve tercihen/gönüllü olarak çocuksuz kadınlara dair araştırmalar da artmıştır (Sever, 2015; Dalay Tez, 2016; Yıkılmış, 2018; P. Eke, 2022). Yıkılmış (2018), Türkiye’deki pronatalist kültürün cinsiyetçi yönlerini eleştiren kadınların çocuksuzluğu bir mücadele alanı olarak gördüklerini, ancak bu eleştirilerin bazen farkında olmadan annelerle annelik etmeyen kadınlar arasında yeni hiyerarşiler yaratabildiğini belirtmiştir. Çocuk sahibi olmayan kadınları “özgür kadın” ve çocuk sahibi olanları da “sistemin kurbanı” gibi konumlandıran bu türden hiyerarşilerin pronatalist kültürün ataerkil değerlerine doğrudan bir meydan okuma içermediği için annelik etmeyen kadınların marjinalize edilmesine karşı etkili bir direnç oluşturamayacağı; aksine, annelik ideolojisinde suçlamayı sürdüren mevcut ataerkil yapıyı besleyebileceğine dair önemli bir vurgu yapmıştır (Yıkılmış, 2018).

Russo (1976), anneliğin kadın kimliğindeki merkezi rolünü, "annelik zorunluluğu" [*motherhood mandate*] kavramı ile ele almıştır. Anneliğin yalnızca toplumsal cinsiyet rollerinin bir gereği olarak değil, aynı zamanda yetişkin bir kadın olmanın temel bir tanımı olarak görüldüğünü savunmaktadır. Russo, bu normun iki temel unsura dayandığını belirtir: her kadının en az iki çocuk sahibi olması ve çocuklarını "iyi" yetiştirmesi gerektiği fikri. Anneliğin bu şekilde zorunlu kılınmasının, kadınların toplumsal ve ekonomik özgürlüklerini sınırladığını belirtir. Annelik tarihsel açıdan biyolojik bir zorunluluk gibi görülse de modern doğum kontrol yöntemlerinin gelişmesi bu biyolojik dayatmayı zayıflatmıştır. Russo buna rağmen devam eden annelik zorunluluğunu sürdürmekte sosyal ve kültürel kurumların önemli bir rol oynadığını savunur. Toplumsal cinsiyet rollerinin çocukluktan itibaren cinsiyet ayrımcı bir şekilde öğretilmesi, kadınların annelik dışındaki rolleri hayal etmelerini bile zorlaştırmaktadır.

Ayrıca, anneliği merkezine alan bu sosyal yapıların, kadınları hem ekonomik hem de eğitimsel fırsatlardan mahrum bırakarak bireysel gelişimlerini engellediği ifade edilmektedir. Çalışma, annelik mecburiyetinin sadece kadınların yaşamlarını değil, aynı zamanda toplumun cinsiyet eşitliği anlayışını şekillendirdiğini ve bu normun toplumsal değişim için eleştirel bir analiz gerektirdiğini öne sürmektedir. Russo, annelik ve kadın kimliği üzerine daha geniş bir perspektif geliştirerek, annelik rolünün yeniden tanımlanmasını savunur. Bu analiz, anneliğin bireysel bir seçim olarak değerlendirilmesi ve kadınların diğer kimliklerini özgürce yaşayabilmeleri için toplumsal normların dönüştürülmesi gerektiğini vurgular. Russo'dan bu yana, anneliğin kadın kimliğine içkinliği sorgulanagelmiştir, özellikle de tercihen çocuksuz kadınların deneyimlerine yer veren araştırmaların artmasıyla birlikte farklı çeken ve iten sebeplerin varlığına rağmen tercihen çocuksuz kadınların anneliğin merkezde olmadığı pozitif bir kadınlık kimliği geliştirmekte olduğu görülmüştür (Gillespie, 2003).

Anneliğin kadınlığa içkin kabul edilmesi birçok kadının hayatına gerek tercihen gerek mecbur olarak normdışı kalma halini getirmiştir. Kadınlar, ister anne olsunlar ister olmasınlar bu müzakere etrafından bir kimlik inşa işiyle meşgul olurlar çünkü her halükârda üzerlerine yığılacak etiketlere karşılık “kendilerini” ortaya koymak istemektedirler (Badinter, 2011; Moore, 2018). Anneler, çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar ve istemesine rağmen çocuk sahibi olamayan kadınlara dair toplumsal yargılar mevcuttur ve kadınlar da kendilerini bu yargılara göre konumlandırırlar. Bays (2017), kadınların ebeveynlik durumlarına bağlı olarak nasıl görüldüğünü araştırırken, üniversite öğrencilerinin bu üç grup kadın hakkındaki değerlendirmelerini analiz eder. Anneler daha sıcak olmakla birlikte daha az yetkin, tercihen çocuksuz kadınlar ise daha yetkin ancak daha soğuk olarak değerlendirilmişlerdir. İstem dışı çocuksuz kadınlar daha fazla acıma hissi uyandırmış, tercihen çocuksuz kadınlar ise haset ve tikslenme gibi duygular uyandırmışlardır. Koropecykj-Cox, Çopur, Romano ve Cody-Rydzewski (2018) yine üniversite öğrencileriyle yürüttükleri araştırmalarında ebeveynlerin daha sıcak ve şefkatli, çocuksuz kadınların daha az sıcak ve duygusal sorunları olma ihtimali öngörülen kişiler olarak değerlendirildiği, çocuk sahibi olmayı planlamayan kadınların ise en az sıcak ve şefkatli sınıflandırmasına girdikleri görülmüştür. Kadın öğrenciler, annelerin

daha az kariyer odaklı olduğu düşüncesine sahip ve bunu vurgularken erkekler bu türden bir ayrım yapmamışlar. Bu araştırmalar toplumun bir kesitinden örnekler sunsa da çocuk sahibi olmak istemeyen kadınların sıklıkla “bencil”, “soğuk” gibi negatif damgalarla mücadele etmek ve aslında çocuk sahibi olmamaya dair isteklerini meşrulaştırmak durumunda kaldıklarına değinen yayınlar mevcuttur çünkü annelik dışı kimlikler sıklıkla patolojik veya eksik olarak değerlendirilir oysa ki bu indirgeme kadınların çocuk sahibi olmama sebeplerinin çok boyutluluğunu da göz ardı etmektedir (Letherby ve Williams, 1999). Çocuk sahibi olmayan kadınların öncelikleri çocuk sevgisi değil çevresel kaygılar, ekonomik belirsizlikler ve bireysel özgürlük arayışı üzerinden şekillenmektedir (Baldwin, 2017).

Anneliğin kadınlık kimliğinin bir parçası olarak inşa edilmesi, yalnızca anne olmak istemeyen kadınların kimlik mücadelesini değil anne olmak isteyenlerinkini de etkilemektedir, bazı kadınlar da kısırlılıklarını adaletsizlik olarak değerlendirmektedir (Whitehead, 2016).

Anneler arasında da bir hiyerarşinin varlığı söz konusudur ve heteroseksüel bir evlilik içindeki biyolojik anne bu hiyerarşinin en tepesinde yer alır (DiLapi, 1989). Sanner ve Coleman (2017), biyolojik çocuklarından önce üvey anne olan kadınların da bir aile kurmaya dair normatif imgelerin yasını tuttuklarını belirtmiştir. Anneliğin gebelik ve doğum süreçleriyle imlenen, kültürel olarak kutlanan ritüelleri olan bir geçiş olması, anne olmanın biyolojik bir süreç olduğuna dair normatif annelik idealine dayanır ve biyolojik annelik, yukarıda da belirtildiği gibi, yalnızca anneliğin değil kadınlığın da nihai sembolü haline gelir (Downe, 2001’den aktaran Sanner ve Coleman, 2017, s.1463).

“İyi anne” ideali gibi anneliğe ilişkin kültürel temsiller, çocuk sahibi olsun olmasının kadınların hesaplaşması gereken temsiller olarak orada dururlar. Tıpkı kimlik oluşturma sürecinde normatif imgelerle uyumlanma ya da meydan okuma gibi (Weigert, 1983), kadınlar da anne olma ya da olmama sürecinde kendilerini tanımlamak için bu varolan imgeye karşı nasıl konumlanacaklarını değerlendirmektedir. Çocuk sahibi olmayan kadınlar daha yaygın olarak “mükemmel anne modeli”ni benimsemektedir ve hem iyi bir anne olup hem de kişisel alanının olmasını mümkün görmemektedirler (Badinter, 2011).

Çocuk sahibi olmayan kadınlar anneliğin kadınlık için “gerekli” olduğu fikrini sorgulayarak bireysel hedeflerle bağdaştırması zor görmüşlerdir ancak çocuk sahibi olmayı seçen kadınlar “iyi anne” idealiyle daha esnek bir ilişki kurarak yaşamdaki diğer hedefleriyle ilişkilendirebilmişlerdir (Maher ve Saugeres, 2007). Öte yandan Moore (2018), Goffman ve Butler’ın kuramlarından teorik çerçevesini oluşturduğu araştırmasında tercihen çocuksuz kalarak belli bir kimlik oluşturduktan ve bu dönemde çocuk istemediği konusunda samimiyet performansını sergiledikten sonra çocuk sahibi olan kadınların “iyi anne” yüzünü benimsemek için yürüttükleri kimlik çalışmalarını ele almaktadır. Tercihen çocuk istememe kimliğinin toplumsal baskılarla tehdit altında kaldığı durumlarda kadınların bu baskıları sesli beyanlar veya sessizlikle karşıladığını ancak çocuk sahibi olduktan sonra toplumsal kabul görmek amacıyla “iyi anne” kimliğini performe ettiğini belirtir.

Nandy (2013), bütün bu yargıların bulunduğu bir ortamda kadınların anneliğe ilişkin gerçek bir “tercihleri” olup olmadığını sorgular ve tıpkı anneliğe ilişkin konumuna dair soruyu “tüm soruların anası” olarak gören Solnit (2022) gibi, Nandy de anneliği “tüm normların anası” olarak konumlandırır. Nandy makalesinde bütün bu normları eleştirerek anneliği kadın kimliğinin doğal bir parçası haline getiren normları sorgular. Donath (2022), feminist yazarların hem bir seçim olmadığı hem de herkesi kapsayan bir seçimin varlığının bir yanılsama olduğunu gösterdiklerini öne sürmüştür, bize söylenen toplumsal yapı ve normlardan, eşitsizlikten bağımsızmışçasına verdiğimiz kararın ve olası bir trajedide de sonucun sorumluluğunu almamızın beklendiğini belirtir (s.34-35). Foster (2010), bu anneliğe geçişteki seçim/tercih yanılsamasını oldukça karmaşık bir süreç olarak ele alır. Bu söylemin anneliğe geçişi yalnızca bireysel bir karar gibi sunduğunu oysa bu sürecin biyolojik ve sosyal faktörlerin karmaşık bir etkileşimi ile şekillendiğini savunur. Dolayısıyla böylesi bir bağlamda “seçim” kavramını kullanmakta ısrarcı olmak kadınların bu süreçte karşılaştıkları zorlukları ve duygusal yükleri gizleyen, indigemeci bir söylem olarak işlemektedir.

Anneliğe geçişte, anne olma “kararını vermek ya da seçimini yapmakta” mevcut annelik temsilleri ve ideolojileri kesinlikle göz ardı edilemez. Yardımcı’nın (2017), Foucault’nun

kendimizi bir özne olarak (gerek bilginin gerek iktidar ilişkilerinin ve gerek eylemlerimizin ahlaki öznelere) nasıl kurduğumuz sorularına tekrar tekrar döndüğünü belirterek, “[s]on kertede, kendimizle ilişkimiz de, kendilik deneyimimiz de çağımızın hakikatinin gölgesindedir,” değerlendirmesine uygun olarak Badinter da kültürlerle ve çağa göre değişen bir hâkim annelik idealinin var olduğunu ve bu idealin ister bilinçli ister değil bütün kadınları etkilediğini belirtir ve ekler: “*Günümüzün hâkim annelik modeli, hiçbir zaman olmadığı kadar çetindir*” (Badinter, 2011, s.119).

2.2.1 Annelik ideolojileri

Ataerkil annelik ideolojisi, belli bir sosyal gruba özgü özellik ve pratikleri evrensel gibi sunarak yarattığı sosyal beklentiler aracılığıyla farklı kadın kimliklerini ve annelik etme biçimlerini dışlamaktadır (Glenn, 2016). Annelik mitleri, kadınların toplum içindeki rollerini sınırlayan güçlü bir ideolojik yapı olarak değerlendirilmelidir (Hare-Mustin ve Broderick, 1979). Arendell, feminist düşüncenin anneliğe dair en geniş çerçeveyi annelik ideolojisini sorgulayarak çizdiğini belirtmektedir, Kuzey Amerika’da hüküm süren annelik ideolojisi ise Hays (1996) tarafından ortaya konan *intensive mothering* [*yoğun annelik*]’tir (Arendell, 2000, s. 1194). Sharon Hays (1996), günümüzde Batı’daki hâkim annelik ideolojisini “yoğun annelik” olarak adlandırmaktadır ve Hays’in tanımı oldukça yaygın araştırmalara konu olmuş ve dönüştürülse de temel prensipler üzerinden benimsendiği ya da en azından bununla muhakkak müzakere edildiği bulgulanmıştır çünkü “doğru şekilde annelik etme” isteği kadınlarda hem öz-yeterlilik gibi olumlu hisleri artırırken hem de yetersizlik ve suçluluk yaratmaktadır (Myers, 2017). Hays (1996), yoğun annelik ideolojisinde çocuk bakımının tamamen anneye ait olduğu; çocuğun merkezde ve odakta olduğu, uzman rehberliğinde, duygusal olarak yoğun, emek-yoğun ve ekonomik olarak da pahalı olması gerektiği düşüncesinin hâkim olduğunu vurgular. Bu haliyle annelik içinde yaşanan rekabetçi sistemden duyulan rahatsızlığı telafi amacıyla annelerin omuzlarına gerçekçi olmayan beklentiler yığmaktadır.

Hays’in (1996) modern anneliği “yoğun anneliğin” idealleştirilmiş biçimi olarak tanımlamasıyla birlikte, bu söylem içinde “ideal anne ve muhtemelen ideal hamile kadınların önceki çocuksu, bencil kişiliklerini daha üstü seviye bir kadın için geride

bıraktıkları ya da bırakmaya hazır oldukları” kabulü de mevcuttur (Malacrida ve Boulton, 2012, s. 751). Bu annelik anlayışı, annenin özgecil olduğu, çocuğunun her şeyi ile her açıdan ilgilendiği ve bunu süregiden bir süreçte yapmaya devam ettiği ya da etmesi gerektiğini kapsar (Hays, 1996). Hâkim kalıpların içinde kaldığınız koşullarda annelik dışındaki “seçimler size kapalı iken dışına düştüğünüz noktada kürtaj, kısırlaştırma vb. uygulamaların çocuk doğurmak ve bakmaktan çok daha erişilebilir olması mümkün olmaktadır (Rich, 1976). Yoğun annelik, annenin çocuğunu sürekli izlemesini, çocuğunun ihtiyaçlarını takip etmesi ve bunları karşılamasını gerektirir. Çocuğun her alandaki gelişiminden annesi sorumludur. Bu tip bir annelik, doğum yönteminden beslenmeye, bebeğin kıyafet harcamalarından çocuğun okul harcamalarına birçok şeyi kapsar. Dolayısıyla bu tipte bir çocuk bakımının kişinin zamanının tümünü alacağını söylemek abartılı bir yorum olmaz. İçinde bulunduğumuz yüzyıl boyunca anneliğe dair yoğunlaşan beklentileri birçok anne karşılanması güç bulmaktadır (Walzer, 1998; Coltrane, 2000; Wall, 2004; Coleman vd., 2007, Wall, 2010: aktaran Smyth ve Craig, 2017, s.107).

Doyle (2018), geçmişten bugüne annelik bedenine dair temsiller ve deneyimleri incelerken 18. Ve 19. Yüzyıl Amerika’ında annelerin fiziksel emeğini merkeze alan kişisel yazılı ifadeler ile anneliği manevi ve duygusal bir ideal olarak sunan kültürel anlatılar arasındaki, yani anneliğin toplumsal temsilleri ile annelik deneyimleri arasındaki çelişkiye işaret eder. Kişisel anlatılarda doğum, emzirme ve çocuk yetiştirmenin fiziksel olarak yorucu, acı verici ve sıkıntılı olduğu vurgulanırken toplumsal temsillerin anneliği neredeyse çabasız ve ahlaki bir sorumluluk olarak yeniden tanımladığını vurgular (Doyle, 2018, ss. 203-210). Bu aradaki fark tam da Rich’in bahsettiği, kadınların deneyimlerinden kopararak tabi olmak zorunda hissettikleri bir kurumsal söylem aracılığıyla anneliği annelik edenlerden koparıp onlara bir baskı aracına dönüştürmektedir.

Annelik bu süreçte ve devamında beyaz, orta üst sınıf Amerikalı kadına biçilen anneliğin evrenselleştirilmesi çabasıyla da beyaz olmayan ve farklı sınıflardan kadınların annelik etme biçimlerini dışlayan bir ideolojiye dönüşmüştür (Doyle, 2018; Glenn, 2016). Oysa ki çocuk yetiştirmek hem gelir düzeyi, hem sosyal destek ağları ve kültürel kaynakların

tümüyle şekillenen bir süreçtir ve bunun idealinin orta sınıf normları üzerinden değerlendirilmesi düşük gelirli ailelerde sıklıkla eksiklik ve yetersizlik hissi yaratmaktadır (Dermott ve Pomati, 2016). Çağdaş Amerika’da annelik bedeni hala erdem ve toplumsal düzenle ilişkilendirilmekte ancak özellikle hamilelik ve emzirme dönemi olmak üzere fiziksel görünürlük genellikle rahatsızlık yaratmakta ve normlara aykırı kabul edilmektedir (Doyle, 2018, ss. 203-210).

Gauthier, Bryson, Fadel, Haux, Koops ve Mynarska (2021), yoğun ebeveynliği Estonya, İngiltere ve Slovenya’da karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Yoğun ebeveynliğe ilişkin olarak belirledikleri dört temel boyut çocuk merkezlilik, çocukların gelişimini teşvik etme, ebeveynlerin çocukları için en iyisini yapma sorumluluğu ve uzman rehberliği, Hays’in (1996) önermelerine uygun olarak da şekillenmiştir ve bulgularında belirledikleri boyutların üç ülkede de ortak olduğunu, yoğun ebeveynlik normlarının Anglo-Sakson ülkelerle sınırlı olmadığını belirtmişlerdir (Gauthier vd., 2021). Thomson, Kehily, Hadfield ve Sharpe (2011), araştırmaları annelik değil de ebeveynlik üzerine yapmanın bir eşitlik yanılsaması sunduğunu ve birincil bakım verme olarak tanımlanacak annelik işini hala kadınların yaptığına dair oldukça haklı bir eleştiri getirdikleri için ebeveynlik üzerine yapılan araştırmalardan bahsederken toplumsal cinsiyete ilişkin eşitsizliklerin yansıtılamayacağını hatırd tutarak değerlendirilmiştir. Ancak nüfusun geneline uygulanan anketlerden yapılan nicel analizler genel bir fikir vermesi açısından önemlidir. Liamputtong (2009) Tayland’da annelik, risk ve sorumluluk kavramlarının yansımalarını incelemiştir ve annelik kimliğinin çocukların sağlığı ve refahını koruma ve bu alandaki riskleri önleme üzerinden geleneksel ritüellere uyma yoluyla şekillendiğini vurgulamaktadır. Kadınlar kültürel normlara ve geleneklere bağlı kalarak “sorumlu ve ahlaki anne” kimliğini benimsemektedir. Fouquier (2011) de üç nesilden Afrikalı-Amerikalı kadınlardaki annelik kavramını ve annelik deneyimlerinin tarihsel, kültürel, ekonomik ve toplumsal cinsiyet bağlamlarındaki etkilerini incelemiştir. Beyaz orta sınıf kadınların deneyimleri üzerinden geliştirilen iyi anne-kötü anne imgelerinin Afrikalı Amerikalı kadınların deneyimleriyle örtüşmediğini ve farklılıklar barındırdığını vurgulamıştır. Ebeveynlerin çocuklarının çocuklukları ve kendi çocukluklarını karşılaştırmalarını ve buradaki farklılıklara ilişkin düşüncelerini araştıran Smyth ve Craig

(2017), katılımcıların yoğun ebeveynlik ideallerine uyum sağlamayı “normal” ve “doğal” bir ebeveynlik biçimi olarak gördüklerini, ancak normların getirdiği baskılardan ötürü rahatsızlık duyduklarını bulgulamışlardır. Sosyal bağlamın, ebeveynlerin bu idealizasyona direnme kapasitesini sınırladığı; ebeveyn davranışının sonucu olarak sunulan çocukların güvenliği ve geleceği ile ilgili risklerin bu ideallere uyumu teşvik ettiğini öne sürmektedirler (Smyth ve Craig, 2017). Faircloth (2020), benzer bir yerden neoliberalizm bağlamında yoğun ebeveynlik pratiklerinin bireyselleşme ve risk bilinci ile ilişkilmesini tartışarak ebeveynlik kültürünün toplumsal güven ve dayanışma kavramları üzerindeki zayıflatıcı etkisini inceler. Ancak Birleşik Krallık ve Norveç’i karşılaştırarak yürüttüğü incelemede Norveç’teki sosyal demokratik politikaların yerleşikliğinin bu dayanışmayı daha az zayıflattığını belirtmekte ve çocuk yetiştirmeye ilişkin sorumluluğun bireyler yerine topluma ait olduğu bir anlayışın dayanışmayı artırabileceğini savunmaktadır.

Yukarıdaki araştırmalardan da tarihsel açıdan “iyi anne”liğin bazı kadınlara layık görüldüğü ve diğerlerinin bu tanımdan dışlandığını izlemek oldukça mümkündür. Ayrıca medya söylemleri de bunu pekiştirerek kimi anneleri öne çıkarmakta kimilerini de görünmez kılmaktadır (Johnston ve Swanson, 2003). Kuzey Amerika ve Avrupa’da orta-üst sınıf, eğitilmiş, beyaz, kadınlar “iyi anne”liğe daha çok layık görülürler (Collett, 2005; Hays, 1996, aktaran Moore, 2018, s.4), çünkü bütün bu performansı karşılayacak kaynaklar bu kesişimde görülmektedir. Pedersen (2016), bu baskın annelik ideolojilerini Birleşik Krallık’taki “mumsnet” forumu kullanıcılarının “iyi anne” ve “kötü anne” kavramlaştırmalarına yansımaları üzerinden analiz etmiştir. Annelerin medya aracılığıyla sunulan annelik ideolojisini içselleştirdiklerini, yeniden şekillendirdiklerini ve bazı kullanıcıların da bir ölçüde buna karşı çıktığını belirtmektedir ancak daha eşit sorumluluk ve ev dışı güçlenme odaklı feminist annelik modeli ile geleneksel annelik modelleri arasında bir çatışma olduğunu gözlemlemiştir.

Türkiye özelinde de ideal annenin orta sınıf bir ev kadını ve biyolojik anne olarak inşa edildiği görülür (Sancar, 2012; Bora, 2001). “İdeal” annelik ve toplumsal normların kadınların düşüncelerine ve deneyimlerine etkileri üzerine (Uluğtekin, 2002; Sari, 2014;

Aytaç, 2018;Yurtseven, 2018; Öztekin, 2019; Sarıtaş ve Bozkurt, 2020) ve bundan sapan anneler üzerine (Kazak, 2009); yahut sosyal medyanın annelik normları ve temsilleri üzerindeki etkisine bakan (Büyükkuşoğlu, 2017; Bal, 2019) yüksek lisans ve doktora tezleri mevcuttur.

Türkiye’de orta-üst, eğitilmiş sınıflara atfedilen “makbul anne” de fedakâr, çocuğunun ihtiyaçlarını önceliklendiren bir annedir. Sadıkoğlu ve Erdoğan Coşkun (2024) özellikle Türkiye’de iyi anne olma düşüncesine ilişkin araştırmalarında farklı yaş gruplarından çocukları olan annelerle görüşerek uzman görüşleri doğrultusunda çocukların güvenli bağlanmasına öncelik vermekten eğitim yoluyla çocuğun gelecekteki seçeneklerini artırmak ve desteklemeye doğru ilerleyen bir dönüşüm gözlemlemişlerdir. Annenin öznel iyilik hali ile çocuğun refahı arasında bir denge bulma amacıyla işleyen düşünömsellik annelik pratiklerini şekillendirmektedir. Ayrıca anneliğin artan deneyim ve çelişkili uzman görüşlerinin erişilebilirliğiyle yeniden müzakere edilen bir süreç olduğunu ileri sürmektedirler. Bayraktar (2011) ve Kazak (2009) bu normdan sapan anne gruplarının deneyimlerini öne çıkaran çalışmalar yapmışlardır. Kazak (2009), “sözde” annelerin normdan saptıkları için yaşadıkları suçluluğa da değinir. Gerek sosyal gerek ekonomik açıdan makbul anneliği icra edecek kaynaklardan yoksun kadınlar kendilerini bu “makbul anne” ideali üzerinden eksik bulmakta ancak bunu kapatacak farklı stratejiler geliştirmektedir.

Vandenbelg Giles (2014), kadınların maddi iyi oluşlarının sistem içerisinde hem çalışma koşulları ve şartlarından hem de tüketici ve sistemin yeniden üreticisi olarak konumlanmalarından ötürü kötüye gittiğini öne sürer (s.419). Ehrenreich ve English’in (2005) Sanayi Devrimi zamanında çocukların endüstriyel bireyler olarak yetiştirilmeleri gerekliliği ile anneliğin önem kazandığı söylemine uygun biçimde, neoliberalizm de anneler açısından “ahlaki annelik” gibi bir kavram geliştirmiştir ve bu kavram çocuklarını ileride sisteme dahil olmalarını sağlayacak şekilde yetiştirmeyi kapsamaktadır (Lavee, 2015, s. 3). Lavee, tek başlarına ve/veya düşük gelirle çocuk yetiştirmeye çalışan annelerin, kendi annelik anlatılarını üretmek yerine neoliberalizmin sunduğu annelik söylemlerini benimsemekte ve bu söylemleri uygulamaya çalıştığını öne sürmektedir.

Benzer şekilde Elliott, Powell ve Brenton (2015) düşük gelirli siyahi ve bekâr annelerin iyi bir anne olma tanımlarının fedakârlık, kendine yetme ve çocuklarını koruma pratikleri etrafında şekillendiğini ortaya koymuştur. Anneler, bu ideolojiyi benimsemelerine rağmen, yapısal eşitsizlikler ve sınırlı kaynaklar nedeniyle ideal annelik standartlarını karşılamada zorluk yaşamışlardır. Bununla birlikte, annelik ideolojisinin bireysel fedakarlığı ön planda tutması, bu kadınların refahını ve psikolojik durumunu olumsuz etkilemiştir. Bekâr ve/veya yoksul annelerin aynı zamanda eğitimlerini tamamlamamış olma ihtimali daha yüksektir: 15 farklı Avrupa ülkesinde bekâr annelerin eğitim durumları ile yoksulluk ilişkisinin incelendiği araştırmada bekâr annelerin eğitim seviyelerindeki farklılıkların Yunanistan ve İtalya hariç olmak üzere on üç ülkeden çıkan ortak bulgu, düşük eğitim seviyesi ile bekâr annelik arasında bir bağlantı olduğudur (Härkönen, 2018, s. 46).

Cappellini, Harman, Marilli ve Parsons (2019), düşük gelirli İtalyan ve İngiliz annelerle yürüttükleri araştırmalarında, bu annelerin yoğun annelik söylemlerini nasıl benimsediklerini ve bu süreçte özne olarak nasıl şekillendiklerini Foucault'nun etik öz oluşturma ve Berlant'ın "acımasız iyimserlik" kavramları üzerinden ele alırlar. Annelerin çocukların ihtiyaçlarını önceliklendirme sürecinde öz disiplin uyguladıklarını ve bunun stres ile kaygıya yol açmasına rağmen özdeğer duygusunu da pekiştirdiğini ortaya koymuşlardır.

2.2.2 Anneliğe geçiş deneyimleri: hazırlıksızlık, ikircikli duygular ve deneyim kazandıkça dönüşen anlamlar

Mevcut annelik ideolojileri ve söylemlerinin ortasında anne olmak kadınların hayatında önemli bir kırılma yaratmaktadır çünkü birçok değişimi aynı anda ve acilen hazmedilmesi gerekeceği beklentisiyle kadının hayatına sokar. Barlow ve Cairns (1997), anneliğin, kadınların benliklerinde bir genişleme sağladığını ve annelik sürecinin kadınlar için sürekli bir yeniden değerlendirme, öğrenme ve kişisel gelişim olduğunu öne sürmektedir. Ancak bu düşünömsellik geliştirici olabileceği gibi yıpratıcı da olabilir (Miller, 2010), (Sadıkoğlu, 2023) ve ilk andan bu perspektife dair de deneyimsizlik bütün bu düşüncelerin bir girdaba dönüşerek negatif çağrışımlar yapmasına da sebep olabilir.

Düşünümsellik genel toplumsal konumları ve toplumsal cinsiyete bağlı habitusları üzerinden kadınlara kendi lehlerine bir sonuç vermeyebilir (McNay, 1999). Erken annelik deneyimlerine ilişkin araştırmalarda başlangıçta hazırlıksızlık, yalnızlık, kaybolmuşluk hissi ve tükenmişlik üzerinden şekillenen fiziksel ve duygusal zorlanmanın öne çıktığı ancak annelikte deneyim kazandıkça bunların azalabildiği bulgulanmıştır ancak bu aşamada da annelerin gördükleri sosyal destek oldukça önemlidir (Barclay vd., 1997; Rogan vd., 1997; Lupton, 2000; Miller, 2007). Lupton (2000), değişen toplumsal ve kültürel annelik söylemlerinin, kadınların özerklik arzusu ile toplumsal annelik beklentileri arasındaki çatışmayı daha da yoğunlaştırdığını vurgular. Benzer bir yerden Miller (2010), kadınların annelik beklentileri ve ilk annelik deneyimlerinin genellikle örtüşmediğini çünkü bireysel deneyimlerin özellikle de başlarda, annenin ne yapacağını bilemediği dönemde negatif yöndeki deneyimlerin sessizliğe gömüldüğünü ve bu sessizliğin de annelik mitinin sürdürülmesinde çok önemli bir payı olduğunu öne sürer. Mercer (2004), “anne rolünü üstlenmek” [*Maternal Role Attainment*] kavramının bir anda kişinin üzerine eklenen bir rol gibi ani bir kırılma yaşattığını ve bu kavram yerine anneliği öğrenmeyi ve deneyimlemeyi bir süreç olarak ele almayı öngören “Anne Olmak” [*Becoming a Mother*] kavramını kullanmayı ve bu sayede annelerin geçişini daha az baskı hissederek tamamlamasını sağlamayı savunmaktadır.

İlk annelik deneyimlerini 30 yaş ve üzerinde yaşayan kadınlarla yürüttükleri araştırmalarında Shelton ve Johnson (2006), anneliğin hem ödüllendirici hem de duygusal ve fiziksel olarak yıpratıcı bir süreç, iki tarafı da keskin bir bıçak gibi tanımlandığını bulgulanmışlardır. Kadınlar anneliğe ilişkin toplumsal beklentilerle kişisel arzuları arasında sıkışmışlık hissettiklerini bulgulanmışlardır. Aynı zamanda Dion’un (1995) anne olmayı erteleyen ve hayatlarının belli bir döneminde kariyerleri ve diğer kazanımları üzerinde kontrol sahibi olduğunu hissetmiş kadınların annelikte daha fazla bocalama ihtimalini hatırlatmışlardır (Shelton ve Johnson, 2006, s. 317). Bu önemli bir hatırlatma olmakla birlikte yukarıdaki araştırmalar bunun yalnızca “erteleyen” kadınlara özgü olmadığını da ortaya koymaktadır. Aksine Carolan (2005), geç yaşta anneliğin yoğun kaygılar, rol çatışmaları ve uzun süren uyum süreçleriyle eşleştirilmesine rağmen

kadınların olgunluk ve öz-yeterlik hisleri sayesinde annelik rollerine daha rahat adapte olabildiğini bulgulamıştır.

Shloim, Lans, Brown, Mckelvie, Cohen ve Cahill (2020) Birleşik Krallık ve İsrail’de doğumdan 6-12 ay sonrasındaki annelik deneyimlerini inceledikleri araştırmalarında annelik tanımına ilişkin “ideal anne”, “yeterince iyi anne” ve “yük altındaki anne” olmak üzere üç ana tema ortaya koyarlar. Bu tanımlarla özdeşleşme konusunda kültürel farklılıkların öne çıktığını, İsrail’deki kadınların daha çok anneliklerini “ideal” olarak tanımladığını, Birleşik Krallık’taki kadınlarınsa bu tanıma zaman içinde daha az bağlı kaldığını belirtirler.

Budds, Hogg, Banister ve Dixon (2017) 33 orta sınıf kadınla hamilelik ve erken annelik dönemlerindeki deneyimlerine ilişkin araştırmalarında annelerin çocuklarının gelişimi için üstlendiği roller ve bunları sağlamak için kadınların annelik uygulamalarını normlarla uyumlu hale getirmek üzere şekillendirmelerini Foucault’nun (1988) kendilik-teknolojileri kavramı üzerinden analiz ederler. Bu türden yoğun annelik söylemlerine uygun davranılma çabasının bulunduğu annelik deneyimlerinde yoğun annelik söylemlerinin kadınların bireysel kimliklerini tehlikeye atabileceğine ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üreteceğine vurgu yaparlar. Wall (2004) 1990’lar boyunca gelişen beyin araştırmalarının çocuk yetiştirme üzerindeki etkilerini ve bu araştırmalarda özellikle erken dönem çocuk gelişiminde annenin rolüne aşırı vurgu yapılmasının annelerin sorumluluğunu artırdığını ve neoliberal bir bağlamda bireysel öz-yönetim, öz-gelişim ve bireysel sorumluluğun ön planda olduğu bir ebeveynlik modelini desteklediğini savunur. Wall (2018), bağlanma teorisi ve çocuğun beyin gelişimi üzerindeki söylemleri ele aldığı bir başka makalesinde bütün bu söylemlerde annenin bağlanma konusundaki rolüne değindiği ve bunları orta sınıf kaynaklarına uygun bir formatta sunduğunu belirterek bunların hem toplumsal cinsiyet hem de sınıfsal eşitsizlikleri yeniden ürettiğini savunmaktadır.

Özellikle doğum sonrası dönemde olası bir depresyonun “suçluluk”, “kaygı”, “öfke” ve “üzüntü” gibi duygularla ilişkilendirildiğini ve bu duyguların da annelikle ilgili normlardan sapmayı temsil ettiğini öne süren Taylor (1995), kadınların doğum sonrası

deneyimlediği psikolojik rahatsızlıkların toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve anneliğin toplumsal inşası gibi yapısal bağlamlarda değerlendirilmesi gerektiğini öne sürer. Çünkü annelik birçok kadın için beklenenden zor bir süreçtir ve oldukça kırılğan bir haldir, ayrıca sosyal olarak yaşanan izolasyon da kadınların desteksiz hissetmesine sebep olmaktadır (Lee, Vasileiou ve Barnett 2019).

Çocuğu bu denli merkeze koyan bir annelik biçimi, annenin kendisine çok fazla alan bırakmadığından oldukça çelişkili duygular yaratabilmektedir. Son 50 yılda, toplumsal cinsiyet rollerinde eşitlik yönünde yaşanan olumlu değişimlere rağmen ideal annelik rollerinin değişme yolları adeta tıkalıdır ve yoğun/mükemmel annelik gibi annelik ideallerin varlığı kişisel olarak bunları benimsemeyen kadınlarda dahi stres ve kaygı yaratmak suretiyle akıl sağlığını kötü etkilemektedir (A. Henderson vd., 2016, s. 512). Sharon Hays'in (1996) öne sürdüğü, günümüzün hâkim annelik ideolojisi olan yoğun anneliğin uzantılarından biri olarak "pozitif ebeveynliğin" gerektirdiği duygusal regülasyon ve çocuklara negatif duyguları göstermeme çabası da ebeveynlerin ve özelde daha çok annelerin tükenmişlik yaşamasında da etkilidir (Lin vd., 2021).

Her ne kadar Plant (2015) "özverili anne" idealini reddeden ve annelik kimliğini daha esnek hale getiren psikolojik uzmanlar sayesinde anneliğin "ahlaki annelik" kavramından uzaklaşarak bireysel tatmin ve çok yönlü bir kimliğin parçası olarak yeniden tanımlandığını vurgulasa da anneliğin özellikle erken çocukluk dönemine odaklanan bir rol olarak tanımlanmasının annelerin üzerindeki baskıyı artırdığını da söyler. Ancak yoğun annelik söylemleri kadınlara çok fazla alan tanımayacak kadar çocuk odaklıdır. Çocuklar hakkında düşünmek ve emek harcamak kadınlara iyi gelse de, sağlanan duygusal desteğin boyutu arttıkça kadınların kendi zihinsel sağlıkları bundan olumsuz etkilenmektedir (Gunderson ve Barrett, 2017). Prikhidko ve Swank (2018), yürüme çağındaki çocukların anneleriyle, anneliği anlamlandırma süreçlerini inceleyen fenomenolojik bir araştırma yürütmüşlerdir. Anneliğe ilişkin dört ana tema bulgulamışlardır: annelikte belirsizlik, "annelik cambazlığı" (birden fazla rolü dengeleme), anneliğin sosyal bağlamı ve anneliğin zorlukları. İdeal ve gerçek annelik arasındaki tutarsızlığın kadınların kendilik değerlerini olumsuz etkileyerek suçluluk ve

utanç duygularına sebep olabileceğini öne sürerler. Önemli bulgularından biri annelerin annelik rollerini toplumsal idealler doğrultusunda anlamlandırmaya çalıştıkları ve bunların sıklıkla kendi gerçeklikleriyle çeliştiği olmuştur. Öte yandan 16-48 aylık çocuklara sahip 227 anne ile yürüttükleri başka bir araştırmalarında (Prikhidko ve Swank, 2019), yoğun anneliğin yarattığı duygusal regülasyonun sağlanamaması kaynaklı oluşan ebeveyn öfkesine çözüm olarak Plant'e (2015) yakınsayan bir öneride bulunurlar ve kadınların bu alanda hem duygu düzenleme becerilerini destekleyecek programlardan destek almalarını hem de bakım sorumluluklarını paylaşmalarını önermişlerdir.

Anneliğin zorunluluk hissi yaratmasının (Russo, 1976) yanı sıra, çocuk sahibi olmamayı seçen kadınlara sıklıkla ileri yaşlarda yaşayabilecekleri pişmanlık ihtimali hatırlatılır (Donath, 2022). Donath, bu sorudan hareketle annelikten pişman olup olanlar yok mu sorusunu sorar (Donath, 2015a; Donath, 2015b; Donath, 2022). Annelik başka türlü şekillerde tecrübe edilen ve değişken bir inşadır ve birçok olumlu duyguya işaret edebileceği gibi birçok olumsuz duyguya da işaret edebilir. Ancak Donath bazı olumsuz duyguların tecrübe edilebileceği üzerinde konuşulmuş olsa da bunların bir pişmanlık yaratma ihtimalinin pek tanınmadığı ve kabul edilmediğinden, dolayısıyla anneliğe dair bir pişmanlığın akıl almaz seviyede bir fikir gibi değerlendirildiğinden bahsetmektedir. Yirmi üç İsrailli anne ile yürüttüğü araştırmanın (Donath, 2015b) ve sonra genişlettiği kitabın (Donath, 2022) iki amacı olduğunu aktarır: ilki, pişmanlığı meşru ve tartışılabilir bir duygu olarak tanınmasını sağlamak ikincisi de “iyi anne” paradigmasına meydan okuyan yazına annelikten pişman olmayı da bir sosyopolitik analiz alanı olarak önermektir. Buradaki bulguları, görüştüğü annelerin çocuklarını sevdiği ancak annelik konusunda bir söz hakları olmadığı ve anneliğin başından itibaren “iyi ve başarılı bir anne” gibi hissetmediklerinden geriye dönüp en baştan seçme şansları olsaydı anne olmayı hiç istemeyebilecekleridir. Çocuk yetiştirmeye uygun olup olmadıklarını çocuk sahibi olmadan önce düşünmelerine fırsat tanımayan bir sosyal düzen içinde yaşamak ve üstüne bir de anneliğin günümüzdeki tanımıyla annelik beklemek, taşıması oldukça zor bir yük getirmiştir. Donath, Raphael-Leff'in (2010), annelikte olumlu ve olumsuz duyguların birlikte varlığının oldukça yaygın olduğunu ve bunu kabullenmenin önemine değinmesine çok benzer bir yerden, annelikten pişman olmanın da görüştüğü kadınları

canavarlaştırmadığını, çocuklarını sevmedikleri anlamına gelmediğini ve pişmanlığın çok farklı katmanlarda görülebilecek karmaşık bir duygu olduğunu tartışmaya açmıştır.

2.2.3 Çatışan roller bağlamında annelik

Anneliğe ilişkin araştırmalarda anneliğin hem öncesi sonrasına hem de annelik sonrasında da bölünmüş roller ve bu rollerin çatışmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Anneliğe toplumca düşülen değer hem düşüktür hem de o kadar büyük bir sorumluluk haline gelmiştir ki kadınlar annelik öncesinde örneğin çalışma hayatındaki kazanımlarını da annelikle ilişkili sorumluluklarından ötürü kaybedebilmektedir (Zelizer, Crittenden, Folbre ve Williams, 2002). Özellikle makbul annelik idealine uygun olarak eğitilmiş kadınların iş yaşamını bırakarak evde tam zamanlı annelik yapmayı “tercih etmesi”, medyada anneliğin bir kadının üstleneceği diğer bütün rollerden üstün tutulması ve bunu “eğitilmiş, yüksek statülü profesyonel kadınların” da “tercihi” haline getirmesi olarak sunulmaktadır (Kuperberg ve Stone, 2008). Kuperberg ve Stone bu tercih retoriğinin gerçeği yansıtmadığını, bu profildeki kadınların iş gücüne katılım oranlarının daha az eğitilmiş kadınlardan daha yüksek olduğunu belirtmektedir ve medyadaki bu söylemin hem toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretilmesine, hem de feminist kazanımları “seçim” retoriğiyle maskeleyerek kadınların karşılaştığı yapısal engelleri görünmez kıldığını, çok daha karmaşık sebepleri olan bu tartışmanın indirgemeci bir yaklaşımla ele alınmaması gerektiğini tartışır. Örneğin ABD’de kurumsal erken eğitim hizmetlerine erişimin düşük ekonomik gelirli ve beyaz olmayan ailelerin erişimine ne kadar açık olduğu ve kurumsal olmayan çocuk bakım yöntemlerine erişimleri de olmadığı durumda çocuk bakımını kendilerinin üstlenmesi gerektiği, ancak bunun eğitilmiş beyaz aileler için bu kadar keskin gözlenmediği bulgulanmıştır (Ackert vd., 2018). Buna bir alternatif olarak Dow (2016), Afrikalı Amerikalı, orta ve orta üst sınıf annelerle yaptığı araştırmasında annelerin ekonomik bağımsızlıklarını korumayı ve bunu ev dışında çalışarak yapmayı anneliğin görevlerinden biri olarak gördüklerini ve çocuk bakımı için aile ve topluluktan aldıkları desteği önemsediklerini belirterek bu annelik biçimini hegemonik annelik ideolojilerine karşı bir alternatif olarak konumlandırıp “entegre annelik ideolojisi” olarak tanımlar.

Johnston ve Swanson (2006), tam zamanlı, yarı zamanlı dışarıda çalışan ve evde kalan annelerle yürüttükleri araştırmalarında annelerin çalışma durumlarına göre “iyi annelik” tanımını değiştirdikleri ve kendilerine uygun hale getirdiklerini bulgulamışlardır. Ancak “yoğun annelik beklentileri”, çalışan anneler üzerinde oldukça büyük bir baskı kurmaktadır çünkü bu ideal içinde olması gerektiği gibi her zaman çocuklarının ihtiyaçları ile ilgilenememektedirler. Katılımcıların yanıtlarından erişilebilirlik, mutlu annelerin mutlu çocuk yetiştireceğine dair inanç ve hayatın farklı kulvarları üç ana tema olarak ortaya çıkmıştır ancak çalışma durumlarına göre annelerin bu üç temayı anlamlandırma ve kendilerini konumlandırmaları değişmektedir. Ancak ABD’de yürütülen daha güncel ve oldukça geniş örneklemli bir araştırmada, kadınların iş yaşamı ile anneliği çatışan roller olarak görmedikleri de bulgulanmıştır ve anneliğin kadınlarca farklı bağlamlarda anlamlandırıldığına değinilmiştir (Mcquillan vd., 2008).

Meeussen ve Van Laar (2018), mükemmel annelik normlarının çalışan anneler üzerinde yarattığı tükenmişlik hissi ve bu durumun kariyer hedefleri üzerindeki olumsuz etkilerini ele almaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, mükemmel bir anne olma baskısı yüksek olan kadınların, iş ve aile rollerini dengelemekte daha fazla zorlandığı ve bu durumun kariyer hedeflerini azalttığı gözlemlenmiştir. Araştırma, bu tür cinsiyet eşitsizliklerini azaltmak adına yapısal değişiklikler gerektiğini savunmaktadır. Çalışmaya dair böylesi düşüncelerin varlığı, çalışan ve özellikle küçük çocuğu olan kadınların uzun saatler çalışmanın sonucunda erkeklere kıyasla daha fazla suçluluk duyduğunu ve bu suçluluğun da ebeveynlikte daha müsamahakâr davranışlara alan açtığı bulgulanmıştır (Borelli, Nelson-Coffey, vd., 2017; Borelli, Nelson, vd., 2017).

Anneliğin kadının diğer tüm rollerine nüfuz eden ve üzerinde konumlanan bir rol olarak inşa edilmesi, kadının çocuk öncesinde kendine ait tanımlayıcı diğer öğelerle (iş, cinsellik, eş olma, arkadaş olma, vs.) çatışma doğmasına sebep olur. Kadının özellikle çocuğu küçükken vaktinin çoğunu ona vermesi gerektiğine ilişkin söylem bu vaktin müzakere edilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Kaplan (1990), cinsellik, iş ve annelik arasındaki bağlantının kültürel temsillerde çoğunlukla ayrı tutulduğunu ve bu ayrışmanın kadınların yaşamındaki zorlukları artırdığını öne sürmektedir. Popüler kültürde annelik

kimliğinin biyolojik bir özneye indirgenerek kadınların iş ve cinsellik bağlamındaki özneliliğinin geri plana itildiğini ve bu çelişkili söylemleri analiz etmenin kadınların bireysel ve toplumsal mücadelelerinde kritik önemde olduğunu savunur.

Milkie, Nomaguchi ve Denny (2015), annelerin çocuklarına ayırdığı zamanın gelişimsel etkilerini incelemiştir. Bulgular, annenin çocuklarıyla geçirdiği zamanın davranışsal ya da akademik gelişim üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını, ancak ergenlerde suç davranışlarını azaltabileceğini göstermiştir. Çalışma, çocuk gelişiminde sosyal statü faktörlerinin zaman faktöründen daha önemli olduğunu vurgulayarak çocuk gelişimine katkının yalnızca anne zamanına indirgenemeyeceğini, yoğun annelik ideolojisinin yeniden sorgulanması gerektiğini önermektedir.

2.2.4 Annelik ve bakım vermek: bedensel, fiziksel, duygusal emek ve zaman

Kadınların yaşam deneyimleri, toplumsal cinsiyet normları ve biyopolitik yapılarla iç içe geçmiş bir şekilde, zaman kullanımı, bakım emeği ve annelik ideolojileri etrafında şekillenmektedir. Kadınların zaman kullanımına ilişkin çalışmalar, ücretsiz bakım emeğinin ne kadar büyük bir yer kapladığını ortaya koymaktadır. Annelik de hem tarihsel hem kültürel açıdan en yalın halinde bir kişinin başka birine bakım vermesi olarak ele alınabileceğinden (Glenn, 2016) anneliğe ve zaman kullanımına ilişkin araştırmanın önemli bir boyutu da bakım vermektir. Burada, hem kadınların zaman kullanımında bakımın yerine hem de özellikle anneliğin hamilelikten başlayarak ilk yıllarını kapsayan ve gerçekten eğer bir başkası bakım vermezse hayatta kalması mümkün olmayan bir canlıya bakıldığı dönemdeki besleme ve tüketim pratikleri üzerine oluşturulan söylemlere değinilecektir.

Davies (1996), kadınların yaşam hikâyelerinin analizinde zaman kavramının nasıl ele alındığının önemine vurgu yapar. Doğrusal zaman anlayışının kadınların günlük hayatındaki karmaşıklığı ve toplumsal ilişkiler içindeki konumlarını yeterince temsil edemediğini öne sürerek “süreç zamanı” [*process time*] kavramını geliştirerek bakım emeği, duygusal emek ve kadınların toplumsal rollerini anlamak için önemli bir araç olduğunu tartışmıştır. Davies’in zamanı bireysel bir deneyimden çok toplumsal ilişkiler ve cinsiyetlendirilmiş yapılar için ele alınması gerektiğine dair vurgusu oldukça

önemlidir. Foeken (2024), “süreç zamanı” kavramını modern aile yapısındaki biyopolitik mekanizmalar bağlamında ele alırken Foucault’nun biyopolitika ve disiplin kavramlaştırmalarından yola çıkar. Foeken’e göre süreç zamanı kadın emeğiyle ilişkilendirilen, tekrar eden, akışkan ve bedene dayalı olarak sunulan bir zamandır ve bakım gibi feminize emek biçimlerini değerlendirirken kullanışlı kabul edilir ancak saat zamanıyla karşılaştırıldığında doğallaştırılarak yüceltilmektedir. Foeken, bu yüceltmenin kadın emeğinin anlaşılabilirliğini azalttığı ve eksik kaldığı; yalnızca kadınlara özgü bir zaman olarak değerlendirilip doğallaştırıldığında süreç zamanının da tıpkı saat zamanı gibi disiplin edici ve kontrol edici bir nitelik taşıyabileceğini ve kadınların emeğini bu araçla da görünmez kılabileceğini tartışır.

Çiftler arası ücretsiz iş yükü dağılımı önemli bir konudur ve kadınların ev dışı ücretli çalışma hayatına katılım oranları arttıkça buradaki dengesizlik giderek daha dikkat çekici hale gelir çünkü heteroseksüel birlikteliklerde her iki taraf da ev dışında çalışıyorsa da evin işlerini de büyük oranda kadınlar sürdürmektedirler ve ev içi emek açısından bakıldığında evli anneler bekâr ve partnerleriyle birlikte yaşayan annelere göre bu baskıyı daha yoğun hissetmektedirler (Pepin, Sayer, Casper, 2018). Bu farklar, ebeveynliğe geçiş öncesinde daha az olsa dahi ebeveynlikle birlikte çok daha geleneksel bir izlekte artarak ilerlemektedir (Schober, 2013). Kadınların zamansal deneyimi çocuk bakımı sebebiyle oldukça kısıtlanmaktadır (Southerton, 2006). Roeters ve Garcia (2016), rutin çocuk bakımına dair işlerin etkileşimli bakımdan daha az anlamlı bulunduğunu ve annelerin çocuk bakımını daha stresli, babaların daha anlamlı bulduğunu bulgulamışlardır. Bunun bir sebebi rutin bakımın, fiziksel ve fizyolojik sorumlulukların daha çok annenin sorumluluğunda görülmesidir (Perälä-Littunen ve Böök, 2012). Daminger (2019), hane içi emek literatürüne “bilişsel emek” kavramını ekleyerek yemek, temizlik gibi fiziksel görevlerin ötesinde, şimdiye kadar sosyolojik literatürde de neredeyse “laf arasında” hane yönetimi gibi kavramlarla anılan ihtiyaçları öngörme, seçenekler belirleme, karar verme ve süreçleri takip etme gibi zihinsel görevlerin ev işlerinin ayrı bir boyutu olduğunu ve bilişsel emeğin de daha çok kadınların üzerinde olduğunu tartışır. Daminger, bilişsel emeğin ev içi emeğin önemli bir boyutu olduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmalarında daha fazla dikkate alınması gerektiğini belirtir.

Ev içi ücretsiz iş yükü, Türkiye’de hâlâ orantısız biçimde kadınların üzerindedir; bu hayatın her evresinde kadınlar tarafından daha fazla üstlenilmekteyken anneliğe geçiş bu farkı derinleştirmektedir, özellikle de okul öncesi çağda çocukları olan anneler en yüksek ücretsiz iş yüküne sahiplerdir ancak çocuklar büyüdükçe bu yük azalır (Kongar ve Memis, 2017).

Anneliğin bakım emeğini hamileliğin başından fetüsü bir insan olarak konumlandırarak başlatan annelik söylemleri kapsamında bakım emeğinin önemli bir bölümünü beslenme pratikleri oluşturmaktadır, özellikle de okul öncesi çağ sonuna kadar. Murphy de (2000) bebek ve çocuk beslenmesindeki kararların tıbbi ve toplumsal söylemler üzerinden yönlendirildiğini vurgulamakta ve bebek beslenmesine ilişkin sağlık söylemlerinin anneler üzerinde “iyi anne” kimliği oluşturmak için bir baskı mekanizması olduğunu öne sürmektedir ve bunun kadınlarda bir karşılığı bulunmaktadır (Cairns vd., 2013; Mackendrick, 2014; Shloim vd., 2015; Soysal Al, 2017).

Lupton (2012), hamilelikle birlikte artık çocuğun birincil özne haline geldiğini ve kadının toplumun gelecekteki vatandaşları olarak değerlendirilen fetüslerin potansiyelini maksimize etme beklentisiyle “kıymetli kargo” olarak değerlendirilen fetüsün ardında kalarak onu taşıdığı döneme ilişkin sorumluluklarını tartışır. Özellikle risk toplumu (Beck, 1992) bağlamından ilerleyerek hamileliğin artık doğal bir durum değil sürekli izlenmesi ve yönetilmesi gereken bir “risk durumu” haline geldiğini belirtir ve kadınların bedeni de bu çerçevede birçok regülasyona tabi olduğunu öne sürer. Hamile kadınlar, fetüsün sağlığını koruma adına bedenlerini sürekli olarak kontrol etmeye ve tıbbi otoriteye bağlı kalmaya teşvik edilir. Lupton’a göre, hamile kadınlar sadece kendi bedenleriyle değil, aynı zamanda fetüsün bedenine yönelik sosyal beklentilerle de başa çıkmak zorundadır. Bedenin bu ikiye bölünmüş hali, annenin ihtiyaçlarının sıklıkla fetüsün ihtiyaçlarının gerisinde bırakılmasına neden olur. Kadınların hamilelik boyunca bedenlerini risklerden arındırma sorumluluğu yüklenmeleri, onların bireysel özerkliğini kısıtlayan bir toplumsal baskı mekanizması olarak işlev görür. Bu bağlamda Lupton, kadın bedeninin kültürel olarak “geçirgen” ve “tehdit altında” bir beden olarak görüldüğünü, bu nedenle daha sıkı regülasyona tabi tutulduğunu tartışır. Lupton (2012)

hamileliğin artık doğal bir durum değil, sürekli izlenmesi ve yönetilmesi gereken bir “risk durumu” haline geldiğini belirtirken Wetterberg (2004), Foucault’nun modern iktidarın disipline etme yöntemleri çerçevesinde bu risk durumunun hamile kadının sorumluluğunu artırarak fetüsün bakımcısı ve aynı zamanda potansiyel bir tehdit olarak konumlandırılmasına yol açtığını vurgular. Her iki çalışmada da kadınların hamilelik boyunca bedenleri üzerinde kurulan tıbbi otoriteye tabi olmaları ve sosyal beklentiler doğrultusunda bedenlerini sürekli olarak kontrol etmeleri gerektiği ve bu öz-disiplinin toplumsal beklentileri içselleştirerek toplumsal baskı mekanizmalarını da güçlendirdiğine değinilir.

Johnson (2014), hamilelik takip uygulamaları ya da sosyal medya platformları gibi dijital teknolojilerin de anneliği bireysel bir sorumluluk projesi çerçevesine sokarak kadınları yoğun bir sağlık yönetimi ve öz-disipline yönlendirdiğini tartışmaktadır. Bu teknolojileri Foucault’nun kendilik teknolojileri kavramı çerçevesinde ele alarak annelere bu dijital teknolojilerin sunduğu sağlık bilgisi, sorumluluk yönetimi, takip süreçleri araçlarının kadınları “yoğun annelik” ideolojisine daha fazla bağladığını öne sürmektedir.

Kadınların bedenleri üzerinde hamilelik dönemindeki regülasyonlar, doğumdan sonra da emzirme aracılığıyla devam etmektedir (Murphy, 2003; Davis, 2004; Wolf, 2007). Burada da hem bebek beslenmesine ilişkin söylemler hem de meme aracılığıyla yapılan emzirmenin kamusal alanda sorun yaratması ile karşı karşıya kalırlar. Emzirme özellikle anneliğin başlangıcında icra edilen bir şey olması sebebiyle oldukça önemli görülmektedir dolayısıyla etrafında birçok söylem geliştirilmiştir. Çocuğunu emziren anneler “iyi” anne, mama verenler “kötü” anne olurlar ve daha ilk andan itibaren bu ayrım kadınların pratiklerinde etkilidir. Bu, çocuğun yeterince beslenmesi, süt miktarı vb. sebeplerle kadınlarda kaygı yaratabilir ve buna rağmen mamadan destek almak istese de bunun çocuğu için doğru olanı yapmamak anlamına geldiğini bilir. Çocuk yetiştirme ve risk anlayışı kapsamında yürüttüğü araştırmasında Lee (2008), formül mama ile besleme pratiklerinin annelik kimliği üzerindeki etkilerini ele almıştır. Formül mama kullanımındaki riskler hem çocuk sağlığını hem de anne-çocuk ilişkisini kapsamakta ve formül mama kullanan annelerin kendilerini “iyi anne” olarak tanımlama çabalarını

zorlaştırmaktadır. Özellikle emzirmeyi planlayan ancak bu planı gerçekleştiremeyen annelerin, suçluluk ve yetersizlik hislerini yoğun bir şekilde deneyimlediği belirtilmiştir. Buna karşın, deneyimli annelerin ya da formül mama kullanma kararını bilinçli bir şekilde alan annelerin, bu söyleme karşı daha dirençli oldukları ve kararlarını savunma refleksi geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

Emzirmenin annelik ideolojisine içkinliği ve kadın bedeni üzerinde bir başka baskı ve kontrol aracı olarak varlığı, aynı zamanda medikal açıdan vadedilen faydalarının ve formül-mama kullanımına dair risklerin abartıldığı üzerine tartışmalar mevcuttur (Law, 2000; Wolf, 2007). Emzirme, doğal ve kadının biyolojisiyle gelişen bir süreç olarak tanımlansa da birçok kadın için oldukça yoğun bedensel emek gerektirir ve kendiliğinden gerçekleşen, doğal bir süreç olarak tanımlamak bu yoğun emeğin göz ardı edilmesine sebep olur (Stearns, 2009). Emzirmenin “doğallığı” üzerinden iyi annelik kurgusu oluşturması hem bu söyleme katkıda bulunuyor hem de kadınlar üzerindeki baskıyı artırıyor, çünkü hem medikal hem de anneliğe ilişkin söylemlerde emzirmeye yapılan vurgu birleşerek ilkinde çocuğun sağlığı için zorunlu bir eylem olarak sunulurken ikincisinde de anne ile çocuk arasındaki bağın bir uzantısı olarak idealize edilir (Wall, 2001). Ancak emzirmenin doğallığı aracılığıyla yapılan vurgular sanki bedelsizmiş gibi bir etki yaratırken yine özellikle çalışan anneler kapsamında oldukça büyük ayrımlara yol açmaktadır. Hem annelik ideolojisinin önemli bir parçası olarak sunulduğundan buradan kadınlar üzerinde bir baskı oluşturur hem de iş yerlerinde emzirmeye uygun ortamların bulunmaması sebebiyle kadınların işe dönüşlerinde emzirmek oldukça zorlaşmaktadır, burada da sınıfsal farklılıklar devreye girerek yüksek gelirli kadınlar eşlerinin gelirleri aracılığıyla işe daha geç dönerek emzirmeye devam edebilirken düşük gelirli kadınların bu opsiyonu bulunmamaktadır (Rippeyoung ve Noonan, 2012).

Taylor ve Wallace (2012), emzirme ile ilişkili tartışmalarda suçluluk ve utanç kavramlarını birbirinden ayırıştırarak suçluluğu bireyin belirli bir yanlış eylemde bulunduğunu düşünmesiyle ilişkilendirirken, utancı kişinin genel olarak kendisini yetersiz ve değersiz hissetmesine neden olan daha kapsamlı bir öz-değerlendirme duygusu olarak tanımlamaktadırlar. Bu bağlamda, formül mama kullanan annelerin

suçluluk yerine daha çok utanç yaşadığı belirtilmiştir. Ve hem emziren hem de emzirmeyen annelerin bu utançtan nasibini aldığını belirtirler: Emziren anneler toplumun beklentileri doğrultusunda yeterince "mütevazı" olmadıkları için utanç yaşayabilirken, emziremeyen anneler ise annelik görevlerini tam olarak yerine getiremediklerini düşündükleri için bu duyguyu yaşamaktadır. Stearns (1999) emzirme sürecini yalnızca biyolojik bir gereklilik olarak görmeyip, kadınların bedenlerinin toplum tarafından sürekli gözlemlendiği ve değerlendirildiği bir alan olarak ele alır. Stearns, "iyi anne" ideolojisinin emzirme üzerinden inşa edildiğini ve bu ideolojinin, kadınları kamuya açık alanlarda emzirdikleri sırada cinsel obje olarak görülme korkusuyla başa çıkmaya zorladığını vurgular. Bu bağlamda, kadınların emzirme sürecinde yaşadığı utanç, yalnızca annelik görevlerini yerine getirme ile sınırlı kalmaz, aynı zamanda bedenlerinin kamusal alanda nasıl sunulacağına ilişkin sosyal normların baskısını da içerir.

Benzer şekilde Shaw (2004), Foucault ve Butler'ın teorilerinden hareketle emzirme sürecini bir etik ve performans alanı olarak yorumlar. Shaw'a göre emzirme, kadın bedeninin yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda sosyal olarak regüle edildiği bir süreçtir. Tıbbi otoritenin kadınların bedenlerini hamilelikte olduğu gibi emzirme sürecinde de kontrol etmesi, kadınların kendilerini sürekli olarak izlenir hissetmelerine ve bu süreçte belirli normlara uymaya zorlanmalarına yol açmaktadır. Butler'ın performativite kavramını emzirme bağlamında uygulayan Shaw, kadınların toplumsal normlara uygun olarak iyi anne performansını sergilemek için bedenlerini disipline ettiklerini öne sürer. Böylelikle emzirme, sadece çocuk için değil, aynı zamanda toplumun onayını kazanmak için de gerçekleştirilen bir eylem haline gelir.

Bütün bunlardan hareketle emzirme danışmanlarıyla yürüttüğü araştırmasında Waggoner (2011) danışmanların kişisel olarak emzirmenin daha iyi olduğuna inansalar da annenin içinde bulunduğu fiziksel ve psikolojik durumu da değerlendirerek kimi zaman annenin emzirme dışı ihtiyaçlarının öncelenmesinin daha iyi olduğuna da karar vererek anneleri destekleyen bir yaklaşım benimsediklerini bulgulamıştır. Bu da emzirmeye feminist perspektiften getirilen eleştirilere uygun bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir çünkü

danışmanlar da emzirmenin idealleştirilmesiyle kadınların kendi ihtiyaç ve tercihlerine duyarsız bir norm yaratıldığını görerek bunu dengelemeye çalışmaktadır.

2.3 Zamanlama Üzerine Literatür Taraması

Anneliğin “karar verilerek” başlanan bir geçiş süreci olduğu düşüncesi yerleşip (Beck ve Beck-Gernsheim, 1995) kadınların “tercihleri” söz konusu olmaya başladıkça (Hakim, 2003), özellikle eğitim düzeyi yüksek, çalışmayı kendi için önemseyen kadınlar arasında anneliğe geçişin zamanlaması kritik bir karar kabul edilerek önem kazanmıştır. Martin (2021), annelik öncesi eğitim, kariyer, ekonomik istikrar, çevresel faktörler gibi etkilerin “sosyal doğurganlık” olarak ele alınması gerektiğini savunur çünkü bu bir karar meselesi haline geldiğinden beri doğurganlık biyolojik olarak ele alınmanın dışında açıklamalara ihtiyaç duymuştur. Teknolojik ilerlemelerin bu eşiği esnetebilen bir etkisi olsa da yapısal engelleri tamamen ortadan kaldırmadığından ve biyolojik ve sosyal zamanlamaların çelişkili olması durumunda kültürel ve politik değişimlerin biyoteknolojik çözümlerden daha etkili olabileceğini öne sürmektedir çünkü biyolojik olarak en “verimli” aralık kabul edilebilecek 20-30 yaş arasında kadınlar hedefler kabul edilebilecek eğitim tamamlama, kariyerde ilerleme, ekonomik istikrar ve partner bulmaya ağırlık vermektedir. Biyolojik ve sosyal doğurganlık perspektiflerine benzer bir perspektif de Bronfenbrenner’in ekolojik çerçevesini kullanarak bireysel, ailevi ve toplumsal faktörler olarak değerlendiren Benzies, Tough, Tofflemire, Frick, Faber ve Newburn-Cook (2006), annelik yaşının ilerlemesinin de daha fazla kabul edilmesinin de erteleme yaygınlaşmasında etkili olduğunu belirtmektedir.

Bu sebepler, zamanlamanın bilinçli olarak belirlendiği durumlar göz önüne bulundurulduğunda geçerli olmaktadır. Kadınlar (aslında herkes) “kendilerini gerçekleştirme” ihtiyacı içindedir, hatta bu oldukça elzem görülmektedir ve bu yalnızca kadınları değil nüfusu genel olarak kapsar ve her ne kadar altı somut biçimde doldurulmasa da psikolojik sağlıkla eşdeğer görülür hale gelmiştir (Illouz, 2011, s. 72). Bu kendini gerçekleştirme isteği olanca muğlaklığıyla yine içinde yaşanan bireyselleşme ve kapitalizmin de etkisiyle, eğitimi tamamlama, çalışmaya başlama, belli kariyer hedefleri edinme, “kendi ayakları üzerinde durabilme” gibi şeylerle eşleştirilmiş

durumdadır. Toplumsal cinsiyet alanındaki dönüşümler ve kadınların ev dışında eğitim ve ücretli çalışma hayatına katılımıyla birlikte bu biyografik kilometre taşları kadınların hayatında da önem kazanmıştır (Thomson vd., 2011). Bu noktada, anneliğin, anne olma öncesinde kadınlar için ne kadar önemli bir kimlik olduğu da zamanlamaya ve doğurganlık niyetlerine etki eden bir faktördür çünkü anneliği bireysel özerklik kaybına ve kariyer fırsatlarının azalmasına yol açacağı düşünüldüğünde anneliğin ertelenme ihtimali daha yüksektir (Liefbroer, 2005). Bununla uyumlu bir yerden, daha geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimseme eğiliminde olanların anneliğe daha fazla önem attığı görülmüştür (Stewart, 2003; McQuillan vd., 2015; Gupta ve Malik, 2021) ve bu düşüncenin yerleşik olduğu topluluklarda, çalışan annelere ilişkin olumsuz düşünceler kimi zaman doğurganlık niyetlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Ruckdeschel, 2012). Ancak Buber-Enns ve Fliegenschnee'nin (2021) araştırmasında ebeveynliğe hazır hissetmenin ekonomik ve maddi önkoşullardan öte, duygusal olarak hazır hissetmeye dair olduğu da ortaya çıkmıştır ve bireysel, partner düzeyinde ve çiftin bir birim olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürerek bu karara hazır hissetmenin ebeveynlik niyetlerinde daha belirleyici olduğu bulgulamışlardır.

Bu yeni yaşam biçiminin özellikle kentlerde yaygınlaşmasıyla birlikte, kadınların eğitimde kalma süresi uzamış, istihdama katılımları artmıştır. Kadınların evlilik zamanlaması da iş beklentilerindeki dönüşümden etkilenmekte ve buna göre şekillenmektedir, 35 yaşında tam zamanlı ev kadını olmayı planlamayan kadınların evliliklerini erteleme ihtimali de artmıştır ve ve bütün bunlar önce evlilik, ardından annelik yaşını ileri itmiştir (Cherlin, 1980). Buna ilişkin araştırmalar literatürde ilk doğumun ertelenmesi olarak geçmektedir ancak giriş bölümünde de belirtildiği üzere “erteleme” terimi toplumsal cinsiyet kimliğine ilişkin oldukça normatif yargılar içerdiğinden ve erkeklere ilişkin araştırmalarda bu yargılar bulunmadığından (Datta vd., 2023), bu alanda literatür bilgisindeki araştırmalarda erteleme olarak bahsedene yer verilse de tezde bu konu zamanlama olarak ele alınmıştır.

Annelik zamanlaması ve düşüncesi, bir yandan bedensel bir deneyim ve ardından uzun bir süre boyunca gerekli olduğu kabul edilen bir bakım verme pratiğinin getirdiği

sorumluluk ile hayatın kişiye sunduğu ve kişinin üstlendiği diğer seçenek ve sorumluluklar arasında bir müzakeredir. Ebeveynlik, yetişkinliğe geçişin en önemli belirleyicilerinden biri olarak kabul edildiğinden elbette bu zamanlamaya karar verirken kişinin hazır hissedışı “yetişkin hissedişine” de bağlıdır ve bu hissiyat, biyolojik yaştan çok yaşam döngüsündeki kilometre taşlarına erişebilme üzerinden değerlendirilmeye başlanmış ve tanımı oldukça esnekleşmiş, karmaşıklaşmıştır (Datta vd., 2023). Brown ve Patrick (2018), çocuk yapmanın ertelenmesinin yetişkinliğin ertelenmesi mi yoksa erteleyen kadınların bu durumu tersine mi çevirdiği sorusuna yanıt ararken zamanlama ve yaşam süreci arasındaki etkileşimi “bireylerin öznel zaman deneyimleri ve kadınların zamanı yaşam sürecinde yönetme ve manipüle etme biçimlerine” yani zamanın lineer olmayışı ve deneyimlenebilirliği, üreme teknolojilerini kullanmaları ve ertelemeye ilişkin zaman yönetimlerine odaklanarak yaptıkları okuma önemlidir.

2.3.1 Doğurganlık niyetleri ve kararları

Toplumsal değişimlerin etkisi doğurganlığa ve ebeveynliğe ilişkin düşüncelere de yansımaktadır. Çocuk sahibi olma isteği ve bu isteğin ardındaki motivasyonlara bakıldığında kadınların çocuk sahibi olma arzularında hamilelik ve bebeklik dönemlerine dair olumlu duygular gibi duygusal motivasyonların etkili olduğu ve çocuk bakımına ilişkin zaman, enerji ve maddi maliyetler gibi negatif motivasyon kaynaklarının da çocuk sahibi olma arzularını azaltan en güçlü faktörler arasında yer aldığı bulgulanmıştır (Mynarska ve Rytel, 2020).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin bireysel ve kurumsal alanlardaki dengesizliği, yani eğitim ve iş hayatına kadınların artan katılımının aile içi roller ve sorumlulukların dağılımına yansımamış ve kadınların bu alandaki sorumluluklarında eşit dağılım olmamıştır; bu durumun doğurganlık kararlarında olumsuz bir etkiye sahip olacağı öne sürülmüştür (Scott ve Alwin, 1989; McDonald, 2000). Goldscheider, Bernhardt ve Lappegård (2015), toplumsal cinsiyet devrimini iki aşamalı bir süreç olarak ele alarak ilk aşamada, kadınların iş gücüne kitlesel katılımının aile yapılarını zayıflatarak doğurganlık oranlarının düşmesine ve birlik çözümlerinin artmasına neden olduğunu; ikinci aşamada ise erkeklerin ev içi rollere daha fazla dahil olmasıyla, aile yapılarının

güçlenebileceği ve doğurganlık oranlarının yeniden yükselebileceği öne sürülmüştür. Toplumsal cinsiyet alanındaki değişimlerin eşitliğe daha yaklaştığı İsveç gibi ülkelerde doğurganlık azalsa da medikal teknolojiler yardımıyla geri kazanılabilecek ve kazanılmasa da evlat edinme gibi yollarla ebeveynliğe geçişi tamamlamanın mümkün olacağı düşüncesi hakimdir çünkü ebeveynlik öncesinde eğitim, kariyer, ekonomik istikrar ve bireysel özgürlük gibi hedeflere öncelik verilmesi de oldukça yaygındır (Eriksson vd., 2013).

Doğurganlık niyetleri değişebilmektedir. Özellikle sosyal baskılar, yaş, eğitim ve gelir seviyesi ile ilişki ve evlilik durumlarındaki değişimler bu kararlar üzerinde etkilidir (Heaton, Jacobson ve Holland, 1999; Albertini ve Brini, 2021). Ancak kısa vadeli doğurganlık niyetleri gerçekleşmesine bakıldığında, olumsuz doğurganlık niyetleri olumlulara göre daha belirleyicidir ve olumluların gerçekleşmesinde istikrarlı bir ilişki ve partnerin çocuk konusundaki niyeti en önemli etkidir (Iacovou ve Tavares, 2011; Kuhnt ve Trappe, 2016; (Rybińska ve Morgan, 2019). Moore (2017), çocuk sahibi olmak istemeyip ardından annelik deneyimini yaşayan kadınların kararlarındaki dönüşümde kazara hamilelik, belirsiz istekler ve bilinçli karar değişikliğini üç temel boyut olarak tanımlamıştır ve kadınların çocuk sahibi olma niyetlerinin sabit bir doğrultuda değil değişken ve karmaşık bir süreç izleğinde olduğunu belirtmiştir. Yaşam durumundaki belirsizlikler ve mevcut yaşam tarzından memnun olup herhangi bir değişim istememe gibi sebepler erteleme yönünde etkiyi artırmaktadır ve kadınlar, çocuk sahibi olmayanlar ve sosyal medyayı daha sık kullananlarda bu nedenler daha öne çıkmaktadır (Savelieva, Jokela ve Rotkirch, 2023). Çocuksuz kadınlar arasında yüksek gelir düzeyine sahip, bir partnerle ilişki içinde olan ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimseyenlerin çocuk sahibi olma ihtimali daha yüksek bulunmakla birlikte niyetlerin netliği, partnerlerin destekleyici tutumları gibi faktörler doğurganlık davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir (Berrington, 2004). Benzer şekilde Testa (2007), modern yaşam tarzının doğurganlığı ertelemeyi teşvik etmesine rağmen cinsiyet rollerine daha eşitlikçi yaklaşan ülkelerde daha büyük aile ideallerine rastlandığını bulgulamıştır ve destekleyici bir partnerin varlığı doğurganlık kararlarında en kritik faktörlerden biri olarak öne çıkarken partner eksikliği de doğurganlık hedeflerinin gerçekleştirilememesinde en sık bildirilen

sebepe olmuştur. Ancak doğurganlık niyetlerinde partnerle uyumsuzluk “birlikte yaşayan, yüksek eğitimli ve çalışan kadınlar” tarafından daha çok yaşanmaktadır (Rosina ve Testa, 2009) ve çiftten biri keskince çocuk istemiyorsa genelde nihai karar çocuk sahibi olmama yönünde olmaktadır (Thomson, 1997).

Yalnızca ilköğüm değil toplam çocuk sayısına ilişkin niyetler ve idealler de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Doğurganlık idealleri ve niyetlerinin örtüşmemesi her ülke için kendi sosyal politika ve normlarını da kapsayan bir araştırma ile farklı açıklamalar çağırılmaktadır. Brinton, Bueno, Olah ve Hellum (2018), Japonya, İspanya, ABD, İsveç’i karşılaştırdığı araştırmada yüksek eğitimli, 24-35 yaş arası, heteroseksüel ilişkilerdeki kişilerle görüşerek doğurganlık idealleri ve niyetleri arasındaki uyumsuzluğun sebeplerini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamındaki farklılaşmaları incelemişlerdir. Dört ülkede de iki çocuk ideali sürse de niyetlerin örtüşmediğini bulgulamışlardır: Japonya’da bunun sebebi toplumsal eşitsizliği olarak öne çıkarken İsveç’te daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet normlarına rağmen kadınların kariyer odaklı kaygıları öne çıkmıştır. İspanya’da ekonomik güvencesizlik, ABD’de ise kadınların işgücüne katılım durumunda çocuk bakım maliyetlerinin yüksekliği öne çıkmıştır. Özellikle devlet söylemlerinde 3 çocuğun öne çıkarıldığı Türkiye’de ise eğitimli ve çalışan kadınların üçüncü çocuğu yapma ihtimali oldukça düşüktür çünkü sosyal politikalar çalışan kadınların çok sayıda çocuk yapmasını destekleyecek şekilde gelişmemiştir (Greulich vd., 2016).

2.3.2 Kadınların yaşamlarındaki kritik eşikler

Neugarten (1979), “sosyal saat” kavramıyla yaşam döngüsü ve bireylerin zaman algılarının sosyal normlar, yaş ve biyolojik süreçlerle nasıl şekillendiğine bakarak yaşam döngüsünü lineer ve sabit aşamalar değil değişim ve döngüsellik içindeki temalar ile tanımlanabileceğini öne sürmektedir. Çocukluktan yetişkinliğe geçerken kimlik oluşumu en önemli tema iken bu yetişkinlikte ilişkiler ve ebeveynliğe, orta yaşta kişiler içinse zamanın geçişine dair gelişen farkındalığa ve yaşlılıkta geçmişteki yaşam deneyimlerinin yeniden değerlendirilmesi aracılığıyla bir anlam arayışına evrilebilir ve bu sosyal zaman algısı tarihsel ve kültürel bağlamlara bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca Neugarten (1979) yaşam çizelgelerinin keskinliğinin azalıp giderek daha akışkan hale geldiğini

belirtmektedir. Ancak ebeveynliğe “hazır hissetme” üzerinden değerlendirildiğinde yaşam döngüsü çalışmalarında yaş üzerinden şekillenen çerçeve beklentilerin aksine yaşam evreleri ile yer değiştirmiştir (Datta vd., 2023). Kokko, Pulkkinen ve Mesiäinen (2009), Furstenberg vd.’den (2005) aktararak, yetişkinliğe geçiş aşamalarının geleneksel imleçlerinin Batı dünyasında 50 sene önce olduğundan çok daha karmaşık ve geniş bir yelpazede değerlendirildiğini belirterek günümüzde farklı geçişlerin zamanlamalarında ve sıralamalarında normatif sıralamadan sapmanın çok daha fazla kabul gördüğünü öne sürerler. Dolayısıyla da farklı yaşam alanlarındaki yetişkinlik rollerine geçişin “doğru zaman” ya da “zamanında” oluşu, ele alınan toplumsal sistemin etkisiyle belirlenmektedir (Kokko vd., 2009, s. 356). Ancak yine de analizlerin dışında zamana ilişkin doğrusallığın kabulü kadınların hayatında kendini dayatır ve öznel deneyimlerin çeşitliliğiyle örtüşmese de kadınlarda evlenme, ilk cinsel birliktelik, ebeveynlik gibi şeylerin “bir zamanı olduğu” ve bu “zamanın geldiği” inancının varlığını öne sürülmektedir (Donath, 2022, p. 77).

Aynı sosyal ağ içinde kişilerde doğurganlık “bulaşıcı” olmaktadır (Lois ve Arránz Becker, 2014). Yaşça yakın arkadaşların çocuk sahibi olması da kişinin çocuk sahibi olma ihtimalini iki yıl içinde artırmaktadır ancak sonra bu etki azalmaktadır ancak bu etki planlı ebeveynliklerde güçlüyken plansız ebeveynliklerde anlamlı bir etkiye ulaşılmamıştır (Balbo ve Barban, 2014). Balbo ve Barban, arkadaşların ebeveynlik deneyimleri üzerinden bilgi sağlamak ve birtakım eşya vb. paylaşımlarla da maliyet açısından daha yönetilebilir kılmasının bu etkinin temel unsurları olduğunu öne sürmektedir. Pink, Leopold ve Engelhardt (2014), benzer bir araştırmayı iş yerindeki sosyal etkileşimlerin kadınların doğurganlık kararları ve davranışları üzerindeki etkisine bakarak oldukça geniş örneklemli bir araştırma yürütmüşler ve bir meslektaşın çocuk sahibi olmasının aynı yıl içinde diğer kadınların hamile kalma oranlarını iki katına çıkardığını ve bu etkinin iki yıl içinde azalarak üçüncü yılda kaybolduğunu bulgulamışlardır.

Roosa (1988), ebeveynliğe geçişte yaşı “gecikmiş” ve “normatif” oluşuna dair değerlendirmelerin ebeveynlik deneyimlerine etkisini araştırmıştır. 28 yaşın eşik olarak belirlendiği araştırmada “gecikmiş” ebeveynlerin daha yüksek eğitim düzeyine, gelir ve

kariyer odaklarına sahip olmalarına rağmen evlilik uyumu, özsaygı ve toplumsal cinsiyet rollerinde normatif gruba kıyasla belirgin bir farklılık bulamamıştır. Türkiye’de benzer bir araştırmayı yürüterek evlilik, çocuk gibi yetişkinliğe geçiş aşamalarını kişilerin ne zaman yaşadığına, bu geçişlerin sosyal saatlerine bağlı olarak evlilik doyumu etkisine bakan Pekel Uludağlı ve Akbaş’ın (2019) araştırmasında, “zamanında” evlenenlerin “erken” ve “geç” evlendiğini düşünenlere kıyasla daha yüksek evlilik doyumuna sahip olduğu, “erken” çocuk sahibi olanların ise “zamanında” ve “geç” çocuk sahibi olanlara göre daha düşük evlilik doyumuna sahip olduğu saptanmıştır ve ekonomik koşullar, erken çocuk sahibi olmayı, erken evlenmeye göre daha olumsuz etkilediği belirtilmektedir.

Erken anneliğin kadınların yaşam sürecinde erkeklere kıyasla daha uzun vadeli olumsuz etkisi olduğu ve erken yaşta anne olan kadınların yapısal engellere daha fazla takıldığı bulgulanmıştır (Kokko vd., 2009, ss. 363-364). Bu yüzden ergenlikte anne olanlar gibi spesifik bir grup üzerindeki çalışmalar da doğrudan ergen anneliğine engel olmaktansa yapısal eşitsizliğe sebep olan faktörleri azaltma ve ortadan kaldırma yönündeki çalışmaların bu kadınların avantajına olacağını öne sürmektedirler (Mollborn, 2017; Bradley, 2018). İş koşulları, gelir düzeyi, sosyal destek ağları ve kültürel normlar, kadınların eğitim seviyesi, iş güvencesi, ekonomik istikrar ve istikrarlı bir evlilik kadınların çocuk sahibi olma zamanlaması üzerinde belirleyicidir (Wilkie, 1981; Buhr ve Huinink, 2014). Ancak biyolojik yaş bu esneyen yaşam eşiklerini aşmaya mütemadiyen eşlik etmekte ve adeta bu esnemeyi yavaşlatmaktadır. Medikal söylemde “ileri annelik yaşı” olarak belirlenmiş olan 35 yaş, kadınların zihninde de doğurganlığa ilişkin “sihirli bir sayı” gibi yer almaktadır (Martin, 2017).

Nitsche ve Hayford (2020), üniversite mezunu kadınların anne olma ihtimallerinin daha düşük olmasına rağmen anne oldukları durumda hedeflenen doğurganlığa erişme ihtimallerinin yüksek olduğunu belirtir. Sobotka (2006) ve Kuperberg (2009) de yükseköğrenim hedeflerinin çocuk sahibi olmayı ertelemeye ve ilkdoğum yaşının yükselmesiyle doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. Berrington ve Pattaro (2014) İngiltere 1958 Doğum Kohortu Araştırması’ndan elde edilen verilere dayanan araştırmalarında eğitim seviyesi daha düşük kadınların doğurganlık hedeflerini

gerçekleştirme ihtimalinin daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Benzer şekilde Testa (2014), 2006 ve 2011 yıllarına ait Eurobarometer verilerini kullanarak ve 27 AB ülkesinden 20-45 yaş arası 9.452 kadın üzerinde çok düzeyli analizler gerçekleştirdiği çalışmasında, eğitim düzeyi yüksek olan kadınların yaşam boyu doğurganlık niyetleri eğitim seviyesi düşük kadınlardan daha yüksek olsa da bu niyetleri gerçekleştirme ihtimalinin daha düşük olduğunu bulgulamıştır. Kadınların eğitim seviyesi ile doğurganlık niyetleri arasındaki pozitif ilişki, özellikle çocuk bakım hizmetlerinin yaygın olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin yüksek olduğu ülkelerde daha belirgin hale gelmiştir. Ayrıca, yüksek gelirli ülkelerde bu ilişkinin daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Testa (2014), eğitim ve doğurganlık arasındaki ilişkinin daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu, bu nedenle bireylerin yaşam döngüsündeki tercihlerinin ve bu tercihlerle ilişkili sosyoekonomik faktörlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Costa (2021), kadınların çocuk sahibi olma yaşının ilerlemesinin arkasındaki kişisel, sosyal, yapısal faktörleri anlayabilmek için biyolojik yaşın ötesinde yaşam döngüsü perspektifini kullanmanın gerekliliğini savunur. Costa, geç anneliği tercih eden kadınlar genelde eğitim ve kariyer hedeflerini öncelediklerini ancak bu süreçte biyolojik, toplumsal ve ekonomik zorluklarla karşılaştıklarını belirtmektedir. Rindfuss ve Bumpass'ın 1978 tarihli çalışmasında yaş ve doğurganlık sosyolojisi arasındaki ilişkiyi incelerken sordukları “Kaç yaş yaşlıdır?” sorusunu alıntılararak, doğurganlık üzerinde yaşın dört ana etkisi olduğunu aktarır. Ancak biyolojik doğurganlık azalması, evlilik ve evlilik süresi, planlanan çocuk sayısı ile sosyal ve ekonomik faktörler olarak sıraladıkları bu belirleyicilerin ötesinde, çocuk yapmayı belli bir süre ertelemiş bir kadının bir başkasının hayatında çocuğunun kapladığı yeri başka meşguliyetlerle (ister bir hobi, ister eğitim, ister kariyer) doldurma, ve aile rollerine bir tür “alternatif” oluşturarak zaman ve enerjisinden alan bu aktivitelere daha da kapılma ihtimali artar ve dolayısıyla ertelemeye devam etme ihtimali de artar (Costa, 2021, s. 316). Ayrıca Costa kadınların karşılaştığı yapısal dezavantajların tümü düşünüldüğünde eğitim, kariyer, vb. sebeplerle çocuk sahibi olmayı “biyolojik limite dayandıran” kadınların da geç olsa da “zamanında” çocuk yaptığını öne sürmektedir (2021, s. 319).

Yaşam döngüsünde kariyer ve çalışmaya bakıldığında ise çocuk sahibi olma kararı ve kariyer arasında birkaç farklı çatışma vardır. Öncelikle ücretli çalışan kadınlarda “annelik cezası” olarak literatüre geçen anne olmanın ücretleri üzerinde yaratacağı düşüş, yüksek becerilere ve maaşlara sahip kadınlar arasında en yüksek oranda deneyimlenmektedir (England vd., 2016). Bir diğeri de ev dışı çalışma ve aile alanları arasında yaşanan rol uyumsuzluğudur. Kadınların çalışma hayatına katılımı ve annelik arasındaki uyumsuzluğun etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Ülkelerin toplumsal cinsiyet rollerine yaklaşımları, iş-aile çatışmasının çözülmesine dair yürüttükleri politikaların belirlenmesinde kritik öneme sahiptir (Greulich, Dasre, ve Inan, 2016; Abbasoğlu Özgören, Ergöçmen ve Tansel, 2018). Ülke bazında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışan annelerin iş ve aile arasındaki çatışmasını çözmekte kolaylaştırıcı sosyal politikalar uygulayanlar ve uygulamayanlar arasında doğurganlık niyetleri ve toplam doğurganlık hızı arasında bir ilişki bulunmaktadır (Engelhardt vd., 2004; Kögel, 2006). Özellikle kadınların iş hayatındaki varlığını azaltmadan ya da durdurmadan çocuk yapabilmesini mümkün kılan düzenlemelerin olduğu Fransa ya da İskandinav ülkeleri gibi ülkelerde hem kadınların istihdamı doğurganlıkta olumlu yönde başat bir role sahiptir hem de doğurganlık oranları Avrupa ortalamasının üstündedir (Luci-Greulich ve Thévanon 2014; aktaran Greulich, Dasre ve Inan, 2015, s.528). Öte yandan çocuk bakımı için kurumsal bir çözümün sunulmadığı, kadınların hem bakım verebilmek hem çalışabilmek için yarı-zamanlı işleri tercih etmek zorunda kaldığı ülkelerde aileler daha fazla çocuk yapmaktan imtina etmektedir (Greulich vd, 2016; aktaran Greulich, Dasre ve Inan, 2016, s.538). Türkiye özelinde, kadınların işgücünde yer almalarının kamu sektörü gibi uyumluluk sağlayan sektörler hariç, doğurganlık üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır (Abbasoğlu Özgören vd., 2018). Kadın istihdamına önem verilmekle birlikte kadınların birincil rolünün annelik kabul edildiği muhafazakâr politikanın sonucu olarak istihdam alanında toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamak hükümetin amaçları arasında sayılmamaktadır (Greulich vd., 2016, s. 538). Çocuk bakımı hâlâ birincil olarak kadınların sorumluluğunda görülmekte ve uygulanan sınırlı politikalar kadınların ücretli iş gücünden uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2015). Abbasoğlu Özgören vd. (2018), Türkiye’de bu ilişki araştırılır ve incelenirken rol uyumsuzluğu hipotezinin daha uygun olacağını öne sürerler.

Rol uyumsuzluğu ve iş-aile açmazının yanı sıra, kişinin hissettiği ekonomik belirsizlikler kişileri doğurganlıktan uzaklaştırmaktadır. Vignoli, Bazzani, Guetto, Minello ve Pirani (2020), ekonomik durgunluk ve büyüme dönemlerindeki doğurganlık araştırmalarından ve ebeveynlik için her daim geçerli olan temel belirsizlikten farklı olarak endüstriyelleşme sonrasında küreselmeye eşlik eden neoliberalizmle birlikte, hayatımıza yeni türden sonuçlara ilişkin olasılıkları tahmin etmenin mümkün olmadığı bir belirsizliğin girdiğini ve bu belirsizliğin kendi başına doğurganlık ve doğurganlık niyetleri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu öne sürmektedir. Bilhassa gençler sosyal belirsizlik zamanlarında ebeveynliği ertelemeye eğilimli olmaktadır. (Aassve vd., 2021)

Özellikle ekonomik belirsizlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir arada olduğu ülkelerde ve bölgelerde kadınlar bütüncül annelik ideali ile çocuk bakımının zorluklarını ve sorumluluklarını birlikte değerlendirdiğinde, iş hayatıyla annelik iyice uzlaşması zor iki alan olarak belirlemektedir ve kadınlar “bir ara vermek” ya da “bir şeyleri beklemek” gibi muğlak cümleleri daha çok sebep olarak kullanmaktadır (Lebano ve Jamieson, 2020). Ekonomik belirsizliğin doğurganlık üzerindeki etkisi ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Kreyenfeld (2010), Almanya’da Almanya Sosyo-Ekonomik Paneli’nden elde ettiği 1984-2006 verilerini inceleyerek ekonomik belirsizliklerin ebeveynliğin ertelenmesine çoğunluk için etki etmediğini, ancak daha yüksek eğitilmiş kadınların belirsizliklerle karşılaştığında erteleme eğilimine girerken düşük eğitilmiş kadınların bu durumlarda ebeveynliği tercih ettiklerini bulgulamıştır. Başka bir deyişle, eğitim düzeyi yüksek kadınlar, eğitim düzeyi düşük kadınlara kıyasla erteleme sebebi olarak daha fazla oranda belirsiz yaşam durumuyla bağlantılı sebepler sunma eğilimindedir. Savelieva, Jokela ve Rotkirch (2023) bu durumu Hakim’in (2003) tercih kuramı ışığında yorumlarlar çünkü eğitim düzeyi yüksek kadınların çocuk sahibi olma kararını verirken eğitim düzeyi düşük kadınlara kıyasla ekonomik maliyetlerinin daha yüksek olduğunu belirtirler (s.269). Ekonomik ve sosyal bütün belirsizlikler karşısında, doğum kontrol yöntemlerinin varlığı birçok ülkede kadınların bir başa çıkma aracı edinmesini sağlamıştır (Hughes Rinker, 2013). Goldin ve Katz (2002) da doğum kontrol hapının kadınların istihdama katılım ve evlilik gibi kararlarında seçeneklerini artırıcı etkisine değinmiştir.

Bir başka yaşama ilişkin eşik de destekleyici bir partner ve istikrarlı bir ilişkinin varlığıdır. Toplumsal düzende ilişkilene ve üreme o kadar hâkimdir ki, bekârlık genelde geçici bir yaşam evresi olarak değerlendirilir (Lahad, 2012), ancak uygun bir partnerle karşılaşmak eğitim ve kariyere harcanabilen kişisel emeğe kıyasla daha tesadüfi bir durumdur. Inhorn (2023), 150 kadınla nitel görüşmeler yürüttüğü araştırmasının sonucunda Amerika'daki birçok yüksek eğitilmiş ve kariyerinde oldukça ilerlemiş kadınların doğurganlık niyetlerini gerçekleştirmelerinin önündeki en büyük ve belki de tek engel ilişki problemleri ve güvenilir bir partnerin yokluğu olduğunu öne sürer. Partner, kadınların kendi tamamlamayı hedeflerden daha farklı olarak ilişkiselliğe bağlı olduğundan, istikrarlı ve destekleyici bir ilişkinin varlığı eğitim ve kariyer hedefleri tamamlandığında her zaman mevcut olamamaktadır ve bu aşamadan sonra, yani eğitimlerini tamamlamış ve kariyerlerinde tatmin edici bir noktaya gelmiş kadınlarda doğurganlık niyetlerinde olumsuz yöndeki değişim genelde partner ve ilişki durumuyla ilişkilidir (Inhorn, 2023).

2.3.3 Biyolojik saat baskısı

Her ne kadar yaşam döngüsündeki eşiklerin geçilmesine bağlı olarak yetişkinliğe geçiş ve dolayısıyla annelik zamanlaması değişmiş ve dönüşmüş olsa da biyolojik yaş biyomedikal söylemler aracılığıyla kendisini hissettirmekte ve özellikle de kadınların annelik zamanlamasında önemli bir belirleyici olarak durmaktadır (Datta vd., 2023). 35 yaş, doğurganlık açısından önemli bir eşiktir: “ileri” ya da “geç” annelik eşiği medikal söylemde hala 35 yaşta konumlanmaktadır. Bu yaştan sonra hem sağlıklı bir doğum gerçekleşme ihtimalinin hem de hamilelikte fetüs sağlığının düştüğü vurgulanmaktadır. Benzer söylemler “ergen” (onlu yaşlarını süren) anneler için de mevcuttur. Yopo Díaz (2021), biyolojik saatin üreme zamanını nicel, standart, doğrusal ve geri döndürülemez bir şekilde tanımlayarak kadınların ne zaman çocuk sahibi olabileceklerini ve olması gerektiğini düzenlediğini öne sürmekte ve bu tartışmayı Foucault'nun biyoiktidar kavramı üzerinden yürüterek biyolojik saatin kadınların bedenlerini, üreme kapasitelerini kontrol eden bir toplumsal düzenleme mekanizması olduğunu tartışmaktadır. Dolayısıyla biyolojik saatin kadınların üreme zamanlaması üzerindeki baskı, risk ve yük unsurlarını artırarak geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini güçlendirdiğini ve kadınların yaşam

döngülerini yapılandırdığını tartışmaktadır. Ayrıca, bireylerin üreme kararlarını sorumluluk ve risk yönetimi çerçevesinde değerlendiren neoliberal yönetimsellik ile biyopolitika arasındaki ilişkiye de dikkat çekerek kadınların üreme zamanını izleme, hesaplama ve planlama süreçlerinde bireysel sorumluluk almalarının beklendiğini ortaya koymaktadır.

Anneliğin “çok genç” ya da “çok geç” yaşlarda gerçekleşmesi norm dışı, dolayısıyla problemli kabul edilmektedir (Smajdor, 2009; Thomson vd., 2011). “Genç”/ergen annelere ilişkin sosyal yetersizlik ya da plansızlıktan ötürü hamile kalındığı yargısı (Mollborn, 2017; Bradley, 2018; SmithBattle, 2018) ya da sağlıklı doğuma ilişkin riskler (Fraser, Brockert ve Ward, 1995; Fretts, 2001; aktaran Benzies vd., 2006, s.626) öne sürülürken “geç anneler” de hem kendi sosyal çıkarlarını gözettileri gerekçesiyle bencillikle suçlanmakta (Smajdor, 2009) hem de fetüs sağlığı ve sağlıklı gebelikte “yüksek risk” grubuna sokulmaktadır ve hamilelikleri sağlıklı geçse de 29 yaş ve altındaki kadınlara kıyasla daha riskli geçirdiklerini düşünmektedirler (Windridge ve Berryman, 1999); (Yang vd., 2007). Ancak “geç” yaşta anneliğin, anne olan kadının daha yüksek eğitim seviyesi, kariyer izleği ve daha stabil ve iyi ekonomik koşulları olması beklentisi de olduğundan ebeveyn bilgi ve deneyiminin daha iyi olacağı ve yetiştireceği çocuğun da psikososyal durumunun daha iyi olacağı sebebiyle topluma olumlu bir katkısı olduğu da öne sürülmüştür (Stobnicka vd., 2018). Genç kadınlar, daha yaşlı kadınlara göre anne olmak gibi aile ile ilişkili olaylar için daha geç yaşları tercih etmektedir (Fallo-Mitchell ve Ryff, 1982; Gee, 1990). Ek olarak, “genç” annelikle ilişkili olarak negatif anlamların artmasıyla birlikte artan ilk ebeveynlik yaşı norma yaklaşmıştır (Benzies vd., 2006). Bütün bunlara rağmen hem genç hem de yaşlı annelere yönelik eleştiriler, kadınların üreme haklarını ve özerkliklerini sınırlayan yapılar tarafından üretilmektedir (Smajdor, 2009).

İlk annelik yaşındaki değişimlerin yaygınlaşması, annelik yaşının hem anne hem çocuğunun iyi oluşu üzerine farklı disiplinlerden araştırmaların da yaygınlaşmasına yol açmıştır. Annelerin yaşlarının yalnızca gebelik ve fetüs üzerindeki etkileri değil sosyal etkileri de araştırmalara konu olmuştur. Fishman ve Min (2018), annenin yaşının çocuğun

eğitim başarıları üzerindeki etkisini araştırmış ve 31-40 yaş arasındaki doğumlarda çocukların en yüksek eğitim seviyelerine ulaştığı belirlenmiştir. Ergenlik dönemi ve 40 yaş üstü doğumların çocukların eğitim başarılarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Benzer bir diğer araştırma da Addo, Sassler ve Williams'ın (2016) araştırmasıdır ve bulgularında 20 yaş altı annelerin çocuklarının 25 yaş ve üzeri annelerin çocuklarına; bekâr annelerin çocuklarının da evli annelerin çocuklarına kıyasla daha düşük lise mezuniyet oranına sahip olduğunu bulgulamıştır. Yaşa ilişkin farkların eğitim ve ekonomik kaynaklar ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Bu araştırmalar her ne kadar yapısal faktörleri göz önünde bulundursalar da Thomson vd. (2011) ile Smajdor'un (2009) bahsettiği “genç” ve “geç annelerin norm dışı kabul edilerek otonomilerinin kısıtlanmasına sebep olacak birtakım yargı ve normların yeniden üretiminde de etkilidir.

Hammarberg, Collins, Holden, Youn ve McLachlan (2017) biyolojik olarak ideal çocuk sahibi olma yaşı ile sosyal olarak ideal yaş arasındaki boşluğun giderek genişlediğini ve bunun çocuk sahibi olmayı planlamak için bireylerin zaman penceresini daralttığını ifade etmektedir. Bu durumun özellikle yüksek gelirli ülkelerde çocuk sahibi olma yaşının ileri yıllara ertelenmesiyle bağlantılı olduğu belirtmekle birlikte bu erteleme davranışının istemsiz çocuk sahibi olamama, daha az sayıda çocuk sahibi olma ve yumurta dondurma ya da in-vitro fertilizasyon gibi yardımcı üreme teknolojilerine daha fazla bağımlılık gibi sonuçlar doğurabileceğine değinirler. Benzer bir yerden kadınların erken yaşlarda doğurganlık hakkında bilgiye erişebildikleri durumda erteleme davranışında negatif bir etki olacağı da öne sürülmektedir (Williamson vd., 2014).

Bunlara ek olarak, yardımcı üreme teknolojilerinin kullanımındaki artış genel olarak 35 yaş sonrası azalan doğurganlıkla ilişkilendirilirken bu teknolojilerin varlığının ve kullanımının üzerinde bölünmüş bir tartışma mevcuttur. Biyolojik saat söylemlerinin kadınların doğurganlığına keskin bir sınır koyarak bir kontrol unsuru olması üzerinden yardımcı üreme teknolojilerinin kadınları özgürleştirici (E. Brown ve Patrick, 2018; Rimon-Zarfaty ve Schick Tanz, 2022) ve “ileri” yaşta annelere karşı önyargıları yıkıcı bir etkisi olduğu savunulmaktadır. Bu teknolojiler kadınların üreme özerkliğini güçlendirme potansiyeline sahip olsa da bu uygulamaların ancak mevcut sosyoekonomik yapıya uyum

sağlamayı kolaylaştırdığını ve burada değişim yaratma konusunda yetersiz olduğunu hatta yeni sosyal normlar yaratabileceği öne sürülmüştür (Bühler, 2015; Bozzaro 2018). Bir diğer kanatta, bu teknolojilerin kadınlar için sunulan yaşla kaybedilen doğurganlığı geri getirecek çözüm olma ölçüsünde işe yarar olmadığı, örneğin dondurulan yumurtaların çoğu zaman kullanılmadığı (Alvarez vd. 2015; Dahhan vd. 2014; Myers, Daily, ve Jain 2015; aktaran Brown ve Patrick, 2018, s.961), ayrıca bunların varlığının kadınların üzerinde başka baskı oluşturan “yoğun annelik” söylemlerini pekiştirdiği ve hatta yalnızca çocukları değil “ebeveynleri” de yarattığı (Faircloth ve Gurtin, 2017) ve kadınların bu yolla çocuk sahibi olma umudunu artırarak sosyal açıdan abartılı beklentiler ve ekonomik açıdan da kadınların kırılganlıklarını hedef alan pazarlama stratejileriyle güdümlendiği de öne sürülmektedir (Daly ve Bewley, 2013; Te Velde vd., 2017). Bir diğer kanatta da doğrudan yardımcı üreme teknolojilerinin azalan doğurganlığa çözüm olmayacağı ve doğurganlık hakkında eksik bilgi sebebiyle birçok kadının “istemsiz kısırlık”tan muzdarip olduğu öne sürülmektedir. (O’Brien ve Wingfield, 2019; Wyndham vd., 2012). Yumurta dondurma, tüp bebek benzeri yardımcı gebelik teknolojilerinin çocuk sahibi olmak isteyen kadınlara destek olmasının yanında annelik sorgulamasını kadınlar için uzattığı ve bir kadının anne olması gerekliliği tartışmasını yeniden gündeme getirdiğini belirtenler olmuştur (Neyer ve Bernardi, 2011; Brown ve Patrick, 2018).

3. YÖNTEM

Bu bölümde yöntemin temel bileşenleri olan araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ile verilerin toplama, çözümleme ve yorumlanması sürecinin adımları ve kullanılan araçlar yer almaktadır.

3.1 Araştırma Modeli

Araştırma, kadınların annelik zamanlamasına nasıl karar verdiklerini, neleri önceliklendirdiklerini ve önemsediklerini ortaya çıkarmak amacıyla, keşif amaçlı ve betimleyici bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın tasarlandığı dönemde COVID-19 pandemisi ve seyahat kısıtları olduğundan görüşmelerin yüz yüze gerçekleştirilebilme ihtimali göz önünde tutularak araştırmanın İstanbul iliyle sınırlı olmasına karar verilmiştir.

Nitel araştırmada, derinlemesine görüşme tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Nitel desenli araştırmalarda da en yaygın kullanılan teknik derinlemesine görüşmedir (Creswell ve Poth, 2023). Derinlemesine görüşmelerde az sayıda açık uçlu soru sorulması, yapılandırılmamış görüşmeler yapılması hedeflenmiştir. Araştırma tasarlanırken yapılan literatür taraması doğrultusunda seçilen temalar doğrudan sorulmamıştır. Örneğin kadınların çocuğu erteleme sebeplerinde en öne çıkan eğitim, kariyer, partner, ekonomik istikrar ve belirsizlik gibi temalar (Mills vd., 2011; Datta vd., 2023), doğrudan sorulmamıştır. Genel bir çerçeve içinde kadınların öznel deneyimlerini ve önceliklerini yönlendirmemek amacıyla geniş bir anlatı imkânı sunması hedeflenen, bu konuda öncelikleriniz neler, bu süreç sizin için nasıl işledi gibi sorularla onların oluşturacağı anlatıya yer açılması hedeflenmiştir. Ancak görüşmenin gidişatına göre daha detaylandırmak gerektiğinde değişme sorularıyla zaman zaman bu temalar gündeme getirilmiştir.

Derinlemesine görüşmeler iki farklı grupta yapıldığından çocuğu olmayan grupta düşünceler, tahayyüller ve planların; çocuğu olan grupta da deneyimlerin ağırlıklı olacağı öngörüsü bulunmaktaydı. Aynı bilgiyi almayı amaçlayan görüşme sorularına bu farkı

gözeterek uyarlama yapılmıştır. Derinlemesine görüşme soruları Ek-2’de sunulmuştur. Görüşmenin başında demografik bilgileri de toplama amaçlı “biraz kendinizden bahseder misiniz” sorusuyla başlanmış, ardından genel hatlarıyla çocuğa ilişkin planlar/düşünceler ya da çocuk sahibi olma süreci; anneliğe ilişkin düşünceler ve “iyi anne” tanımları, çocuğun bir kadının hayatını nasıl değiştireceği, çocuk yetiştirirken partnere atfettikleri önem ve çocuk konusunda herhangi bir baskı hissedip hissetmedikleri sorulmuştur.

3.2 Katılımcı grubu

Araştırmaya katılım çağrısı İstanbul’da yaşayan, 30 yaş üzeri henüz anne olmamış ancak olmayı düşünen ya da tereddütleri olsa da bu konuyu elememiş kadınlarla ilk anne olduğunda 30 yaş üstü olan kadınlara yapılmıştır. “Erteleme” çalışmalarının başlangıcında 30 yaş sonrası çocuk sahibi olanlar çalışılmaktaydı (Schlesinger, 1987), bu 1970’lerden günümüze 35 yaşa kadar çıkmıştır (Rybińska, 2014) ve “geç annelik” limiti 40’a yükselmektedir ancak Türkiye’de bu araştırmanın ilk olarak yapılması sebebiyle 30 yaş eşiği uygun bulunmuştur.

Katılımcılara çağrı yapılırken araştırmacının kendi Instagram hesabından çağrı yapılmıştır ayrıca yine Instagram’da açık “sebuka_com” ve “kiz_basina” hesaplarının annelik zorunluluğu ve kreş hakkındaki paylaşımlarının altına çağrı yapılmıştır. Görüşülen kadınların çevresine çağrıyı iletmesi sayesinde daha fazla katılımcıya ulaşılmıştır. Ancak araştırma, oldukça sınırlı bir demografik grup üzerinde ilerleyen bir araştırma olmuştur. Araştırmanın “Giriş” ve “Sınırlılıklar” bölümünde belirtildiği üzere, baştan bu kadar dar olması planlanmamış olsa da örneklemin görece homojenliği en azından bu demografik grup için bulguların keskinliğini de artırmıştır. Dolayısıyla bu hem bir sınırlılık hem de bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Nitel görüşmelerin yapıldığı grup en az lisans mezunu, orta ve orta-üst sınıf, Instagram’ı aktif olarak kullanan kadınlardan oluşmaktadır. Orta sınıf, Bora’nın (2001) belirttiği gibi, ev ve aile ile ilgili uğraşlarda değişimin izlenebilirliği açısından önemli bir temsil gücüne sahiptir, ve annelikle ilgili başka araştırmalarda da buradan hareketle çalışılmıştır (Sadıkoğlu, 2023, s. 18) ancak temsil ediciliği bu araştırmada yalnızca orta sınıf değil yüksek eğitilmiş ve Instagram kullanıcısı grup olması üzerinden de kısıtlanmıştır.

Araştırmanın keşif amaçlı ve betimleyici bir araştırma olarak tasarlanması göz önünde bulundurularak, sosyal medya ve mevcut görüşülen katılımcılar aracılığıyla kartopu tekniğiyle ulaşılan ve İstanbul'da yaşamayanlarla da durumları daha sonra değerlendirilmek üzere görüşmeler yapılmıştır. Doygunluğa ulaşana dek toplamda 45 görüşme yapılmıştır ancak analize ilk pilot görüşme ve ses kaydında sorun yaşanan bir görüşme dahil edilmemiştir. Araştırmanın analizine dahil edilen 43 katılımcının altısı İstanbul dışında yaşamaktadır. Biri Muğla, biri İzmir, biri Erzincan, biri Bursa, ikisi de yurtdışında yaşamaktaydı ama biri bir hafta önce taşınmıştı, diğeri de son altı ay içinde. Bu iki görüşmeyi de dahil edip etmeme konusunda tereddütlerim görüşmeler tamamlanana kadar devam etti, ancak her iki kadının da taşınmadan önce İstanbul'da uzun yıllar yaşamış olmaları bu konudaki düşüncelerini şekillendirmiş, hatta yeni gözlemleri ile kıyaslama imkanları olmuştur. Bu kıyaslamaları görmek de araştırmayı zenginleştirici bir etkiye sahip olduğundan onların da dahil edilmesine karar verilmiştir. İzmir ve Muğla'da yaşayan kadınlar hariç diğerlerinin kısa dönem içinde İstanbul'da bulunmuş olması da önemlidir.

İkinci gruptaki (çocuğu olan) katılımcılardan birinin 30 olduğu gibi, birinin de 29 yaşlarında çocuğu olmuştur ancak her ikisi de çocuk sahibi oldukları yıllardaki ortalama ilk doğum yaşına bakılarak araştırma kapsamında tutulmaya karar verilmiştir. Bu katılımcıların çocuk sahibi oldukları yıllar olan 2008 ve 2009 yılları için şu veriler temel alınmıştır: 2008 yılında ortalama ilk anne olma yaşı 22,3, İstanbul'da 22,9'dur (HÜNEE, 2009, s.71) ve TÜİK veri portalında yayınlanan 2020 yılı Doğum İstatistikleri (TÜİK, 2021) tablolarından 2009 yılı ortalama anne olma yaşı yaklaşık olarak 27,5 olmakla birlikte ilk doğumunu 2020 yılında yapan annelerin ortalama yaşı İstanbul'da 28,1'dir ve bu sayı yıllar içinde yükselen bir eğilim gösterdiğinden 2009 yılı ilk doğum ortalama anne yaşının yine de 30'un altında kalacağı kabul edilmiştir.

Katılımcıların 18'i lisans, 14'ü yüksek lisans ve 7'si doktora ve doktora sonrası derecelerini tamamlamış olup 4 kişi de doktora ve uzmanlık eğitimlerine devam etmektedir. 27'si evlidir, 8'i bekâr (2'si boşanmış) ve ilişki içinde değildir, 4'ü boşanmış ve yeni ilişki içindedir; 4'ünün de ilişkisi vardır. 37'si görüşmeler esnasında

çalışmaktaydı. İlk gruptan yalnızca 2'si çalışmıyordu, 2. Gruptan 4'ü çocukla ilgili olarak çalışmayı bırakmıştı, bir kişi ise işyerinden kısa süreli ücretsiz izin almıştı, dolayısıyla görüşme esnasında çalışmıyor olsa da bırakmadığı için çalışıyor kabul edilmiştir.

Birinci ve ikinci grup katılımcılara analiz esnasında görüşme sırasına göre alfabetik sırayla takma isimler verilmiştir ve tez içinde herhangi bir yerde kendilerinden bu takma isimle bahsedilmiştir. Bulgular kısmında ilk gruptan katılımcılar bu takma isimlerin yanında (1) ile, ikinci gruptan katılımcılar ise takma isimlerin yanında (2) ile bahsedilmiştir. Katılımcılara ilişkin bilgiler aşağıda iki tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 1. Birinci Grup (30 yaş üstü çocuğu olmayan) derinlemesine görüşme katılımcıları demografik bilgiler

No	Takma isim	Yaş	Şehir	Eğitim seviyesi	Çalışıyor mu?	Medeni Hali	İlişki durumu
1	Aydan	33	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var
2	Bahar	31	İstanbul	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var
3	Ceylan	33	İstanbul	Doktora	Evet	Bekâr	İlişkisi yok
4	Çiğdem	34	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var
5	Demet	34	Bodrum	Yüksek Lisans	Hayır	Bekâr	İlişkisi yok
6	Esin	38	İstanbul	Yüksek Lisans (doktora öğrencisi)	Evet	Bekâr	İlişkisi yok
7	Firuze	34	İstanbul	Lisans	Hayır	Evli	İlişkisi var
8	Gaye	34	İstanbul	Doktora+	Evet	Evli	İlişkisi var
9	Hande	35	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Boşanmış	İlişkisi var
10	İrmak	32	İzmir	Lisans	Evet	Boşanmış	İlişkisi var
11	İlknur	32	İstanbul	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var
12	Jale	30	İstanbul	Lisans	Evet	Bekâr	İlişkisi yok
13	Kardelen	33	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Bekâr	İlişkisi var
14	Leyla	32	İstanbul	Lisans	Evet	Bekâr	İlişkisi yok

15	Mine	33	Erzincan	Tıpta uzmanlık Eğitimine devam ediyor	Evet	Evli	İlişkisi var
16	Nazan	33	İstanbul	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var
17	Oya	32	Amsterdam	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var
18	Pelin	33	İstanbul	Yüksek Lisans (doktora öğrencisi)	Evet	Boşanmış	İlişkisi var
19	Reyhan	30	İstanbul	Tıpta uzmanlık Eğitimine devam ediyor	Evet	Evli	İlişkisi var
20	Sema	31	İzmir	Lisans	Evet	Nişanlı	İlişkisi var
21	Şenay	35	İstanbul	Lisans	Evet	Bekâr	İlişkisi var
22	Tülay	35	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Bekâr	İlişkisi yok
23	Umay	34	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Bekâr	İlişkisi var

Tablo 2. İkinci Grup (bir kişi hariç ilk annelik yaşı 30 yaş üstü olanlar) derinlemesine görüşme katılımcıları demografik bilgiler

No	Takma isim	Yaş	Şehir	Eğitim seviyesi	Çalışıyor mu?	Medeni Hali	İlişki durumu	Anne olduğundaki yaşı
1	Aylin	38	İstanbul	Doktora	Evet	Evli	İlişkisi var	36
2	Belgin	36	İstanbul	Yüksek Lisans	Çocuktan sonra bıraktı, zaman zaman serbest projeler yapıyor	Evli	İlişkisi var	34 (ikinci çocuğuna hamile)
3	Candan	33	İstanbul	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	31,5
4	Çağan	36	Bursa	Yüksek Lisans	Hayır	Evli	İlişkisi var	34 (iki çocuğu var)
5	Derya	35	İstanbul	Doktora	Evet (ücretsiz izinde)	Evli	İlişkisi var	33

6	Ekin	41	İstanbul	Doktora	Evet	Boşanmış	İlişkisi yok	35
7	Ferda	40	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	35
8	Görkem	43	İstanbul	Lisans	Evet	Boşanmış	İlişkisi var	30
9	Helin	42	Cambridge	Lisans	Hayır	Evli	İlişkisi var	41
10	İtir	44	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	34
11	İlkay	45	İstanbul	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	31
12	Jülide	41	İstanbul	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	38
13	Kalben	32	İstanbul	Yüksek Lisans	Hayır	Evli	İlişkisi var	32
14	Ladin	51	İstanbul	Lisans	Evet	Boşanmış	İlişkisi yok	34
15	Miray	37	İstanbul	Doktora+	Evet	Evli	İlişkisi var	34 (ikinci çocuğuna hamile)
16	Nisan	33	İstanbul	Doktora	Evet	Evli	İlişkisi var	32
17	Omay	51	İstanbul	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	31
18	Özün	44	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	36
19	Pınar	43	İstanbul	Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	29
20	Rukiye	39	İstanbul	Yüksek Lisans	Evet	Evli	İlişkisi var	35

3.3 Veriler ve Toplanması

Araştırmanın başından sonuna katılımcıların herhangi bir toplumsal baskıyı, genellikle karşılırlarına çıkabileceği beklenen “normları” bu araştırmanın bir parçası olarak karşılırlarında bulmaları istenmedi. Anneliğın “olması gereken” bir şey olarak sunulmaması için sorular esnek ve açık uçlu sorularak katılımcıların bu konudaki görüşlerinin ortaya çıkmasına alan açması hedeflenmiştir.

Araştırmaya başlamadan önce, araştırma önerisi derinlemesine görüşmeler için hazırlanan soru formlarıyla birlikte T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurul onayına sunulmuş ve etik kurul onayı alınmıştır. Bu etik kurul onayı Ek-1’de sunulmuştur. Derinlemesine görüşmelerde her görüşmenin başında araştırmanın amacını ve konusunu içeren, katılımcıların anonim kalacağını, kendilerini rahat hissetmedikleri herhangi bir soruyu yanıtlamayabileceklerini ve istedikleri an görüşmeyi durdurabileceğimize dair bir sözlü bilgilendirme yapılmış ve ses kaydı için onay alınmıştır.

Derinlemesine görüşmeler Ağustos 2021 – Ocak 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir ve görüşmecilerin burada belirtilen yaşları görüşme esnasında beyan ettikleri yaşlarıdır.

Görüşmelerden yalnızca 4 tanesi yüz yüze yapılmıştır. Bir tanesi katılımcının bu şekilde tercih etmesi sebebiyle telefonda yürütölmüştür. Bunun dışındaki görüşmeler için Zoom kullanılmıştır. İletişim bilgilerini paylaşan katılımcılara önce WhatsApp uygulamasından aracılığıyla ulaşarak mesaj atılmış, tez araştırması hatırlatılmış ve görüşmek isterlerse derinlemesine görüşme ayarlanacağı bilgisi verilmiştir. Bu kapsamda ulaşılan 4 kişi ile görüşme yapılamadı: ya hiç geri dönüş yapmadılar ya da programları uygun değildi. Görüşmeler başladığında ses kaydı için onay alınmış, anonimliği bozmamak adına görüntü kaydı alınmamıştır.

Nitel görüşmelerde katılımcılarda iki farklı eğilim ortaya çıktı: henüz çocuğu olmayan gruptaki katılımcılar, bu konunun kafalarını çok kurcaladığını ve içlerini dökmek istediklerini söylediler. Bu tarz bir araştırmanın onların kafa karışıklığına ya da tereddütlerine, çekincelerine alan açmış olmasından memnun olarak katılmak

istediklerini belirttiler ve büyük bir kısmı da araştırmanın sonuçlarını okumak istediğini ilettiler. Çünkü hem kendi paylaşımlarının nereye gideceğini hem de başka insanların neler dediğini merak etmişlerdi.

3.4 Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Görüşmeler yapılırken bir yandan Transkriptor programı aracılığıyla deşifreleri yapılmıştır. Ardından ses kayıtları dinlenerek yazılımın yaptığı deşifrelerin üzerinden bir defa geçildi ve önemli yerler belirlenerek buralardaki hatalar düzeltildi. Daha sonra bu transkripsiyonlar MAXQDA Analytics Pro programına yüklenerek serbest kodlama yapıldı. Bu aşamada, her bir görüşmenin dökümü bir defa daha okundu. Ardından ortaya çıkan temaların gruplanması aşamasına geçildi. Bu süreç boyunca Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz çerçevesi gözetilerek kodlamalar yapılmıştır. Başlangıçta aşinalığı artırmak adına ikinci dinleme ve deşifre kontrolü, ardından serbest kodlamanın ardından temaların şekillendirilme süreci başladı. Gözden geçirme aşamasında kodların ne şekilde bir araya getirilebileceği üzerine farklı gruplamalar denendi ancak nicel analizin dahil edilmeme kararının ardından MAXQDA'de kodlanmış olan bölmeler Word'e aktarılarak son kez okunup nihai gruplama yapılmıştır. Çalışma alışkanlığının ve zaman kısıtının kesişiminde alışılmış en hızlı çalışma yöntemine geçilmiş ve kodlanmış bölümler bir Word dosyasına aktarılarak ana temalara dağılan kodlar belirlenmiş, kullanılacak alıntılar ilgili temaların dosyalarına aktarılmış ardından bu temaların bütünlüklü metinleri oluşturulmuştur. Kesişen kodlardaki kısımların da farklılaştığı noktada hangi tema altında değerlendirileceğine bu aşamada karar verilmiştir.

Bunun ardından, kodlanmış bölmelerdeki bulgular yazılmaya başlanmış, alıntılar belirlenmiş ve ardından yeniden literatürle birleştirilerek analiz tamamlanmıştır.

MAXQDA'de bulunan kodlamaların frekans tablosu aşağıda sunulmuştur. Ancak burada oldukça fazla sayıda kesişen kod bulunmaktadır ve burada görülen frekanslar tekil değildir. Bu sebeple son aşamada temalar ve alıntılar Word'de tekrar kodlu bölümler üzerinden okunarak yapılması daha rahat gelmiştir.

Kodlamalarda en önemli ayrım katılımcı grupları üzerinden oluşmaktadır. Annelik sizin için ne ifade etmektedir sorusunda her iki gruptan katılımcılar da kendi anneleriyle ilişkilerine dönüp bakarak yanıt verdiler ama ardından ilk grubun yakından bir gözlem imkânı olmadıysa üzerine eklediği yalnızca toplumsal normlarla hesaplaşma gibiydi. Oysa ki ikinci grupta deneyimler, tecrübeler, düşünceleri şekillendirmekteydi. Sonuçta varılan tanım kelime olarak ortaklaşabiliyordu kimi durumda ancak bu kelimenin yüklü anlamı ebeveyn olma durumuna göre değişmekteydi.

Aşağıda bulgular ve tartışma bölümünde bu kodlamaların ayrıştığı temel iki tema ve alt temalar sunulmuştur. Ana bulgular “kadınların hayatında bir kırılma olarak annelik” ve “annelik zamanlaması” altında gruplanmıştır. Detaylı gruplamalar bu başlıkların altında tartışılmaktadır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmanın bulguları tartışmayla birlikte yürütülerek sunulmuştur. Bulgular iki ana başlık altında dağılarak ilkinde annelik kadınların hayatında bir kırılma olarak ele alınmış ve anneliğe dair düşünceler ve deneyimler değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise kadınların annelik zamanlamasına ilişkin öncelikleri ve zamanlamaya etki eden yapısal faktörler ele alınmıştır.

Aşağıda, MAXQDA programında yapılan nitel analizin bir tablosu sunulmuştur. Ana temalar, alt temalar, bunlara karşılık gelen kodlar ve kaç görüşmede karşılaştığı ve hangi katılımcıların bu başlıklara değindiğini göstermektedir. Ancak analize MAXQDA programında geline son aşamanın ardından Word'de devam edildiği için; burada öncelikler, zamanlamaya dair düşünceler gibi daha geniş kapsamlı kodlar Word'de sürdürülen analizde daha uygun bir kategoriye dağıtılmıştır. Çakışan kodlar da dağıtılarak analize devam edilmiştir. Aşağıdaki tabloda verilen frekanslar bu dağıtımdan önceki son durumu yansıtmaktadır.

Tablo 3. Nitel Analiz Tablosu

Tema	Alt Temalar	Kodlar (Frekanslar/ Görüşmeler)	Katılımcılar (Gruplar 1/2)
Kadınların Hayatında Bir Kırılma Olarak Annelik	Annelik ve Annelik Etmek	“kadınlık vs. annelik”- kimlik (6/6)	Bahar, Nazan, Pelin / Kalben, Omay, Rukiye
		Kendimi anne olarak görmedim (16/12)	Irmak, Mine, Reyhan, Sema / Derya, Helin, İtir, Jülide, Kalben, Ladin, Omay, Rukiye
	Annelik: Kendi için Yaşamaktan Başkası için Yaşamaya Geçiş	Eski benliğin/kimliğin yitimi ve yas (17/14)	Bahar, Ceylan, Hande, Irmak, Jale, Kardelen, Oya Pelin, Reyhan, Tülay / Ferda, İlkay, Kalben, Omay
		Çocuk bir kadının hayatında neleri değiştirir? (57/35)	Aydan, Çiğdem, Demet, Esin, Firuze, Gaye, Hande, Irmak, İlknur, Jale, Kardelen, Leyla, Mine, Nazan, Oya, Pelin, Reyhan, Şenay, Tülay, Umay / Belgin, Candan, Çağan, Derya, Ferda, Görkem, Helin, İlkay, Jülide, Kalben, Ladin, Miray, Omay, Özün, Rukiye

		Annelik beklentileri/düşünceleri (48/32)	Bahar, Esin, Firuze, Hande, İlknur, Leyla, Mine, Nazan, Pelin, Reyhan, Sema, Şenay, Tülay / Aylin, Belgin, Candan, Derya, Ekin, Ferda, İtir, İlkay, Jülide, Kalben, Ladin, Miray, Nisan, Omay, Özün, Pınar, Rukiye
Anneliğe Eşlik Eden Duygular		Kısıtlayıcı (3/3)	Kardelen, Tülay / Omay
		Çok güzel bir duygu (4/4)	Tülay/ Aylin, Candan, İtir
		Duygusal yoğunluk (3/3)	/ Derya, Miray, Omay
		Korkutucu (4/4)	Pelin, Reyhan, Tülay / Kalben
		Belirsizlik (11/8)	Bahar, Ceylan, Çiğdem, Jale, Leyla, Sema, Şenay, Tülay /
Bakım Vermek: Bitmeyecek Bir Sorumluluk: Ekonomik ve Psikolojik Yüklerde Değişen Denge		Nesiller arası döngüyü kırma (5/5)	Ceylan, Irmak / İtir, Jülide, Kalben
		Çocuğun psikolojisine dair kaygılar (8/8)	Irmak, Leyla, Nazan, Reyhan, Sema, Şenay, Tülay / Jülide
		Çocuğun bakımına dair kaygılar (6/4)	Ceylan, Gaye / İtir, Jülide
		Psikolojik sağlamlık (13/11)	Aydan, Bahar, Ceylan, Irmak, Jale, Reyhan, Sema, Şenay / Jülide, Kalben, Rukiye
		“bir çocuğun nasıl biri olacağından” sorumlu hissetmek (7/6)	Jale, Leyla, Nazan, Tülay / İtir, Jülide
Bakım Vermek: Bitmeyecek Bir Sorumluluk: Çocukla Çalışma: kadının annelik dışı alanı ve zamanı		Çocukla çalışma/kariyer (38/26)	Ceylan, Demet, Esin, Firuze, Gaye, Hande, İlknur, Jale, Nazan, Şenay, Tülay / Belgin, Candan, Çağan, Derya, Ekin, Ferda, Görkem, İtir, Kalben, Ladin, Miray, Nisan, Omay, Özün, Rukiye
		Ebeveynlikte sorumluluk dağılımı (29/25)	Demet, Esin, Firuze, Gaye, Irmak, İlknur, Jale, Kardelen, Nazan, Pelin, Reyhan, Şenay / Aylin, Belgin, Candan, Çağan, Ekin, Ferda, Görkem, Helin, İtir, İlkay, Jülide, Miray, Omay
		Destek mekanizmaları (12/10)	Leyla, Pelin, Sema / Aylin, Belgin, Candan, Ekin, Ferda, Kalben, Özün,
		Çocuk bakımına ayrılan zaman (13/13)	Firuze, Nazan / Belgin, Candan, Çağan, Derya, Görkem, İlkay, Jülide, Miray, Nisan, Omay, Rukiye,
Bakım Vermek: Bitmeyecek Bir Sorumluluk: Partnerle sorumluluk dağılımı ve		Geniş aile desteği (genelde üst kuşak anneler) (11/11)	Gaye, İlknur, Mine / Aylin, Candan, Ekin, Ferda, Kalben, Nisan, Omay, Pınar
		Partnerle sorumluluk dağılımı (22/19)	Çiğdem, Esin, Firuze, Irmak, Kardelen, Nazan, Reyhan, Sema, Tülay / Derya, Görkem, Helin, Jülide, Kalben, Ladin, Nisan, Omay, Pınar, Rukiye,
		Toplumsal Cinsiyet (13/9)	Aydan, Ceylan, Gaye, Irmak, Jale, Pelin, Sema, Şenay / Helin

Annelik Zamanlamasına Etki Eden Faktörler	toplumsal cinsiyet rolleri üzerine	Çocuğun en zor zamanı (8/8)	Bahar, Ceylan / Candan, Helin, Jülide, Kalben, Ladin, Omay
		Orantısız yük dağılımı (5/4)	Irmak / Görkem, İlkay, Rukiye
	Çocuk sahibi olmaya dair istek üzerine (İstemek, tereddüt etmek, hazır hissetmek)	Kendiyle ilgili bir şey bekleme (4/3)	Demet, Oya / Kalben
		Öncelikler (43/30)	Aydan, Bahar, Ceylan, Demet, Esin, Gaye, Hande, Irmak, Jale, Kardelen, Mine, Reyhan, Tülay, Umay / Belgin, Candan, Çağan, Derya, Ekin, Ferda, Helin, İlkay, Jülide, Kalben, Ladin, Miray, Nisan, Omay, Özün, Pınar
		İsteme sebebi (3/3)	Kardelen, Şenay, Tülay /
		İleride pişmanlık korkusu (4/3)	Bahar, Leyla / İtir
		Emin olamama/istememe (8/5)	Çiğdem, Reyhan, Umay / İtir, Miray
		Karar vermek (9/9)	Aydan, Leyla, Mine, Nazan, Reyhan / Ferda, Görkem, İtir, Rukiye
		Kararı erteleme (6/6)	Aydan, Bahar, Demet, Sema / Kalben
		Ülkenin/dünyanın hali (26/17)	Bahar, Ceylan, Çiğdem, Firuze, Irmak, Jale, Kardelen, Leyla, Oya, Reyhan, Sema, Tülay, Umay / Helin, İlkay, Özün, Rukiye
		Sorumluluk/hazır hissetme/olgunluk (36/27)	Ceylan, Çiğdem, Firuze, Gaye, Hande, Jale, Leyla, Nazan, Oya, Reyhan, Sema, Şenay, Tülay, Umay / Aylin, Candan, Çağan, Derya, Ferda, Görkem, İtir, İlkay, Jülide, Kalben, Miray, Omay, Özün
	Yaşam evrelerinde normatif sıralamanın etkisi (Maddi koşullar ve kariyer – talepkâr mesleklerin çarpışması; Partner)	Toplumsal beklentiler/baskı (54/39)	Aydan, Bahar, Ceylan, Çiğdem, Demet, Esin, Firuze, Gaye, Hande, Irmak, İlknur, Jale, Kardelen, Leyla, Mine, Nazan, Pelin, Reyhan, Sema, Şenay, Umay / Aylin, Belgin, Candan, Çağan, Derya, Ekin, Ferda, Görkem, Helin, İtir, İlkay, Jülide, Kalben, Ladin, Miray, Omay, Özün, Rukiye
		Yaşamda çocuğun yeri (29/21)	Bahar, Demet, Firuze, Gaye, Hande, İlknur, Jale, Kardelen, Leyla, Mine, Nazan, Reyhan, Şenay, Umay / Çağan, Derya, Ferda, İtir, Ladin, Özün, Rukiye
		Önce bir hayatımızı yaşayalım (8/7)	İlknur, Kardelen / İtir, Ladin, Nisan, Omay, Özün
		Partner (47/25)	Aydan, Bahar, Ceylan, Demet, Esin, Gaye, Hande, Irmak, İlknur, Jale, Mine, Nazan, Oya, Pelin, Reyhan, Sema, Şenay, Tülay, Umay / Helin, Jülide, Ladin Miray, Nisan, Pınar

		Zamanlama konusunda eşle ayrışma (11/8)	Aydan, Firuze, Gaye, Hande, İlknur, Mine, Nazan, Derya
		Kariyer (20/13)	Bahar, Ceylan, Demet, Esin, Gaye, Irmak, Mine, Pelin / Aylin, Candan, Ekin, Miray, Nisan
		İdeal/doğru koşullar (18/15)	Aydan, Çiğdem, Esin, Firuze, Gaye, Jale, Nazan, Şenay, Tülay / Candan, Jülide, Kalben, Ladin, Miray
		Sosyal politikalar/devlet politikaları (6/6)	Aydan, Hande, Kardelen, Oya, Pelin, Umay /
		Ebeveynlik izni (16/13)	Gaye, Kardelen / Aylin, Ferda, İtir, İlkay, Kalben, Ladin, Miray, Nisan, Pınar, Rukiye
		Kreş (22/18)	Gaye, İlknur, Leyla, Pelin / Aylin, Belgin, Candan, Çağan, Ekin, Ferda, Görkem, İtir, Jülide, Kalben, Ladin, Omay, Rukiye
		Annelik zamanlaması (18/14)	Gaye, Hande, Kardelen / Aylin, Belgin, Candan, Çağan, Derya, Ekin, Ferda, İlkay, Ladin, Özün, Pınar,
		Ekonomik kaygılar (28/19)	Aydan, Ceylan, Demet, Firuze, Gaye, Hande, Irmak, Kardelen, Leyla, Nazan, Oya, Pelin, Sema, Şenay, Umay / Ladin, Miray, Nisan, Rukiye
		Çevresel faktörler/çevresindekiler ne yapıyor (24/17)	Aydan, Bahar, Çiğdem, Demet, Nazan, Pelin, Reyhan, Şenay / Çağan, Ferda, Görkem, İlkay, Kalben, Ladin, Omay, Özün, Rukiye,
	İdeal yaş aralığı (Alt-limit, yumurta dondurma, üst limit)	Yaşla gelen olgunluk (14/11)	Firuze, Hande, Irmak, İlknur, Reyhan / Aylin, İtir, Jülide, Ladin, Miray, Omay
		Annelik yaşı alt-üst limit (41/33)	Aydan, Bahar, Ceylan, Çiğdem, Esin, Firuze, Gaye, Hande, İlknur, Jale, Kardelen, Mine, Nazan, Oya, Pelin, Sema, Şenay, Tülay, Umay / Belgin, Çağan, Ferda, Görkem, Helin, İtir, Jülide, Kalben, Ladin, Miray, Nisan, Omay, Pınar, Rukiye,
		Annelik yaşına dair düşünceler (13/8)	Aydan, Ceylan, Demet, Firuze, Gaye / Derya, Helin, Pınar
		İleri yaş için biyolojik/fizyolojik engeller (14/13)	Ceylan, Firuze, Hande, Jale, Nazan, Tülay / Candan, İtir, Jülide, Ladin, Omay, Özün, Pınar
		Biyolojik saat (20/16)	Aydan, Bahar, Esin, Gaye, İlknur, Leyla, Oya, Sema, Şenay, Tülay / Aylin, İtir, Jülide, Kalben, Nisan, Özün
		Yumurta dondurma (5/5)	Demet, Esin, Hande, Mine / Özün
		Sağlık kaygıları/risk (12/12)	Aydan, Ceylan, Çiğdem, Esin, İlknur, Pelin / Aylin, Helin, Jülide, Kalben, Özün, Rukiye

		Jenerasyon farkı (16/7)	Firuze, Hande, İlkur, Leyla, Umay / Ferda, Ladin
--	--	-------------------------	--

4.1 Bir Kırılma Olarak Anneliğin Anlamlandırılması ve Deneyimlenmesi

Ancak hayatlarında en az bir çocuk sahibi olmayı uman kadınlarla ilgili çalışmalar göstermiştir ki annelik beklentileri çoğu kez deneyimlerle örtüşmemektedir. Nice senelik akademik çalışmaya ve değişim çağrılarına rağmen kadınların ‘pek gerçekçi olmayan beklentilerle’ anne olmaya devam etmesi kayda değerdir.⁵

-Miller⁶

Bu kısımda, nitel görüşmede sorulan “Anneliği nasıl tanımlarsınız? Anne olmak neleri barındırır, bir kadının hayatını nasıl değiştirir? (Bu tanım çocuk yapma kararınızda ve zamanlamasında özellikle sizin hayatınıza olan etkileri üzerinden düşünerek etkili oldu mu?)” ile çocuğu olanlara devam niteliğinde sorulan “Çocuğunuz anneliğe dair tanımınızda nasıl değişikliklere yol açtı?” sorularının yanıtları irdelenmiştir.

Annelik, değişen ve dönüşen anlamlara sahip, dönemsel olarak farklı vurgular kazanan, çocuğa bakış açısındaki değişimle de ilintili olarak beklentilerin değiştiği bir roldür. Bu araştırmaya katılan kadınların çoğu, her ne kadar ilk etapta tanımlamakta zorlansalar da belli başlı temalar etrafında ortaklaşan yanıtlar vermişlerdir.

Görüşme yapılan kadınların hepsinde anneliğin ne olduğuna ve iyi bir annenin nasıl olması gerektiğine ilişkin fikirler mevcuttu. Bunlar kiminde olumlu kiminde olumsuz duygular çağırmaktaydı. Çocuğu olan kadınların bazılarında bu fikirler annelik deneyimiyle birlikte dönüşmüştür ancak yine de sunulan tanımları hâkim ve otoriter söylemlerce dolaşımda tutulan annelik tanımlarından bağımsız değildir. Katılımcılar kendi perspektiflerine uyacak şekilde bu tanımları uyarlamıştır. Bu tanımla girilen mücadele ile ilişkili olarak birçok görüşmede anlatılanların kendi deneyimleri ve düşüncelerini

⁵ Miller’ın bu alıntıdaki referansları için bkz. Boulton, 1983; Oakley, 1993; Richardson, 1993; Barclay ve diğerleri, 1997; Chase ve Rogers, 2001; Mauthner, 2002. **aktaran, Miller, 2010.

⁶ Bkz. Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu: Mitler ve Denetimler* (1. basım). İstanbul: İletişim, s.102

kapsadığı, başkaları için genelleme yapılmadığı vurgulanmıştır. Ancak katılımcıların anlatılarında sevgi vermek, ihtiyaçlarını karşılamak, dengeyi bulmak gibi çok temelde kabul gören kavramlar ortaktır. Örneğin İlknur (1), “*Bizim durumumuzda diye düşündüğümde, anne baba olarak işte o çocuğun ilk başta muhtaç durumundan alıyorsun, besliyorsun, büyütüyorsun, hayata hazır hale getiriyorsun... annelik bu,*” demiştir. Benzer bir yerden:

Anne olduğu zaman daha kendinden önce gördüğüm kadarıyla yani çocuğun daha öncelikli geliyor yani. Bir tatile giderken bile çocuğunun önce eşyasını, mamasını, kıyafetini önceliğin hep o oluyor. Hayata böyle bakarken bunu düşünüyorsun. Kendin acıkmadan önce onun yemeğini düşünüp önceliyorsun. Kendinden çok ödün verdiğin bir durum, fazlalıkla önceliğim her zaman o oluyor. Bu şekilde ama hani buna da değeceğini düşünüyorum yani. Bilmiyorum. Öyle düşünüyorum. (Jale, 1)

Anneliğe dair fikirler sorulduğunda, kadınların büyük kısmı, kendi anneleriyle olan ilişkilerinden hareketle tanımlar yapmışlardır. Bunların bir kısmı kendi annelerinden gördüklerinden olumlu bir imge çıkararak anneliğe dair fikirlerini buradan doğru inşa etmiş, bir kısmı da bizzat anneleri (ya da anne ve babası) ile olan ilişkilerinden ötürü annelikten imtina etmişler ve anneliğe daha sorgulayıcı yaklaşmışlardır. Burada ilk gruptan olan Hande (1) annelik tanımını ebeveynlerinin kendisi ve kardeşi için teşkil ettiği olumlu örneğe bakarak oluşturduğunu paylaşmıştır. Annesini, çalışmaya devam eden, kendini, eşini hiçbir zaman geri plana koymamış “özgür” bir kadın olarak tarif etti ve “*hayatının merkezine çocukları oturtup onlar için saçını süpürge eden bir profil hiçbir zaman olmadı, ben de öyle olmak istemem*” demiştir:

Ama sonuç olarak yetiştirdiği çocuklarla benzeştiği bir sürü yanı var ve çok iyi anlaşılabilir. Farklı hayat görüşlerimiz olsa bile bazı konularda, asgari müştereklerde bir araya gelip, yetişkin bir arkadaşı olmuş oldu. Ben bazı temel şeyler dışında emzirmek ya da işte gece uyutmak vesaire dışında bütün bakımları annenin vermesi gerektiğine inanmıyorum. Bir bakıcının bunları yapabileceğine inanıyorum. Güvendiğimiz birisine emanet edilebileceğini düşünüyorum. Ama

ilk iki yıl hani çok fazla çocukla konuşmak, vakit geçirmek hani ki zihinsel gelişimine ne kadar katkıda bulunabilirsem, hani onu çok isterim. Daha çok rol model olmak, işte doğruyu yanlış öğretmek, nasıl diyeyim, temel değerleri vermek, bunu isterdim. (Hande, 1)

Burada Hande'nin annelik tanımı da Omay (2)'ın önemseydiği “zihinsel işçilik” tanımıyla örtüşmektedir. Kendisi bir çocuk konumundan konuşarak kendi annesiyle kurduğu ilişkiyi kendi çocuğuna aktarmak istediğini belirtmiştir. Omay da çocuklarıyla kuracağı zihinsel bağın kendisi için daha önemli olduğunu, çocuğun fiziksel bakımını “*senin yaptığın, insanın hayatında bir ekstra dönem gibi görüyorum öyle. Hani altını değiştirirken gözlerim dolmazdı, o anlamda öyle bir duygum yoktu. Ama küfür de etmezdim. Yani o normal bir süreç ve geçecek gibi bakardım,*” diyerek aktarmıştır. Kendisi için bu zihinsel bağ kurma örneğini ona veren ebeveyninin annesi değil babası olduğunu ve kendisi hep buna kıymet vermiş olduğundan bilindik “anne” rolü ve tanımlarıyla sorun yaşadığını da belirtmiştir. Örneğin annesinin, 16 yaşındaki çocuğu okuldan geldiğinde hâlâ o gün ne yediğini sorduğunu, bu sorunun kendisinin aklına dahi gelmediğini paylaşmıştır. Annelik ve çocuk üzerine ona olumlu duygular katan düşünceler bir bebeğe bakım vermek vs. değil, zihinsel paylaşımı yapabilmek olarak öne çıkmıştır. Bütün bu fiziksel süreçlerden bu kadar etkilenmeyişi de “*sanırım o kendimizi biz eğitimli insanız diye şartlamamızla alakalı. O işi böyle biraz daha şey gibi görmek, yani daha böyle bedensel bir işmiş gibi (...) yani bunu şimdi böyle söylüyorum tabii ki yaparken böyle demiyorsun ama bilinçaltında var muhtemelen*” diyerek eğitim ve zihinsel iş ile bedensel işi ayıştırmıştır. Çünkü “*benim doğru bildiğim mesela onlarla [“kafa geliştirici, kişilik şeyleri falan”] uğraşmak, öyle şeylere yatırım yapmak. Öbür kısmını herhangi biri halledebilir çok da kalifiye bir şey olması gerekmiyor gibi*” diyerek çocuklarının küçüklük dönemlerine dair görüşlerini paylaşmıştır ancak “*çok doğru olmayabilir. Bu yaşında geri dönüp baktığımda %100 doğru bulmuyorum çünkü o bedensel iletişimin, yani bedensel işçiliğin sırasında yaptığın paylaşımın da bir alışverişi var çocukla aranda,*” demiştir.

⁷ Bunları bir iki cümle öncesinde kendisi söylemiştir.

Annelik, özellikle çocuğu olmayan kadınlarla yapılan görüşmelerde bebeklik ve ilk çocukluk yıllarına fazlasıyla odaklanan değerlendirmeler içerse de görüşmelerin çoğunda anneliğin çok büyük bir sorumluluk olduğu ve bu sorumluluğa sabır, dayanıklılık/dirayet ve olgunluğun da eşlik etmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Belgin (2), “*çünkü bu bir kerelik bir şey değil. Yani her gün bir çocuğa bakıp başka bir şeyle ilgilenmiyor olmak*” ve buna rağmen çocuk “*en ufak bir şeye*” ağladığında bunun sinir bozucu olabilmesinden bahsetmiştir ancak tam da bu yüzden bakıcı gibi başka birine de güvenemediğini belirtir. Ancak bazı anlarda insanın “*büyük bir sınama[dan]*” geçtiğini ve buna dayanabilmesinin annelikte çok önemli olduğunu ve kendisi öyle düşünmediğini belirse de, “*kutsalsa da bu yüzden kutsal...*” diyerek anneliğe herhangi bir kutsallık atfedilmesinin sebebini buna bağlamıştır.

Anneliğin katılımcılar tarafından nasıl tarif edilebilir bulunduğu ve nasıl tarif edilemez bulunduğu/ hangi açıdan tarif edebildikleri, hangi açıdan edemedikleri dikkat çekicidir. Başka bir canlıya, çocuğuna yaptıkları üzerinden zorlukları kabul edilerek de olsa tarif edilebilir bulunmuştur. Kendi duygusal durumları üzerinden tarif etmekteyse zorlanılmıştır. Derinlemesine görüşmelerde soruların katılımcıların duygularını deşmeye yönelik olmadığı gerçeğini hatırd tutmakla birlikte, ilk etapta akla gelenlerin ortaya dökülmüş olduğu gerçeği üzerinden bu analiz sürdürölmektedir. Annelik denince ilk olarak başkalarına dair sorumluluklar ve kadınların taşıdığı tarif edilemez duygular akla gelmektedir. Bu tarif edilemez duyguların içinde aslında kimi zaman olumsuz çağrışımları olan duygular da bulunmakla birlikte kimse bu yanına etraflıca değinmemiştir. Anneliğin, böylesi duyguları barındırdığı gerçeğiyle yüzleşmek kolay bir iş değildir ve bu araştırmada bunları deşecek sorular sorulmamıştır ancak annelikte çelişkinin varlığı ve bunun kabulünün sağlıklı olduğu (Raphael-Leff, 2010) ön kabulü araştırmanın başından itibaren araştırmacıda vardır. Bu tip çelişkilerin genellikle tekil görüşmelerde ortaya döküleceği beklenmemektedir (Weingarten, 1995) ancak buna rağmen bu minvalde bir söylemde katılımcıların bundan ötürü yargılanmayacaklarını hissettirmek önemsenmiştir. İlk grup katılımcılarda, yani 30 yaş üstü ve çocuğu olmayan kadınlarda, anneliğin yaratabileceği olumsuz duygular bir öngörü olarak sunulmuştur ancak çocuğu olan ikinci grup katılımcılarda ortaya çıkan güvenli zorluklar olmuştur,

anneliğin duygusal durumuna dair gerçek bir çelişki değil. Öte yandan ilk gruptakilerin çok büyük çoğunluğu da zamanlamaya ilişkin çok keskin konuşmaktan kaçınmış olup ikinci gruptakiler eğer erteledilerse bunu daha açık biçimde ortaya koyabilmişlerdir. Bu ortaya çıkan fark, her grubun kendi anlatısında kesinleşmemiş alanlara dair konuşurken daha temkinli olması yönünde okunmuştur.

Anneliğin yarattığı düşünme döngüsü, katılımcıların neredeyse tamamında kendi annesiyle ilişkisini düşünmesi üzerinden bir izleğe oturmuş, makbul gördüğü annelik biçimini de muhakkak kendi deneyimiyle karşılaştırmışlardır.

Çok öznel, çok biricik, kendime dair bir tanım vardı. O yüzden beni zorladı annelik. Yani annelik böyle hep sonsuz vericilik, kendinden ödün verme hayatını bir kenara koymak gerektiğinde hep orada olmak hep o anda istediğine karşılık vermek, buydu benim kafamda kendi annemden dolayı. Dolayısıyla aslında bu tip bir anneliğin bir çocuğa bir alan açmadığını, birey olmasına çok imkân vermediğini fark ettim. Bu annelik sürecimde biraz benim için de bir ruhsal bir yolculuk da diyebilirim yani. Çok şey olacak biraz ama öyle hakikaten. Yani böyle kendi gelişimim kendi annemle olan ilişkim. Annemin yaptığı büyük büyük hataları görme şansım oldu. (...) Hani annelik tabii ki bu yüzden korkutuyordu beni yani. (Kalben, 2)

Kendi annesiyle ilişkisine dönme, güncel makbul değerlerle onu değerlendirme elbette bazı açılardan geçmişe dönük değerlendirmeyi çarpıtma ihtimaline sahip olmakla birlikte kadınların güncel mücadelelerinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Kişilerin ebeveynlik sorumluluğunun bir parçası olarak geçmişten getirilen sorunları çözme ve o yükleri hem partnerlerinin hem çocuklarının üstüne yüklememe çabası katılımcıların birçoğu tarafından paylaşılan bir düşüncedir.

Anneliğin, modern kadınların kimliğinde önemli bir kırılma yarattığı rahatlıkla söylenebilir (Badinter, 2011; Thomson vd., 2011). Anneliğin nasıl anlamlandırıldığı da bunun önemli bir ayağıdır. Thomson vd. (2011), çocuk bakımının birincil sorumlusunu annelikten, anneliği de kadınlıktan ayrı konuşmanın yalnızca yüzeyde toplumsal cinsiyet

tartışmaları açısından bir eşitlik oluşturduğuna değinirler ve bu araştırma bağlamında bu savları karşılık bulmaktadır. Katılımcılar da benzer şeyler söylemişlerdir. Elbette ki bir çocuğun yetiştirme sürecinde babanın önemine vurgu yapılmıştır ancak her iki gruptan katılımcılar, çocuğun doğumunu takiben başlayan fiziksel sorumlulukların da ağırlıklı annenin üzerinde olmasını verili kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bu şekilde yapılan başlangıç, nadiren değişebilmektedir.

Anneliğe dair tanımlarda sıklıkla fedakârlık, olgunluk, kendini geriye çekme, çocuğun önde gelmesi gibi yanıtlar öne çıkmıştır. Anneliğin dönüştürücü bir deneyim olması da birçoklarınınca vurgulanmıştır. Dönüşümün ne yönde yaşandığı annenin ve çocuğun, ailenin içinde bulunduğu kişisel odaklar ve ihtiyaçlar etrafında şekillenen bir anlatı üzerinden kurulmuştur. Çocuğu büyütmenin ve nasıl büyüteceğini düşünmenin fiziksel ve zihinsel mesaisinin ürünlerinden doğan duygu ve düşüncelerle yüklü bir annelik anlayışı hem kapsayıcı (ki bunda zaman zaman kişiye yer kalmaması hem zihinsel hem de fiziksel olarak söz konusu edildi, ama bütün bunlar da düşünömsel süreçlere vesile olduğundan bahsedildi) hem de olgunlaştırıcı yanıyla öne çıktı:

Full-time bir mesai ve hani kendinden böyle bırakıp yavaş yavaş böyle işte çözüldü her bir parçamı bırakıp sonunda bir hiç olarak mı kalacağım gibi bir korku vardı. Bu korku evet sonra zamanla aslında o benim hani biraz bu durumu anlamaya çalışmamla birlikte (...) bunun da böyle başka bir yolculuk olduğunu anladıkça da keyif almaya başladım. (...) çok duygusal bir yatırım ve aslında biraz korkutucu, bu kadar verici olmanın korkutan tarafı var. Sorumluluk olarak ağır geldi bana. (Kalben, 2)

Kalben'in bahsetmiş olduğu bu annelik ve vericilik hali anneliğe ilişkin fedakârlığı öne çıkaran yanın kendi annesinden de görmüş olduğu ve annelik etme sürecinde bir tür hesaplaşma yaşadığı bir hal olduğundan da bahsetmiştir. Kalben, bu araştırmadaki en "yeni" annedir. Görüşme sırasında çocuğu yedi aylık olduğu için başlangıçtaki düşünömsel süreç onun için henüz çok tazedir ve o dönemki ikilemlerini bu sorularla paylaşmıştır.

Rukiye (2) de anneliğe dair bütün deneyimleri hayatının o noktasına gelene kadar önemsemediğini, kuşaklararası aktarılabilecek tüm bilgi birikimlerini ve deneyimlerini o güne kadar başka konularda nasıl bilgi edindiye o şekilde edinebileceğine dair duyduğu sarsılmaz inançla bir kenara itmiş olduğunu, artık bilgiye erişimin de kolaylaşmış olması ve yetiştirilirken de ne ev işleri ne annelik konusunu kendi işi gibi görmeyişinin etkisiyle annesinin, yakınındaki başka kadınların annelik etme yöntemlerini hiç gözlemesi gerektiğini düşünmediğini ancak bu konuda ne kadar yanıldığını, “*bunun ne kadar berbat bir varsayım olduğu doğurduğum gün ortaya çıktı*” diyerek paylaşmıştır:

Baştan sona kendi var oluşumla ilgili her şeyi çöze çöze çöze gitmem gereken bir süreç oldu benim için. (...) Bu iş nasıl oluyormuş'u [çocukluğuna] dönüp dönüp düşündüğün ve yeniden inşa etmeye başladığın bir sürece giriyorsun. (...) O günden itibaren yani çocuk doğduğu andan itibaren bütün bu sorunlara, bütün bu yeniden yaşadığım şeylere, bütün bu değişime kendi çocukluğuma da bakarak, kendimi de yeniden inşa etti-, inşa etmek denir mi? Ama dönüştüğün süreçte varoluşunu yeniden tanımlamaya çalıştığın bir sürece giriyorsun ve benim için de öyle oldu. (...) Ve şöyle diyebilirim tam olarak: Deneye yanıla ilerleyen bir süreç hâlâ. Geriye dönüp bakınca epey belene belene ilerleyen bir süreç. Benim için öyle oldu. Ama dediğim gibi bu bir yandan da içinde yaşadığım toplumla çok bağlı ama senin varoluşunla da çok alakalı. Kendini nasıl var ettiğinle kendini nasıl o gününe kadar tanımladığınla nasıl yaşadığınla da çok ilgili bir şey. Bu yüzden çok kişisel bir yanı da var. (Rukiye, 2)

Rukiye (2), tam konuşurken tereddüt ettiği noktada, “*inşa etmek denir mi?*” diye sorarak kimliğimizin üzerinde nasıl sürekli çalıştığımız ve onu inşa etmekle meşgul olduğumuz ve “*biyografilerimizi yaşadığımız*” çerçevesine oturmaktadır (Giddens, 1991). Bu tedirgin kendini tanımlama hali ve sürekli bir şeylerle hesaplaşma hali de aslında günümüzde bir kimlik oluşturma sürecinin parçasıdır (Bauman, 2017). Kadınların anneliğe geçişi fiziksel bir değişimin yanında düşüncelerin ve anlamların değişimini de kapsamaktadır (Miller, 2010) ve bu dönüşüm kadınlar açısından kendi varoluşlarının sorgulandığı bir süreçle birlikte başlamakta ve ilerlemektedir.

4.1.1 Annelik ve annelik etmek⁸

Anneliğe içkin görülen bu “fedakârlık” hali elbette ki toplumda var olan anne kimliğinden bağımsız düşünülemez. Lawler (2000)’dan aktaran Miller, anneliğe geçişin kamusal alanda düzenlendiğini “*ancak kendini izlemeyi ve benliğin kişisel polisliğini yapmayı da gerektiren çok özel ve kişisel bir geçiş olarak deneyimlen*”diğini belirtmektedir (2010, s.138). Bütün bu süreçlerde, birbirinden keskin biçimde ayrılamayacak iyi bir anne olarak görülme dürtüsü ya da yaptığın işi iyi yapma isteği, bilgi edinme yolları ve aldığın desteklere göre değişerek anneliğe ilk geçiş zamanını şekillendirmektedir. Miller (2010), ve Lupton (2000) kadınların ilk anneliğe geçişlerde deneyimlerinin beklentileriyle genelde örtüşmediğini tartışmaktadır. Bu araştırmanın katılımcılarından birçoğu için de benzer gözlem yapılmıştır. Knott (2023), bu durumu günümüzde kadınların bizzat anne olana kadar anneliğe dair bilgisiz kalmasına bağlar. Sanayileşme, çekirdek ailenin yaygınlaşması ve kent hayatı içinde, çocuk yetiştirme daha özel alanda yapılan, ancak kamusal alanda yargılanan bir eyleme dönmüştür. Bu araştırmanın katılımcısı olan kadınlar da eğitilmiş, kentli orta ve orta-üst sınıf kadınlar oldukları için, birkaç istisna hariç hemen hepsi bu konuya dair yargılarını oluşturabileceği genç-yetişkinlik çağından itibaren bir bebeğin yetiştirilmesine yakından tanıklık etmediklerini belirtmişlerdir. Bunun ötesinde, Rukiye (2) ve Kalben (1) gibi bazı katılımcılar annelerinin annelik deneyimlerini de buna ihtiyaç duyana kadar bu açıdan değerlendirmemiş ve gözlemlememiş olduklarını paylaşmışlardır.

Lupton’un (2000) da belirtmiş olduğu gibi, fedakârlık ve kişisel alanı arasındaki çelişki doğumdan sonra özellikle kadınların hayatında belirgin olmaktadır çünkü annelik, özellikle de ilk kez anne olan kadınlar için kimlik ve sorumluluk arasında bir gerilim alanı

⁸Adrienne Rich (1976)’in *motherhood* ve *mothering* ayrımlarından hareketle bu başlık verilmiştir. Bir kurum olarak annelik ve bir deneyim olarak anneliğin ayrıştırılması fikri bu tez bağlamında da özellikle çocuğu olmayan kadınların anneliği anlamlandırma biçimi ve çocuğu olanların annelik etme ve yine de bir kurum olarak annelik müzakere etme biçimlerini ayrıştırabilmek açısından oldukça kullanışlıdır. *Mothering*’in Türkçe literatürde hem annelik yapma hem annelik etme olarak karşılığı bulunmakla birlikte aşağıda verilen ilk sözlük karşılıklarına bakılarak bu çalışmada “annelik etmek” olarak çevrilmesi tercih edilmiştir:

Yapmak: Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek

Etmek: Bir işi yapmak; eylemek

yaratır. “İyi anne” idealine ulaşmak için özverili ve çocuk merkezli bir yaklaşımın benimsenmesi beklenirken kadınların doğum sonrası pratikte bu idealleri ne kadar zorlayıcı olduğunu deneyimlediklerini bulgulamıştır. Kadınlar, tıpkı bu araştırmanın katılımcıları gibi anneliğin tüm hayatlarını kapsayan bir sorumluluk olduğunu ifade ederken anneliğin dışında oluşturmuş oldukları kimliklerini de koruma kaygısı taşıyarak annelik rolünü zaman zaman sınırlayıcı ve baskılayıcı olarak gördüklerini belirtmişlerdir

Ortaya çıkan söylemlerde çocuğun kadının özgürlüğünü kısıtladığı, insanları olayları bağlamına göre değerlendirme yetisinden de alıkoyan, yalnızca tetikte, bir tedirginlik içinde yaşamaya ve bu süreçte kendi etrafındaki kabuğu korumaya iten bir söylem çarpışması dikkat çekmiştir. Bunlar sosyal hayatın düzenlenişinden ötürü de kendini gerçekleştiren kehanetlere dönüşmektedir çünkü anne olmak büyük oranda bir kadını yalnızlaştırmaktadır.

Görüşmeler analiz edilirken, annelik kadınlar tarafından bir kimlik mi yoksa bir rol mü olarak görünüyor sorusu aynen bu ikili soruyu çağırması gibi yanıtlarda da çatallanmıştır. Bazı katılımcılar anneliği ek bir rol olarak tanımlamış ve tümünden insanın üstlendiği bir kimlik, ya da diğerlerini silecek bir nihai rol olmasını kendileri için tercih etmeyeceklerini söylemişlerdir. Tercih etmedikleri imge fedakâr, özverili, zamanını çocuğunun ihtiyaçları etrafında şekillendirdiğinden kendine ayıracak zamanı kalmayan anne imgesidir ve bunu belirtenler çoğunlukla çocuğu olmayan katılımcılardır. Bir de buna çok yakınsayan, anneliğin kapsayıcılığına vurgu yapmaktan ziyade “kişinin kendi hayatından tümünden vazgeçtiği durumların sonuçları hiçbir zaman iyi olmuyor dolayısıyla dengeyi bulabilmek hem kendisi hem de çocuk için daha iyi” diyen bir grup oldu ki bunların da tümü olmasa da çoğu çocukluydu. Her halükârda, anneliğe dair performatif bir yan olduğu savıyla ilerleyerek katılımcıların annelikteki fedakârlık, özveri ve kişisel alanı okuması üzerinde durulacaktır.

Goffman (2009), kişilerin kendi kimliklerini toplumsal beklentilere uygun roller üstlenerek sunduğunu öne sürer. Bu haliyle, “ideal annelik” fazlasıyla performans şekillendirici ve zorlayıcı bir rol olarak değerlendirilebilir. Tülay (1) geleneksel yetiştirmenin de bu yönde olmasını eleştirerek kendi annesinin de yaptığını gördüğü gibi

“çocuğum için normal kendi hayatımdan vazgeçmenin doğru bir yaklaşım olduğunu düşünmüyorum, (...) yani çocuk odaklı yaşıyoruz hayatımızı,” demiştir ve becerebilse ideal senaryoru “ben kendime bir hayatı sunabiliyorken çocuğuma da eşit derecede sunabilmek” diye tanımlamıştır.

Tam da bu noktada, Rich’in (1976) annelik [*motherhood*] ve annelik etme [*mothering*] arasında işaret ettiği farka değinmek önem kazanır. Rich’e göre, *annelik*, kadınların patriyarkal düzen tarafından kontrol edildiği, annelik pratiğinin toplumsal olarak normatifleştirildiği ve kadınlara özverili, fedakâr ve çocuk merkezli rollerin dayatıldığı bir kurumsal yapıdır. Bu yapı, kadınların bireysel özgürlüklerini kısıtlayarak onları çocuklarına adanmış bir kimlik içerisine hapseder. Buna karşılık, *annelik etme*, kadınların bireysel deneyimlerini ve çocuklarıyla kurdukları duygusal, ilişkisel bağları ifade eder. Rich, *annelik etme*’yi kadınların patriyarkanın sınırlarını aşarak kendi koşullarında anlamlandırabilecekleri bir alan olarak görür. Bu ayrım, anneliğin hem baskılayıcı hem de potansiyel olarak özgürleştirici yönlerini ortaya koyar. Rich, patriyarkal düzenin kadınları annelik üzerinden kontrol ettiğini vurgularken, *annelik etmenin* kadınların öznel deneyimlerine dayanarak farklı anlamlar taşıyabileceğini ve bu anlamların kadınların özerkliklerini yeniden kazanma çabalarına hizmet edebileceğini öne sürer. Bu bağlamda, *annelik* toplumsal bir disiplin mekanizması olarak ele alınırken, *annelik etme* kadınların öznel bir güçlenme alanı olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi, katılımcılar, kendi anneleriyle ilişkilerini düşünerek annelik tanımlarını yapmaktadırlar. Ancak anneliğe içkin kabul edilen özverinin, annenin sürekli çocukları için kendini feda ettiği söylemine yol açtığı ve bunun çocuklara aktarıldığı durumları eleştirenler de olmuştur.

Çocuğu yapmak bizim kararımız ne olursa olsun ve o kendi içimize sinen maksimum düzeyde o çocuğa biz bir şeyler vermek zorundayız. Ama psikolojik ama maddi ama fiziksel yani hepsi sen o çocuğu dünyaya getiriyorsan bu senin sorumluluğun. Yani bu şeyler aman işte anneler fedakâr olur yemezler yedirirler falan bana çok komik geliyor. Evet yani, çünkü sen yaptın ya. O çocuk hadi

dünyaya geleyim, ne olur beni dünyaya getirin demedi yani sana. (...) Ondan sonra çocuğun başına kakmanın hiçbir anlamı yok yani. (Jülide, 2)

Jülide'nin vurguladığı fedakârlığın övülmesini saçma bulmayı Omay (2) da bir annenin fedakârlığını beyan etmesi üzerinden eleştirmektedir. Kendi tanımlarken anneliği büyük bir vazgeçiş olarak sunmuş olsa da bunda gönüllü olmayı da önkoşul olarak gördüğünü belirtmiştir. Eleştiriyi tam burada kesmek ne yazık ki kadınların işine yarayacak bir çözüm getirmemektedir. Bu eleştiriyi getirenler konuya çocuk açısından bakarak bu eleştiriyi getirmiş olsalar da makbul anne kimliğine ve bunun kadınlar üzerinde oluşturduğu gerçekleştirmesi zor beklentilere dair bir eleştiri getirmemektedir. Bu fedakârlığın bir kısmı öz bakımını sağlamaktan aciz ve bir bakım veren desteği olmadan kendi başına hayatta kalması mümkün olmayan bir canlıya bakım vermenin gerekliliği olarak değerlendirilebilir. Öte yandan bir annenin en önemli özelliği olarak bunun vurgulanması, annelikten bağımsız kadına ait diğer her şeyin yok edilmesi pahasına anneliğin övülmesi anlamına gelmektedir.

Ladin (2), *“ilişkilerde önce ben vermeliyim”* düşüncesine inanması, kendi yapısının da toplumsal norm ve beklentilerle uyumlu olması sebebiyle, *“koşulsuz anne olacağımı biliyordum, öyle de oldu,”* diyerek süreçte bu açıdan zorluk çekmediğini paylaşmıştır. Omay ise, kesinlikle bu tip bir şeyin fedakârlık olarak adlandırılmasının dahi bir bozucu unsur olduğundan bahsetmiştir. Her ne kadar hayatında sevdiği şeyleri bırakarak annelik etmeyi görüşme esnasında kendisi de bir fedakârlık olarak tanımlamış olsa da görüşmenin devamında buna fedakârlık denmesini sorunlu bulduğunu da beyan etmiştir. Kişi annelikte her ne yapıyorsa bunu seve seve yapmalı düşüncesindedir:

Zaten fedakârlık olarak bence zaten problem tam olarak o fedakârlık kelimesinde eğer fedakârlık olarak görüyorsan olmaz zaten. Ya da olur ama olsa da işte o fedakârlık olur. Ancak annem senin için saçını süpürge etti olur. Sen onu fedakârlık olarak görüyorsan aslında annelik anlamıyorsun gibi geliyor bana yani o nasıl gereken o zaten ve bunu severek yapıyor olman lazım. Yani böyle mecburum yapmaya diye değil. Yani anlatabiliyor muyum? Gönüllü bir şekilde onu yapıyor olman lazım ki o çocuğa da o çocuğa da o pozitif şey geçsin yoksa

ne oluyor? Allah kahretsin, ben sen olmasam terfi edecektim galiba başlıyor. Ya da işte sen olmasan ben bu yaz Tayland’a tatile gidecektim’ler oluyor. Hep böyle bir şeyden vazgeçme hâli çocuk. (Omay, 2)

Omay (2), aslında bu fedakârlıkta gönüllü olmayı önkoşul olarak koysa da bu bahsettiği durumun kişisel hiçbir hedef, amaç barındırmamaktan farkı olmayıp bunun özellikle bu araştırmanın katılımcılarının habitusları içinde mümkün olup olmadığı sorusu akıllara gelir. Fedakârlığın bu denli, neredeyse kadın pahasına öne çıkarılması ve annede hiçbir duygusal çelişkiye pay bırakmaması Rich’in *annelik* dediği, patriyarka tarafından şekillenen çocuk yetiştirme ve değerli kılınan kadın kimliğine daha yakındır.

Böylesi bir imge, aslında makbul ve ideal anneliğin bir parçası olarak öne çıkarıldıkça, henüz çocuk sahibi olmayıp annelikle ilgili düşüncelere sahip kadınlar, bu yüksek standartlara uymakta sorun yaşayacaklarını, kendi zamanları ile ilgili endişeler taşıdıkları için anneliği layığıyla yapamayacaklarını düşünmektedirler. Reyhan (1), ebeveynlerin bütün zamanlarını çocuklarına ayırdıklarını gözlemledikçe buna dair isteksizliğinin davranışlarında belirleyici olacağını düşünerek “*bu eforun bende olmadığını bildiğim için de büyük ihtimalle yetersiz olacağımı düşünüyorum,*” demiştir. Öte yandan, Çağan (2), herhangi bir ideal tanım yapmadan hayatında yaşadığı dönüşümü aktararak “*beni [başka] kimse evde oturtamazdı asla. İki buçuk yıldır yani pandemi de sağ olsun bir bana yaradı herhalde çünkü zaten evde olacaktım bu süreçte*” demiştir. Dışarı çıkmayı özlediğini paylaşmasına rağmen bu özlemi tanıyarak şu anki durumu içinde hayatının böyle şekillenmiş olduğundan bahsetmiştir. Pratiklerde varılan nokta farklı olsa da kadınların bu noktaya yolculuklarını ve bulundukları yerdeki konumlarını anlatma biçimlerindeki farklılıklar önemlidir.

Görüşmelerde fedakârlığın bu kadar öne çıkmasının sebebi, ideal anneliğin hayatın her alanına sirayet etmesi beklenen ya da öngörülen, kapsayıcı bir rol olmasından ileri gelir. Bunun kadınların hayatlarına yansımaları ise, çocuk henüz yoksa olduğunda kendi benliğini kaybetmekten korkma yahut eski günlere duyulan özlem, hayatın tamamen değişmesinden ötürü oluşan hüznün ve bunun düzgünce tutulduğu şüphe götürecek yası ile kendini göstermektedir.

4.1.2 Annelik: kendi için yaşamaktan çocuğu için yaşamaya geçiş

Katılımcılara ocuk hayatınızı nasıl değiştir(ir)di sorusu sorulduğunda hayatının tamamen değişip dönüşeceğini (ya da dönüştüğünü) hemen tüm katılımcılar belirtmiştir. Buna, ocuk öncesi benliğini kaybedecek/kaybetmiş olma ve bu kayıpla (ya da dönüşümle) yaşamayı öğrenme yolundaki deneyimler eşlik etmektedir. Bu, baş etmesi oldukça zor bir ikilemdir (Lupton, 2000). Hem ilk hem de ikinci gruptaki katılımcılar, çocukla birlikte hayatlarının tümünden değişecek olması konusunda hemfikir oldular. Ancak ilk grupta, dönüşeceği kişiye tanıyamayacak olma, o halle baş edemeyecek olma kaygısı da eşlik ediyordu. şu anki hayatını olduğu haliyle sevdiğini belirten Bahar (1):

Sosyal medyadan takip ettiğim eski bir arkadaşım yeni doğum yaptı, doğumdan sonra bir haber paylaştı “bilimsel olarak kanıtlandı: kadınlar doğum yapmadan önce ve doğum yaptıktan sonra iki farklı insan” falan diye. Karakterleri o kadar değişiyor ki diye, öyle bir haber paylaşmış. Ki bunu bu arada doğum yapan eşimin ablası da dile getirmişti, yani ilk o lohusalık döneminde şu an öyle hissetmiyor çocuğu bir buçuk yaşımda ama lohusalık döneminde bir dönem şey hissettim ben diyor, bir daha asla eski ben gibi hissedemeyeceğim eski ben gibi bakamayacağım hayata, başka biri oldum gibi bir değişiklik yaşıdım lohusalık döneminde diye bahsediyordu. (...) yani ilk aşamada canlananlar onlar kendimi şey görüyorum çevremin de etkisi olabilir, şu anki halimden çok uzaklaşmışım, bambaşka bir şeyde yani, çok değişmiş görüyorum kendimi ama olumlu yönde değil sanki ocuk olunca, böyle dile getirince de biraz üzücü oldu hiç olumlu bir şey gelmiyor aklıma, yani... (Bahar, 1)

Bu anlatılara, annelerin yaşıdığı zorluklara dair genelde mevcut suskunlukların annelik mitine katkı sağladığı eleştirisinin (Miller, 2010) ister bilinçlice ister bilinçsizce karşısında konumlanarak bu mitin kırılmasına yardımcı olan paylaşımlar eşlik etmektedir. Sosyal medyada, özellikle mükemmel anne imgesinden rahatsız olan ve deneyimlerinin kusurlu yanlarıyla birlikte paylaşan kullanıcılar -özellikle *influencerlar*- sayesinde anneliğin sessizliğe gömülen ve yalnız yaşıandığı zannedilen yanları ses bulmuştur. Ancak burada da bunların deneyimlerin bütününe oranını doğru görebilecek kadar geniş bir

örneklem gözlemi mümkün olmadığından ve sosyal medya algoritması tekrara dayandığından mükemmel anne olamama korkusunun dışında bir de ne olursa olsun iyi hissedemeyecek olma korkusu da kimi katılımcılarda körüklenmiştir.

Benzer kaygıları, ikinci gruptan katılımcılar da çocuk sahibi olmadan önce taşıdıklarını paylaşmışlardır. Özellikle günlük hayatını “dolu dolu” geçiren, ilgi alanlarına uygun aktivitelere katılan ya da kariyerleri, hobileri, seçtikleri herhangi bir alanda emek sarf eden kadınlar çocuğu bu özgürlüğü kısıtlayacak bir unsur olarak gördüklerinden kaçınmış olduklarını paylaşmışlardır. Ferda (2) hamileliğini öğrendikten sonra eşiyle karşılıklı konuşurken *“benim kariyerim bitti. Ben gelişme gösteremeyeceğim herhalde artık istediğim yapmak istediğim bir sürü şey vardı, onlar ne olacak?”* diye ağladığını *“benim hayatım bitti artık”* duygusunun üstüne çöktüğünü paylaşmıştır. Ancak çocuğu olduktan ve üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra aktardığı bu hislere *“belki de o gün hormonların da etkisi vardı bilemiyorum,”* demiştir ve yaşadığı şeyi bir “anksiyete atağı” olarak aktarmıştır. Bu çerçeve ise yaşamış olduğu korkuyu rasyonellikten uzak bir yere konumlandırmaya katkı sağlamaktadır. Annelik öncesi deneyimlerini bu şekilde çerçevelese de, annelik etme deneyimlerinden bahsederken “biricik ve dönüştürücü” bir şey olduğunu, bunu beklendik “çok kutsal, ulvi bir şey” anlamında söylemediğini ancak kişiyi çok zenginleştiren bir deneyim olarak gördüğünü belirtmiştir. Ancak bu ikinci kısım, çocuk öncesi düşüncelerde öngörülebilir değildir, çünkü bu deneyimin Ferda’nın bahsettiği gibi olumlu yaşanacağına ve değerlendirileceğine ilişkin bir garanti de yoktur.

Yani özellikle herhalde ilk seneler çok bağımlılığı olduğu için hani çok ilgi gerektiren bir şey olduğu için çocuk dediğim gibi ben rahat rahat işte hani işte gezmek istiyorum, atıyorum. İşte tatilim, kendi sporlarım, hobilerim var (...) Biraz çocuk olunca gördüğüm kadarıyla hayat daha onun üzerine odaklanıyor ve otomatikman zamanın çoğunu çocuğa vermek gerekiyor. O nedenle biraz kısıtlayıcı olarak da görüyorum hayatı. (Kardelen, 1)

Ancak her öngörü kötümser değildir. Kendi deneyimini bu hâkim deneyimden uzakta tutabileceğini düşünen katılımcılar da olmuştur.

Benim hayalimde şeydi, çocuk doğacak ve biz çocuğun etrafında hayatımızı kurmayacağız, çocuğu bizim hayatımıza dahil edeceğiz. Yine gezmeye devam edeceğiz, çocuk da bizimle gezecek. İşte ben çocuğu üzerime asacağım ve her şeyimi öyle yapacağım. İşte yemeğimi de yapacağım, sporumu da yapacağım... ama yani biz beş kere falan sokağa çıktık. (Helin, 2)

Bu noktada Helin'in çocuk sahibi olduğu dönemin tam pandemiye denk gelmesinin şekillendirici etkisi çok öne çıkmaktadır. Sokağa çıkma yasaklarının olmadığı durumda belki daha farklı şekillenebilecek olsa da bu dönemin o şekilde geçmesi yine de Helin'de büyük bir yas yaratmamıştır. Burada ayrıca değinilmesi gereken bir nokta da artık mükemmellik peşinde koşan anne imgesi tekil değildir. Helin'in bahsettiği imge de öncelikle "mükemmel ev kadını ve mükemmel çocuk yetiştirici" olup sonra başka roller üstlenen ve her daim derli toplu olan annenin karşısında yükselen bir imgedir, ancak o da oldukça yatırım gerektiren bir formdur.

Araştırmada, anneliğin ciddi bir kırılım olarak bir kadının hayatında yer kapladığı (olumlu/olumsuz her iki anlamda da) görüşü büyük bir çoğunluk tarafından paylaşılıyordu ve bu dengenin rahatça kurulabildiği yahut müzakere alanının olduğuna dair görüşler bulunmakla birlikte, azınlıkta kaldı.

Örneğin Omay (2), her ne kadar annelikte yapılanların gönüllü olması gerektiği ve fedakârlık dendiğinde yapılan şeyin annelik değil de fedakârlık olduğunu söylemiş olsa da çocuktan sonra hayatının nasıl değiştiği sorusuna, *"işte tabii ki, yani oradan da anlaşılabilceği gibi hayatını yaşayamama yönünde değişti,"* cevabını vermiştir:

Yani şimdi bu biraz kişilikle alakalı. Ben çok maternalist yönü çok gelişmiş bir insan değilim. Yani hani böyle? Bunu hayatını yaşamayı o olarak gören insanlar da var. Eminim görüyorum etrafımda ama benim için değil. (...) Yani tamam bu dönem kapatacağız, çocuklarımıza vakit ayıracağız, sosyal hayatımızı mümkün olduğunca onlara göre ayarlayacağız. Hiçbir şey yapmayacağız değil elbette ama uygun şeyler yapacağız yani rakı içmeye gitmeyeceğiz mesela? Daha böyle çocuklara uygun bir aktivite ile ilgili bir şeyler yapacağız. O açıdan biraz böyle

gezmeyi, tozmayı, hayatını yaşamayı konudan ayırt etmemizin sebebi bir miktar kendi kabiliyetsizliklerim muhtemelen ya da kendi bakış açım. (Omay, 2)

Burada en belirgin ayrışma kişinin karakterindeki “annelik” yönünün gelişkinliği üzerinden okunmaktadır. Ladin (2)’in de bahsetmiş olduğu ilişkilerinde verici rolü benimsemiş olmaktan ötürü annelikte zorlanmamakla karşılaştırarak okunacak bir beyandır bu. Olması gereken annelik halini kendinde görememek, yaptığı anneliğin üzerinde bir hayalet gibi asılı kalmış bir anlatı oluşturmaktadır Omay’da. Dolayısıyla *“kendi kabiliyetsizliği ya da bakış açısına”* bağlı olarak ayrıştırmış olduğu “hayatını yaşamak” mevzusu bir süre boyunca kendine dair her şeyi beklemeye al, çocuk büyüyünce devam edersin gibi bir düşünceye yol açmıştır. Ancak görüşmenin devamında, bu sürenin beklediğinden çok daha uzun olduğunu, büyük çocuğu 20 yaşında olmasına rağmen hala tam içinden çıkamadığını hissettiğini belirtmiştir.

Aslında Omay’ın anlatısındaki çelişki, örtük biçimde makbul anneliği çok da makbul görmeyişi, kendi şekillenen kimliğinden de normal koşullarda memnun oluşu, ancak anne olması sebebiyle anneliğinin kendi kriterleri üzerinden değil o normatif makbul anne kimliği üzerinden değerlendirildiğinin oldukça farkında oluşundan kaynaklanmaktadır. Burada akla bell hooks’un “kaltak” kimliğini benimseyen kadınların feminizme iyilik etmediği tartışması gelir (hooks, 2020), “kötü anne” kimliği de annelik etmenin farklı biçimleri olduğu kabulünü yaratmaya yaramaz, bazı kadınların “makbul anne” imgesini reddederek karşıt kimliği benimsediğini gösterir ki bu da yine farklılaşan deneyim yelpazesinde birçoklarının görünmez kılınmasına sebep olur.

Çocuğun ilk senelerde yaşadığı fiziksel gelişim süreçlerinde anneye bağımlı görülmesi görüşmelerde oldukça kabul görmüş bir fikirdi. Bu konuda da annenin özellikle vurgulanan “ilk üç sene” boyunca çocuğun hayatında çok önemli ve birincil bir yer kapladığı konusunda da ortak bir fikir öne çıkmıştır. Ancak anneliğe ilişkin genel kapsayıcılık, kimi katılımcılar için önemli bir kaygı sebebi olmuştur. Anneliğin bir kadına *“kutsal, ulvi bir kimlik getirdiğine inanmıyorum”* demiştir Pelin (1) ve *“bir kadın anne olabilir ama hala aynı kadın olarak hayata devam emeli, sadece bir yandan da annelik rolü var yani, eklenen rollerden biri”* demiştir. Bir gün kendini çocuğu üzerinden

tanımlayacak hale gelmeyi, anneliğe dair en büyük korkusu olarak tanımladığı için anneliğin kapsayıcılığı korkutucu gelmektedir. Öte yandan Rukiye (2) de bu duruma değinerek anne olduktan sonra bunun bir kaygı olmaktan çıktığını paylaşmıştır: “*o gerçekten bir parçası haline geliyor insanın*” diyerek bir şekilde bir baş etme yöntemi bulunduğunu aktarmıştır.

Kadınların tek kaygısı kendilerine yönelik de değildi, partnerleriyle çocuk sonrasında yaşanacak değişimlere de değinenler olmuştur:

Bu arada, şey de bir etmen, eşle mevcut ilişki ve sonrasında olacak ilişki. O çocuğun biraz olumsuz tarafı falan dedik o geri dönülemezlik beni biraz tedirgin ediyor. Yani herhangi bir şekilde yani eşinle iletişimin de değişecek o noktada, onun nasıl, yani kendimi de bilmiyorum nasıl bir anne olacağımı nasıl bakım yapacağımı, onu ne kadar destek olacak nasıl bir paylaşım olacak aramızda onu da bilmiyorum onlar da biraz endişelendiriyor, bilememek endişelendiriyor, olumlu veya olumsuz bir fikrim olduğundan değil ama ne olacak? (Bahar, 1)

Burada genel bir riskten kaçınma davranışının da etkisi görülmektedir. Yaşanacak büyük değişim bir risk olarak değerlendirilir: sonrasında nasıl olacağını bilememek ve şekillendirmedeki etkisinden de emin olamamaktan ötürü, çocuk fazlasıyla riskli bir değişken olarak belirlemektedir kimi kadınların hayatında. Buna ek olarak partnerle romantik ya da cinsel ilişkilenenmenin çok azalacağı ya da kesileceği ve bundan ötürü ilişkinin bozulacağı hatta “erkeğin dışarıya daha fazla tek başına çıktığı” durumlara dair kaygılar da öne çıkmıştır.

4.1.3 Bakım vermek: bitmeyecek bir sorumluluk

İşin aslı, kesinti birçok sıradan insanın deneyimlerinin olağan hali olarak tanımlanabilir. Kesinti, bakım sağlamanın şartıdır. Kesintiye uğramak, zamanı kendisine ait olmayan birinin bir şekilde doğrudan bir başkasına borçlu olduğu, günlük iş deneyimidir. Ataerkil zamanlarda ve mekânlarda kadınların, kocalarına. Erken modern dönemde çırakların, ustalarına. Ev kölelerinin, köle sahiplerine. Ev hizmetçilerinin, işverenlerine. Hemşirelerin, doktorlara ve hastalara. Sekreterlerin, patronlarına.

-Knott⁹

Annelik idealleri birçok açıdan cinsiyet eşitliği ile çatışmaktadır. Bunun bir bacağı da bakım vermenin daha çok annenin sorumluluğu olarak görülmesi ve bakımın da zaten kadınların işi olarak kabul edilmesidir. Katılımcılar, anneliğin (ebeveynlik yapma biçimlerine göre bazen babalığın da) en çok ne kadar büyük bir sorumluluk olduğundan bahsetmişlerdir ve her iki ebeveynin de çocuk bakımında eşit rol alması gerektiğini düşünseler de realitede bunun ağırlıklı yükünün kadına kalmasını kaçınılmaz bulduklarını paylaşmışlardır. “İyi bir anne”nin çocuğunun genel iyi oluşundan da sorumlu olduğu ve bu sorumluluğun hayatta kendini idame ettirmesi için gereken fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü kapsadığına vurgu yapılmıştır. Çocuğun ileride nasıl biri olacağına, hayatını nasıl idame ettireceğine dair kaynakların tümünün ilk çocukluk yıllarında edinilen deneyimlerle birlikte şekilleneceği neredeyse tüm katılımcılarda tartışmasız bir ön kabul gibiydi. Bütün bu sorumluluk ve bakım yükünde daha büyük yaşlarda çocuğu olan katılımcılar zihinsel emeğin azalmadığını ancak fiziksel emeğin azaldığını paylaşmış olsalar da anne olmanın kişinin hayatı boyunca hissedeceği, geri dönülemez bir sorumluluk olduğu katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Öte yandan bu durum kimilerinde annelikten kaçınmaya da sebep olmuştu ve olmaktadır ancak bu kısım zamanlama bölümünde tartışılacaktır. Nitel araştırma katılımcılarının mevcut ekonomik ve kültürel sermayeleri, seçim özgürlüğünü daha çok hissetmelerine sebep olacak niteliktedir. Bu da bu karar üzerinde daha fazla sorumluluk hissetmelerine de yol açmaktadır.

⁹ Bkz. Sarah Knott (2023) *Anneliğin Sıra Dışı Tarihi*. İstanbul: Mundi, s.142.

Lawler (2002) anneliğe dair bu sorumluluk hissini eleştirerek bu anlayışın kadınları kendini kanıtlama döngüsüne soktuğunu ve toplumsal normlara uyma çabalarının hem kendileri hem de annelik etmeleri üzerinde bir baskı oluşturduğunu öne sürer ve “iyi anne”nin ürettiği bu “iyi benliğin” ne olduğunu sorgular. Ancak ebeveynliğe ve ebeveyn sorumluluklarına dair araştırmalar bütün bu normları yeniden üretir niteliktedir. Widding (2015), iyi ebeveynliğin çocuklarına destek olan, onları teşvik eden ve eğitim süreçlerine dahil olan “sorumlu” ebeveynlerle ilişkilendirilirken ilgisizlik ve disiplinsizliğin kötü ebeveynlik tanımlarında yer aldığını bulgulamış olup bu tanımların orta sınıf değerlerini ve yoğun annelik söylemlerini yansıttığını belirtmiştir. Ebeveynlik sorumluluğunun çocukların yetişkinliklerinde sona erdiğini ancak çocuklar için duyulan endişenin ve bağlılığın ömür boyu sürdüğü de bulgulanmıştır (Perälä-Littunen ve Böök, 2012). Bu araştırmada da çocukları ergenlik dönemine yaklaşan ya da ergenlik döneminde olan altı katılımcı, çocuğun bakım faaliyetlerine ayırarak geçirdikleri zamanın çocuklar büyüdükçe azaldığından bahsetmişlerdir. Zihinsel yük ve çocuğun geleceğine dair kaygılarda bir değişiklik yaşamaları da günlük fiziksel bakım yükünün bir kısmının azaldığından bahsetmişlerdir. Ancak zihinsel yükte eksilen fiziksel kısmın yerine başka şeylerin geldiğini, dolayısıyla bu açıdan bir değişiklik hissetmediklerini paylaşmışlardır.

Katılımcılar, özellikle çocuğun hayatını şekillendiren kişi olmaya vurgu yapmışlardır ancak bunun her an büyük bir resim içinde büyük kilometre taşları üzerinden değerlendirilmediğini gündelik hayatın ritminde yaptıklarını sıralayarak göstermişlerdir. Özellikle küçük çocuğu olan katılımcıların çoğunlukta olması sebebiyle, çocukların ne yiyeceği, nasıl yiyeceği, uyku düzeninin nasıl kurulacağı ve benzeri çerçevelerden kendilerinin sorumlu olduğunu, bunların organizasyonunu yaptıklarını paylaşmışlardır. Bu da yine Perälä-Littunen ve Böök (2012)’ün annelerin sorumluluklarını çoğunlukla fiziksel ve biyolojik açıdan değerlendirdiği bulgusuyla uyumludur. Bu sorumluluk alanında partnerleriyle rol dağılımlarının çocukların kendilerini bir de disiplin sağlayan taraf olarak görmelerine yol açtığını paylaşanlar da olmuştur. Belgin (2), belirtilen alanlardaki işleri kendisi yaptığı için çocuğunun “babacı” olduğunu, çünkü kendisinin “doğru yapmaya çalıştığını” ve çocuğunun babayla birlikteyken “kolaya kaçtığını”

söyleyerek “o işleri iki taraflı olarak yapabilirsen iyi oluyor,” demiş, görev dağılımlarında üstüne kalan rolden tam da memnun olmadığını paylaşmıştır.

Hamilelikten itibaren, çocuğun nasıl besleneceği annelerin zihninde yer tutan bir sorudur (Cairns vd., 2013; Elliott ve Bowen, 2018; Markens vd., 1997; Hanser ve Li, 2017; Shloim vd., 2015). Emecek mi yoksa mama mı alacak, katı gıda ile beslenmeye başladıktan sonra ne olacak, organik mi beslenecek vs. gibi sorular etrafında şekillenen besleme pratiklerinden ikinci grup katılımcılar çok büyük oranda kendi sorumlulukları olarak bahsetmişlerdir. Aylin (2) beslenmeye “*takıntılı*” bir tip olduğunu söyleyerek bu konu etrafındaki düşünce akışını şöyle aktarmıştır:

Vereceğim tüm besinlerin besin değeri kafamın içinde bu kafa niye dolu, o yüzden dolu mesela. Yani işte onda o kadar protein vardı, bunda bu vardı, işte verdim ama daha çok demir alsın, dolayısıyla iki gün de x veremem. Şöyle yapalım: organik verelim. Her şeyini organik alalım. Oradaki organik daha ucuz, işte şunların zamanı geçmiş... (Aylin, 2)

Emzirme, emzirmeden ne zaman kesileceği ve benzeri kararlar da hep annededir ve çocuğun “anne sütüyle beslenmesi” toplumsal olarak oldukça yüklü bir konudur.

Ferda (2), hamileliğini öğrendikten sonra kaygı bozukluğunun fazlasıyla tetiklendiğini, aslında çocuk düşünene kadar çocuğa ilgi duymamış biri olmasından ötürü bu sürece dair hiçbir şey bilmediğini fark ettiğini paylaşmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Rukiye (2) de çocuk yetiştirmeye, anne olmaya dair bilgilerin kendisi için hiyerarşik olarak aşağılarda kaldığını, annesinden ya da başka bir kadından deneyimlerini dinlemeyi hiç merak etmediğini, ihtiyaç duyduğunda kitaplardan her şeyi öğrenebileceğine güvendiğini ancak karşılaştığında yaşadıklarının beklentilerinden çok farklılaşması sebebiyle alt üst edici bir deneyim olduğunu aktarmıştır. Rukiye’nin bilgileri sorgulama süreci doğum sonrasına tekabül etmekteyken Ferda gebelik sürecinde bilgi edinme kanalı olarak “uzman”ları seçmiş, bir *doula* ile iletişim kurmuş ve sürece dair ondan bilgi almak istemiş.

Çocuk kitabı alıp okumak motivasyonum kesinlikle yoktu. Çünkü hep gidip gidip işte kendi makalelerimi okuyayım. Kendimle ilgili bir şeyler yapayım. Yani kendi alanımla alakalı. Oraya da kanalize çok fazla olamadım, o yüzden videoları izlemeye insanlarla, uzmanlarla görüşmeye başladım. Ve hani yavaş yavaş bilgi edinmeye hani başladım ama işte *appler* yüklemeler gibi hani hamileliği takip etme açısından ve sonra ve tabii benim için çok ciddi bir kaygı olmaya başladı kim nasıl bakacak. (Ferda, 2)

Katılımcıların neredeyse tamamı anneliği büyük bir sorumluluk olarak görse de çocuğun nasıl bir insan olacağının yegâne sorumlusu olarak anneyi belirtmemiş, partnerlerini de bu sürecin kilit öneme sahip bir parçası olarak görmüşlerdir. Ancak özellikle ilk üç yılda ve kimi zaman bu dönemde gelişen alışkanlıklara bağlı olarak ilerleyen dönemlerde de annenin çocuğun hayatında fiziksel ve duygusal olarak babadan daha çok yer kapladığına dair inanış hâkimdir. Bu görüşün bu kadar yerleşmesinin sebebi “bağlanma kuramının” (Bowlby, 1999) çocuk gelişiminde 0-3 yaşa yaptığı vurgunun yaygınlaşmasıyla birlikte “attachment parenting” gibi yaklaşımların da Türkiye’de yaygınlaşması ile ilişkili görülmektedir (Sieben ve Gürcüoğlu, 2020). Bazı katılımcılar özellikle bu yaklaşıma referans vererek şekillendirdikleri uygulamalardan bahsetmişlerdir. Bu dönemde annenin özellikle emzirmeyle birlikte geliştirdiği bağın önemine ve çocuk için bunun devam ettiğine değinilerek babanın bu dönemde çoğunlukla anneye destek görevinde olduğunu paylaşmışlardır. Bu “destek” kısımları katılımcılar için farklı tanımlanmış olsa da ilk üç yılın özellikle başları olmak üzere bir kısmını pandemi döneminde karantinada geçirmiş ikinci grup katılımcılardan bazıları babaları ile çocukları arasındaki bağın normal koşullarda gelişebileceğinden çok daha farklı ve olumlu olduğunu vurgulamışlardır.

Ferda (2) annelik tanımını, annenin ne yaptığı sorusuna yanıtını çocuğunu “gözlemleyerek öğrendiği”ni belirtmiştir çünkü her çocuğun ve annenin arasındaki ilişki, orada neyin talep edildiği ve bunun deneyime yansısıyla oluşan durumun biricikliğini “*annelik tanımı bana göre değil de yani çocuğa göre değişiyor... bir kere çünkü o bağlanma meselesi... biyolojik ya da evrimsel olarak doğduğundan beri anneye gerçekleştiği için ve bu emzirme hikâyesi de çok belirleyici oluyor*” demiştir. Emzirmeye

birçok başka katılımcı da vurgu yaparak özellikle anne-çocuk bağlanmasında babanın annenin yerini kesinlikle dolduramayacağı bir bakım verme olarak değinmiştir. Fiziksel olarak emzirme esnasında yaşanan kucak, “*ten teması*”, “*senin aynı zamanda besin kaynağı olman, koku...*” gibi başka görüşmelerde de yinelenen sebeplerden ötürü Ferda “*bu anlamda senin rolün 1-0, mecbursun, yani kaçınılmaz olarak öne geçiyorsun çocuk için... ve bunu ben aslında istemediğim halde yaşıyorum,*” demiştir. Bu gibi alanlarda, ebeveynlikte dar bir seçim yelpazesi olduğunu ve annenin bu tip durumlarda daha büyük sorumluluk üstlenmek durumunda olduğunu düşünmektedir.

Öte yandan Aylin (2), bu ilk dönem için çocuk sahibi olmadan hep bebeğin ona ihtiyaç duyacağı düşüncesiyle hareket etmiş olduğunu ancak çocuğunun doğmasıyla beraber bunun karşılıklı bir ihtiyaç olduğunu fark etme sürecini paylaşmıştır:

Şöyle annelik benim için doğumdan önce ben işte şey altıncı ayda işe dönmek... falan gibi hayallerim vardı yani. Ve şey zannediyordum başı çok zor olabilir ama sonra bir şekilde yoluna girecektir. Bana ihtiyacı azalacaktır. Sürekli onun bana olana ihtiyacına odaklanmış durumdaydım. Ama öyle bir şey değilmiş annelik. Annelik karşılıklı bir ihtiyaç duymakmış. Benim de onunla olmaya ihtiyacım var. Çünkü hayatta daha çok düşünebildiğim başka bir şey yok. ... Bir şeyin yancısı olarak yapılabilecek bir şey değilmiş annelik, annelik insanın hayatını kaplayan bir şeymiş. Diğer tüm konular yancı oluyormuş. (Aylin, 2)

Aylin için annelik beklediğinden daha farklı şekillenmiş olsa da içinden geçtiği süreçten çok memnun olduğunu belirtmiştir. Ancak onun annelik deneyiminde aktardığı durum kendi açısından “babadan farklı” olsa da ebeveynler olarak partneriyle birlikte her şeyi yaptıklarının, hatta pandemi sebebiyle karantinadayken bebeklik zamanını geçirmiş olmaları sebebiyle partnerinin de babalık deneyimini hayat olduğu şekliyle sürse deneyimleyemeyeceği kadar yoğun, güzel ve hızlı deneyimleme imkânı bulduğundan bahsetmiştir. Aylin’in sağlık problemleri sebebiyle emzirme sonrası uyutma kısmını doğrudan partneri yapmış ve çocuklarıyla arasındaki bağ çok kuvvetli oluşmuş ve devam etmiş. Bütün bunlarla birlikte düşünüldüğünde babanın yapamadığı şeyleri yapmasa da

başka şekillerde dahil olabildiği durumda babadan “farklı” olan kısımlar olumlu nitelenerek anlatılabilmıştır, çünkü bakımın tek sorumlusu anne olmamaktadır.

Dışarıdan gelen sesleri bir türlü susturamadığından dem vuran Jülide (2), Çocuğunun doğumun ardından kendisine fiziksel olarak yakın kalmak istediğini, çok ağladığını, kendisinin hem bunları karşılamaya çalışırken ki bu dönemi “*üç ay bayağı kucağında yaşadık, biz bir yapışık yaşadık ilk üç ay ve babaya veremiyordum yani, ister istemez olmuyordu*” diyerek aktarmıştır, bir yandan da “bu çocuk senin yüzünden böyle oluyor” diyenlerle uğraştığını paylaşmıştır. Kendi deneyimlerinde fiziksel kopuşun yavaş gerçekleştiğini, ancak istekli olduğu takdirde babanın da zamanı gelince rahatlıkla devreye girebildiğini gördüğünü söylemiştir.

Dolayısıyla bütün bu hislere “zorluk” vurgusu da eşlik etmektedir. Aylin (2) dünyanın en güzel şeyi olmasına rağmen özellikle başlangıcın oldukça zor olduğunu belirtmiştir. Keza Candan (2) da normalde duygularını dışa vurmayı pek tercih etmediğini paylaşmasına rağmen, anneliği tarif ederken “*hep şey düşünürdüm, ‘ay tarif edilemeyen bir duygu’, nasıl yani? Bir şekilde tarif edersin bunu hani gibilerinden. Ay gerçekten öyleymiş hani. İnanılmaz,*” demiştir. Ancak buna rağmen, kesinlikle herkes anne olmalı gibi bir düşünceyi hiç taşımadığını, anneliğin gerçekten çok zor, kişinin o zamana kadar kurduğu hayatı “*tepetaklak*” eden bir deneyim olduğunu belirterek “*istemeyen olmasın, anne olmak zorunda değil hiç kimse,*” demiştir.

4.1.3.1 Ekonomik ve psikolojik sorumluluklarda değişen denge

Ebeveynliğin bitmeyecek bir sorumluluk olduğu konusunda ortaklaşan katılımcılar, bu sorumluluğun çocuğun hayatında hangi alanlara sirayet ettiğini detaylandırıdıklarında, çocuğun fiziksel ve psikolojik iyi oluşuna vurgu yapılmıştır. Ancak burada, çocuğun değişen anlam ve değeriyle birlikte ebeveynlikte sorumluluk hissedilen alanda da değişim gözlemlenmiştir. Çocuklara bir şekilde ekonomik destek sunulsa da çocuğun ileride ekonomik olarak da “yeterli/başarılı” olabilmesinin koşulu olarak sağlam bir psikoloji öne çıkmaktadır.

Ekonomik ve psikolojik sorumluluklar büyük oranda kapsayıcı ve geniş tanımlar getirmiştir. Örneğin Nazan (1), *“Huzurlu ve kendine yetebilecek, huzurlu bir birey olma hali için her türlü imkânı verebilmek bence annelik. Ama bu ille çok büyük bir şey gibi de değil. Aslında çok basit de olabilir. (...) Küçük şeylerle de o hissiyatı yaşatabilmek,”* diyerek başladı yanıtlamaya. Nazan’ın yanıtında hemen kendisine de muhtemelen fazlasıyla iddialı gelen o yanı törpülemek için *“çok basit de olabilir”* diyerek çocuğuyla kuracağı ilişkiye döndürmesi, bağlanma teorisinden haberdar olduğu izlenimini veriyor. Nihayetinde çocuğuyla güvenli bir ilişki kurma amacı ve çocuğunun huzurlu, kendine yeten bir birey olması temennisini taşımaya dönüyor buradaki tanım ve birçok katılımcı için işin dönüp geldiği yer burası oluyor. Ancak görüşme esnasında çocuğu 10 yaşında olan İtir (2), Nazan’a epey yaklaşan birincil tanıtımda *“kendine güvenen, kendiyle barışık, güçlü, hayatta istediklerini başarabilecek bir insan olması ve bunu yapabilmesi için ona gerekli altyapıyı verebilmek”* diyerek başladığı yanıtın devamında insanların ileride yaşadığı birçok psikolojik problemin *“temelinde aileden gelen yetiştirme aslında. Çok temelde. Güçlü, sağlam sağlıklı bir yetiştirme ortamı olursa hani çocuk da ona göre aslında sağlıklı bir birey olabiliyor. Hani bunu yapıp yapmamak bence önemli,”* demiştir. Bu çabayı harcamaya değinmesi önemlidir çünkü sonrasında bütün sonuçların kontrol edilebilir olmadığını gördüğünü, annelik ettikçe ve çocuğu büyüdükçe kendisi için işin biraz daha fonksiyonel bir perspektife girdiğini paylaşmıştır:

Büyüdükçe daha böyle şekillendikçe aslında hani o güne kadar yaptığın şeylerin sonuçlarını görüyorsun. Yani bunu yaptın, sonucunda işte şu çıktı. Çünkü okul çağına geldikten sonra daha böyle kişilik ortaya çıktıkça vesaire yaptığın yanlışları da görüyorsun. Dolayısıyla bu sefer kendi eksiklerini tespit edip, kendinle ilgili şeyleri çözüp daha iyi bir anne olmaya çalışıyorsun. Daha iyi bir ortam sağlamaya çalışıyorsun. (İtir, 2)

İtir’in bahsettiği düşünümsellik süreçleri bu araştırmanın örneklemini için annelik deneyiminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilebilir. Çünkü bunların ardından sürekli nasıl annelik ettiğine, kendisine, dönüp baktığını, değerlendirdiğini, doğru bulmadıklarını değiştirmeye çalıştığını aktarmıştır.

Bu araştırmanın yürütüldüğü dönemde ve özellikle de nitel araştırmanın örnekleme kapsamında, kişinin hem kendi açısından hem de çocuğun açısından psikolojinin bu kadar öne çıkması ve vurgulanması tesadüf değildir. Illouz (2008), terapinin ve terapötik kültürün modern kimliklerin ve benliklerin biçimlendirilmesinde merkezi bir rol oynadığını ve kişilerin kendi iyi oluşlarına değinirken bu dili benimseyerek konuştuğunu öne sürerek yaşamdan duyulan tatminin benlik bilgisi ve duygusal regülasyonla yakından ilişkilendiğini ve bütün bunların neoliberalizmin etkisiyle bireysel sorumluluğa dönüştürüldüğünü tartışır. Ayrıca genel mutluluğun popüler psikolojinin de etkisiyle nasıl kendi içinde bir amaca dönüştüğü de tartışılmıştır (Illouz ve Cabanas, 2023).

Bununla ilişkili olarak görüşmelerde de sanki maddi imkânlar daha garantideymiş de kişinin psikolojik iyi oluşunun öngörülemezliği daha etkiliymiş düşüncesi ortaya çıkmıştır. Birçok katılımcı bütün bunlardan yahut kendi yetiştirilmesinden kaynaklı yaşadığı sorunları aktarırken ebeveynlerin yarattığı “istemsiz” travmalara da değinmiştir.

Tam da bu dönemde katılımcılar için ebeveynleriyle fark bu açıdan da çok bariz hale gelmiştir çünkü özellikle çocukları belli bir yaşa gelmiş anneler muhtemelen annelik etmeye başladıklarında hiç dikkate almaları gerektiğini düşünmedikleri şeylerle karşı karşıyadırlar. Nasıl ki bir kadının üç çocuğunda birincisinden üçüncüsüne uzmanlarca tavsiye edilen yemek yemeyi öğretme biçimleri bile değişebilmektedir (Ehrenreich ve English, 2013), burada da birkaç yıl içinde annelerin kendilerinden beklenen şeyin tümünden değişmesi söz konusu olmuştur. Bu sebeple görüşmeler esnasında çocuğu olmayan ya da çocukları küçük yaşlarda olan katılımcılar bu konuda daha farklı bir yaklaşım sergilemekte ve bazı hesaplaşmaları ya beklemekte ya da çoktan başlamış olduğu için o esnada hayatında çocuğa yer açmaya isteksiz görünmektedir. Şenay (1), “*çocuğa o kadar travma yüklemenen nasıl mutlu bir çocuk yaparız*” sorusunun arkasında “*çocuğa bakarsın, sütünü de verirsin onu herkes yapıyor*” diyerek kendine dair farkında olmadığı sorunlardan ötürü çocuğu travmatize etme kaygısından bahsetmiştir. Bu görünmez, daha doğrusu öngörülemez travma yaratma ihtimali kişinin gündemine girdikten sonra, göz ardı edilmesi imkânsız olmaktadır.

Ebeveynlik odağı, ebeveynlik danışmanlarının söylemleri, özellikle sosyal medya aracılığıyla dolaşıma girmekte ve özellikle kendilerine dair sorunlarla ilgilenen, terapiye giden ve bu kanalda alternatif çözümlere de başvuran kadınlarda ayrı bir baskıya sebep olmaktadır. Bu kaygı, araştırmanın bütün katılımcıları tarafından bu denli yüksek seviyede paylaşılan bir kaygı değildi. Anneliğin bir olgunluk gerektiği, çocuğun psikolojisinden de sorumlu olma farkındalığı bütün katılımcıların bir seviyede paylaştığı bir görüş olmasına rağmen, öngörülemez travma kaygısı özellikle kendi terapi süreçlerine ilişkin paylaşım yapan katılımcılarda öne çıkmıştır.

Tülay (1), çevresindekilerin genelde ona hep “sen çok iyi anne olursun” dediğini, kendi kendine böyle bir düşüncesi olmasa da duyduktan sonra bu yorumun gelmesini koruyucu olmasına, iyi bir dinleyici olmasına, yargılamamasına, ani tepkiler vermemesine yordüğünü belirtmiştir. Bu da temelde dönüp dolaşıp çocuğun ailede gördüğü sevgiye bağlanır onun için:

Mesela çocukken çok bir şey istersin almak. Bunu almaman sende eksiklik yaratmıyor bana göre. Ama sevgisizlik yaratıyor. O yüzden mesela ben yani anne olsam çocuğum hani bana sevgi, güven duysun. Annem her sabah her koşulda. Mesela o da benim için önemli. Mesela aileler yetiştiriyor ama çocuğu yanlış bir şey yaptı. Bu çok kötü bir şey de olabilir. Ya bence her koşulda çocuğunun yanında olabilmek lazım. Çocuğuna onu hissettirebilmek lazım. Hani hak vermek değil. Yanlış bir şey yapıyorsa, yanlış. Ama ne bileyim arkasını dönmek lazım. (Tülay, 1)

Kendi ailesiyle ilişkisinden ötürü çok uzun süreler çocuk sahibi olmayı düşünmeyen Jülide (2) de annesiyle babasının öğretmen olduğunu ve kendileri için de anne babadan çok öğretmen gibi konumlandıklarını ve çocuğa ilişkin görüşlerini ilk şekillendirdiği dönemde çocuk olmaktan ne kadar nefret ettiğini hatırlayarak “*herhangi bir çocuğa bunu yapmak istemedim sanırım. ...Çok büyük bir sorumluluk olarak gördüm her zaman mesela, herkesin çok rahat çocuk sahibi olması bana çok tuhaf geliyordu,*” demiştir. Jülide’nin bu görüşü ilk evliliği boyunca da sürmüş, kendisi ilk partneriyle çocuk yapma fikrine yaklaşmamış. Çocuğun hayatının ilerleyen dönemlerinde psikolojik sağlığının

yanında hayatta başarılı ve “iyi bir insan” olmasını sağlayacak, hatta kimileri için “başını derde sokmasına engel olacak” değerlerin de ailede verildiğinden bahsederek hem anneliğin hem babalığın önemi vurgulanmıştır.

Burada da yine bireysel yöntem ve sorumluluk öne çıkmaktadır: o sorunu daha iyi çöze, daha iyi yapsa, bazı konularda daha fazla çabalasa daha farklı olacağına dair taşınan inanç ebeveyninin davranışını değerlendirirken/yargılarken kişilerin konumlanmasını belirlemektedir. Mevcut bilgilerle oluşturulan çocuk yetiştirme rehberleri/önerileri üst kuşaktan radikal biçimde farklı olduğunda, aradaki geçişleri göremeyen yetişkinler, çocuklarına kendi yaşadıklarını yaşatmama motivasyonu güderken alan sınırlamasını keskinleştirmekte zorlanmaktadır:

Ben istiyorum ki benim şeylerimi bu zayıflıklarımı işte ne bileyim hatalarımı ona yansıtmayayım. Onu ya o gen şeyinde o döngüde transferi ona geçmesin. O daha sağlıklı, daha iyi bir şekilde yani böyle sanki sürekli bir işte psikolog varmış da. İşte hani geri bildirim veriyormuş, bizi doğru yönlendiriyormuşçasına. Ben kendimi hani o yönde geliştirmeye çalışıyorum aslında. Yani sorumluluk kısmını uygulamaya geçmesi. Hep baştan beri bunun büyük bir sorumluluk olduğunu biliyorsun ama nasıl yapacağını bilmiyorsun. İşte gördükçe, sonuçlarını yaşadıkça bununla ilgili çözüm üretmeye başlıyorsun. (İtir, 2)

İtir’in anlattıklarında da görüleceği üzere kendi yaşadıklarını yaşatmamak ya da çocuğunun gelecekte yaşayacaklarına dair “doğru”, “uygun” zemin hazırlamak onun annelik anlayışında önemli bir yer kaplıyor. Fazlasıyla özel alana sıkıştırılan çocuk yetiştirme pratikleriyle, ebeveynler bir kişinin taşıyabileceğinden çok fazla yük üstlenmek zorunda hissediyorlar, hissetmeyenler de var elbette ancak hâkim annelik söyleminden etkilenen kimseler için bu durum yıpratıcı ve boğucu hale geliyor.

Görüşmelerde ortaya çıkan sorumluluk düşüncesinin bir kısmı da çocuğa evde verilen değerlerin tüm hayatı boyunca ona eşlik edeceği inancıydı. Yani yalnızca çocuğun fiziksel olarak varlığını ve gelişimini sürdürmek aslında birçok katılımcı tarafından işin rutin kısmı olarak tanımlanıyordu. Her ne kadar küçük yaşta çocuğu olanlar bu rutin

işlerin yoruculuğundan dem vursalar ya da çocukları büyümüş olanlar bu fiziksel kısmın da yorucu olduğuna değinseler de anneliğin katılımcılar için ne olduğu sorulduğunda hayata hazırlamanın ardında onu başarıya götüreceğine inanılan ve ortak etik anlayışa uygun değerlerin çocuğa aktarımı da öne çıktı bazı görüşmelerde. Burada katılımcılar anneliği babalıktan ayırarak bu değerlendirmeyi yapmadılar, olası partnerleriyle ortak değerlere sahip olmak vurgulanan bir nokta oldu çünkü çocuğa bu türden bir eğitimi ortaklaşa vermek önemli bulunuyordu. Jale (1) özellikle karşılaştığı ergen davranışlarından ötürü bu konuda çokça düşündüğünü, akran etkisinin çocuklar üzerindeki etkisinin büyük olduğunu belirtmekle birlikte, “*Mesela ben hırsızlık yapmıyorsam kardeşim de yapmıyor, abim de yapmıyor bugün aileden aldığım bir şeyle alakalı. Ben çocuğuma elimden gelen her şeyi veririm. Artık oluyorsa da bir çözümüne bakmaya çalışırım artık,*” demiştir ancak görüleceği gibi küçük yaştaki değer eğitiminin çocuğun karakter gelişiminde büyük oranda etkili olduğunu da düşünmektedir. “*Hani nasıl bir ailede büyüdüğü, annesinden babasından ne gördüğü, bunlar önemli. Ben bunları verdikçe yani güzel bir şey olacağını düşünüyorum,*” demiştir.

Annenin çocuğa vereceği değerlerin etik açıdan önemini, çocuğun zihninde bazı değerleri oturtabilmenin önemli olduğunu Tülay (1) da düşünmektedir: “*belirli değerler var ya yetiştirmeyeyle ilgili. O da çok önemli. Mesela işte yalan söylemeden yetiştirebiliyor olmak, çocuğunu doğru, dürüst yetiştirebiliyor olmak hani merhamet anlamında söylüyorum,*” diyerek bu değerlerin kendisi için öncelikli olduğunu belirtmiştir. Başka bazı maddi unsurların, eğitim vb., sonradan verilebileceği, insanın üzerine kendisinin koyabileceği en sağlam temellerinse bahsettikleri olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.

4.1.3.2 Çocukla çalışma: kadının annelik dışı alanı ve zamanın bölünmesi

Literatür kısmında da değinildiği üzere, kadınların istihdama katılımı, doğurganlık ile ilişkisi, rol uyuşmazlığı, iş aile çatışması gibi literatürlerde oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Kadınların, ücretli işlerde çalışmalarına rağmen ev işlerinde nasıl hala çok daha büyük bir sorumluluk üstlendikleri, ücretsiz bakım yükünün hâlâ onlar tarafından omuzlandığı da bilinmektedir. Özellikle de çalışan kadınlar için, bütün bu sorumluluklar ücretli mesainin dışında kesinlikle “ikinci vardiya” oluşturmaktadır (Hoschchild, 1989).

Fakat çok zor olduğunu düşünüyorum bir yandan da, yani iş ve çocuk bakmak. Şey gibi, yani eve gidiyorsun, çocuğa bakıyorsun sonra çok yorgun düşüyorsun uyuyorsun ve tekrar yeni bir güne başlıyorsun gibi. Hayatı çok hızlı bir ritimde yaşadığım bir süreç getiriyor. Evet. Ama bunun böyle olacağını düşünüyordum, o yüzden de bir hayal kırıklığı içinde değilim. Belki de o yüzden çocuk yapmayı öteledim, başıma gelecekleri iyisiyle kötüsüyle bildiğim, zor olduğunu bildiğim için ötelediğim ama beklediğimi de bulduğum... (Nisan, 2)

Nisan'ın ablasının kendisinden önce çocuğu olması sebebiyle böylesi yakından tanık olduğu annelik etme pratikleri sayesinde kendini ayarlayabilme imkânı olmuş ancak herkes bu kadar aşına olamadığını da paylaşmıştır. Hatta Nisan, böylesi bir tanıklık açısından katılımcılar arasında istisnai bir durumdadır. Çocuk yetiştirme sürecine dair yakından gözlemlenebilecek deneyimlerle bir miktar bilgi sahibi olmanın kadınların anneliğe ilişkin beklentilerini belirlerken avantaj sağladığı görülmektedir.

Çalışan annelerde ikinci bir vardiya olarak ortaya çıkan durum çalışmayanlarda tüm zamanı kaplayan bir mesaiye dönüşmektedir. Çocuk bakımına eşlik eden ev işleri de yoğunlukla gün içinde onlar tarafından yapıldığından çocuklar küçükken bu ikisini bir arada yürütmek ve çocuğa bakmak söz konusudur. Bakım konusunda destek alanlar organizasyonun zihinsel yükünden bahsetmişlerdir. Görülüyor ki çocuk bakımı günlük organizasyon ve koordinasyon görevleri açısından kadınların zihinsel aktivitelerinin çok büyük bir kısmını kapsamakta ve bir zihinsel yoğunluk olarak kendini göstermektedir. Buna ek olarak ücretli çalışan kadınlar mesai dışındaki saatlerde, ücretli çalışmayan kadınlar da çocuklarıyla birlikte oldukları zamanlar fiziksel bakım vermektedir. Ayrıca çocukları bebeklik dönemini atlatmış katılımcılar çocukların kreşe götürüleceği zamanlarda da işe gitmeden önce kendilerinin bıraktığından bahsetmişlerdir, bu tip bir organizasyon da kadınlar tarafından üstlenilmektedir. Dolayısıyla kadınların kendileri için ayırabildikleri zaman, varsa dahi çok kısıtlıdır.

Ayrıca sosyal düzenlemelere bağlı olarak, annelik ve babalık ücretli izinlerinin süresi, 0-3 yaş arası kurumsal bakım seçeneğinin erişilebilir olmayışı da kadınların bu konuda fazladan sorumluluk üstlenmesine sebep olmaktadır. Oysa ki babalık izninin süresine

bağlı olarak üstlendikleri sorumluluğun değiştiği, daha uzun süre evde kalan babaların çocuk bakımında daha fazla sorumluluk üstlendiği bulgulanmıştır (Goldacker vd., 2022; Schober, 2012). Ücretsiz izin resmi olarak olmasa da bir sözsüz kural olarak kabul edilmediği gerçeği de özellikle özel sektörde çalışan ikinci grup katılımcıların ya ücretli izin sonrasında bir şekilde işe dönmesine, ya da bir süre istihdamdan çekilmesine sebep olmuştur.

Bence bugün bile ücretsiz izin alanlar döndüklerinde ayakları hafif sallanıyor ben söyleyeyim size. Pozisyonunuzun tehdit altında olması durumu net var. Ben kalıbıma basarım girip otuz seneye yakın iş hayatındayım yani. Hep de Türkiye'de çalıştım. Öyle İskandinavya'da, Almanya'da falan çalışmadım. Yani mayasını biliyorum buradaki yöneticilerin. (...) Bir de şöyle bir kafa var: Gelince aklı evde olacak. Gelince yarım çalışır. Gelince bundan hayır yok. Yani bunu bana eskiden yüzüme söylüyorlardı. Şimdi de asalet ve politiklikten, korkup belki de yani... Yani şöyle zaten Türkiye'nin şu andaki koşulları da belli yani hani. Daha demokratik ve daha çağdaş bir ülke değiliz. (Ladin, 2)

Ayrıca ücretsiz izin almak bu örneklem için dahi ekonomik olarak çok elverişli bir seçenek olarak öne çıkmamaktadır, ancak buna rağmen ücretli bakım desteği almak durumunda kalacak kadınların bazıları kendi maaşı ile bakıcı maaşı arasında çok büyük bir fark olmayacağı düşüncesiyle, en azından evde kalıp çocuğunu kendim yetiştireyim seçeneğine yönelmişlerdir.

Buber-Enns ve Fliegenschnee'nin (2021) araştırmasında ebeveynliğe hazır hissetmenin ekonomik ve maddi önkoşullardan öte, duygusal olarak hazır hissetmeye dair olduğu da ortaya çıkmıştır ve bireysel, partner düzeyinde ve çiftin bir birim olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürerek bu karara hazır hissetmenin ebeveynlik niyetlerinde daha belirleyici olduğu bulgulanmıştır

Bu örneklemde önemli bir fark, istihdamdan ayrılan ya da ayrılmayı düşünen kadınların geri dönmek istediklerinde dönebileceklerine dair inançlarıdır. Kalben (2) çalıştığı sektörde pozisyonların bol olduğunu belirtmiştir, Belgin (2) işini serbest yapabileceği bir

forma çevirip danışmanlığa yönelmiştir ki bu başkaları tarafından da benimsenen bir seçenektir. Bunun yanı sıra birinci grupta bir süre çalışmayıp çocuğumla zaman geçirmeyi isterim diyenlerin tümü kendi işlerini yapmaktadır, ücretli çalışanlar izin imkânlarını sonuna kadar kullanıp mecbur oldukları noktada geri döneceklerini belirtmişlerdir.

İzinleri uzatmadan çalışmaya dönme isteği duyan ve memnuniyetle geri dönmüş katılımcıların da hemen hepsi uzaktan çalışma, ya da yarı zamanlı çalışma opsiyonları varsa değerlendirdiklerini, olmadığı durumda da bunların eksikliğini hissettiklerini belirtmişlerdir çünkü üzerlerindeki yük artmakta ve harcadıkları güç dip toplamda o kadar da değer bulunmamaktadır.

İzin olarak da daha uzun bir izin istemezdim çünkü dediğim gibi yani benim için çok zaten sıkıntılı. Hatta işe gidince tekrar sosyalleşmekten tekrar hayata karışmaktan, işte iş yerinde bir şeyler yapmak derken bir fayda sağlamaktan çok büyük keyif aldım. Ama *part-time* gibi bir şey güzel olabilir. Sekiz saatimi değil de dört saatimi ayırıp hem sabah kalktığımda yanında olup sonra işte gidip çalışıp ne bileyim bir dört beş saat sonra tekrar gelip makul saatlerde daha uzun sürelerde evde kalmak. Ama bir yandan da dengelemek. Yani bence hani *part-time* bir şey, alternatif olması güzel bir çözüm olurdu benim açımdan. (İtir, 2)

Öte yandan, katılımcıların kendilerine dair değerlendirmelerinde çalışan bir kadın olmak ve ekonomik özgürlüğe sahip olmak da önemli olduğundan, çok büyük bir çoğunluk bunu vazgeçilebilir bulmamaktadır. Jale ilk üç sene ara vermek istediğinden bahsetse de hemen ardından:

Yani çocuk bir yerden sonra büyüdüğü zaman onun da kendi hayatı var ben ömür boyunca kendimi çocuğa adayamam. Bir insanın kendi çalışması, kendini, kendi maddi gücü olması bir özgürlüktür. Yani ara vermemin sebebi çocuğumun sağlığı için, çocuğun gelişimi için ara veriyorum. [daha az saatli çalışmayı tercih ettiğinden bahseder] Ama tamamen hiç çalışmayayım bütün hayatıma odaklanıp çocuğum olsun, eşim olsun- böyle bir hayat istemiyorum. (Jale, 1)

Katılımcıların bazıları da çocuğun emanet edileceği kişinin yeterliliklerinin kendileri ile kıyaslanamayacak olması sebebiyle başlarda çocuklarıyla kalmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu görüşü benimseyen katılımcıların *attachment parenting* söylemleriyle annelik tanımları yapan katılımcılar olması da dikkat çekicidir.

Hani biz bu kadar şeye dikkat ediyoruz ama çok hani ya küçümsemek için söylemiyorum bunu ama yine de bir hani bakıcı dediğinizde eğitim seviyesi daha düşük. Çocuğa yaklaşımı daha farklı. Bir insandan bizim kendi ailelerimiz için de geçerli aslında farklı değil. Farklı bir çocuk bakma ve hani çocuk bilincine sahibiz. Ondan sonra öyle birini emanet etmek bize saçma geliyordu açıkça bu kadar her şeyi düşünüp edip dikkat edip her şeyine böyle birine emanet etmek çok bilmiyorum yani hani mantıklı gelmiyor. Başta öyle anlaştık yani hani belli bir yaşa kadar hani biz götüreceğiz. Sonra zaten kreşe falan vereceğiz dedik. Bu belli bir yaş biraz uzadı. Çocuk olduktan sonra. Ama ben işte iki yaşına kadar çalışmayacaktım. O dönem maddi problemlerimiz oldu. Ben işte o dokuz aylıkken çalışmaya başladım ama işte farklı başladım. (Jülide, 2)

Ayrıca çalışmaya geri döndükleri ilk dönemde çocuklarıyla aralarında kurulmuş olan bağın zedelenme ihtimalini düşünerek ya da çocuğundan ayrı kalmanın stresiyle psikolojik olarak oldukça zorlandıklarını paylaşan katılımcılar da olmuştur. Bunlar, üstesinden gelinmiş sorunlar olarak aktarıldı, ancak kadınların bu dönemlerde desteğe ihtiyaç duyduğu alanları görünür kılması sebebiyle buraya taşınmıştır. Çocukla ayrılma süreci ile birlikte başlayan, kadınların çocuktan sonra işe döndüğünde performansının düşeceğine dair hâkim düşüncenin kendilerinde gerçekleştiğini paylaşarak buna dair kendi sebeplerini açıklayan katılımcılar da olmuştur:

Mesela normalde ben yediye, sekize kadar iş yerinde kalan bir insandım eskiden. Çocuk olmadan önce. Ama yuvaya gittiği için mecburen beşte onu almak zorundayız. Erkenden çıkmak zorundaydım. Şimdi ona göre toparlamak zorundayım. Gelen kişileri ona o kadar vakit ayırabiliyorum. Hani bir süre sonra kısmak zorunda kalıyorum belki. Tamam hızlandırılım biz bu işi filan diye. Süreyi kısıtlamak zorunda kalabiliyorum. (Miray, 2)

Çocuğun günlük bakımı ile ilgili bir aksaklık olduğunda, hastalık söz konusu olduğunda ya da illa olağanüstü değil günlük hayatın akışında çocukla ilgili bir şey olduğunda bu hâlâ çok büyük oranda kadınların sorumluluğunda görüldüğünden bu çiftler içinde de bir şekilde böyle kanıksanmaktadır ve kadınların çalışma hayatı, gerçekten de bu durumdan etkilenmektedir. Elbette ki bunlar kaçınılmaz sonuçlar değildir ancak bir şekilde sosyal hayatın akışında çiftler ister ortak biçimde bundan kaçmak istesin ister bir şekilde uyum sağlasınlar, toplumsal normlar ebeveyn yaşantısında kendisini dayatmaktadır. Bütün bunlar bakım sürecindeki sorumlulukların birincil ortağı olan partnerle iş bölümünün nasıl olduğu konusuna da temas etmektedir.

4.1.3.3 Partnerle sorumluluk dağılımı ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi

Öncelikle, annelerin çocukların hayatında daha çok yer kaplamasının bir gereklilik mi yoksa yalnızca işlerin “kaçınılmaz” gelişimi mi olduğu konusunda bu sonucu paylaşınlarda bir fikir birliği yoktur. Bakım sorumluluklarının paylaşımı konusunda görüştüğüm kadınların çok büyük kısmı çocuğun sorumluluklarını partnerleriyle birlikte, adil bir dağılımla paylaşmak istediklerini belirtmişlerdir. Çoğu kadın fizyolojik özellikler ve çocuk bakımının fiziksel olarak anneye fazlasıyla bağımlı olduğu bebeklik döneminden bahsederken elbette çocuk burada anneye çok bağımlı ama baba da başka şeyleri yapabilir diyerek sorumluluk dağılımından beklentilerini sunmuşlardır. Ancak çocuk yetiştirirken bir köy gerekir lafı birçok görüşmede yinelenmiştir ve partnerle dahi adil bir paylaşımın yetersiz olabileceği durumların oluşması çok olasıyken, taraflar bu konuda istekli de olsalar çocuk bakımının büyük oranda kadınların üstlendiği gerçeği dile getirilmiştir. Elbette, bunun hem kadın hem ilişki açısından olumsuz sonuçları olduğu da vurgulanmıştır. Aylin (2) “*Etrafındaki bir sürü arkadaşım da gördüğüm şeyler bunlar. Çocuğun sorumluluğunu tek kişi alınca o kişi zorlanıyor mental olarak çok ciddi şekilde ve fiziksel olarak. Ve ardından evliliği zorlanıyor. Dolayısıyla ben bir çocuğun tek kişilik bir sorumluluk olduğunu düşünmüyorum katiyyen,*” demiştir. Bu düşüncesini icra etme imkânını da daha önce de belirtildiği gibi pandeminin ardından gelen sokağa çıkma yasakları ve yaygınlaşan evden çalışma imkânları sayesinde hem kendisinin hem partnerinin evde kalarak birlikte bakım verebilir olması sayesinde bulduğunu

paylaşmıştır. Örneğin sağlık sorunlarından ötürü emzirmeyi kendisinin yaptığını, ardından gazını çıkarma ve uyutmayı eşinin yaptığını anlattıktan sonra Aylin, eşinin birçok kez oldukça duygusal vaziyette yanına geldiğini ve bebekleriyle aralarındaki bu fiziksel bakımın babanın oksitosin salgısına yardımcı olduğunu paylaşmıştır. Türkiye’de erkeklerin yasal düzenlemeler ve toplumsal normlar ve yargılar sebebiyle çoğu zaman bu duygudan mahrum kaldığını düşündüğünü belirtmiştir.

Derya (2)’nın senaryosunda ise çocuğun fiziksel bakımını birlikte üstlenme beklentisi, bakımını kesinlikle başka birilerine bırakmama isteğiyle bir aradadır:

Ben hep şey demiştim hani bak beraber yaptık bu çocuğu. Hani ben bu çocuğu şey için yapmadım. Hani doğurayım kayıinvalidem baksın. Yani öyle şeylerde, öyle *caseler* de biliyorum ki. İşte kayıinvalideler işte şey yapıyor ya hani. Sen doğru biz bakarız, dedim bak böyle şeyler kesinlikle hayır. Hani biz, biz ilgileneceğiz. Biz bakacağız. Biz büyüteceğiz yani hani, bilmiyorum. Bu doğrudur, yanlıştır bilmiyorum ama hani ne bileyim yani bir kendi annem dahi ya da kayıinvalidem dahi bir gün bile altını açtırmadım yani hani ya da banyo falan yaptırmadım hani. Bu bunlar hani bu çocuk bizim. Ve bunlar özel hani. Ve biz onun bakımını biz üstleneceğiz. Aynen. Böyleydi. (Derya, 2)

Rukiye ise bakım konusunda gizli bir birinci sorumlu olduğuna dair düşüncesini, eğer *“bugüne kadar cinsiyet eşitliği, cinsiyet rolleri, bilmem ne üzerine biraz düşünen biriysen buna birazcık kafa yorduysan bu sürece girdiğinde bir şok yaşıyorsun. Çünkü hiçbir şey, teoride bildiklerini pratiğe geçirmene her zaman yetmeyebiliyor. Ben, benim sürecimde böyle oldu daha doğrusu,”* diyerek aktarmakta ve bu noktada da gizli demesinin sebebi bizzat bu sorgulamayı gerek kendi gerek eşiyle birlikte vermiş oluşuna bağlamaktadır. Eşiyle bu konuda hep konuştuklarını ve kafaca hep uyuştuklarını düşündüğünü belirtmiştir, her şeyi eşit paylaşacaklarını konuştuklarını, o güne dek de eve dair işlerde böyle olduğunu ama çocuk bakımında yaşananların bu idealle örtüşmediğini anlatmıştır:

Ben bu süreçte gizli bir birinci kişi ve sorumlu olduğumu her zaman düşündüm. Çünkü hep kafamda şey bir ajanda yükü vardı: yapılması gerekenler, okunması

gerekenler, olması gerekenler, bilmem ne filan. Ama mesela [eşinin] kafasında böyle bir şey yoktu. Görünürde eşit gibi görünüyordu. Duygusal- bende çok ama görünmeyen bir iş yükü benim üzerimde yaklaşık [çocuğu] iki yaşına gelene kadar sürdü bu. Ve iki yaşında aramızda bir patlama yaşandı. Yani hani bu böyle devam edemez. Ben çok yorgunum. Ve [eşi] de bir şeyler yapmaya çalışıyor. Bir şeyler yapmaya çalışıyor derken yani görevi paylaştığını düşünüyor filan falan ama onun gerçekte olmadığı o kadar su yüzüne çıktı ki çünkü ben artık yorgunluktan iflas etmişim. (Rukiye, 2)

Rukiye bunları anlatmadan önce çocuk bakımını bir şeyin içine düşmek olarak tanımlamıştır ve o güne dek hayatında kaçındığı etrafta var olan pratikler bulabildiği tek pratik haline gelmiştir çünkü ortada bir aciliyet de mevcuttur. Bir şeylerin yapılması, hemen yapılması gerekmektedir dolayısıyla düşünme, değerlendirme, düşününsel süreçler devreden çıktığında bakımın kimde kalması beklenegeldiyse onların deneyiminde yine ona, yani kadına kalmıştır. Bunları yalnızca böyle soyut kategoriler olarak bırakmayıp örneklendirmiştir Rukiye: çocuklarını her gece onun uyutması ilk üç sene boyunca (“benle uyumuyor” diyormuş eşi ama destek alarak bunu değiştirmeye karar verdiklerinde bunun değişmesi bir hafta sürmüş), ya da çocuğa alınacak kıyafetler (“ay ay büyüyor bu küçük insan yani, işte her ay alınacak, bez boyu değişiyor”) yahut çocuğun beslenmesinde verilecek kararlarda sürekli birinin “bak şunu yapmamız lazım” diyerek koordine etmesi gerektiğini söyledi. Eşi, “görev ver yapayım” dese de Rukiye “ben neden işveren gibi burada böyle şeyleri dağıtan kişi olayım. Yardım edecek kişi konumuna geçmiş,” diyerek anlatmıştı. Bu pozisyonlanmanın arka planında “benim her şeye atlamam, her şeyde otokontrolümün çok şey yani olması... minik minik denetleme ve şey mekanizması haline geldi” demiştir ama bu noktada bunun sistematik oluşunu atlamak mümkün değildir. Kimsenin tam olarak ne yapılması gerektiğini önden bilemediği ve tanımlı bir görev dağılımı yapılmadığı takdirde yeni beliren sorumluluklar da acil oldukça toplumsal görevlendirmeler de kişinin harekete geçmesine sebep olmaktadır. Ebeveynlik bilhassa bu toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün kadınlardan yana çok keskinleştiği bir alan olmaktadır (Sanchez ve Thomson, 1997). Sanchez ve Thomson (1997), ebeveyn olduktan sonra kadınların ev işlerine harcadığı, erkeklerin de

özellikle birden fazla çocukları varsa evdışı mesai saatlerinde artışın gözlemlendiğini belirtmektedirler. Çiftlerin ebeveynliğe geçişlerini farklı zaman dilimlerinde toplanan verilerden hareketle analiz eden Sanchez ve Thomson (1997), çift olarak eşitlikçi bir işbölümüne sahip olmalarının dahi ebeveynlikteki geleneksel işbölümündeki hafiflemede pek etkili olmadığını belirtmektedir.

Ladin (2) ilk ebeveynlikte kendi dönemiyle şimdiyi kıyaslayarak, “*Şimdi benim genç arkadaşlarım var otuz beş yaşlarında, benim anne baba olduğum dönemde anne baba olan o arkadaşlarımda da babaların daha ağırlıkla ilgilendiğini görüyorum. Yani bu bir neslin anlayış farkı. Annelerin lehine, babaların da daha katılımcı olduğu bir hale dönüyor,*” demiş ve dönüşümü kuşaklar arası bir farka dayandırmıştır. O kendi anne olduğu dönemde bebek bakımında babanın da yapabileceği işlerin ancak rica ettiğinde yapıldığını ve bunun kendi hayatında bugüne dek öylece devam ettiğini belirtmiştir, babalık yapmayı hatırlatan bir uyarı mekanizması olarak tanımladı bu durumu. Ancak sırasıyla 39 ve 51 yaşlarında olan Rukiye ile Ladin’in kıyaslanabilir örnekleri o uyarı mekanizmasının her zaman ortadan kalkmadığını da göstermektedir. Öte yandan Nisan, çocuğun ilk doğduğu zamanların zorluğuna önceden çok hazırlandıklarını ve bu dönemdeki iş bölümünün çok daha eşitlikçi olduğunu, ancak çocuk büyüdükçe ve anne talebi arttıkça babanın geri çekilmesi için bir fırsat doğduğunu belirtmiştir. Bölüşebildiklerini yine bölüştükleri halde bakım oranı yüzde yetmiş otuz gibi bir farkla üstlenilmiştir.

Bakım noktasında daha muğlak bir adil paylaşım fikri benimseyen katılımcılar çoğunlukta idi ancak Rukiye’nin anlatısında olduğu gibi, fikri denkleşmenin pratiğe yansıyacağı düşüncesi ve inancı her zaman karşılık bulmamaktadır. Helin (2), çocuk doğmadan önce çocukla tam zamanlı bir ebeveynin ilgilenmesi gerektiğine dair ortak bir fikirleri olduğunu belirtmiştir. “*Yani birimizden birimiz hangimiz hani şeyse mümkünse birimiz kariyerine ara vermeye müsaitse o evde kalıp çocukla ilgilensin full-time diye düşünmüştük*” diyerek bu düşüncesini paylaşmıştır. Kendisi evde kalmış sonunda, çünkü ne olursa olsun bütün koşullar düşünüldüğünde istatistiksel olarak erkeğin çalışmaya devam etmesi ve kadının bakım sorumluluğunu üstlenmesi, ekonomik olarak erkeğin

daha fazla kazanma ihtimali, annenin çocuğa fizyolojik bağımlılığı gibi sebeplerle dip toplamda bunu daha rasyonel seçenek olarak öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla eşitlikçi davranmaya çalışan çiftlerde bile sistematik cinsiyetçi konumlandırmanın etkilerini görmek mümkündür. Benzer bir yerden Nazan (1) iş bölümüne dair öngörü ve beklentisi sorulduğunda, *“kim neyi daha iyi yapabiliyorsa ve kimin gücü neye yetebiliyorsa o şekilde olmalı bence. Yani bu şu işi şu yapmalı bu işi bu yapmalı vesaire gibi bir şey değil,”* demiştir, burada kast ettiğinin örneğin emzirmeyi kadın yapıyor diye erkeğin yapacağı bir şey yok bakışına itiraz olduğunu belirtse de, Rukiye’nin bahsettiği o “gizli görev süreci” devreye girerek birinin neyi yapabilir hissettiği, neyi sorumluluğu olarak gördüğü, neyin eksik, açık olduğunu fark edebildiği bu zamana kadarki pratiklerinden bağımsız olamıyor. Kalben, partnerinin babalık sorumluluğundaki yolculuğunda: *“Şu an buraya oturamam. Annenin olmadığı kadar baba olarak benim de serbest zamanım yok, biz bu kıvama kolay geldik,”* dese de bunun kendiliğinden gelişmediğini, kendisinin dile getirmesiyle olduğunu belirtmiştir. Ve bu süreçte bu noktaya gelinmese bunun kendisini yoracağını, kendini şanslı görmediğini çünkü olması gerekenin bu olduğunu düşünmektedir: *“Ama böyle olmak zorunda. Başta olmadığı her an için hesap sorma hakkım var gibi hissediyorum. Çünkü benim öğretmem gerekmiyor,”* demiştir. Başlangıçtaki iyimser yaklaşımların ve belki de işleri çok küçük parçalar halinde düşünmenin söze dökülme alışkanlığının da olmayışından ötürü birçok farklı durumda, bu tip esnek ve iyimser yaklaşımların normatif açıdan kadınların dezavantajına çalıştığı görülmektedir.

Üstelik araştırmada çocuk bakımındaki sorumluluk sorulduğu için diğer alanlarda eşit/adil iş bölümü içinde olduğunu söyleyen kadınlar bile fiziksel bakım kısmından ötürü çocukta kadını öne çıkardılar. Oysa çocuğun emzirilmesi haricinde (ki bunda bile esnetme yöntemleri var) kadın bedenine bağımlı olan hiçbir şey yok: uyutulması, ağlayınca yatıştırılması, beslenmesi, üstünün değiştirilmesi, bezinin değiştirilmesi, oynanması, ihtiyaçların alınması ve benzer bakım alanlarında kadın ve erkeklerin dağılımını farklılaştıracak bir şey olmamasına rağmen, en ufak bir “tabii zaten başta kadına daha fazla yük düşüyor” ikna olmuşluğu oluşan yeni yüklerin üstlenilmesinde de etkili olmaktadır. Endendijk vd. (2018), ebeveynliğin örtük toplumsal cinsiyet rollerini

artırdığını ancak kişilerin eğitim seviyeleri yükseldikçe bu eğilimin azaldığını bulgulamıştır.

4.1.4 Anneliğe eşlik eden duygular: kurulan bağlar, korkular, kaygılar, sevgi ve tatmin

Katılımcılar için annelik tanımı yaparken çocukla paylaşılacak şeye dair tahayyülleri hep devreye girmiştir. Bu kimi için sevgi, kimi için hayatı öğretmek, deneyimlerini paylaşmak, birinin yolunu bulmasında ona rehberlik edecek olmak gibi birbirine yakın ancak herkes için kendince farklılaşan şekilde ifade buldu. Çocuğa karşı sorumluluk duymak özellikle çocuğu olan katılımcılarda hep gündeme geldi. Miray (2) da her şeyden önce sorumluluk olarak tanımlamasına rağmen *“göğüslenemeyecek bir sorumluluk değilmiş meğersem. Ben biraz gözümde onu(...) Açıkçası çok farklı bir duygu yoğunluğu annelik aynı zamanda, o yüzden de hani o duygu yoğunluğuyla o sorumluluğu taşımak ağır gelmiyormuş ve gerçekten şefkat, sevgi, hepsinin karşımı güzel duygular”* diyerek paylaşmıştır.

Çocukla birlikte kadının hayatına giren olumlu hislerin tarifinin yetersiz kalması ve olumsuz olanların betimlenebilmesidir. Bu sebeple, çocuk olduktan sonra kadınlar eğer kendi koşulları içinde aldıkları destekten de memnunsalr bu dönemde önemli kazanımlar elde ettiklerini paylaşmışlardır. Annelik ederken [mothering] yaşanan dönüşümde illa eski hayatın özlenmemesi değil, yaşanan değişikliğin olduğu haliyle kabulünün süreci rahatlatığından bahsedenler de olmuştur.

Başka çocuklar görüldüğünde hissedilen, genel “çocuk sevgisi”nin eksikliği kişinin anneliğine ilişkin açıklamalara da dahil oldu kimi zaman. Örneğin İtir (2), *“hani bazı insanlar vardır, arkadaşlarım vesaire, böyle bir çocuk gördüklerinde gözlerinin içi parlayıp üstüne atıyorlar, seviyorlar, enerjileri çok yükseliyor vesaire ama hani bende öyle bir duygu hiç olmadı”* dese de, burada bahsettiği kendi çocuğuna dair bir duygu değil, sanki daha çok kadınlarda olması gereken, anneliğe içkin bir duygunun kendinde olmayışını itiraf kabilinden bir açıklama gibidir. İtir da görüşmede bu ilettiklerinin ardından *“kendi çocuğum hariç, insanın [kendi çocuğu] çok farklı”* demiştir. Ancak çocuğa dair keyif aldığı şeyin de böylesi bir yoğun his beklentisi değil çocuğu büyütme,

onu “sağlıklı, mutlu, huzurlu bir insan olarak yetiştirmek,” olduğunu tekrar vurgulamıştır. Çocuklara dair önceden yoğun, coşkulu bir hissiyata sahip olmayan ikinci grup katılımcılardan başkaları da kimi zaman kendi annelik deneyimlerinde beklenmedik güzel duygularla karşılaşmış olduklarını paylaşmışlardır:

O yüzden de aslında benim (...) hiç düşünmediğim kadar güçlü bir anne çıktığımdan. Yani bu da piyango. Yani hani anlatıyorum ya öncesini. Ne kadar korktuğumu ay biz ona bakıcı buluruz. Ben de bırakırım işime giderim. Sonra döndüğümde severim. Bakarım. Falan filan. Böyle diyordum ama yani çok farklı. Yani bu belki bebek doğmadan önce öngörülebilecek bir şey değilmiş zaten. Hiç kimse için değil. Bence. Muhtemelen fizyolojik süreçler ve bebeği tanımakla beraber geliyor. Ben çok ciddi yani anksiyete atakları da yaşadım işe başladıktan sonra. (Ferda, 2)

Bu tip hissiyatla karşılaştıktan sonra da Ferda, anneliğin teorik bir tanımını yapabileceğini düşünmediğini de belirtmiştir. Deneyimlerden yola çıkan, biricik bir tanım sunduğundan herkesin de koşullarının yaşadığı anneliği etkileyeceğini düşündüğünü “*annelik dönüştürücü bir şey*” diyerek paylaşmıştır ve bu dönüştürücülüğü “*kutsallık ve mucizeler*” gibi klişeler üzerinden değil “*hayata dair birçok önyargını allak bullak eden, kalıp yargılarını yıkan bir şey,*” olarak aktarmıştır.

İkinci gruptaki katılımcıların neredeyse tamamı, çocukla birlikte gelen zorluklara bu güzel duyguların eşlik etmesinden bahsetmişlerdir. İlkay, çocukları olduktan sonra endişe seviyesinin de çok arttığından bahsettikten sonra yine de ne değişti sorusuna “*Arkama bakıp yani onları gördükçe kendimi inanılmaz, dünyanın en zengini insanı hissediyorum yani. Beni çok... ben yaptı yani. Sanki bir şeyler eksikmiş de onlarla tamamlanmış,*” diye yanıt vermiştir.

Aslında tek başlarına bakıldığında bu ifadelerin anneliğe dair o gizemli hali artırmaya katkı sağlama ihtimali mevcuttur. Bu araştırma ve tez yazım sürecinde anneliğe dair böylesi genel kanıları pekiştirecek yahut özcülüğe yaklaştıracak görüşlerden, sorulardan, olası taraflı yargılardan uzak durma çabasına, katılımcıların da bir iki tanesi haricinde

aslında hepsinin bir tek annelik üzerinden tanımlanacak olmaktan rahatsız olduğunu belirtmelerine rağmen, bu tip bir açıklamaya başvurmanın usavurulamayan hissiyatları anlatırken insanlara bir reçete sunduğu gözlemlenmiştir. Bu konuda en belirgin sonuçlardan biri de insanların çocuk sahibi olmak isterken bu tip bir deneyime doğru çekilmeleridir. Esin (1) anneliğin aslında doğurmaya bağlı olmadığını düşündüğünü paylaşmasına rağmen, hamileliği ve doğum anını yaşamayı çok istediğini paylaşmıştır çünkü bu kadınlara özgü bir deneyim olarak sunulmaktadır ve bu araştırmada evlat edinme, koruyucu annelik ihtimallerine değinen kadınlar da imkânı olursa konvansiyonel yolla çocuk sahibi olma isteğini incelemektedir.

Bu tip bir idealleştirmenin sonucunda aslında kadınlar beklemedikleri deneyimlerle de karşılaşabilmekte, ancak bunlar daha zor dile getirilir olmaktadır. Aylin (2) doğumdan sonraki ilk iki haftanın fazlasıyla kaotik geçtiğini, çok zorlandığını, çok sık ağlayan bebeğiyle nasıl baş edeceğini bilemediğini paylaşmıştır:

Ve on beş günün sonunda ben kendimden kendi ihtiyaçlarımın etrafında dönmekten çıkınca ve onun ihtiyaçlarını anlamaya başlayıp işte mesela, sürekli üstümde olmak istiyor, başta bununla savaşıyordum yani. İşte buna da lohusa depresyonu diyorlar. Ne zaman ki aldım üstüme koydum ve çocuk böyle gerçekten düğmesine basılmış gibi sakinleşti. Aaa, ay anneciğim çok özür dilerim dedim yani, o gün bizim dönüş noktamızdı. Çok özür dilerim ben kendimi senden mahrum bırakmayacağım. (Aylin, 2)

Taylor (1995), doğum sonrası depresyonun kadınlarda “suçluluk”, “kaygı”, “öfke” gibi duyguları tetiklediğini ve bunların da annelikle ilişkili kültürel normlardan sapmayı temsil ettiğini ortaya koymuştur. Bu sebeple genelde bu konu üstü örtülen, konuşulmayan ve bunu deneyimleyen kadınların yalnızlığını katmerleyen bir başlık olarak kalmaktadır. Raphael-Leff (2010) ise annelikte sağlıklı bir miktar çelişkili duygular barındırmayı kabul etmenin kadınlar açısından çok rahatlatıcı olacağını öne sürmektedir.

Yukarıda paylaşılan sebeplerden, annelik tanımı birçok katılımcının tanımında korku ve kaygı da barındırmaktadır. Çocuğun psikolojisinden sorumlu hissetme hali, özellikle de

çocuğu olmayan kadınlarda fazlasıyla kırılgan bir canlının tüm psikolojik iyi oluş halinden sorumlu olma gibi fazlasıyla kapsayıcı ve hata kabul etmez bir yetiştirme süreci olacağı öngörüsü yaratmaktadır. Çocuklu katılımcılar bu konuda oldukça büyük bir sorumluluk hissetseler de yapılan hataların telafisinin mümkün olmayacağına dair kaygı onlarda daha zayıftır. Leyla (1), *“bilemiyorum şey gibi geliyor bana, en minik hareketler bile çok büyük travmalar yaratabilecek bir şeye geliyor ama bütün insan ilişkilerinde böyle (...) bir de birçok şeyin kaynağı hani bu ego komplekslerinin, bütün her şey aslında annelere geliyor gibi,”* demiştir, her ne kadar konuşmanın devamında bütün sorumluluğu annelere yıkmak *“hoş olmadı”* dese de, kendi üzerinde hissettiğini bu şekilde aktarmıştır ki Leyla’nın görüşleri aslında birçok kadın tarafından paylaşılan görüşler olmuştur bu araştırmada. Her şeyden bu kadar sorumlu hissedildiğinde, kendi hayatını önemseyen ve bunu gözetmek isteyen kadınlar, bu hissiyatı annelikle kesinlikle birleştiremeyeceklerini hissedebilmektedir. Reyhan (1), ailesinin maddi açıdan (kurs, eğitim vb.) kendisini ve kardeşini eksik bırakmadığını ancak manevi açıdan eksik kaldığını hissettiğini paylaşmış, *“bir şeyi iyi yapamayacaksan yapmamak gerektiğini düşünüyorum,”* demiştir; bütün bunlarla birlikte yapması gereken zaman adamasından da rahatsız olacağını paylaşmıştır. Bütün bunlarla ilişkili olarak, *“defalarca gördüm bu rüyayı, bir tane çocuk varmış, ben o çocuğu unutmuşum. Birkaç kere yeni doğan aşamasında gördüm, birkaç kere üç beş yaşında... Bir çocuk görüyorum, diyorum kimin çocuğu, senin çocuğun diyorlar. Oha diyorum. Bunu bu yaşa kim getirmiş,”* diyerek bu anlattığı rüyasında (benzer başka rüyalar gördüğünü de paylaşmıştır görüşmede) o gereken sorumluluğu karşılamayacak olmayı tümünden terk etmekle çözer gibidir. Mine de (1) benzer bir yerden mükemmeliyetçi olduğunu ve anneliği bir adama olarak gördüğünü ekleyerek *“bir şey kafama takılırsa çok didikliyorum, hani çocuk da öyle olabilir gibi geliyor,”* demiş, hayatının içinde bulunduğu döneminde çocuğu sorumluluk açısından korkutucu bulduğunu paylaşmıştır.

4.2 Annelik Zamanlamasına Etki Eden Faktörler

Araştırmaya katılan kadınların anneliğe ilişkin zamanlamalarını belirlemedeki içsel müzakerelerinde öne çıkan birkaç unsur olmuştur. Bunlar: çocuk sahibi olmaya dair istek; normatif sıralamanın etkisinde kalan kariyer, partner ve evlilik ile ideal yaş aralığına dair düşünceleridir.

Araştırma bulgularının analizinde tematik olarak benzer gruplamalara sahip olduğum Benzies vd. (2006), bulgularını Bronfenbrenner'in (1986; aktaran Benzies vd. 2006) ekolojik çerçevesine göre değerlendirerek kadınların çocuk kararını bireysel, ailevi ve toplumsal faktörler başlıklarıyla ele almışlardır. Bu çerçeve, bu araştırmanın bulgularında da oldukça kullanışlıdır. Kadınlar bütün gözettikleri kriterleri belirtirken bunların kendilerine, partnerlerine ve topluma bağlı olan kısımları oldukça görünürdür.

Birinci ve ikinci grubun zamanlamaya dair açıklamaları ayrılmıştır. İkinci grup katılımcılar arasında “sürpriz” gebelik yaşadığını belirten iki kişi haricinde herkes çocuk sahibi olmaya bilinçli karar verdiğini belirtmiştir ve burada geçen müzakere temelde yaş/sağlık durumu ve partner üzerinden gitmiştir. Çalışma hayatından bir süre için ayrılmış olanlar dahi tamamen bırakmamışlar izinleri elverdiğince ayrılmış ve çalışmaya geri dönmüşlerdir. Birinci grup katılımcılarda ise şöyle bir ayrışma olmuştur: partneri isteyip kendi tereddütte olanlar, bir partneri olsa çocuk yapabilecek olanlar, partneri olan ancak her ikisinin de çocuk isteği ağır basmayan ve kariyerinde belli bir yere gelmek isteyenler. Ancak onlar için de yaş bir tedirginlik faktörü idi ve 35 yaşında olup da yakın zamanda çocuk sahibi olma ihtimalini öngörmeyenler evlat edinmeye dair düşünceler geliştirmişti.

Anneliğin bir kadının hayatında yaratacağı değişimler, üzerinde düşünmeyi gerektiren bir konudur. Anneliğin geri dönüşü olmadığı düşüncesiyle annelik zamanlaması bu kadar kritik bir karar olarak öne çıkmaktadır. Anne olmak ya da olmamak da katılımcılardan bazıları için önemli bir sorudur, ancak anne olmak istediğine karar vermiş ya da olacağını düşünen katılımcılar için bunun ne koşullarda ve ne zaman olacağı önem taşımaktadır. Görüşmelerde, ilk etapta bu kadar keskin biçimde düşünce izleklerinde ortaya çıkmamıştır, ancak öncesinde buna dair düşünmeye başlanan zaman üzerinden yapılan analizlerde görüldü ki bazı eşikler atlanana kadar bu konunun kişinin gündemine dahi girmemiş olması da bu açıdan değerlendirilebilecek bir bulgudur.

Anneliğin kadınların hayatında nasıl bir kırılma yarattığı söylenebilir? Artık çocuğun kendi hayatını kurabilecek, “kendi ayakları üzerinde durabilecek” biri gibi yetiştirildiği ailelerde, kız çocuklarının da eğitime ve bir meslek sahibi olmasına önem veriliyor. Bu,

kolektif hayatın artık kalmadığı, sanayileşme, kentleşme ve çekirdek ailenin yerleştiği günümüzde, kişilerin hayatta kalmasını garantilemenin yolu olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, kadınların hayatına ataerkiyle pazarlığın (Kandiyoti, 1988) yanında belki kapitalizmle pazarlık da girmektedir. Ancak bu pazarlıklar, kişinin taşıyacağı adil yükü yeterince hızla kadının üzerinden almadığı için kadınların üzerindeki iş yükü çok daha fazla hale gelmektedir.

Bütün bu süreçlerde, özellikle bu araştırmanın örneklemindeki kadınlar çocukluklarından itibaren hayatlarında bir de böylesi bir taraf olacağının bilincinde, bir gün anne olacakları düşüncesi eşlik etse de öncelikle kendi başlarının çaresine bakabilir halde olacakları düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Görüşmelerde, sizi çocuğa yaklaştıran şeyler nedir/neydi, diye sorulduğunda genellikle 3 koldan yanıtlar alınmıştır: birincisi çocukla paylaşılacak ve kişiye geri dönüşü de olan sevgi, bildikleri/gördükleri şeyleri aktarma yahut birini büyütme fikri ve üçüncüsü ise bunun sorgulanmamış bir istek olduğu idi. Çocuk, kadınların hayatında artık çocuk sahibi olma ihtimallerinin kalmadığını düşünene kadar aslında hep bir ihtimal olarak durmakta ve görüşmelerde ebeveynlikten ayrı tutulan hamilelik ve doğum süreci de sanki kadınlara has, çekici bir deneyim gibi görülmektedir. Çocuk isteğinin toplumsal yapılar ve normlar aracılığıyla nasıl kadınların hayatına sirayet ettiğini vurgulamak önemlidir. Bu bağlamda, anne olmanın yalnızca bireysel bir seçim değil, toplumsal bir beklenti olarak da kadının hayatında yeri vardır. Üçüncü cevabı verenler de bu minvalde yanıtlamışlardır: *“hep zaten olacak bir şey gibi düşündüm herhalde...”* (Kardelen, 1)

Karar verme süreci, çocuk sahibi olma isteğine, olma zamanına, eşle konuşmaya dair tereddütlerin yaşandığı bir süreç birçok kadın için. Araştırmada iki ayrı grupta yapılan görüşmelere başlamadan önce karar verme konusunda 30 yaş üstü çocuk yapanların daha net yanıtlar verebileceği öngörülmüştür. Geriye dönük anlatının kişinin hayatında daha oturmuş olması sebebiyle 30 yaş sonrası çocuk yapan kadınlar gerek kendi gerek partnerlerinin talepleri konusunda daha net yanıtlar verebilmişlerdir. Ancak 30 yaş üstü ve çocuk konusunda hem istek açısından belirsizlik içinde olup hem istese bile diğer koşullardan emin olamayan kadınlar aslında çocuğu erteliyorlar mı, istiyorlar da koşullar

mı elvermiyor, istemiyorlar mı sorularını birer konumlanma olarak alırsak bu üç konum arasında daha çok yer değiştirmişlerdir.

4.2.1 Çocuk sahibi olmaya dair istek üzerine

Bu alt bölümde özellikle nitel araştırmanın ilk grubundan katılımcıların yanıtları analiz edilmiştir çünkü geleceğe dair bir planlama üzerinden kurgulanan yanıtlar ağırlıklı olarak onlardan gelmiştir. Çocuk sahibi olmuş ikinci gruptan katılımcıların yanıtları çocuk sahibi olmaya karar verene kadar istememiş ya da bu konuyu düşünmemiş olma (partneri vesilesiyle düşünme, hayattaki ani değişikliklerin ardından gündeme gelmesi ya da sürpriz gebelikler gibi sebeplerle hayata girmesi); bir noktada çocuk sahibi olurum diye düşünme, isteyerek planlayarak çocuk yapmış olmak üzerinden değişmektedir ancak bu bölümde onlar tartışılmamıştır. Çocuğa dair düşüncelerde, Thomson vd.'nin (2011) değindiği gibi, kadının hayatının annelikten çok daha fazla etkileneceği konusunda bir fikir birliği ortaya çıkmıştır. Reyhan (1-30), *“Yani aslında bir yandan da annelik gerçekten hala çok kadınlıktan ayrılabilen bir şey de değil. O yüzden belki de isteme istememe konusunda bile bu kadar tereddüt yaşandığında sürekli o kendiyle hesaplaşma oluyor insanlarda,”* demiştir. Bu bağlamda Reyhan'ın annelikten kastının çocuk bakımından birincil sorumlu olacak kişi olarak yorumlanması yanlış olmaz.

Çocuğu istemek, zamanlama açısından birincil etmen olarak öne çıkmamaktadır ancak çocuk isteyip istemediği konusunda tereddüt etmek diğer koşullar elverişli olsa dahi zamanlamaya ilişkin bir belirleyici olarak öne çıkmıştır.

Çocuk hayatınızı nasıl değiştir(ir)di sizce sorusuna, baştan aşağı değiştireceğini düşünmeyen ya da değiştirdiğini söylemeyen olmadıysa da yaşanacak değişime dair iyi ya da kötü tahayyüller değişiklik göstermekteydi. Çocuğu olan kadınlar hem olumlu hem de olumsuz diye nitelendirdikleri değişimler olduğunu deneyimlemiş olmaktan ötürü geldikleri noktayı daha farklı değerlendirseler de çocuğu olmayanların bir kısmında çocuklu hayata dair güzel bazılarında da o güne kadar emek verdiği yahut keyif aldığı şeyleri kaybedecek olmanın korkusu vardı.

İlk gruptan katılımcıların birçoğunun, hayatlarına çocuk girdikten sonra elbette birçok şeyin değişeceğine ama *her şeyin de sadece çocuğa endeksli olmamasına* çabalayacaklarına dair paylaşımları üzerine, çocukla yaşamak ve çocuk düşüncesiyle yaşamak arasında bu açıdan da bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuğu olan kadınlar, çocuğun hayatlarında ne ölçüde ve ne türden hislerle yer kapladığını görerek ve belki de önceden düşünmüş oldukları risklerin hayatlarında o türden bazı durumlara karşı özelemlerini de dile getirerek bir anlatı sunmuşlardır. Diğer tarafta çocuk sahibi olmak üzerine düşünen kadınlar kazanımlarını artıracakları, kayıplarını azaltacakları optimize bir senaryo üzerinde düşünür gibidirler. Bu durumda da çocuğu yakın zamanda istemekle ilerideki bir zaman diliminde istemek arasındaki söylemlerde ciddi bir fark vardır. Gerçekten yakın zamanda istediğini ve planladığını paylaşanların ideal senaryoları olmasına rağmen kendilerini bir belirsizliğe hazırladıkları görünmektedir.

Ya hiç bilmediğin bir şey yani bir evcil hayvan aldığında bile onun bakımı vesairesi var. Bir insan hayata getiriyorsun... Ne yapar ne eder? Bir iş değiştirdiğinde de aynı şey oluyor. Yeni bir şeyler öğreniyorsun o noktada yani otuz küsur senedir kurulu düzenin var. Alışmışlıkların, bilmişliklerin var. Onların hepsini tekrar böyle *challenge* eden bir şey gelmiş oluyor hayatına ve dolayısıyla tabii ki de değişiyor. (Nazan, 1)

Çocuk isteyip istemediğine dair bir karar vermek zorunda hisseden Irmak (1), yaşadığı tereddüde de çok takılmış olduğundan ve neden istemiyorum düşüncesinin kendine de hesabını vermek zorunda hissetmiş olduğundan bahsetmiştir. Her ne kadar istemeyen neden istemiyor sorusuna cevap bulmak için izlenebilecek tek bir yöntem olmadığını düşünse ve bu durumu genel olarak “sıkıntılı” addetse de kendisi bu düşüncesiyle ciddi bir hesaplaşma yaşadığını, ardından içinde bulunduğu koşullarda çocuk istemediğini, ve aslında bu isteksizliğin çocuğa dair olmadığını fark ettiğini paylaşmıştır. Sürdürdüğü hayattaki rahatsızlıkları, verdiği mücadeleleri atlatırken yaşadıkları zorluklar Irmak gibi başka kadınları da dünyaya gelecek çocuğu bunlardan korumak gerekir mi sorgulamasına itmiştir. “Bu ülkeye (ya da kimi görüşmelerde dünyaya) çocuk getirilir mi” sorusuna gönül rahatlığıyla evet cevabı verebilmenin zorluğuyla da yüzleşen ve yine de çocuk

sahibi olmaya karar veren kadınlar bir şekilde kendi imkânlarını seferber etmek gerekeceğine vurgu yapmışlardır.

4.2.1.1 İstemek

Çocuk isteği üzerine konuşmadan önce bir isteğin sosyolojik açıdan nasıl oluştuğunu ele almak önemlidir. Kişilerin çocuk sahibi olmaya ilişkin kararları, *habitus*larından (Bourdieu, 1990) bağımsız olarak ele alınamaz. Bir çocuk sahibi olmaya dair istek ve beklentiler ve nihayetinde kararlar bu bağlam içerisinde değerlendirilmelidir. Bu araştırmanın nitel kısmının katılımcıları Türkiye’de “iyi anne” olarak değerlendirilecek gruptaki kadınlardır. Hepsi orta ve orta-üst sınıf, üniversite mezunu, çalışan, çocuğuna maddi olarak iyi imkânlar sunabilecek ve gelişimi için doğru adımları takip edebilecek durumdadır. Bir kadının içine doğduğu aile, yakın çevresi, arkadaşları aracılığıyla benimsemiş olduğu değerler çocuğun hayattaki kilometre taşlarından biri olarak görülmesini kapsıyorsa o kadının da bu değeri benimsemesi ve bununla tartışmaya girmesi ihtimali yüksektir. Bu tip durumlar arkadaşları tarafından “çok iyi bir anne olacağı” yönünde iltifat almak gibi eşleştirmelerle de iyice pekişmektedir. *“İdeolojiler kafa karıştırıcı olsa da kadınlar anne olmaya, ‘annelik ve çocukluğun nasıl bir şey olması gerektiğine dair imgeleri korumaya’ devam ederler.¹ Anne olma beklentisi içinde sosyalleşmiş kadınların çoğunluğu hayatlarının bir devresinde anne olurlar²”* (Miller, 2010, s.102).¹⁰

Güzel bir soru. Aslında niye bilmem sanki teşvik eden hani sanki hep hayatın bir noktasında yapılması gereken hani bir şeymiş gibi. Biraz etraftan da gördüğümde aynen insanların ne kadar işte sevip şey yapıp böyle güzel bir duygu olarak bahsettikleri bir konu olduğu için galiba hani bir noktada hayatımda öyle bir şey isterim diye düşünüyorum. **Merak aslında daha çok yani. Güzel bir duygu tahayyülüne dair merak gibi anlıyorum. Doğru mu? Yani merak mı**

¹⁰ Miller’ın bu alıntıda sunduğu dipnotlar için bkz.:

¹ Ribbens, 1998, s.28: Ribbens, J. “Hearing my feeling voice? An autobiographical discussion of motherhood”, *Feminist Dilemmas in Qualitative Research (der.)* içinde, der. R. Edwards ve J. Ribbens, Sage, Londra, 1998.

² Abbott ve Wallace, 1990: Abbott, P. Ve Wallace, C., *An Introduction to Sociology: Feminist Perspectives*, Routledge, Londra, 1990.

denir bilmiyorum. Sanırım birazcık böyle hani aslında kodlanmış bir şey gibi oluyor. Hayatınızda öyle sanki bir noktada çocuk olur gibi, biraz onun da etkisi var. (Kardelen, 1)

Çocuğunu taşıyarak dünyaya getirmenin en tercih edilen çocuk sahibi olma yöntemi olduğuna dair iki istisna haricinde ortak bir fikir de var gibiydi. Bu deneyimi yaşama imkânı olmazsa ve yine de çocuk sahibi olmak isterse evlat edinmenin her zaman bir seçenek olması en azından çocuklu hayattan mahrum kalmamaya kapı açması sebebiyle yedek plan olarak duruyordu. Ancak hamilelik, çocuk sürecinin önemli bir başlangıcı idi katılımcılar için. Bütün bu süreçte, yalnızca dışsal koşulları değil, bedenini ve zihnini de çocuğa hazırlamak da önemli bulunuyordu. Çiğdem (1) çocuk sahibi olmayı düşünmeye başladığı anda pilatese başladığını ve yaşayacağı bütüncül değişimi düşünerek kendini psikolojik olarak hazırlamaya çalıştığını paylaşmıştır. Bu dönemden itibaren işin bedensel yükünü kadınların taşıyacağına da sıklıkla değinilmiştir.

Yalnızca beden değil bütün hayatta yaşanacak değişimi Hande (1) şu anda yalnızca kendi için yaşıyor ve çalışıyor olma halinin tümünden değişeceğini belirterek paylaşmıştır, ancak bu kendisi için caydırıcı bir unsur değildir. Öte yandan bu konuda Kardelen (1) ve Reyhan'ın (1) tereddütleri vardır. Bu konumlanmalar arasındaki farklar gelinen noktadan duyulan tatmin ve mesleki yerinin sağlamlığına duyulan güvenle de çok ilişkili görülmektedir. Hande, kendi işini kurmuş ve sürdürmekteyken Kardelen ve Reyhan mesleki olarak hala çabaladıklarını paylaşmışlardır.

Çocuğun insana ileri yaşlarda eşlik edeceği fikri de görüşmelerde çocuğa yaklaştıran bir sebep olarak öne çıkmıştır. Arkadaşlığın yaşlılıkta gevşeyen bir bağ olması kişilerin sosyal ağlarını örerken daha sağlam olduğuna inandığı aile bağlarına odaklanmayı da devreye sokmaktadır.

Doğmamış çocuğu hayatında bir şeylere çare olarak görebilme ihtimali öne çıkmıştır bazı yanıtlarda. Her ne kadar akademik kariyerde ilerlemesini zorlaştıracığını düşünse ve kendini çocuk için “geç de kalmadan” bunlara “daha çok vakit ayırma[k]” zorunda hissetse de Aydan (1), “içine düştüğüm anlamsızlık halleri ve duygu durumlarının da

azalmasına vesile olurdu gibi geliyor bana. Yani belki biraz kafanı oyalyor çocuk hayat içerisinde,” demiştir. Çocuk yapmayı neden istediğini açıklarken bir de, “Çocuk yapmaya teşvik eden şeylerin başında yani o çocukla aramda oluşacak olduğunu düşündüğüm derin sevgi bağı geliyor aslında. Yani çok seveceğim bir canlı benim olacak çocuk. Karşılığında onun da beni seveceğine inanıyorum hani o da önemli tabii” diyerek paylaşacağını düşündüğü sevgiyi de vurgulamıştır. Çocuklarla genel olarak çok iyi anlaştığını belirten Esin 38, bunu kendi çocuğumla yaşamayı çok istiyorum, bir de *“okuduk yazdık çizdik, maddi manevi bir şeyler biriktirdik, birine aktarma arzusunu duyuyorum,”* demiştir, her ne kadar yeğenin doğmasıyla bu isteğinin bir miktar doyduğundan bahsetse de kendi çocuğuna dair isteği sürmektedir. Çocuğu, hayatına katacağı sevgi sebebiyle istemek, o karşılıksız ve katışıksız sevgiyi çocukta bulacağını ummayı, Beck ve Beck-Gernsheim (1995) bireyselleşmenin bir uzantısı olarak okumuşlardır ve çocukla kurulan bağları daha öne çıktığını belirtirler. Helin (2) de uzun yıllar hiç çocuk istemeyerek geçirdikten sonra önce annesini, sonra babasını kaybetmiş ve bu kayıpların ardından, *“acaba hani hayatta benim annemi sevdiğim kadar beni seven birisi olacak mı?”* sorusunun aklına düşmesiyle çocuk yapma fikrinin de aklına girdiğini paylaşmıştır.

Bir başka tamamlayıcı olma hali ise mevcut sorunların ortada bir çocuk olduğu takdirde birbirini için düzeltmeye tenezzül etmeyen kişilerin çocuk uğruna çabalayacağı fikridir. Firuze (1), çocuğun *“başkasını anlamak adına bir sürü işe yarayabileceğini”* düşünmektedir. Hızlı sinirlenen, kendini törpülemeye çalışan biri olduğundan bahsetmiş, *“tiroidlerimden ötürü bir an böyle arşlara çıkıyor sinirim böyle her şeyi kırdığım falan oluyor,”* dedikten sonra ev için çocuğun varlığı çok iyi olabilir çünkü *“bir çocuğun varlığı demek ses o kadar yükselemez demek. Evde korkunç kavgalar oluyor bazen, çocuk bize iyi gelebilir bence,”* demiştir. Çocuğun birtakım dertlere deva, başka türlü değişip düzelmeyecek durumlara sihirli değnekle dokunmuş gibi bir çare yaratmaya zorlayacağı düşüncesini bir *“zalim iyimserlik”* (Berlant, 2011) olarak değerlendirmek mümkündür. Çocuk rızkıyla gelir, çocuk aile yapar gibi yerleşik söylemler bir süre sonra kişinin hayatındaki eksikliğin tamamlayıcısı olarak görülmesine, başka şeylerle çözülme ihtimali

olan sorunlara dahi hayatında çocuk olmadığı için böyle süregittiği düşüncesine yol açabilir.

4.2.1.2 Tereddüt etmek

Bu başlık altında iki temel grup belirlemiştir: çocuk istemediğini düşünmesine rağmen hayatının bir noktasında çocuk sahibi olacağını sezmesinden ötürü bir hesaplaşma içinde olanlar ve ülkenin, dünyanın hali gibi dışsal faktörlerden ötürü dünyaya bir çocuk getirme fikrini sorgulayanlar. Özellikle bu başlıklardan ikinciye değinenler çoğunlukla çocuk istediklerini de paylaşanlar olmuştur ancak ilk gruptaki katılımcılar çocuk sahibi olma konusunda net bir sonuca varamamış kişilerdir.

Çocuk isteme başlığında da belirtildiği gibi aslında çocuk sahibi olma isteği habitustan bağımsız düşünülemez ve çoğu durumda bir düşünce izleği sonucu değil hayatın öyle gelişmesi sonucu varılan bir nokta olarak öne çıkmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2021, s. 171). Burada, birçok doğurgan oldukları süre boyunca zihnini meşgul etmesi sebebiyle özellikle isteksizlik ve kaygı taşıyan kadınların bu müzakerenin sonunda nereye varacakları bu araştırma kapsamında öngörülememektedir.

Çocuk isteyip istemediğinden emin olamayan yahut istememe ihtimalini yakın zamanda gören kadınların söylemlerinde, çocuğun toplumsal bir norm olarak dayatıldığı, anne olunmadığı takdirde pişman olma kaygısının buna eşlik ederek illa ki ileride bir gün çocuk yapmamış olmaktan ötürü olumsuz sonuçlarla karşılaşabileceği değil bizzat bu davranıştan sapma ihtimallerinde şu anki yaşamlarında da oldukça fazla korku ve kaygı taşınmasına sebep olduğu öne çıkmıştır. Bahar (1) özellikle son altı ayın bu konunun kafasını en çok kurcaladığı dönem olduğunu, yıllardır kadın arkadaşlarıyla günlük konuşmalarının dahi bir parçası olsa da hiçbir zaman gerçek bir plana dönüşmediğini, 20’li yaşlarında şu an istemiyorum ama herhalde 30’lara gelince isterim diye düşündüğünü ancak bunun da gerçekleşmediğini paylaşmıştır. “*Zaten istemenin de dışarısı kaynaklı olduğunu düşünüyorum,*” diyerek çevresindeki kadınların da çocuk yapmaya başlamasıyla birlikte, “*fark ettim ki ben istemek istiyorum ama istemiyorum şu*

an yani. Keşke doğal akışında istesem ve bu kadar zor olmasa,” diyerek durumunu açıklamıştır:

Yani istemeye istemeye değil ama şüphelerim olarak yapacağım. Çok böyle yüzde yüz hiçbir zaman o kadar öyle hazırım ve istiyorum diyemeyecekmişim ama bir şekilde yapacakmışım gibi hissediyorum (...) hem şeyi de konuştuk eşimle o cümleyi kurduk yani bir yakın arkadaşımızın daha hiç yapmayacağını ve böyle devam edeceğinin iletişimimize garantisi olsa, yapmayız, yapmamaya okeyiz diye konuştuk mesela biraz absürd bir şey olabilir ama... Öyle bir şey var, pişmanlıktan kasıt biraz da o, herkes yaptı ve belli bir düzen oturttu, bir de çevrede de tabii bunu yani onu görmemekle de alakalı belki benim bütün çevrem çocuksuz ve hayatını yaşayan mutlu mesut insanlardan belli örnekler olsa, böyle bir algım olmazdı belki ama genelde tam tersi, yani çocuklu ve çok mutlu insan, yani çocuklu ve mutsuz insanlar da görüyorum tabii ki ama çocuksuzlara genelde böyle bir algı da, aile büyüklerinden şeylerden, o... işte evlenmedi, onun işte çocuğu olmadı...(Bahar, 1)

Bahar'ın bu dile getirdiği korkular, birçok kadını sonunda çocuk yapmaya sevk etmektedir ve Orna Donath (2015a; 2015b; 2022) tam da böylesi bir yerden pişmanlık yalnızca çocuk yapılmadığı durumda yaşanacağı varsayılan bir duygu, anne olmaktan ötürü pişman olan kadınlar yok mu, sorusunu sormuştur.

Leyla (1) da yaşlılıkta yaşlılarla sosyal bağlar daha güçlü olsa, sürdürülebilse insanlar üzerindeki çocuk yapma baskısının azalacağını, çocuk yaparken “*yaşlılığında yanımda birileri olsun psikolojisinin baskın olduğunu*” düşündüğünü paylaşmıştır. Leyla, koşulları beklediği gibi ilerlemiş olsa muhtemelen çocuk sahibi olacağını da aktarmıştır:

Bize öğretilenlerce yürüdüğümüz için ben birçok seçimimde aslında çok da fark etmeden toplumca dayatılan doğrultular ekseninde zaten ilerlemişim ve bu da onun gibi bir şey bence (...) Hani çocukluktan beri hani hep şey hani çocuğum olsun mu soru bir şartı yok bende mesela. Çocuğum olursa iki tane kızım mı olsun biri erkek biri kız mı falan. (Leyla, 1)

Ancak gerek kariyeri gerek ilişkileri bu beklentileri doğrultusunda ilerlemeyince, bu süreci ve kendi isteğini sorgulamaya başladığını belirtmiştir.

Bir başka ortaya çıkan düşünce ise bizzat çocuğa dair sürecin zorluklarının farkında olmak ve bu sorumluluğu almak isteyip istemediğini sorgulamaktır. Yalnızca kaybedecekleri ya da çocuğa sunamayacakları değil, o sürecin kendisinden uzak hissetmek bu görüşmede öne çıktı. Reyhan (1), çocuğu yetiştirme fikrinin kendisine zor geldiğini, eşinin de yakın zamana kadar çocuk düşüncesi olmamasının bu açıdan kendisine rahat bir alan açmış olduğunu ancak son zamanlarda yapacaksak yapalım, “yaş geçiyor” düşüncesiyle karşılaştığı için bu konuyu tekrar düşünmeye başladığını paylaşmıştır.

Bourdieu’nün (2021, s.164-166) çıkar ve *illusio* kavramsallaştırmaları üzerinden de çocuk yapmamanın riskinin çocuk yapmanın götürülerine daha büyük geldiği noktada kişilerin çocuk yaptığını tartışmak da mümkündür. Bahar’ın (1-31) “*etrafımızda biraz daha çocuksuz ve mutlu olarak yaşlanmış çift olsa*” demesinin ardında çocuk sahibi olmamanın hâlâ yaygın ve görünür olmamasından ötürü bu çiftler hakkındaki hâkim söylemlerin genellikle onların yalnız, mutsuz ve izole oldukları, muhtaç olduklarında yardım edecek kimselerinin kalmadığı yönünde şekillenmiş olması vardır. Bu imge de aslında şu anki hayatından memnun olup çocuk istemeyen bir çifti geleceğin risklerini doğru okuyamıyor olma kaygısına sürüklemektedir. Stahnke, Blackstone ve Howard (2020), ABD’de yaşayan 65 yaş üstü 14 tercihen çocuksuz kadınla yürüttükleri araştırmada kadınların çoğunun yaşamlarından memnuniyet duyduğunu, çocuk sahibi olmama durumunu giderek kabullendiklerini ve damgalara rağmen çocuk sahibi olmamanın getirdiği özgürlük duygusunu önemli bir kazanım olarak vurguladıklarını belirtse de bazı katılımcıların toplumsal baskı ve dışlanma sonucu yaşam tatminlerinin olumsuz etkilendiğini bulgulamışlardır. Türkiye’de tercihen çocuksuzluk henüz ABD’de olduğu kadar görünür ve kabul görmüş değildir. Bu konuda görünürlüğü artırmak ve tercihen çocuksuz kadınların anlatılarına yer açmak üzere yapılmış az sayıda çalışma ve tartışma bulunmaktadır (Eke, 2022; Dalay Tez, 2016; Sever, 2015).

Diğer tarafta, tereddüt etme sebebi dışsal faktörler olan katılımcılar çocuğu dünyaya getirmek ebeveynlerin temelde kime karşı sorumluluğudur sorusunu düşünür gibidir. Dünyaya gelecek çocuğa sunulacak şeyler nedir, bir çocuk dünyaya getirildiğinde kişi kendine, ailesine, topluma... ne vadetmektedir? Çocuğun ölçülüp biçilen bir karar, bir tercih haline gelmesiyle (Beck ve Beck-Gernsheim, 1995), potansiyel ebeveynler bu dünyaya çocuk getirmek çocuğa adil mi sorusu ile daha fazla hesaplaşmak durumunda kalmaktadır. Katılımcılar bu ülkeye yahut dünyaya bir çocuk getirmenin o çocuğa haksızlık ve bunun bencilce bir karar olduğunu beyan etseler de yine de iş gerçekten bir karar verme noktasına geldiğinde bu düşüncenin kendilerini durdurmayacağını belirtmişlerdir. Ancak böylesi bir bencilliğin kişiye olumsuz bir damga yüklemeyeceğine dair bir güven duyulduğu görünmektedir çünkü bunu bu şekilde dile getirmekten imtina etmemektedirler. Diğer tarafta ise çocuk yapmama kararını beyan eden bir kadın kendini bir noktada “bencil kadın” damgasına karşı savunmak durumunda kalmaktadır (Dalay Tez, 2016).

Ülkenin ve dünyanın haline dair kaygılar, birçok katılımcının dile getirdiği, kişi kendisi ne kadar çabalarsa çabalasın hem kendi hayatına hem de çocuğunun hayatına dair umduğu güvenceyi bulamayacak olma düşüncesinden ileri gelmektedir.

Evet çünkü çok fazla Twitter’da haberlerde yani çok fazla çocuk kaybolan çocuklar, çocuk tacizleri, ya da bir gelecek kaygısı, maddi evet maddi ekleyebiliriz şöyle eşit koşullarda bir eğitim sistemi yok ya da sağlık, bunların hepsi bir korku olarak ya da anksiyete gibi düşünebilirsiniz yani yok yok ben çocuk yapmayayım kafam rahat olsun, ben kendimi zaten şu an düşünüyorum bir de çocuğu düşünmek istemiyorum... çünkü ben çok bağlanan bir insanım çok daha doğmayan çocuğu o kadar sahiplenmişim ki yok yok, tamam sen burada dur falan diye öyle bir itmişim yani. (Çiğdem, 1)

Çocuk cinayetleri ve tacizleri birkaç katılımcı tarafından daha farklı bağlamlarda dile getirilmiştir. Ayrıca suça maruz kalma ihtimali ve bundan doğan kaygı da insanların özellikle bu bağlamda gündemine gelen bir konudur. Alacağı eğitimin kalitesine güvenmeme ve eğitimde özel okula mecbur kalmanın getireceği ekonomik yük öne

çıkıştır. Öte yandan yalnızca çocuğun yaşayacağı sıkıntılar değil, özellikle Türkiye'nin ekonomik koşullarının kötüleşmesi ve enflasyonun aydan aya etkisi bazı kadınları çocuktan uzaklaştırmaktadır. Buna küresel ısınma ve bunun getireceği doğal afetlerdeki artış gibi ekolojik kaygılar da eşlik etmektedir.

Savelieva ve ark. (2023)'ın yürüttüğü araştırmada, yaşam durumundaki belirsizliklerin ilk çocuk sahibi olma yaşını erteleme ve (daha fazla) çocuk sahibi olmamakta en önemli etken olarak ortaya çıktığı bulgulanmıştır. Bir çocuğu olan ve sosyal medya kullanımı az olan kişilerin çocuğu olmayıp sosyal medyayı daha yoğun kullanan kişilere göre daha az belirsizlik hissettiklerini bulgulamakla birlikte eğitim seviyesi arttıkça hissedilen belirsizliğin arttığını belirtmişlerdir.

4.2.1.3 Hazır hissetmek: kişinin kendine, anneliğe ve çocuğa dair düşünceleri

Görüşmelerde hazır hissetmenin tanımını herkesin farklı yaptığı ortaya çıkmıştır. Bazı görüşmelerde bu konuya annelik yaşına ilişkin soru üzerinden gelindi, kimlerinde de çocuk konusunda ne düşündüğüne ya da çocuk sahibi olma sürecine dair sorudan. Farklı yollardan buraya gelinmesinin birçok sebebi olabilir. Ancak hazır hissetmekten bahsederken kadınlar genellikle şu temalara atıfta bulundular: bireysel özgürlük/bağımsızlık ve annelik değerlendirmesi, ekonomik yeterlilikler/beklentiler, kariyere ilişkin yeterlilikler/beklentiler, sağlığa ilişkin mevcut yahut potansiyel kaygılar, kişisel ilişkileri, aile ilişkileri ve psikolojik hazır olma/sağlıklı olma hali. Bunlardan psikolojik sağlamlık/hazırlık, özgürlük ve sağlığa ilişkin kaygılar annelik yaşına da bağlanan başlıklar olarak öne çıkmakla birlikte aslında kişinin toplumsal olarak beklenen yaşla kişisel olarak hayatın neresinde olduğuna ilişkin değerlendirmesinin çarpışmasından çıkan içsel müzakere görünür olmaktadır. Ancak bu başlık altında analiz edilen bulgular ekonomik olarak hazır olmak ya da kariyerde somut bir gelişme beklemek gibi karşılandıktan sonra planlamaya yönelik değil (bunlar aşağıda kendi başlıkları altında değerlendirilmiştir), gerçekten altı tam dolamayan bir hissiyat sunan bulgulardır.

Çocuğa hazır hissetmek; kişinin çocuk sahibi olmak isteyip istemediğı sorusunu kendine sormaktan kaçınması sonucu ortaya çıkan bir söylem olarak ele alınmaktadır. Birçok

kadın, belli bir yaştan önce çocuğa “bakamayacağını”, neredeyse çocuğu hayatta tutmayı başaramayacağını düşünmüşlerdir. Daha önce çocuk sahibi olsa (bu kadar) iyi bir anne olamayacağına dair düşünceler öne çıksa da bu kadınlar anlatılarında annelik bir düşünce ya da gerçeklik olarak hayatlarına girmeden önce, bahsettikleri dönemde kendilerini “anneliğe hazırlamak” için herhangi bir şey yaptıklarını paylaşmamışlardır. Bahsedilen olgunluk yalnızca yaşla mı gelmektedir, önceki isteksizlik “hazır hissetmeme” ile mi geçiştirilmektedir sorusunun ardından bu başlık özellikle tez içinde bu şekilde bırakılmış, kadınların kendilerine alan açmak için kullandıkları bir kalıp olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla bu sorgulamayı saf dışı bırakacak bir gelişme ile karşılaşıldığı zaman da hazır olup olmamanın bir önemi kalmadığı durumlar öne çıkmaktadır. Bu tartışma, bir başka feminist düşünce izleğinde erkeklerin ev işi yapmayı “becerememeleri” ve bu beceriksizlik üzerinden kadınlara işleri yıkmalarını kavramsallaştıran silahlaştırılan beceriksizlik [*weaponized incompetence*] tartışmasına kısmen benzetilmiş olsa da kadınların ve erkeklerin normatif olanla ilişkilene biçimlerinin farklılığı sebebiyle ayrılmaktadır. Erkekler, sahip oldukları ayrıcalıklı denebilecek alanı korumak için beceriksizliğin ardına sığınırken, çocuk istememenin normatif olandan sapma olarak değerlendirildiği göz önüne alındığında kadınların bu “beceriksizlik” söylemini erkeklerden oldukça farklı biçimde kullandıkları görülmektedir. Anlatılardan bu argümanı kendilerine o zamana kadar açmış oldukları alanı koruyabilmek ve belki de çocuk isteği sorgulamalarını kamusal bir mesele haline getirmeden sürdürebilecekleri bir forma sokma amacı gütmekte oldukları gözlemlenmiştir.

Bu altbaşlıkta “İstemek” ve “Tereddüt etmek” altbaşlıklarından farklı olarak hem birinci hem ikinci gruptan katılımcıların anlatıları incelenmiştir.

Neoliberalizm ve kişilerin hayatına yansıyan bireyselleşme sonucu birçok şey gibi annelik de kadının hazırlık yapacağı ve sürdüreceği bir şey olarak görülüyor. Özellikle de eğitilmiş ve sosyoekonomik düzeyi yüksek olan kadınlarda “muhtemelen hazırlık yapmalı, yeterli olmalı, riskleri ve sonuçları doğru değerlendirmeli ve buna göre konumlanmalı” gibi bir düşünce yerleşmiştir. İlerleyen paragraflarda ele alınacak hazır hissetme hissini kişinin risk değerlendirmesinden bağımsız ele almak çok mümkün

değildir. Öne çıkan risk kişinin kendine ya da çocuğuna dair olabilir, bu kadar geniş seçenekler içinden geçen karar aşamaları gerçekten de kişisel öncelikler üzerinden belirlenmektedir ancak her ne olursa olsun, kaybedilecek, kazanılacak, başa gelmesi tercih edilmeyecek durumların yaşanma ihtimaliyle birlikte ihtimal hesabı yapılması risk değerlendirmesinden bağımsız değildir. Bir çocuğu büyütmek ve onun ihtiyaçlarına kendini “adamak” için önemli bir hazırlık gerektireceği düşüncesi hâkimdir. Elbette hazır hissetmek anneliğin o kişi tarafından nasıl tanımlandığıyla ilişkili olarak ele alınmalıdır, görüşmelerde ortaya çıkan “hazır olma” tanımları da buna bağlı farklılık göstermektedir. Aşağıda bu başlıkların kadınlar açısından nasıl açımlandığı sunulacaktır.

Sadıkoğlu’nun (2023) belirttiği bilgi temelli, risk bilinçli ve düşünümsel annelik çerçevelerine yerleşecek örnekler bu araştırmanın sonuçlarında da ortaya çıkmıştır. Ayrıca belirttiği yoğun anneliğin gereklerine gönüllü olarak uyma analizine de bu araştırma kapsamında görüşülen anneler dahil edilebilir (Sadıkoğlu, 2023, s.8). Sadıkoğlu’nun belirttiği Türkiye’de annelik çalışmalarının ilerlediği iki hat kapsamında kendi araştırmasını ayırtırmak amaçlı verdiği bu gözleme not düşerek bu tez bağlamında kullanılacaktır. Görüşülen annelerin bir kısmı bunun yoğun ve yorucu bir annelik etme biçimi olduğunu belirtmelerine rağmen gönüllü olarak yaptıklarını da belirtmişlerdir. Bir pratiğin baskıcı olduğunu belirtmek ile öznelerin gönüllülüğü arasında birbirini dışlayıcı bir bağ kurulabileceğini ve hatta bu bağ kurulduğu durumun baskıcı pratiğin işlediği durumlar olarak okunabileceğini öne sürmek mümkündür. Bu analizde, araştırmacının öznelerin açıklamalarını kavramsallaştırırken belirttikleri yorgunluk ve standartlara uyma çabasının yıpratıcılığını bir baskı olarak yorumlaması öznelerin anneliğin gerekliliği olarak gördüklerini yerine getirirkenki gönüllülüğünü dışlamamaktadır. Ancak burada karşılaması çok zor standartlara uyma çabası dahi bir sevgi verme, bakım verme biçimi olarak kültüre yerleşmiş olduğundan sevgisini göstermenin yolu olarak bu standartları karşılama çabasına girişen kadınlar aynı standartlar ve söylemlerin yeniden üretiminde bir özne olarak yer almaktadır.

İnsan kendini çocuk sahibi olmaya hazırlarken aslında neye karşı hazırlanmaktadır? Örneğin Derya (2), lohusa depresyonu yaşamayışını ve çocuğunun sakin bir bebeklik ve

ilk çocukluk geçirmiş/geçirmekte olmasını hamilelikten itibaren bütün süreci huzurlu geçirmeye ve kendini çocuklu hayata hazırlamaya yönelik icra ettiği alışkanlıklarına bağlamaktadır: günlük tutmuş, eğitimlere katılmış, meditasyon, pilates, günlük tutma vb. O dönemdeki hisleriyle baş etmek, vücudunu ve psikolojisini hazırlamak, hamilelikte önceki hayatına dair değil karşılayacağı hayata yer açarak ilerlemesine bağlamaktadır. Anne kendini huzur içinde bir yuvada tutarak çocuğunu beklediğinde ve burada onu karşıladığında, bunun çocuğun mizacı üzerinde de etkili olacağı inancından hareket etmiş görünmektedir.

Kadınlar, biyolojik çocuğunu dünyaya getirme sürecinde birkaç aşamada bilinmezlikle karşılaşabilmektedir. Derya (2) çocuk sahibi olmaya uygun bir zaman olduğunu düşünerek denemeye başladıklarında gebe kalamaması sebebiyle beklemediği bir kısırlık tedavisi sürecine girmiştir. Eşinin ona bu süreçte, zamanında istemediği için sonunda çocuk sahibi olmakta zorlandıklarına dair imalarda bulunduğunu belirtmiştir. Öte yandan Çağan (2), çocuklarından “sürpriz kızlar” diye bahsetmekteydi, planlamadıkları bir anda ikizlere hamile olduğunu öğrenmişti. Partneriyle evlenmeye karar verdikten bir ay sonra hamile olduğunu öğrenince evlenmeyi öne aldıklarını belirtmiştir. Bu durumu hayatı yaşama biçimiyle fazlasıyla uyumlu bulduğundan bahsetmiştir çünkü kafasında belirlediği bir takvim olmadığını hatta bir dönem boyunca çocuk fikrinin aklına bile gelmediğini paylaşmıştır. Dolayısıyla hazır hissetmek onun açısından bir kriter olmamış, bir noktada çocuk yapma fikri olduğu için gebelikle birlikte durumu değerlendirerek çocukları doğurmaya, evliliği hızlandırmaya karar vermişlerdir. Benzer şekilde Ferda (2), partneriyle birlikte yaşadıkları esnada denemeye karar vermiştir ancak o da karşıt konumdan “*nasıl olsa bunu deneyip de yapana kadar bir yıl geçer,*” diye düşünerek başladığı süreçte sandığı kadar zamanı olmamış ve hamileliğini öğrendiği günü unutamadığını belirtmiştir:

Özgürlüğümün kısıtlandığı noktada mutluluğumun azalacağını, yani böyle bir ilişki olacağını düşündüğüm ve bu fedakârlığı benim yapamayacağım üzerine bir şey kurmuştum (...) Aslında bana acayip sürpriz oldu. Yani biz denedik ama ilkinde tutacak hali yok ya, falanım ben yani. Kesin hiç beklemiyorum öyle bir

şey. Olur da tutarsa yani ilkinde de böyle hemen cart diye olacak hali yok gibi falan düşünüyordum. Hiç yani o kadar da rahattım ki. Hani ben daha vaktim var, düşünürüm... Ama bunu denedikten belki iki ay sonra işte reglim gecikti ve gittiğimde evet hani hamilesiniz dediğinde hani ben korkarak gitmiştim başka bir sorun varsa diye. (Ferda, 2)

Hazır olmaktan bahsederken Aylin (2) “*zaten başta evliliğimin oturmasını beklemek isterdim,*” dese de çocuk zamanlamasındaki önceliklerinin “*sosyal koşullar, evlilik oturması, ekonomik koşulların sağlanması*” gibi kriterlerin ötesinde, kronik rahatsızlığının tedavi sürecine bağlı olarak belirlendiğini anlattı:

[Doktoru] ...çünkü bir otoimmün rahatsızlık sahibi olan ikinci, üçüncüye yani çokluya açıktır, dolayısıyla bebek yapmak istiyorsanız, o zaman daha altı aylık evliyedik bu arada, bebek yapmak istiyorsanız elinizi çabuk tutun, dedi. Yani dolayısıyla benim kendi sağlık dinamiğimle ilgili koşullar maalesef eşim hazır mı? Evliliğim hazır mı? Buna ekonomimiz, sosyal durumumuz hazır mı'yı çok geçtik. Hani çocuk sahibi olmak istiyor muyuz günün birinde? Evet istiyoruz. O zaman, sağlığın şu an olabilir diyor. O zaman olalım.. şeklinde bir noktaya vardık. (Aylin, 2)

Candan (2) ise hazır olmanın, kişinin ne sebeple çocuk istediğine göre bile değişebileceğini düşündüğünü paylaşmıştır. Çocuk sahibi olmak için bir yaş aralığı olmadığını düşünse de kendisi ortaya çıkabilecek sağlık sorunlarından kaçınmak istediği için 30 yaş çok da geçirmek istememiştir. Eşinin motivasyonunun maddi olması kendisinin sağlık olması üzerine de ona kalsa biraz daha bekleyebilirdik demiştir.

Çocuğu olmayan kadınlarda da hazır olmaya dair benzer bir söylem ortaya çıkmaktadır, Firuze (1), kendi olgunluk seviyesine bakarak belirlediğini belirttiği yaş eşliğinde, yirmi sekizden öncesinin çok erken olduğunu belirtti:

Çocuğu da belki suçlayabilirdim yapamadıklarım, yaşayamadıklarım, Atıyorum. İsteddiğim bir şeyi alıp da yani bütün elimdeki parayı çocuk için harcadığımda demotive olabilirdim hayatla ilgili. Yani kocama saldırabilirdim.

İşte kendi kendimi yiyip bitirebilirdim. İşte bir bakıcı tutup çalışma hayatına atılıp çocuğu bakıcının elinde bırakabilirdim. O yaşlarda. Yani bilmiyorum ki. Biraz daha havariydim ben açıkçası. Yani kendi adıma o yaşlar için... (Firuze, 1)

Burada belki Hande'nin (1) öne çıkardığı şeyin arayışında olmak söz konusu olabilir diğer kadınlarda da; *“önceden hayatta neler yapmak istediğimi tam da bilmiyordum, tam bir genç yaşantım vardı,”* cümlesi aslında bence kişisele indirgenen ancak sosyal durumda birçokları tarafından paylaşılan yaşam döngüsü ortaklaşmasının güzel bir özeti olmuştur.

Elbette yalnızca eskiden çocuğa hazır olmadığını değil şu anda çocuğa hazır hissetmediğini paylaşanlar da oldu, örneğin Kardelen (1) etrafındaki insanların giderek daha fazla çocuğu oldukça bu konunun kendi gündemine girdiğini söylese de çocuğa dair fikirlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Sanırım kendi hayatım ve kendi yaşadıklarım daha önemli geliyor hani çocuğun beni biraz engellemesini istemiyorum diyeyim hani şey gibi görüyorum Ben hani daha işte seyahat etmek istiyorum, hayatımı yaşamak istiyorum. O yüzden hani bu tatmini yaşadktan sonra benim için çocuk ikincil planda bir konu olarak öne çıkıyor. (Kardelen, 2)

Burada kadınların yapılacak somut planların ötesinde hayatta yapmak istediklerine dair tahayyülleri de belirleyici olmaktadır. Demet (34), görüşme esnasında *“kesinlikle çocuk sahibi olmayı şu anda düşünmüyorum ve bundan iki sene öncesine kadar diyordum ki herhalde hamile kalsam büyük bir depresyona girerim,”* düşüncesini paylaştı, bunun sebebi olarak da *“kendini gerçekleştirmiş hissetmediğini”* belirtti. Burada Demet'in vurguladığı hissiyat başka görüşmelerde daha belirsiz olarak görülmüştür, bizzat bu kelimelerle dile getirilmese de insanlar bir şey bekliyorlardı, bir tatminsizlik seziyor ve çocuk öncesi bunu yok etmek istiyor gibiydiler. Ancak burada bahsedilen bu “kendini gerçekleştirme” vurgusuna bir başarısızlık hissi eşlik etmektedir.

Bir de hazır hissetmeyi beklememiş olanlar vardı: Hem isteyip istemediği kararını ertelerken apar topar anne olanlar hem de bilmediğin bir şeye hazır olmanın da mümkün

olmadığını düşünenler. Dolayısıyla bir tarafta kendi öngörülerine dair belirsizliğe hazırlanmayı seçen kadınlar varken örneğin Görkem (2), “*bilmediğin bir şeye nasıl hazır olabilirsin,*” diyerek kendi sürecinde bunu gözetmediğini, hayata dair farklı planlamalarla çocuğu düşündüğünü aktardı. Kalben (2) görüşme esnasında yedi buçuk aydır anne olduğunu, öncesinde buna hazırlıklı olmadığını ve sürece biraz “*bodoslama*” girdiğini söyleyip süreçte yolunu bulduğunu aktardı. Çalışma konusunda da çocuktan önceki fikirlerinin değiştiğini, hemen işe dönme fikrinin kendisi için artık o kadar önemli ve çekici olmadığını belirtti. Bebeğin ilk zamanlardaki bakımının neler gerektirdiğinden de haberdar olmadığı için kendinden, kendine ayırdığı vakitten çok ödün vermesi gerektiğinden bahsetmiştir.

Hazır hissetme konusunda maddi kaynaklar da önemli olmakta. Bir başka ortaya çıkan yanıt da dünyanın haline, ülkenin haline dairdir.

Ama bir yandan da şu an hazır mısın? Hayır değilsin. ya da işte atıyorum şu an manalı bir zaman mı bir çocuk sahibi olmak için. Hem aile içindeki olaylar işte iş değişiklikleri vesaire falan filan... Çok klişe ama yani hakikaten bu ülke bu dünyaya bir çocuk getirmek istiyor musun soruları. O şekilde ama yine de ne olursa olsun sahip olmak istiyorum diyebilirim (Nazan, 1)

Şenay (1) da uzunca bir süre “bakamayacağını” düşünmüş. Bu hazır hissetmenin bir parçası olarak ele alınıyor çünkü bir çocuğa bakmak demek ne demektir sorusuna verilen yanıt kişinin kendini çocuk sahibi olmaya nasıl hazır hissedeceğini/hazırlayacağını da belirlemektedir. Öte yandan, bu soruya her zaman dört başı mamur bir cevap verilmedi. Kadınlar bir anda kendilerini bakım verir bulduklarında bakım verebildiklerini fark ederek çocuk yetiştirmeyi daha yapılabilir bulduklarını belirttiler. Bakım vermek ve annelik, dönüp dolaşıp birbirine en çok bağlanan temalar oldu ve bakım vermenin barındırdığı bu özgecil, “fedakâr”, kendinden vazgeçen kadın imgeleri aslında mücadele konusu olmasına rağmen bakım verildiği ve bunların tam da korktukları gibi olmadığını fark ettikleri anlar cesaret vermekteydi.

Sorumluluk almak isteyip istemediği sorusuyla yüzleşebilmenin diğer tarafında da doğrudan bu yüzleşmeden kaçınan bir tavır yer alıyor. Umay (1), kendini hala çok genç gibi hissettiğini, bu konu açıldığı durumda da hissiyatının istememe yönünde olduğunu fark ettiğini belirtti.

Ya olgunluk kelimesini seçtim ve çünkü biraz böyle şey hissi veriyor. Çok fazla bir insanın sorumluluğunu almak. Hayatım boyunca o sorumluluğu taşıma hissi veriyor. Ya da işte kendi hayatının gündeminden çıkıp başka bir canlının gündemini, hayatını merkezine almak geliyor. Bunlara hazır hissetmediğimi düşünüyorum. Ya maddi olarak da bunu tercih etmiyorum hani oldurmak istesem bir şekilde hayatımdaki şeylerden bazen kısarak bunu yapabilirsin ama kendi hem sosyal kaynakları hem de ne bileyim finansal kaynakların bunu ayırıp başka birini büyütmek için kullanmayı daha şey buluyorum. Bana uzak buluyorum. Olgunlaştırma kısmı o belki. (Umay, 1)

Görüşme esnasında çocuk istediğini belirten Firuze (1), sorumluluktan bahsederken bu yaştan sonra tek kaygısının maddi açıdan olacağını belirtse de pek sorumluluk bilinci taşımadığını *“bu yaşa kadar zaten ölürdü benim çocuğum herhalde ben doğursaydım, unuturdum ben onu tercih ettiğim halde”* diyerek anlatmıştır ama eşine, kendine, etrafına bu bilinci kazandığını gösterebilmek için fazlasıyla disiplinli mesleki eğitimlere katıldığını belirtmiştir. Görüşme esnasında eğitimini aldığı mesleğe çocuk sahibi olduktan sonra devam etmeyi düşünüyor mu diye sorduğumda, aslında bütün bunları sorumluluk almaya hazır olduğunu birincil olarak eşi olmak üzere başkalarına kanıtlamak için yaptığını anlatmıştır. Çocuğunu beslemeyi hatırlayamayacak bir sorumluluk seviyesinden çok üst düzey bir sorumluluk gerektiren eğitime başlamış ve sürdürebilmiş olmasının gerekli kanıtı oluşturacağını düşünmüş ve anlatısını buradan oluşturmuştur. Firuze’nin anlatısında kendi sorumluluk bilincinden vs. önde duran bir şey, başkalarına çocuk sahibi olabilecek sorumluluk seviyesine geldiğini kanıtlaması gerektiği düşüncesiyle hareket etmesi. Gerçekten başkalarına bunu kanıtlamak için son aylarda üstlendiği ek sorumluluklar ve bunların kendisi/başkaları için gösterge değeri üzerine kurduğu cümleler, yoğun ve disiplinli bir mesleki eğitimden geçmesine rağmen çocuğu

olursa o mesleği icra etmeyi düşünmediğini, bunu başkalarına bu eğitimi tamamlayabileceğini göstermek için başladığını belirtmiştir. Annelik yapabilir olmanın kanıtlanması gerektiği, bunun adeta bir kadının vermesi gereken bir sınav olarak görülmesi söz konusudur. Kendi kriterlerince hazır olmadan anne olsa “kötü” annelik edeceğini düşündüğünü söyleyen pek çok kişi olmuştur.

Anne olmanın bir kadını tümünden değiştirdiği düşüncesi, özellikle çocuğu olmayan ve yaşadığı hayattan memnun kadınlar için korkutucu olabilmektedir. Bildikleri haliyle kendi zamanından ve kimliğinden vazgeçme halini istemediği için uzun dönemler çocuk düşünmediğini paylaşan katılımcılar olmuştur. Rich’in bahsettiği *matrofobi* (annelerimiz gibi olma korkusu) bir kimlik kırılmasından duyulan korku olarak öne sürülmüştür (O’Brien Hallstein, 2010) ve kadınlarda da benzer bir söylem ortaya çıkmıştır:

Ama herhalde beni etkileyecek şey, hayatımın tamamının çocuk olması olurdu. Çocuk odaklı yaşamak. Yani kendimi bir kenara bırakıp, Ceylan olarak değil de işte x’in annesi, x’in ebeveyni olmak herhalde beni olumsuz anlamda etkiler çünkü ben o değilim sadece başka başka rollerim de var ve sadece o role indirgenmek herhalde beni en negatif etkileyen şey olur. (Ceylan, 1)

Çocuk sorumluluğunun yalnızca kadının üzerine kaldığını gördüğü için tek başına bu işin altından kalkabilirim demeden çocuk yapabileceğimden emin değilim diyen katılımcılar oldu. Çocuk yetiştirmek için bir köy gerekiyor deyişiyle karşı karşıya getirildiğinde, kadınların çocuk fikrine yanaşmamaları, tereddüt etmeleri anlaşılabilir. Kadınlar kendilerini desteksiz, ellerinden hayatlarının, kimliklerinin alınacağını hissederken, bütün bu kaygı yaratacak kayıpların karşısına tarifsiz bir sevgi ve muhakkak tadılması gereken bir his gibi konmaktadır çocuk. Bulundukları konumdan terazinin hangi tarafının ağır basacağını tartmak oldukça güçtür. Buna rağmen istememeye yanaşsalar da araştırmaya katılan kadınlar henüz bu konuda net bir karar vermediklerini belirtmişlerdir. Kaldı ki bu konuda fikirler değişebilir, kişinin hayatındaki koşullar, öncelikler, kişiler değişebilir. Görüşülen kadınların hayatında görüşmelerden bu yana ne gibi değişiklikler oldu, bu konuda fikirleri aynı mı kaldı bilinmemektedir.

4.2.2 Yaşam evrelerinde normatif sıralamanın etkisi

Çocuk konusunda sosyal yaşamın getirdiği normatif sıralamanın kadınların zihninde yer etmiş olduğu ortaya çıkmıştır. O kadar ki, literatürde özellikle eğitim sebebiyle evlilik ve çocuğun ertelendiği çokça vurgulanmasına rağmen araştırmada eğitim pek değinilen bir başlık olmamıştır çünkü bu araştırmanın katılımcıları bu durumu verili kabul etmeye geçmiştir. Eğitimlerini tamamlamamanın bir seçenek olarak dahi görülmediği senaryoda kadınlar artık bundan bahsetme gereği görmemişlerdir. Nitel görüşmelerdeki tüm katılımcılar eğitimlerini tamamlamanın ve ardından çalışmaya başlamanın zaten “olması gerekenler” olduğu konusunda hemfikirlerdi. Kariyerlerinde isteği şekilde ilerleyememiş olanlar ise bunun yarattığı sıkıntıyı paylaşmaktaydı. Katılımcıların yetişkinliğe dair imgesinde öncelik eğitim ve meslek edinmektedir. Dolayısıyla kişinin kendi hayat izleğinde, eğitim tartışmasız tamamlanacak ve ardından kariyer gelecektir. Çalışma hayatında geçirilen süre ile gelecek ekonomik özgürlük ile kendileri için yapacakları planlar da mevcuttur ayrıca asgari miktarda ekonomik refah ve istikrar çocuk için de bir önkoşul olmuştur katılımcıların çoğunda. Bütün bunların ardından eğer hayatlarında bir partner varsa ve ilişkilerinden memnunsalr evlilik gelmekte, ardından bu evliliğin/ilişkinin “oturması” isteğini getirmektedir. Çocuk düşüncesinin gerçekleştirilmesinden önce, kişinin hayatına dair çalkantılı sürecin sonlanması isteği görünür olmaktadır.

Bazı görüşmelerde kadınlar hayatı yaşamanın, eşle evlendikten sonra açılan bir kapı olduğunu paylaştılar ve bu sebeple evlilik öncesinde istedikleri kadar/şekilde gezemediklerini, birlikte vakit geçiremediklerini, evlendikten sonra bu sebeple biraz gezip dolaşmak, evliliğin oturmasını beklemek istediklerini paylaşmışlardır. İlknur (32) bu dönemi “*biraz özgür takılayım*” diyerek geçirmek istediğini belirtmiştir örneğin. Ve evlilik öncesi birlikte yaşama kültürel kodlarda pek kabul görmediğinden insanlar önceliklerini çocuktan önce eşlerini tanımak, evlilik öncesinde yapamadıklarını yapabilmek üzere bir zaman dilimi ayırmaktadırlar.

Türkiye’nin hâlâ evlilik dışı birliktelikleri resmi olarak tanımaması ve özellikle ortada çocuk olması halinde bunun zorluk doğuracağı düşüncesinin hâkim olması, kadınların

çocuk sahibi olabilirliğine dair fikirlerini şekillendirmede önemli bir role sahiptir. Hande (1), Türkiye gibi bir ülkede yaşadığı için evli olmak gerektiğini düşünenlerdendi. Çocuk sahibi olan katılımcılardan bazıları ise benzer düşünceler sonucu gebelikle birlikte evlenmeye karar verdiklerini paylaşmışlardır. Öte yandan Jale (1), hayatında bir dönem evlenmek istediği bir partneri olduğunu ancak ailesi istemediği için o ilişkinin sonlandığını paylaştıktan sonra, çocuk için evliliğe bir gereklilik gibi bakan toplumsal bakışı paylaşmasa da ailesi paylaştığı için bu konuda sorun yaşadığını paylaştı.

Çocuk sahibi olmak istiyorum aslında, ama bunun için de evlenmek zorunda olmaya şartlandıran bir ailem var, toplum var. Bu beni çok rahatsız eden bir durum. Yani ben evlenmeden de çocuk sahibi olmak bu çocuk sahiplenmek olabilir, koruyucu ailelik olabilir. Bunu biliyorum. Öyle de olabilir ama ben de kendim doğurmak isterim. (Jale, 1)

Jale'nin bu cümlesinde aslında hem kadınlardan çocuk beklendiğine, belli bir yaşta beklendiğine, yine annelik biçimleri arasındaki hiyerarşiye (DiLapi, 1989), ayrıca evliliğin biyolojik çocuk sahibi olmanın bir önkoşulu olarak görülen cinsel ilişkinin meşru alanı olduğuna dair birçok söylem görünür olmaktadır.

Firuze (1)'nin aktardığı *“Her şeyin bir zamanı var gibi geliyor, o yüzden şimdi çocuk için bu kadar tutturuyorum”* cümlesi, aslında sosyal saatle ilişkili olarak da ele alınabilir. Kişinin hayat akışında sırayla ilerledikçe evliliğin de üzerinden belli bir zaman geçtiğinde, kişinin yaşlılarının hayat akışı, kendisinin yaş ve kilometre taşlarına bakışından etkilenecek bu tip bir hissiyat kadınlara geliyor.

Bu işin bir de toplumsal baskı/ yorum kısmı var. Bu konu çocuğun zamanlamasında etkili midir sorusundan yola çıkılarak görüşmede gündeme getirildi ve birçok kadın sürekli bir yorum duyduğunu paylaştı. Evlenmiş olanlar çocuk sorularıyla, evlenmemiş olanlar evlilik sorularıyla karşılaşılıyor ve kimi zaman baskıya varan yorumlar aldıklarını belirtiyorlardı. Bu yorumlar kimi zaman yakın çevreden kimi zaman da iş yerinden, aile çevresinden gelebilmekteydi. Bütün katılımcılar bu konuda önemli bir bıkkınlık belirtse de bu gelen yorumlardan ötürü hayatlarında herhangi bir değişiklik yapma

zorunluluğu hissetmediklerini, dolayısıyla insanların bu konuda yaptığı yorumlara pek ağırlık vermediklerini paylaşmışlardır. Ancak burada istisna olarak öne çıkan ve değinilmesi gereken bir nokta, iki akademisyenin özel olarak hem genel meslek kültürü içinde hem de çalıştıkları yer sebebiyle çocuk yapmama yönünde baskı hissettiklerini bildirmiş olmalarıdır. Buna aşağıda daha fazla yer verilmiştir.

Bir önemli nokta, Helin'in (2) normatif sıralamanın insanların hayatında bilinçsizce de olsa neden bu denli kemikleştğine dair yorumuydu, sosyal devlet mantığının yerleşmemiş oluşu ve kişilerin desteksiz hissetmesinden ötürü olduğunu öne sürdü: *“Her şeyi kendimiz yapmak zorunda kaldığımız için, e bunları hallettikten sonra da bari biraz gezelim, azıcık hayatımız otursun deyince insan kendini 35, 36 yaşında buluyor,”* demiştir.

Bu sıralamada ise kadınların belli kariyer aşamalarını beklemek istemeleri ve partnerlerinin varlığına, isteğine göre çocuk zamanlamasını belirledikleri görülmüştür. Aşağıda bu iki başlık ele alınacaktır.

4.2.2.1 Maddi koşullar ve kariyer

İlk doğumun geç yaşlara ertelenmesinde partner seçimi ve ilişkiye duyulan güvenin yanında, ekonomik belirsizlikleri aşmaya ve kişisel kariyerine yatırım yapmaya yönelik motivasyonlar da yer almaktadır (Mills vd., 2011). Ekonomik istikrara ulaşmak birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de öne çıkmıştır ancak bunun yukarıda değinilen yüksek belirsizlikten ötürü yarattığı fazladan kaygı da mevcuttur.

Katılımcıların neredeyse tamamı birinci tercih olarak (eğer çok sahibi olacaksa) bunu bir partnerle yapmayı tercih ettiğini söylemiştir ve ikinci grup katılımcılar da hep evlendikten sonra çocuk yapmışlardır. Bu, en azından ekonomik koşulların iki kişi tarafından iyileştirilmesi anlamına geldiği için biraz daha rahatlatıcı bir ortam sağlamaktadır. Ancak kadınlar hamilelik süresince ve doğum sonrasındaki izin ve çalışma koşullarının daha farklı olmasını tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Annelik izninin daha uzun olması ya da yarı zamanlı çalışma seçeneğinin olması en sık tekrarlanan istekler olmuştur.

Her ne kadar kadınlar kendilerinden çok partnerlerinin ekonomik sebeplerle ertelemeye daha meyilli olduğundan bahsetse de, kendileri de bu ortamda bir çocuğun asgari ihtiyaçları için dahi kazançlarının yeterli olmayacağından korktuklarını paylaşmışlardır. Bu paylaşımı yapanlar özellikle “her şeyi/her istediğini” almaktan bahsetmediklerini, ancak bazı imkânları sağlamak istediklerini paylaşmışlardır. Eğitim ücretleri ve devlet okullarının katılımcıların neredeyse tamamı tarafından bir seçenek olarak görülmeşi, elbette yine asgari koşulların kişilerin habitusları ve sermayeleriyle nasıl şekillendiğinin önemli bir göstergesidir. Ancak araştırmanın katılımcıları her şeye rağmen zamanlama konusunda bu kaygılarını taşımaktadır. Sema (1) da, “*Şimdi bir şımarmanın diye almamak var, bir de alamamak yani,*” demiştir.

Çocukla çalışma konusunda en öne çıkan bulgu birinci gruptan katılımcıların özellikle 0-3 yaş bakım için kreş vb. seçeneklerin yaygın olması durumunda çocuk sahibi olma konusunda daha rahat hissedeceklerini belirtmiş olmalarıydı. Özellikle de işyeri kreşlerine çokça vurgu yapıldı. Ancak bu durum ikinci grup katılımcılarda farklı sonuç vermiş olup 0-3 yaş arası genellikle kendileri, güvendikleri bir aile üyesi ya da bakıcı ile bakım verdikleri için kreş imkânı olsa da yine bu şekilde tercih edeceklerini söylemişlerdir. Burada çocuğa dair yaptıkları gözlemleri sunarak zaten bu yaş aralığında çocuğun bir sosyalleşme ihtiyacının da olmadığından bahsetmişlerdir. Bu görüşler, birçok görüşmede zamanlamaya dair kendiliğinden ortaya çıkmamış olup bir soruya cevap olarak verildiğinden ilk grup için de varsayımsal bir soru olarak kalmış, zamanlama konusunda gerçek bir etken olarak ele alınmamıştır ancak belirtmeye değer görülmüştür.

Avrupa’daki çok fazlası olan haklara göre bence çok yetersiz. Çünkü en az yapabiliyorsunuz hani. Tabii bu arada ben atıyorum ilk üç ay ben yanında olmak isterim ama en azından şey olsa diyelim ki ben işe döndüğümde de eşim de benim atıyorum iki üç aylık izni olsa. Ve bakabilse. Çok daha güzel olurdu tabii ki. Ya işte kreş vesaire burada hep birazcık da hep paralı yapmak zorunda kaldığımız şeyler. Evet. Yani maalesef o da bir eksi. Yani ücret veya şöyle devletin şeylerine pek yollamak istemiyorsunuz kalitesinden dolayı da hani atıyorum okul vesaire de baktığınızda o yüzden aslında tabii ki hani sosyal

destekler hani Avrupa'daki standartlarda olsaydı bence daha farklı olabilirdi.
(Kardelen, 1)

Ancak kreş meselesinden farklı olarak, annelik izinleri ve çocuk sonrası ücretli bakıma mecbur kalındığı durumda çift içinde istatistiksel olarak da daha az taraf olan kadının istihdamdan çekilmek durumunda kalacağı tartışması önemli bir bulgudur. Kadınlar, ücretsiz izin almak zorunda kalmak ya da kendi maaşlarının neredeyse tamamı ile bir bakıcı tutup işlerini kaybetmemek adına çocuklarından ayrı kalmak gibi tahayyüller sonucu bu konuyu caydırıcı bulduklarını ya da zamanlama konusunda bir etken olarak gördüklerini paylaşmışlardır. Ayrıca babalık izinlerinin de yok denecek kadar az oluşundan dem vurarak çocuk bakımının ilk andan itibaren kadın üzerinde olmasına değinilmiştir. İlk grupta bu durumun planlama açısından alınacak zamları bekleme, ikinci grupta ise özellikle iş değişikliği, atama vb. durumlar yaşanacaksa buralara denk getirme çabasını paylaşan katılımcılar olmuştur. Dolayısıyla doğrudan kreş üzerinden olmasa da bu alandaki sosyal politikaların eksikliği ve bunun toplumsal cinsiyet rolleri açısından yaratacağı adaletsiz konum katılımcıların zihninde yer kaplamaktadır.

Evet geçinemez, bakılamaz yani izin ben oturup bakacaksam çalışmamam lazım ücretsiz izin almam lazım ki her iş yeri ücretsiz izin hakkını bu kadar tanımıyor, bu insanlar bu çocuklarına nasıl baktırıyorlar. Yani oturup kendi bakıyor o sırada kendi iş hayatından mahrum kalıyor ama aile geliri düşüyor falan yani ne pahasına ne yaptığını sürekli ölçmek zorunda kalıyorsun çocuk yaparken çocuk senin böyle ben istiyor muyum istemiyor muyum diye verdiğin bir karar değil bu imkanlar bana sağlanıyor mu sağlanmıyor mu diye de verdiğin bir karar aynı zamanda. (Aydan, 1)

Ücretsiz izin almak ise iş garantisi oluyorsa tercih edilecek bir yöntem olarak öne çıkmıştır. Özel sektörde özellikle kimsenin böylesi bir kararı kendi pozisyonlarını garanti görerek veremeyeceğini düşündüğünü paylaşan Ladin (2), *“bugün bile ücretsiz izin alanların döndüklerinde bir ayağı sallantıda ben diyeyim, hani o büyük uluslararası şirketler belki bir nebze daha iyidir ama sonuçta orada da Türkiye’den insanlar çalışıyor, iş kültüründe bu yok burada,”* demiştir.

Maddi kaygıların yanında ve/veya ötesinde, kariyerlerinde ilerlemek her iki gruptan katılımcılar için de önemliydi. Bu durum söylemlerde “çocuk için ...’i bekledim” diye kesin bir eşik konması halinde değil ancak ikinci grupta “*o dönemde hiç çocuk düşünmedim*”, “*belki bilinçaltında şunu da geçeyim, şu da bitsin demişimdir*”, “*bu kadar beklemişken şunu da yapayım*” gibi cümlelerle ortaya çıktı. İlk grupta ise hazır olmak ve istek üzerinden konuşurken çocuk konusunda takıldıkları engel partner olan kadınlar genellikle kariyerlerinden memnun olduklarını paylaşmışlardır, kariyerlerinden tatmin olmadığını belirtenler de bunu önceliklendirerek açıklama yapmışlardır.

Derya (2) ise evlenmiş olduğu ve partneri açıkça çocuk istediği için, başka türlü bir değerlendirme sürecinden geçtiğini paylaşmıştır:

Ben hiçbir zaman şey olmadım hani. İşte ben çocuk yapmayacağım. Başka şeyler yapacağım falan gibi değildim hiçbir zaman... öncelik ya işte önce doktora bitsin sonra çocuk yapayım kafasına girmemiştım. Çünkü ben bunların böyle çok direkt doğrudan şeyler olmadığını düşünüyorum. Hani her deyince olmuyor yani. Belki de bilinçaltında bir şey diyordum yani. Hani bu doktorada hani bir noktaya gelmeliyim. Düzgün bir hayatım, daha düzenli, daha işte daha az kahve, daha sağlıklı bir vücut gibi şeyler olsun. Öyle şeyler vardı kafamda ama bitmedi yani. Uzakıkça uzadı. O yüzden de şey düşüncesindeyim hani şu anda mesela. Beraber götürebilmeli. (Derya, 2)

Miray (2) da ailesinden gördükleri sebebiyle önceliği hep kariyerine verdiğini ve normal koşullarda çocuk düşüncesini önceliklendirmedeğini paylaşmıştır. Ancak onun durumunda da Derya ile çok benzer bir yerden, eşinin çocuk isteyişi ve kendisini cesaretlendirmesi sonucu çocuk yaptığını paylaşmıştır. Ancak onun durumunda kırılım çok daha farklı olmuş ve iş hayatında her işi üstlenmeye ve mükemmel olarak teslim etmeye odaklanmış biriyken bir evi idare etmeyi de çocuk büyütmekle birlikte öğrenmek zorunda kaldığını, ancak geçirdiği dönüşümden memnun olduğunu paylaşmıştır.

Bahar (1) da iş hayatıyla ilgili önceliklendirdiği şeyler olduğunu, ancak bunlar gerçekleştikten sonra çocuğu daha ciddi düşünebileceğini paylaşmıştır. Ancak burada

önemli bir alana da sahiptir, biyolojik eşik olarak gördüğü eşiğe de vakti olduğunu düşünmektedir dolayısıyla gerçek bir karar vermek için acele içinde hissetmediğini paylaşmıştır.

4.2.2.1.1 Talepkâr mesleklerin çarpışması

Yukarıda toplumsal baskılar paragrafında bahsedilen iş yerinden “çocuk yapmama” yönünde hissedilen baskı, bundan bahseden katılımcıların en yoğun rahatsızlık belirttiği baskı olduğundan ve bu araştırmayı kurgulayan doktor adayını da kimi zaman etkilediğinden ötürü burada ayrıca yer verilecektir. Aydan (1), bölüm başkanının doğrudan “çocuk yapmayacaksın değil mi?” diye sorduğunu ve bunu çok rahatsız edici bulduğunu aktarmıştır:

Mesela bu gerdi. Bu çok sinirlendirdi. Çünkü bu benim isteğimin dışında bir şey ve benim istediğim şeyi telkin etmesiyle bana birinin istemediğim bir şeyi telkin etmeye çalışması beni sinirlendiriyor. Bir de bir insanın ailesi bu konuda yani söz sahibi olamaz elbette ama belli bir samimiyet halkasının daha-yani o samimiyet daha iç samimiyet halkası içerisinde. Diğeri hiç yeri olmayan ve hiç haddi olmayan bir samimiyet halkasının içerisinde ve de istemediğim bir şey söyledi ve üzerimde yaptırımı da olabilecek biri olduğu için iyice sinirlendirdi bu. Yani diğerlerinin bir yaptırımı da yok benim üzerimde. (Aydan, 1)

Aydan da araştırmaya katılan birçok kadın gibi aslında daha serbest çemberlerden (aile, arkadaşlar gibi) sıklıkla bu konuya dair yorumlar duymuş ancak kişisel hayatında partneriyle bu konuda yalnızca zamanlama konusunda çatışma yaşadığı için gerçek bir sorun olarak görmediğinden, kendi de zaten çocuk istediğinden bunları rahatlıkla farazi sohbetler olarak kabul edebilmiş olsa da, istediği bir şeyi yapmaya niyetlendiği takdirde bunun aksi yönde ve üzerinde yaptırımı olan biri tarafından gelen yorum canını sıkıştır. İş yerinde bu yorumlar geldiğinde oradaki pozisyonlarını bir açıdan muhakkak tehdit altına koyduğunu düşünmüş, tehdit altında olmasa bile normalde kendilerine yabancı olan kişilerin bu konuyu konuşacak yakınlığı görebilmelerine karşı tepki göstermişlerdir. Aydan (1) iş yerindeki bu görüşmeyi değerlendirirken “*bunun tam tersi durumda*

hissedebilecek insanlar olduğunu biliyorum, ben çocuk isteyen biri olduğum için yapmama yönündeki telkin bana böyle hissettirdi çocuk istemeyen biri olsaydım yapma yönündeki telkinlerin de aynen bu hisleri yaratabileceğini düşünüyorum,” demiştir. Öte yandan bu aldığı yorumun toplumsal cinsiyete ilişkin boyutunu da değerlendirerek, *“bunu kadın olmasam asla demeyecekti bir erkeğe çünkü bir erkeğin hayatını akademik hayatını vs. engelleyeceğini düşünmeyeceklerdi, hiç kimse düşünmeyecekti, çocuk sahibi olmanın,”* demiştir. Akademide kadınların çocuk yapmalarına “hoş bakılmadığı” çocuk sahibi olan kadın akademisyenlerin işlerini ciddiye almadıklarına dair yargıların oluştuğu ve akademik kariyer basamakları yükseldikçe bakım sorumlulukları olan kadın akademisyenlerin sayıca azaldığı bulgulanmıştır (Armenti, 2004).

Akademide erkeklerin yaşam beklentileri etrafında şekillenmeye devam ettiğini ve kadınların yaşam döngüsünün daha farklı olduğunu pek az tanındığını öne süren Armenti, araştırmasındaki kadın akademisyenlerin onları *“seçtikleri mesleklerde ‘hariciler’ olarak adlandıran Aisenberg ve Harrington (1988)’un, onları ‘diğer akademisyenler’ olarak tanımlayan Sandra Acker’in (1994)”* ve başka diğer feminist akademisyenlerin bulgularını yankıladıklarını, bu tanımlara uymakla kalmayıp aşağı görülen statülerine dair berrak anlatılar sunduklarını paylaşmıştır (2004, s.3-4). Dolayısıyla kendi araştırmasında da *“kamusal ve özel alanların birbirine bağlılığına önem atfeden kültürel feminist perspektiften ele alındığında, kadınların kişisel hayatları akademide görünmez kalmaktadır”* (Armenti, 2004, s.20-21) diye belirterek kadınların akademide kabul edilmediğini, onlara tahammül edildiğini (s.22) belirtir.

Anneliğin kadın akademisyenlerin bilimsel üretkenlikleri üzerindeki etkileri de araştırılmıştır ve Norveç’teki dört üniversite yürütülen anket sonucunda on yaş altında küçük çocuğu olan kadınların erkek meslektaşlarına kıyasla %47 oranla daha az bilimsel yayın ürettiğini, ancak çocukların yaşı ilerledikçe eşit üretkenlik seviyelerine ulaşıldığı bulgulanmıştır (Kyvik, 1990).

Katılımcılar arasındaki akademisyenler, çocuk sahibi olmayı gerçekten düşünebilmeden önce belirledikleri önemli eşikleri aşmayı beklemişlerdir. Bu kimi için doktorayı tamamlamak kimi için yeterliği geçmek kimi için doçentlik dosyasını hazırlamak kimi

için atanmak olmuştur. Hughes (1984) “meslekler ve kimlik” bölümünde mesleklerin bireysel ve toplumsal bir performans alanı olduğunu ve kişilerin hem kendilerine hem başkalarına dair düşüncelerini şekillendirdiğini belirtir ve akademi, tıp gibi oldukça talepkâr meslekler seçen kadınlar için bu eşikler annelik zamanlamasında her zaman devrede olan önemli yargılar taşırlar.

Reyhan (1) da tıpta uzmanlık eğitimini sürdürürken bir yandan ek nöbetlere gittiğini, akademik araştırmalar ve yayınlar yapmaya çalıştığını ve bunların üç ayrı iş olarak hayatında yer tuttuğunu aktarır, “*Şu an çocuk yapsam bu üç işten ikisini kesin bırakacağım (...) Yani artık beni tanımlayan bu şeyler, ben işimle var olurken ya da sosyal hayatımla var olurken artık çocuğun annesi olarak var olmaya başlayacağım,*” diyerek hayatında şu an çocuğa yer açmakta zorlanacağını belirtmiştir, çünkü bir yandan bütün sorumluluğun “eşi yardım etse de” kendisine kalacağını, bir şeyi yaptıysa hakkını vererek yapmak isteyeceğini de paylaşmıştır. Bütün bu karmaşa, çocuğa dair düşünceleri sonraki birkaç yıla öteleyerek içinden çıkmaya çalışmaktadır.

4.2.2.2 Partner

Ebeveynlik zamanlamasını etkileyen faktörlere ilişkin araştırmalarda partnerin önemli bir etken olduğu ve ebeveynlik zamanlamasında her iki partnerin de etkili olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgular için Thomson (1997)’ye referans vererek yalnızca kadınlarla yürütülen çalışmaların dışına çıkmak isteyen Miettinen ve Paaanen (2005), partnerlerden birinin çocuk istemediği durumda, çiftin kararının genelde çocuk yapmama yönünde olduğunu belirtir. Doğurganlık kararlarına bakıldığında da bir partnerin olmayışı ya da varsa da ebeveynlik istemeyişi erkekler açısından da belirleyici olmaktadır (Hammarberg vd., 2017). Ayrıca kadınların ve erkeklerin çocuk sahibi olma niyetlerinde partnerlerinin yalnızca varlıkları ya da biyolojik saat gibi keskin belirleyicilerin dışında ilişkinin gidişatı, partnerlerin maddi durumunun ilişkiye ve çocuk planlarına etkisi, partnerlerin yaş farkı ve kaç çocuk istedikleri gibi ilişkiye dair de birçok başka etmen bulunmaktadır (Iacovou ve Tavares, 2011). Hollanda ve Flaman Bölgesinde yürüttükleri, çiftlerin, ana değişkenler olarak eğitim ve dini kompozisyonlarının incelendiği çalışmada, kadın partnerin eğitim ve dindarlık seviyesinin çocuk zamanlamasında daha fazla ağırlığa sahip

olduğu bulgulanmıştır (Corijn vd., 1996) . İşsizliğin ebeveynliğe geçişteki etkisine bakılan başka bir araştırmada, evli çiftlerde kadın partnerin istihdama katılımının önemli bir belirleyici olduğu saptanmıştır (Inanc, 2015). Öte yandan Benzies ve ark. (2006), araştırmalarında bağımsızlık, istikrarlı bir ilişki ve azalan doğurganlığın kadınların çocuk zamanlamasında etkili olduğunu bulgularken partnerlerinin hazır olmasının sıralamada daha geride kaldığını belirtmişlerdir.

Perälä-Littunen ve Böök (2012), ebeveynliğe dair sorumluluğa ilişkin araştırmalarında, annelerin bu sorumluluğu geçmişteki karar alma süreçlerine kadar geriye götürerek başlattığını ve bu sorumluluğu hamilelik öncesindeki fiziksel sağlık ve doğru eş seçimi gibi faktörlerle ilişkilendirdiğini bulgulamışlardır. Babalar ise sorumluluğun çocuk doğduktan sonra başladığını belirtmiştir. Ayrıca annelerin ebeveyn sorumluluğunu daha çok fiziksel ve biyolojik yönleriyle değerlendirirken babaların sorumluluğu sosyal bağlamda genişlettiğini de bulgulamışlardır.

Şenay (1), çocuk sahibi olma konusunda bir dönem muhakkak çocuğu olması gerekiyormuş gibi hissederek her ilişkilendiği kişiyi bu gözle değerlendirdiğini ve belki de bunun ilişkilerinin yürümeyişinde bir etken olduğunu paylaşa da bu düşüncesinin değiştiğini belirtmiştir. Örneğin yumurtalarını donduran bir arkadaşının motivasyonunu, *“aman en kötü, diyor, birinden çocuk yaparım anlaşıp, diyor. Bakarım çocuğuma tek başıma. Ne olacak kız, diyor mesela,”* diye aktardıktan sonra, *“benim için çocuk yapmak öyle bir şey değil. Bu benim sahip olduğum, ben ona sahip olacağım diye biri doğmasın yani,”* demiştir.

Bu araştırmanın öne çıkan bulgularından biri kadınların çocuk zamanlamasına karar verirken partnerleriyle bakıma dair sorumluluk dağılımı ve çocuğun psikolojik sağlamlığı üzerinde ebeveynin etkisine dair beklentileridir. Görüşmelerde 24 kişi partner ve ilişkinin önemine, 8 kişi zamanlama konusunda partnerleriyle denkleşme konusuna, 19 kişi de partnerle sorumluluk dağılımına değinmiştir.

Çocuk sahibi olmadan önce evlenmek isteği ya da bunun gerekli olduğu düşüncesini katılımcılar “Türkiye koşullarında yaşamaya” bağlamıştır. Başka bir yerde (örnek

verenler genelde Avrupa'yı verdiler) doğup büyüseler ortadan kaybolmayacak, asgari ebeveynlik yapmaya istekli herhangi biriyle evlenmeden de çocuk yapabileceğini söyleyen birkaç kişi oldu. Bu katılımcılar için birlikte yaşayarak çocuk sahibi olma ihtimalinin toplum tarafından daha görünür ve tanınır olduğu koşullarda çocuk için evlilikte ısrarcı olmanın manası kalmamaktadır. Kiernan (2001), 1970'lerde Avrupa'da istatistiksel olarak görünmez denecek kadar az olan aynı evi paylaşma ve evlilik dışı çocuk sahibi olmanın farklı biçimlerde arttığından bahsetmektedir. Kuzey Avrupa'da daha fazla, Güney'de daha az olmakla birlikte, artış görülmektedir (Kiernan, 2001, s.13). Ancak, birlikte yaşayarak çocuk sahibi olan kadınlar evlenerek çocuk sahibi olanlardan daha genç yaşta ilk çocuk sahibi olmaktadır (Kiernan, 2001, s.16). Görüşmelerin bazılarında kendilerine kalsa şimdiye kadar çoktan çocuklarının olacağını paylaşan kadınlar olmuştur. Ancak Kiernan (2001, s.17), kendi başlarına çocuk sahibi olan annelerin çocuk beş yaşına gelene kadar bir ilişki içinde olduğu, ayrıca bir ilişki içinde ancak evlenmeden çocuk sahibi olan annelerin de genellikle evlenmeyi tercih ettiklerini, ancak bunun sebebinin net olmadığını belirtmiştir. Görüşmelerde de Hande (1), Türkiye koşullarında ilişkilerinde çocuk aşamasına gelip olumlu bir karara varamamasının ardından sperm bankası ya da evlatlık edinme seçenekleri ile çocuk sahibi olma yoluna gitmeyi değerlendirdiğini ancak bu şekilde bir çocuk dünyaya getirmenin Türkiye koşullarında hem kendisi hem çocuk için çok zorlayıcı olacağını düşündüğünü belirtmiştir: *“Yani Türkiye’de evlilik dışı çocuk dünyaya getirmek başlı başına bir savaşı. Yani, isterdim aslında çok isterdim ama yani bu savaşı verecek gücü kendimde bulmuyorum ya da o çocuğa bunu yani, nasıl diyeyim? Çocuğun da uğraşacağını düşünüyorum bununla.”*

Tülay (1), doğru bir ilişkiyi bir şart olarak koymamıştır. *“Oldu ki ideal eşi bulamadım, ya çocuk evlat edinmeyi bile düşünüyorum ilerleyen yaşlarda,”* diyerek çocuğun ağırlığının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Tülay'ın şu an ilişkisinin olmaması bu beyanını daha rahat kılmıştır, kendisi de bunu, eğer evlenmiş olsam bu evlilik iyi gidiyor mu, o evliliği yürütebiliyor mu, *“karşımdaki kişi de baba olmaya hazır biri mi? Bu bir kriter olurdu mesela. Beklerdim yani,”* diyerek farklı koşullarda farklı öncelikler geliştirebileceğini belirtmiştir.

Avrupa’da ülkeler-arası yürütülen bir araştırmada Testa (2007), çocuk sahibi olmayan kadın ve erkeklerin çocuk sahibi olma kararında destekleyici bir partnerin varlığının annenin sağlığının hemen ardından ikinci önemli unsur olduğunu belirtmiştir (aktaran Mills vd., 2011, s. 855).

Bu araştırmanın bulguları da bu çıkarımı destekler niteliktedir: tek başına çocuk yapmayı tercih edeceğini belirten kadınlar azınlıktaydı. Anne olanlar arasında önemli bir kısmı zaten ya partnerleriyle birlikte dünyaya getirecekleri çocuğa dair duydukları meraktan ötürü, ya da partnerlerinin babalıklarına duydukları güvenden ötürü çocuklarını dünyaya getirdiklerini söylemişlerdir. Daha önce annelik üzerine çokça düşünmemiş olanlar dahi bir gün partnerleriyle bir çocuk yapsalar acaba nasıl olur düşüncesiyle hareket etmiş olduklarını belirtmişlerdir. Görüştüğüm kadınların bir kısmı da (o sırada ilişkisi olmayanlar ya da partnerinden emin olamayanlar) zaten bunu tek başına yapmak mümkün değil, düzgün biriyle yapmak isterim günün birinde eğer yapacaksam, demişlerdir.

Çocuğunu herhangi biriyle değil de o sırada birlikte olduğu partneriyle yapmak istediği için yapmaya karar verdiğini belirten altı kadından dördü Türkiye’de yaşamasalar çocuk yapmak için evlenmeyebileceklerini, ama buna rağmen çocuk yapma kararını partnerlerine bağlı olarak aldıklarını paylaşmışlardır. Hatta Jülide (2) çok uzun süre çocuk istemediğini, ilk evliliğinin bu isteğinin sürmesi sebebiyle bittiğini paylaşarak çocuk sahibi olmayı düşünebilmesinde mevcut partnerinin bakım verebilirliğine güvenmesinin önemli bir faktör olduğunu paylaşmıştır.

Çocuk isteyen ancak partneriyle zamanlama konusunda uyuşmadığını belirten katılımcılar da oldu. Hepsi birinci grup katılımcılardan Aydan, Gaye, Hande, İlknur, Nazan ve Firuze görüşmelerde partnerleri daha erken çocuk sahibi olmak istese kendilerinin daha erken çocuk sahibi olmayı istediklerini aktarmışlardır. Gaye, kendi ailesinden de hareketle hep daha genç anne olmanın daha iyi olacağını düşünerek büyümüş. Bu sebeple kendisi de hep erken çocuk sahibi olmak istemiş. 28-29 yaşında evlenmiş ve evliliğinin geç olduğunu düşünmese de evliliğin ardından eşi de istese daha erken bir zamanda çocuk sahibi olmayı tercih edeceğini, ancak belli bir eşiğe kadar

bekledikten sonra kendisinin de akademik kariyerde bazı basamakları tamamlamayı beklemenin daha iyi olacağını düşündüğünü paylaştı.

Handan ise eski eşinin başta çocuk sahibi olmak istediğini düşündüğünü ancak sonra vazgeçtiğini belirtti ve kendisinin küçüklükten beri çocuk istemiş olduğundan bahsederken, *“herkes çocuk sahibi oldu ben olamadım,”* demiştir. Ancak eşiyle problemler yaşamış, boşanmış, ardından başka bir ilişkide de çocuk ihtimali doğmuş ancak onda da koşullar yeterince ikna edici olmamış kendisi için. Onun için doğru olan zamanlar karşısındakine uymamış, bunların denkleşmesini de önemli görüyormuş.

Yukarıdaki altı katılımcının tümü çocuk istediğini ama *“partnerin de istemesi ve ekonomik şartların elverişli olması”* gibi belli başlı koşullarının da olduğunu paylaşmıştır. Yalnızca yapmış olmak için bir çocuk doğurma girişimleri olmamış ve bu konuda karşısındakinin rızasını beklemeden *“kandırıp”* çocuk doğurma konusunda tavsiyeler dahi aldığını söyleyenler olmasına rağmen (Hande) bu konudaki görüşleri bu tip bir tavsiyeyi ciddiye almaktan çok uzaktır. Karşıdaki yetişkinle ortaklaşmak çocuk sahibi olmanın önemli bir kriteri olarak görülmektedir çünkü bir çocuk büyütmek isteseler de, başlangıçta annenin fiziksel açıdan öne çıkacağını düşünseler de ortak ebeveynlik ideal senaryoda öne çıkmaktadır ve gerçeklik de buna ne kadar yaklaşırsa o kadar iyidir.

Nazan (1), *“kafa olarak tek başına hazır olup senin istemen yeterli değil zaten. Eşinin de aynı istekte aynı şeyde olması... [eşi] hiçbir zaman aşırı çocuk ister biri değildi. Ama evet baba olmak istiyor. Çocuk sahibi olmak istiyor ama benim kadar istekli değil,”* demiştir. Dolayısıyla Nazan da eşinin kendini hazır hissetmesini beklemekteydi görüşme esnasında, üç sene öncesinden çok daha yakın olduğunu ancak hala çocuk yapacak seviyede olmadığını belirtirken kendisinin çocuk kararını *“ötelemesindeki”* en büyük etkenin bu olduğunu paylaşmıştır.

Görüşme sırasında tıptaki zorunlu hizmetini yapmakta olan Mine, kendisinin eğitimi beklemeden evlenebileceğini, partneri kaynaklı geç evlenmiş olduğunu düşünmekteydi. Ancak yukarıdaki gruptaki kadınlardan farklı olarak, evlenmek için beklemese bile, hayatlarındaki belirsizlikler sebebiyle çocuk için bekleyeceğini düşündüğünü

paylaşmıştır. Üstelik eğitim için beklememiş olsa bile zorunlu hizmeti tamamlamayı bekleyeceklerini düşünmekteydi. Ayrıca bir sonraki paragrafa bağlanacak şekilde, partnerinin çocuk konusunda güvenilir biri olup olmadığını da henüz tam olarak tartamadığını, çocuğu bu soruya kendince yeterli/olumlu bir cevabı olduğu bir dönemde yapmayı tercih edeceğini belirtmiştir. Bahsetmiş olduğu sebeplerden ötürü evlendikten sonra yumurtalarını dondurmuş.

Irmak (1), çocuğun psikolojik gelişiminde ebeveynlerin her ikisinin çok önemli olduğunu, çocuk yetiştirirken bunun çok temel olduğunu paylaşmıştır. Bu sebeple hem kendi hayatındaki hem ülkedeki koşullardan ötürü çocuğu şu anda istemese de araştırmadan beş sene önce, evli olduğu kişiyle bu konuda ayrışacaklarını fark ettikten sonra ayrılmaya karar verdiğini belirtmiştir. Buraya gelme rotasını da şu şekilde açıklamıştır:

Çocuğunuz homoseksüel olabilir. Gey olabilir. Lezbiyen olabilir. Ya da trans birey olabilir ve eğer birlikte olduğunuz kişiyi, bu çocuğu birlikte yaptığınız insan. Buna eğer karşı biriyse ya da onun güvenini zedeleyecek birisiyse bu konulara açık birisi değilse mahvedilebilecek bir hayat potansiyeli var orada ve bu beni acayip rahatsız ediyor. (Irmak, 1)

Örneğin Ladin (2), çocuk karar sürecini anlatırken, *“biraz rahatlıktan yani açıkçası partnerimden emin olamamak gibi bir durum farkındalığında değildim. Belki içgüdüsel olarak hani içimden acaba mı diyordum çünkü benim eski eşim çok iş değiştirdi,”* dedi. Oğlu üç yaşındayken evleri ayırdıklarını, dört yaşındayken resmen boşandıklarını belirtti bunun üstüne. Eski eşinin sıklıkla iş değiştirmesi ve istikrarlı bir hayatlarının olmayışı onda ciddi huzursuzluklar yaratmış, evlendikten dokuz sene sonra çocuk sahibi olduklarını paylaştı. Ladin’in hikâyesinde bir düşük ya da tüp bebek benzeri bir üreme desteği kullanımı yok, dolayısıyla gerçekten de evlenmesinin ardından bu aşamaya geçmeye hazır olup olmadığına karar vermesinin zaman aldığından bahsetti. Hikâyesi boyunca kendisinin çalışma hayatındaki istikrarının ve elde ettiği başarıların ona bekâr bir anne olma konusunda da epey yardımcı olduğunu, ekonomik olarak rahat bir hayat sürmesinin sosyal hayatından isteği dışında bir kısma olmadan çocuğunun bakımını sağlayabildiğini de paylaşmıştır. Ancak ekonomik dengesizlikler, maddi durum vs. bütün

bunların aslında evlilik içinde bir şekilde çözülebileceğini düşündüğünü de paylaşmıştır. Onun için asıl sıkıntılı durum –kuşak farkı vurgusu kendi anlatısında öndeydi– “*x kuşağının tipik bir sorunu olabilir*” dediği evlilik öncesinde partnerinle birlikte yaşayamama, yeterince tanıyamamayı. Çünkü çocuk ve partner ilişkisine dair fikirlerinin babayı doğru seçememeye vardığını paylaşırken düşüncesini şöyle özetledi: “*Yani ben bu kişiden çocuk sahibi olmak istiyor muyum kararı, bir çocuk dünyaya getirmek istiyor muyum'dan daha önemli geliyor bana.*”

Jale (1)'nin örneğinde, istediği evliliği gerçekleştirememesinin ardından çocuk isteğinin de mevcut koşullarında karşılanmayacağı farkındalığıyla birlikte gelen bir hayal kırıklığı mevcuttur. Ama şu yaşlarda çocuğu olmasını istemiş olduğunu ve bunun gerçekleşmesinin mümkün olmayışının kendisini tekrarlayan sorularla dolu bir girdaba çektiği görülmüştür. Hayatın düzenlenişinin onun istediği şekilde olmaması ve ona dayatılan, tam adını koyamadığı ataerkil düzen kurallarıyla fikri mücadelesini adeta arka arkaya sıraladığı cümlelerde duymak mümkündür:

Hani bir çocuk niye, niye çocuğum olsun isterim? Ben çocukları seviyorum. Hani kendi görüşlerimle düşüncelerimle çocuk yetiştirmek... onu seviyorum çocuklarla zaman geçirmek iyi geliyor bana. O yüzden isterim, çok istedim. Belli bir yaştan yani 45'inden sonra falan sıkıntı olacağı için aslında şu yaşlarda çocuk sahibi olmak isterim. Şu olmasa da otuz beş, otuz altı yaşlarda olmak isterim. Evlenmek ister miyim? Onu tam bilemiyorum. Ona zaman gösterir. Bir insan, evlenmek için evlenmek isteyen bir insan değilim. Bir insanı seversin. Onunla zaman geçirmek istersin onunla hayata devam ettirmek istersin. Öyle olur evlilik bence **yani şey çocuk için herhangi bir şekilde aslında bir partner arayışınız yok?** Evet yok, bu bana yanlış da geliyor. Çocuk bir çocuk sahibi olmak için birini aramak. Şu an evliliğe de çok [sıcak] bakmıyorum evlenmek çünkü büyük bir sorumluluk. Çocuk olma ihtimali yüksek. İstemedenden de olabiliyor bu çok üzücü bir durum. Yani şu an çocuk istiyor muyum? Şu an istemiyorum. Evlenmek de istemiyorum şu an. Yani bundan bir beş sene sonra çocuk sahibi olmak isterim. (Jale, 1)

Birçok bekâr kadın ise (şu an ilişkisi olsun olmasın) bir çocuğun hayatlarında yaratacağı değişikliği tek başlarına üstlenmek, çocuğun bütün sorumluluğunu tek başlarına almak istemedikleri için ancak doğru partner olursa bunu düşüneceklerini belirtmişlerdir. Bu konumlanma, çocuk istediğinden emin olup da doğru partner karşısına çıksın isteyen kadınların konumlanmasından farklıdır. Bu ikinci gruptaki kadınların bir kısmı için çocuk isteyip de partnerin doğru olmasını beklemek istemelerinin sebebi ilk gruptakilere taban tabana zıttır. Çünkü bu kadınlar, örneğin Esin, medikal geçmişinden ötürü partnerinin kim olduğuna önem verdiğini belirtirken Hande tamamen ülkenin ve kültürel kodların evliliği gerektirdiğini düşündüğü için bu şekilde kodladığını, yurt dışında yaşasa bir çocuğun sorumluluğunu rahatlıkla tek başına alabileceğini hatta hayatta her şey istediği gibi gitmezse koruyucu annelik/evlat edinme süreçlerini araştırdığını paylaşmıştır. Ancak önce deneyimlemeyi planladığı bir başka hazırlık aşaması da yumurtalarını dondurmaktır. Anneliğin bir kadının hayatında nasıl gerçekleştiğine bağlı olarak bir hiyerarşik konumlanmanın varlığı (DiLapi, 1989) bu anlatıda da görünür olmaktadır.

4.2.3 İdeal yaş aralığı: yok ama var

Yaş, nitel araştırmanın her iki gruptan katılımcıları için de tartışmasız en belirleyici zamanlama kriteriydi. Hem kadının sağlığı hem hamilelik sürecinde bebeğin sağlığı hem de ardından çocuk yetiştirirken kadının fiziksel enerji seviyesi ve psikolojik olgunluk seviyesi göz önünde bulundurularak kadınların belirlemiş oldukları bir çocuk sahibi olma aralığı 30-40 yaş arasında şekillenmekteydi. Fiziksel olarak güçten düşmemek ve hem çocukla aradaki yaş farkını çok açmamak hem de çocukla daha fazla vakit geçirebilmek istediğinden ötürü yaşlı ebeveynliği tercih etmeyen kadınlar bu aralığı 30-35 arasına, duygusal olgunlaşma, sabır, maddi imkânların artmasının sağlayacağı avantajlar ve çocuk öncesi “hayatını yaşama, gezme” isteği olanlar için de ağırlıklı olarak 35-40 arasına tekabül etmektedir. Ancak tüm katılımcılar için genel çerçeve 30’dan önce olmaz, 40’tan sonra da cesaret edemem üzerinden şekillenmiştir.

Elias (2017), *Zaman Üzerine*’de zamanın fizikte ve sosyal bilimlerde nasıl farklı olarak ele alındığına, ancak hepimizin, “kaç yaşındasın” sorusuna verebileceği net bir cevabın olduğu toplumlarda yaşadığımızı dikkat çeker. Bu durum derinlemesine görüşmelerde

kişilerin bu yaşlar üzerinden diğer cümlelerinde sıraladıkları gereklilik ve özelliklerin analizde eşleştirileceğini düşünmelerine işaret etmektedir. Yaş, gerçekten de yaşam döngüsünde bazı eşiklerin eşlendiği ve üzerinden kişinin kendi durumunu değerlendirdiği bir veridir. İdeal yaş aralığı olup olmadığı sorusu doğrudan bu şekilde sorulduğu için kadınlarda genellikle uzun bir yanıt çağırdı. Hem doğrudan yaşa sabitlemek istemedikleri hem de içselleştirilen hâkim söylemlerden ötürü kaçınılmaz olarak sabitledikleri kriterler oldu. Alt limitlerde genellikle annelik için gerekli olduğu düşünülen psikolojik olgunluğa erişme yaşları olarak görülen 30'lu yaşların başı öne çıkmıştır. En erken 27-28 diyenler de oldu ancak onlar da 30 üstünü daha makul buluyordu. Üst limit açısından da fiziksel sınırlılıklar (hem kişinin yaşlanması ve fiziksel hareketi kaldıramayacak olması hem gebelikle ilgili sıkıntılar yumurta kalitesi, çocuğun sağlığı vb.), çocuklarıyla geçirebilecekleri zamanın kısıtlılığı öne çıktı. Bir önceki nesilde var olduğuna inandıkları kuşaklararası farkın bu nesil anneleri üzerinde etkisi olmakla birlikte aynı derecede baskı oluşturacağına dair çok hâkim bir kaygı ortaya çıkmamıştır, yalnızca birkaç katılımcı kendi çocukluklarında bundan mustarip olduklarından ötürü bunu istemediklerini belirtmiştir.

Katılımcıların ortaklaştığı bir görüş anneliğin belli bir olgunluk gerektirdiğiydi, özellikle psikolojik açıdan hazırlıklı olmaya vurgu yapan katılımcılarda bu çok öne çıktı, bu konuyu yalnızca yaşa bağlamaktan kaçınma isteği olmasına rağmen kendi deneyimlerinden hareketle konuşmalarından ötürü genellikle 30 yaşın ciddi bir eşik olarak ortaya çıktığı görülmüştür. 35 de medikal söylemden hareketle önemli bir eşik olarak kadınların karşısında duruyor çünkü anne ve çocuk için hamilelik sürecinin ve çocuğun genel genetik donanımının kötü etkileneceği düşüncesi tıp doktorları tarafından öne sürüldüğü için kişisel bazda buna itiraz edecek yeterli kaynakları olmadığından kadınlar genellikle bunu kabullenmiş durumdalar. Öte yandan daha ileri yaşlarda çocuk sahibi olup da bundan çok memnun olan katılımcılar da vardı, bir kısmı daha erken olmak istemiş olsun olmasın; daha erken yaşta anne olsa mevcut anneliğinde ihtiyaç duyduğu psikolojik olgunluğa sahip olamayacağını düşünüyor ve bunun kendilerine kattıklarından memnuniyet duyuyorlardı:

Mesai harcayan bir şey yani. Oturuyor, yarım saat emmek istiyordu. İki dakika çekiştirmek için yarım saat bağıyor. Olmayacak bir yerde isteyebiliyor. O araba koltuğunda oturayım meme. Benim adım meme zaten. Yürüyen bir memeyim. Oğlum şu an araba koltuğundasın, mümkün değil. Polis abiler kızar zaten, güvenli değil. Çabuk çıkar meme. Ama aslında yani biz tatile şey gittik. Yani şu anda artık öyle yapmıyor. Hani her ayı farklı çocuğu da benim popomun altına bir yükseltici yastık. O araba koltuğunda ben bu şekilde meme vererek. Şimdi o bel nasıl yamulmasın? Evet. Öyle, çok memnunum ama tabii ki yorucu bir şey. Yani evet. İşte mesela yirmili yaşlarda ona eeeh dersin. Benim işim var. Benim bir şuyum var. Buyum var deyip. Daha tahammülsüz olabilirsin yani. (Aylin, 2)

Kaldı ki bu konuda hemfikir olan Jülide, 38 yaşında anne olmasına rağmen 40'a kadar beklemiş olsa sonrasında anneliğe cesaret edemeyeceğini belirtmiştir.

30 yaş üstü anne olmayan kadınlar arasında da bazı görüşmelerde özel bir vurguyla bazılarında da laf arasında "belli bir olgunluk gerekiyor" denerek bu konu gündeme gelmiştir. Burada dikkat çeken herkes yaşla sınırlı olmasını istemese dahi biyolojik yaşa atılan çapalardır. En erken 27-28, ama 30 daha iyi; ama 35'ten sonra sorunlar başlıyormuş, 40'tan sonra kendim de kaldıramazdım herhalde... gibi cümleler birçok görüşmede dile getirilmiştir.

Kadınların kendilerine hem istedikleri olgunluk, deneyim seviyesine gelip hem de çocuk sahibi olabilecekleri en üst yaşa dair sınırlarının şekillenme sebepleri sorulduğunda, yanıtlamaya "bilemiyorum ki" diyerek başlamalarına ve hemen hepsi "bu benim için böyle, başkaları nasıl isterse tabii" demesine rağmen ortak bir söyleme varmış olmaları önemli bulunmuştur. Kadınlar aslında kendilerine on seneye esneme ihtimali olan beş sene gibi bir süre vermektedir. Çocuk sahibi olmak için ideal yaşı 30 civarı başlatanlar genellikle 35 yaştan sonra da sağlık sorunları başlıyor ve insanın tahammülü düşüyor endişesine düşmekte, 35 ve sonrasını makul bulanlar da 40'tan sonra denemezdin herhalde demektedir. Ama her halükârda 30 yaş sonrası ve 40 yaş öncesi sınırlarında çoğunluk ortaklaşmıştır.

4.2.3.1 Alt-limit belirleyicileri

Annelik için alt limitin en önemli belirleyicisi yukarıda da bahsedilen kişinin olgunlaşma ihtiyacıdır. Bunu, artık kadınların hayatını şekillendiren eğitimin tamamlanması ve çalışmaya başlanması gibi basamakların tamamlanmasıyla yaşı zaten 27-28'i bulması, bir miktar maddi koşullarını iyileştirmeyi bekleyince de zaten 30'a gelinmesi takip etti. Bunun üzerine biraz daha gezmek ya da hayatını yaşamak isteyen katılımcılar kendi ihtiyaçlarına uygun olarak belli yılları ekledi ama 30'dan sonra çocuk sahibi olunabileceği görüşü ağırlıklı olarak paylaşılıyordu.

Zaten yirmi beş yaş. Yani şöyle yirmi iki yirmi üçte üniversiteden mezun. Hani ağzım, gözüm bilmem ne falan diyene kadar bir arabam olsun falan. Bir araba aldın. Yani almak istediğiniz ya da başka bir şey. Yirmi yedi, yirmi sekiz. Yani ekonomik olarak tam ayağın yere basınca haydi bir daha. Yani mesela o aralığı yirmi yedi, yirmi sekiz ya da yirmi beş otuzu gezme, görme, tatil yapma, dünyayı dolaşma. İdeal bence. Çünkü bunlar doğal olarak çocuk azalacağı için. Hani şöyle var tabii. Çocuğunu alıp sırtına dünyayı gezerler de. Hani yani Afrika turu zor çocukla bebekle yani. Hani abartmaya da gerek yok. (Ladin, 2)

Ladin birçok kişinin farklı şekillerde dile getirdiğini özetlemiştir. Kişisel olarak da 20'li yaşlar ve 30'lu yaşlardaki sorumluluk duygusuna dair farklılıklar öne çıkmaktadır:

İlk çocuk bence otuz güzel bir yaş insanı daha böyle hem pek çok şeyi oturttuğu. Hani iş hayatı olsun işte gezmek, eğlenmek. Yirmili yaşlar tadını çıkarttığı bir dönem. İşte otuz yaş bence annelik için güzel bir dönem. Eğer ikinci çocuğunda olacaksa işte o da otuz iki, otuz üç, daha da ileriye bırakmamak bence iyi olurdu. Çünkü gerçekten fizyolojik olarak da zor bir süreç diye düşünüyorum. Yani çok da ileri yaşların ben çok da şey olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Hani o kadar yaş farkı olması. İnsanın sabrını da gücünü de azaltıyor. Bence etkili. (İtir, 2)

Annelik için psikolojik sağlamlığın, kendi ailesinde gördüğü yanlışları düzeltmenin vs. önemli olduğunu düşünen kadınlar ileri yaşlarda çocuk yapmayı daha olumlu karşılamaktadır. Çünkü yaşla gelen olgunluğu ve o psikolojik esnekliği, dayanıklılığı vs.

çok önemsediklerini paylaşmışlardır. Birinin sorumluluğunu almanın, alabilmenin gereklilikleri kişinin vereceği tepkilerin daha kontrollü olması, kendi tetiklenmelerini görmesi için kendileri üzerinde gerek psikoterapi gerek başka aktardıkları yöntemlerle çalıştıkları zamanın da uzun bir süre olduğunu ve kişinin buna ihtiyacı olduğunu da öne sürmektedirler.

Ya işte psikolojik olarak. Yani kendimi biraz daha sakin, dingin, daha böyle işte ne bileyim öfke patlamalarım vardı. Gerçi çocuktan sonra da devam etti. Daha yeni işte bir süredir ancak bir daha duruldum diyeyim. Ama bir şey bir şeyler ya. Nasıl anlatayım bilmiyorum ki. Kendimi daha tanıdığım daha iyi bir şeyleri analiz etmek belki bekledim. Öyleydi. Yani ailemle ilgili çok öfkelerim vardı. Böyle onları daha bir oturtabilmek kafamda bir şeyleri belki. Bir de şey, yani bu hani ben annem gibi olmak zorunda değil. Hani illa o annesi, annesi öyle gelmişlerdi ya hani ben de böyle olmak zorunda değilim. Hani benim de yani “seçimlerimle farklı bir yolda yürüyebilirim”e kendimi ikna etmemdi belki yani. (Jülide, 2)

Kişinin çocuk sahibi olmaya dair gerek annelik kimliğine bağladıkları gerekse kişisel zamanları üzerinden duydukları kaygılar, alt limitin yükselmesine sebep oluyordu ancak bu durumda da katılımcılar genelde medikal olarak belirlenmiş 35 yaş limitinin aşılmasıyla birlikte hem kendileri hem de fetüs sağlığına ilişkin risklerin farkında olarak konuşuyorlardı.

Fulford ve ark. (2013) araştırmalarında kadınların ilerleyen yaşlarla birlikte gelen risklerin farkında olduğu durumda erteleme davranışında değişikliğe gidebileceklerini bulgulamışlardır. Bu araştırmada özellikle nitel örneklemdaki bütün katılımcılar bu risklerin farkındaydı ve bu konuda harekete geçenler dahi vardı.

4.2.3.1.1 Yumurta dondurma

Yumurta dondurma, kadınlar için önemli bir özgürlük alanı açması ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınların yaşı biraz daha az dert etmelerine vesile olması sebebiyle, doğurganlık söylemlerinde önemli bir yer kaplamaktadır. 35 yaş civarında yumurta kalitesi ölçümüyle

birlikte yumurtalarını dondurmak, daha geç yaşlarda çocuk sahibi olmayı düşünen kadınlar için alt limiti yükseltme ve yaşla gelen doğurganlığa ilişkin sorunları pas geçme imkânı sunması üzerinden tartışılmaktadır (Bozzaro, 2018). Rimon-Zarfaty ve Schickltanz (2022) bu tip bir yumurta dondurma işlemine “sosyal yumurta dondurma” denerek kadınların üreme zamanlamasını biyolojik ritmin sınırlarından kurtararak toplumsal beklentilere göre zamanı yeniden düzenlediklerini öne sürmüşlerdir. Temelde kadınların kendi yaşam döngüleri içindeki kontrolünü artırma ve tercih ettikleri zamanda çocuk yapabilme imkânı sağlasa da aslında dondurulmuş yumurtaların istatistiksel olarak çok az kullanıldığı, onların da her birinin gebelik ve sağlıklı doğumla sonuçlanmadığı, dolayısıyla kadınların hayatlarına reelde vadedildiği kadar etki etmediği bulgulanmıştır (Brown ve Patrick, 2018; Wyndham ve ark., 2012).

Bu araştırmanın katılımcılarından Hande (1) ve Esin (1) yumurta dondurmayı düşündüklerini, Hande yumurta kalitesi ölçümü yaptırdığını ve bir süre sonra devletin karşılayacağını öğrendiğini belirtmiştir. Esin ise fazlasıyla maliyetli olmasından ötürü tereddütlü yaklaşmaktadır. Öte yandan Mine (1) yumurtalarını dondurmuş olduğunu ve bunun kendisini birçok stresten kurtardığını paylaşmıştır.

Yumurta dondurma, yaş açısından alt limit ve üst limit tartışmalarının arasında bir yerde yer almaktadır çünkü hala biyolojik olarak belirlenmiş olan üst limitten hareketle yumurta dondurma düşüncesi kadınların aklına girmektedir. Ancak sosyal ve psikolojik etkisi, alt limitin de üst limitin de yukarı çekilmesidir. Ancak elbette, 35 yaştan sonra hamilelik sürecinde yapılması önerilen testlerden ötürü o yaştan sonraya bırakmaya cesaret edemeyebilirdim diyen Kalben (2) gibi yardımcı üreme teknolojilerinin de her zaman beklenen sonucu vereceğinden şüpheli başka katılımcılar da olmuştur. Bu da aslında konuyu üst-limiti belirleyen kriterlere getirir.

4.2.3.2 Üst-limit belirleyicileri

Yumurta dondurma, hem alt hem üst limite etki eden bir teknoloji olarak değerlendirilmiştir. Yalnızca biyolojik saat ve yumurta kalitesi üzerinden şekillenen biyomedikal söylemler değil insanın ortalama ömür bilgisi ve beklentisi üzerinden de

şekillenen bir kaygı vardır üst limit belirlerken. Aylin (2) “*ben hep şey isterdim, keşke insan ömrü 120 yıl olsa da ben 60 yaşında çocuk sahibi olabilsem,*” demiştir.

Foucault, biyo-iktidar kavramı aracılığı ile biyopolitikanın nüfus planlama ile yakından ilişkili olduğuna değinir (Foucault, 2003). Özellikle düzenleyici güç ekseninde bedenler üzerinde kurulan tıbbi, hukuki ve sosyal normlarla şekillenen bir kontrol biçimidir ve bu bağlamda kadınların anne olma yaşlarına dair belirlenen medikal üst-limitler, doğrudan biyopolitik bir strateji olarak değerlendirilebilir. Özellikle doğurganlık yaşının sınırlandırılması, tıbbi söylemler ve teknolojiler aracılığıyla normatif hale getirilirken, bu süreç kadınların bireysel kararlarını toplumun nüfus planlama hedefleriyle uyumlu hale getirmeyi amaçlar. Örneğin, “ideal anne olma yaşı” gibi kavramlar, kadın bedenlerinin belirli bir zaman aralığında “üretken” olarak değerlendirildiği bir düzenlemeyi ortaya koyar. Bu düzenleme, kadınların bireysel özerkliğini sınırlamakta ve anne olma zamanlamasında “biyolojik saat”i müzakere edilmesi güç bir etken olarak devreye sokmaktadır.

Dolayısıyla yumurta dondurma bu biyolojik saat ile baş etmenin bir yolu olarak ortaya çıksa da, yalnızca yumurta kalitesi değil yumurtanın tutunması, bedenin fetüsü besleyebilirliği, hem anne hem bebek sağlığı vs. açısından yaş hala kadınların zihninde önemli bir faktördür. Katılımcıların çok küçük bir kısmı yumurta dondurma üzerine düşünmüş veya harekete geçmiştir. Genel olarak doğurganlığı kaybetme, sağlık riskleri birçok katılımcı için öncelikli kriterlerdir. Bütün bunların yaratacağı stresten kaçınmayı gözeterek çocuk yapmaya karar veren katılımcılar olmuştur.

Katılımcılar, üst limitlerini neye göre belirledikleri sorulduğunda, birkaç sebep sıralamışlardır ancak yumurta kalitesi, anne-fetüs sağlığı öne çıkmıştır. Bunların ardından, hem yaşlanınca oluşacak yaş farkından ötürü çocukla iletişimin daha kopuk olacağı, paylaşımların azalacağı ve kişinin sabrının ve tahammülünün azalacağına dair kaygılar gelmektedir.

Bu düşünceler elbette ki toplumsal bazı değişimlerden etkilenmektedir. Medikal söylemde 35 yaş katı bir sınır olarak dursa da aradaki yaş farkı, paylaşımlara ayak

uydurma gibi kaygılar kişilerin yaşlılık tanımlarıyla da yakından ilişkilidir ve bunların daha ileri yaşlara taşınması, üst limiti 40'a yaklaştıran faktörlerdir.

Bütün bunlara rağmen, hayatın akışında çocuğu merkeze koymadığını söyleyen katılımcıların çoğu, yukarıda bahsedilenler doğrultusunda, 40 yaşı kendileri için az çok üst-limit belirlediklerini paylaşmışlardır. Daha sonrasında çocuk yapmaya cesaret edilemeyecek yaş limiti, 40 olarak ortaya çıkmıştır, 35 yaş ise zihinlerde önemli bir yer kaplamaktadır. Gaye (1), kendi açısından erken yaşta çocuk yapmanın çok daha avantajlı olduğunu düşünmesine rağmen evlilik, eşi beklemek, kendi doktorası, doktora sonrası araştırması gibi sebeplerden ötürü çocuk kararını bekletmişse de, *“yaşın otuz beşe yaklaşması sebebiyle gündemimize girdi,”* demiştir.

Bu düşünce genel olarak kararları şekillendirici olduğu için bu yaşlarda katılımcıların etrafındakilerin çocuk yapmaya başlaması gözlemi de etkili olmuştur. Etrafındakilerin çocuğunun olmayışı alt limiti yukarı çekerken, olmaya başlaması da “acaba geç mi kalıyorum” kaygısını yaratarak üst limiti aşağı çekmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tez çalışmasına, İstanbul’da yaşayan kadınların annelik konusundaki düşünceleri ve annelik zamanlamasına neye göre karar verdiklerinin ortaya çıkarılması hedeflenerek başlandı. Araştırmanın temel amacı kadınların anneliği anlamlandırma süreçlerinin ve başka hangi faktörlerin annelik zamanlaması üzerinde etkili olduğunu ortaya çıkarmak ve annelik zamanlamasına ilişkin kararların görünürlüğünü artırmaktır. Bu çalışma dışında bu konuyu ele alan betimleyici nitel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, çoğunluğu İstanbul’da yaşayan, orta sınıf, en az lisans mezunu kadınların anneliğe ve annelik zamanlamasına dair düşünceleri ve deneyimleri araştırılmış ve kadınların bu müzakeredeki izleği ortaya çıkarılarak literatüre katkı sunması amaçlanmıştır.

Araştırma tasarlanırken yapılan literatür taramasında annelik zamanlamasının 1970’lerden bu yana “anneliğin ertelenmesi” olarak literatüre geçtiği (Schlesinger, 1987; Schlesinger ve Schlesinger, 1989), ancak sonraki yıllarda bunun normatif cinsiyet kalıplarını yeniden üreten cinsiyetçi bir söylem oluşu sebebiyle bazı araştırmalarda “annelik zamanlaması” olarak ele alındığı görülmüştür (Daniels ve Weingarten, 1982; Benzies vd., 2006; Momota ve Horii, 2013; Holland ve Keizer, 2015; Nitsche ve Hayford, 2020; Datta vd., 2023). Bu sebeple bu araştırmada da annelik zamanlaması olarak kullanılmıştır.

Literatür taramasında, çocuğun eğitim (özellikle de lisansüstü eğitim) (Wu ve Macneill, 2002; Sobotka, 2006; Kuperberg, 2009; Ní Bhrolcháin ve Beaujouan, 2012; Berrington ve Pattaro, 2014) kariyer hedefleri ve bu alandaki belirsizlikler (Wood ve Neels, 2017); (Vignoli, Tocchioni, vd., 2020); ekonomik istikrar ve mülk sahipliği (Mills vd., 2011) gibi sebeplerle daha ileri yaşlara ertelendiği görülmüştür. Bazı durumlarda geleneksel anne kimliğinin kendisi ile örtüşmemesi sebebiyle kadınların annelikten uzak durduğu da bulgulanmıştır (Moore, 2018). Doğurganlığın ertelenmesi ve azalması demografik araştırmaların da bu alana yönelmesine sebep olmuş, buna makro perspektiften açıklamalar ve çözümler sunma amacıyla araştırmalar yapılmıştır. Özellikle devlet politikası düzeyinde kadınların istihdama katılımını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini

destekleyen politikalar güdüldüğünde doğurganlık azalsa da ardından toplam doğurganlık oranının yükseldiği, özellikle kadınların eğitim ve kariyer sebepli ertelemelerine rağmen doğurganlık niyetlerine ulaşma ihtimallerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Hatta, eğer anneliği ve ebeveynliği erteleme sebebi istihdama katılım, ekonomik istikrarsızlık gibi yapısal sebeplerse doğurganlık niyetine erişilme ihtimalinin daha düşük, eğitim ve kariyer gibi hedeflerse daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Türkiye’de de kadın istihdamının doğurganlık ve toplam çocuk sayısı üzerindeki etkisine bakılan araştırmalarda, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik değil kadınların birincil rolü olarak anneliği konumlandıran politikalar sebebiyle kadınların işgücünde kalmak istedikleri durumda daha az çocuk yaptıkları görülmüş ve buna uygun politika düzenlemeleri önerilmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda toplam 43 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu 43 kişinin 23’ü 30 yaş üstü ve çocuğu olmayan, 20’si ise ilk çocuğu olduğunda 29 yaş ve üstü olan kadınlardan oluşmaktadır. 37’si İstanbul’da ikamet etmekte, ikisi İzmir, biri Muğla, biri Bursa’da yaşamaktadır, bir katılımcı bir hafta önce İngiltere’ye taşınmış olup öncesinde 30’lu yaşların ortasına kadar İstanbul’da, sonrasında Eskişehir’de yaşamıştır, biri de iki ay önce Hollanda’ya taşınmış, öncesinde İstanbul’da yaşamıştır.

Katılımcıların yaş dağılımları şöyledir: 30 yaş üstü olup çocuğu olmayan katılımcılar arasında, biri 38 yaşında olmak üzere geri kalan 22 kişi 30-35 yaş aralığındadır. 30 yaş ve üzerinde anne olan grupta görüşmeler sırasındaki yaş dağılımında 30-34 yaş arasında 3, 35-40 yaş arasında 7, 41-49 yaş arasında 8 ve 50-55 yaş arasında 2 kişi bulunmaktadır. İlk kez anne olma yaşlarına bakıldığında ise, 12 katılımcının 30-34 yaş aralığında, 6 katılımcının 35-40 yaş aralığında anne olduğu, ayrıca biri 29 yaşında, diğeri ise 41 yaşında olmak üzere iki farklı yaşta anne olmuş katılımcının bulunduğu görülmektedir.

Görüşmelerin dördü yüz yüze, 39’u çevrimiçi olarak Zoom üzerinden yürütülmüştür. Bu görüşmelerin tümünde görüşmenin başında araştırmadan kısaca bahsedilerek ses kaydı için onay alınmıştır. Görüşmelerin ardından Transkriptor programında deşifreler tamamlanmış ve tekrar dinlenerek kontrol edilmiştir. Transkripsiyonlar MAXQDA Analytics Pro programına yüklenerek tekrar okunmuş ve serbest kodlama yapılmıştır.

Ardından bir kez daha okunarak ana temalar belirlenmiş, kodlamalar devam etmiştir ancak çok fazla çakışan kodlama yapılması ve kod frekanslarının yoğunluğu bu programda temizlenmemiş; kodlanan bölümler Word'e aktarılarak burada iki kez daha üzerinden geçilmiş ve kesişen kodlamalar ayıklanmış, hangi başlık altında değerlendirileceğine karar verilmiştir.

Araştırmanın bulguları, başlığa da yansıyan iki ana başlık altında ele alınmıştır. Bunlar: bir kırılma olarak anneliğin anlamlandırılması ve deneyimlenmesi ile annelik zamanlamasına etki eden faktörlerdir.

İlk bölümde, anneliğin kadınların hayatındaki dönüştürücü etkisi, annelik tanımları ve deneyimleri üzerinden incelenmiştir. Anneliğe ilişkin öne çıkan başlıklar Rich'in (1976) bir kurum ve deneyim olarak ayrıştırmasıyla örtüşen annelik tanımları ve annelik etme biçimleri, annelik kimliğinin yol açtığı dönüşümdeki kaygı ve yas süreci, bakım verme ve anneliğe dair sorumluluklar ve bunların değişen kapsamı, partnerle iş bölümü ve bunun toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirilmesi ile anneliğin yol açtığı duygulardır. Araştırma bulgularına göre, annelik beklentileri çoğu zaman deneyimle örtüşmemekte ve anneliğe dair tanımlar kadınların kendi anneleriyle ilişkilerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Görüşmelere katılan kadınlar, anneliği tanımlamakta zorlanmakla birlikte, genellikle sevgi, sorumluluk, fedakârlık ve çocuğun öncelikli olması gibi ortak temalar etrafında şekillenen yanıtlar vermiştir.

Çocuğu olan katılımcıların bir kısmı, anneliğin sadece fiziksel bakım değil, zihinsel ve duygusal bir bağ içerdiğini vurgulamış, ancak bu sürecin zaman zaman kendi kimlikleriyle çatışma yarattığını belirtmiştir. Annelik süreci, bireyin kendi çocukluk deneyimleriyle yüzleşmesine ve ebeveynlik modelleriyle hesaplaşmasına neden olmaktadır. Özellikle modern annelik, kendini adama ve bireysel kimlik arasında bir gerilim yaratmaktadır. Anneliğin bireysel bir süreç olduğu kabul edilse de, toplumsal normların ve cinsiyet rollerinin bu süreç üzerindeki belirleyici etkisi katılımcılar tarafından açıkça dile getirilmiştir.

Özellikle çocuğu olmayan katılımcılar anneliğin getirdiği olası zorluklara yönelik daha temkinli ve öngörülü yaklaşırken, çocuğu olan katılımcılar erteleme kararlarını daha açık bir şekilde ifade etmiştir. Anneliğin bireysel kimlik üzerinde yarattığı kırıma, kadınların kendilerini yeniden tanımlamalarına yol açmakta ve bu süreci, Giddens'ın (1991) bireyin kimliğini sürekli inşa etme süreci olarak tanımladığı çerçeveye açıklamak mümkündür. Bu dönüşüm, yalnızca biyolojik değil, bilişsel ve duygusal bir yeniden yapılanma süreci olarak da ortaya çıkmaktadır.

Annelik ve annelik etmek bölümünde, anneliğin fedakârlıkla özdeşleştirilmesi, toplumsal normların annelik kimliğini nasıl şekillendirdiği ve anneliğin bireysel deneyim ile toplumsal beklentiler arasındaki gerilimli doğası ele alınmaktadır. Annelik, kamusal alanda düzenlenen ancak kişisel bir geçiş süreci olarak deneyimlenen bir kimlik olarak tanımlanırken, katılımcılar anneliği ya bir kimlik ya da ek bir rol olarak görme konusunda farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Çocuğu olmayan katılımcılar, anneliğin tamamen kapsayıcı bir rol olmasını reddederken, çocuğu olanların bir kısmı denge kurmanın önemini vurgulamış, ancak çoğunlukla anneliğin hayatın her alanına yayılan bir sorumluluk olduğunu kabul etmiştir.

Görüşmelerde, anneliğin fedakârlıkla özdeşleştirilmesi, kadınların kimliklerini nasıl inşa ettikleri ve annelikten duydukları kaygılar üzerine yapılan tartışmalar öne çıkmıştır. Anneliğin bireysel özgürlüğü kısıtlayan bir deneyim olup olmadığı konusunda farklı görüşler olsa da, ideal annelik söyleminin baskılayıcı ve ulaşılması zor bir standart oluşturduğu görülmektedir. Özellikle çocuğu olmayan katılımcılar, anneliği "yetersiz" yapacaklarından endişe ettiklerini belirtirken, çocuğu olanlar anneliğin getirdiği dönüşüm ve kimlik değişimini kabullenmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Bu süreç, anneliğin yalnızca fiziksel bakım veren bir rol olmaktan çok, kadınların kimliklerini yeniden değerlendirdikleri, kendileriyle ve toplumsal beklentilerle hesaplaştıkları bir alan olarak şekillenmektedir.

Annelik: kendi için yaşamaktan çocuğu için yaşamaya geçiş bölümünde, anneliğin kadınların yaşamlarında yarattığı dönüşüm, benlik kaybı hissi ve bu değişimle baş etme süreci ele alınmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, çocuğun hayatlarını kökten

değiştirdiğini ya da değiştireceğini kabul etmiştir. Çocuğu olmayan katılımcılar, bu değişimin kendilerini nasıl etkileyeceğini bilmemekten ve kendi kimliklerini tanıyamayacak hale gelmekten kaygı duyarken, çocuğu olanlar annelikle gelen dönüşümü genellikle bir tür kaçınılmaz gerçeklik olarak benimsemişlerdir. Bu değişimin içinde hem kayıplar ve yaslar hem de olumlu kazanımlar bulunmaktadır.

Özellikle sosyal medya, annelik deneyiminin yalnızca "ideal" yanlarını değil, zorlayıcı yönlerini de görünür hale getirerek bu dönüşüme dair farklı bakış açıları sunmaktadır. Ancak, bazı katılımcılar için bu tür içerikler, yalnızca mükemmel anne olamama korkusunu değil, ne olursa olsun iyi hissedemeyecek olma endişesini de artırmıştır. Günlük yaşamlarını aktif ve dolu dolu geçiren kadınlar, çocuğun özgürlüklerini sınırlandıracağını düşündüklerini belirtmiş, bazıları gebelik sürecinde bile kariyerlerin bittiğini hissettiklerini ifade etmiştir. Öte yandan, çocuk sahibi olduktan sonra bu kaygıların bazılarının yersiz çıktığını, ancak anneliğin beklediklerinden çok daha zorlayıcı bir süreç olduğunu fark ettiklerini söyleyenler de olmuştur.

Annelik, özellikle ilk yıllarda çocuğun bakımına odaklanmayı gerektiren bir süreç olarak görülmekte ve bu nedenle kadının bireysel kimliğini ikinci plana atmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda, anneliğin bireysel yaşamı nasıl dönüştürdüğü konusunda katılımcılar farklı görüşler ortaya koymuştur. Kimileri çocuklarının kendi hayatlarına entegre edileceğini düşünerek daha esnek bir annelik modeli benimsemeyi hedeflese de, pratikte bunun her zaman mümkün olmadığı görülmüştür.

Anneliğin yalnızca kadının kendisine değil, partner ilişkisine de etkileri katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Partnerle iletişimin değişeceği, ilişkinin bozulabileceği ya da erkeğin sosyal hayatına devam ederken kadının hayatının kısıtlanacağına dair kaygılar, annelik kararını etkileyen önemli unsurlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Annelik, bireysel bir dönüşüm süreci olduğu kadar, çift ilişkileri ve toplumsal roller açısından da derin etkiler yaratan bir süreç olarak görülmektedir.

Bakım vermek: bitmeyecek bir sorumluluk bölümünde, anneliğin yalnızca fiziksel bakım vermekle sınırlı olmadığı, aynı zamanda ömür boyu süren bir zihinsel ve duygusal

sorumluluk içerdği vurgulanmaktadır. Katılımcılar, ebeveynliğin her iki tarafın da eşit sorumluluk alması gereken bir süreç olması gerektiğini düşünse de, pratikte bakım yükünün büyük oranda annelerde kaldığını belirtmişlerdir. Özellikle "iyi anne" olma ideali, kadınların kendilerini sürekli kanıtlamaya çalıştıkları, yüksek beklentilerle şekillenen bir sorumluluk alanı yaratmaktadır.

Katılımcılar, çocuk bakımının yalnızca erken çocukluk dönemine özgü olmadığını, çocuk büyüdükçe fiziksel emeğin azalsa da zihinsel yükün devam ettiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, özellikle ilk yıllarda annelerin çocuklarının beslenmesi, uyku düzeni ve günlük yaşam organizasyonu gibi konularda merkezi bir rol üstlendiği görülmektedir. Emzirme ve anne-çocuk bağlanması, anneliğin fiziksel ve biyolojik yönünü öne çıkarırken, bu durumun anneleri doğal olarak "birincil bakım veren" olarak konumlandığı vurgulanmıştır.

Araştırma, annelerin bakım süreçlerine ilişkin kaygılarının farklı boyutlarda şekillendiğini de ortaya koymaktadır. Çocuk bakımına dair bilgiye ulaşma ve annelikle ilgili normları içselleştirme süreçlerinde, katılımcıların çoğu ya sosyal çevrelerinden ya da uzmanlardan destek aldıklarını belirtmiştir. Ancak, bilgi edinme sürecinin bile annelerin üzerindeki yükü artırdığı ve zihinsel emeğin büyük oranda annelerin omuzlarında olduğu görülmektedir.

Bazı katılımcılar, anneliğin karşılıklı bir bağ olduğunu, yani yalnızca çocuğun anneye değil, annenin de çocuğa ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir. Ancak, birçok kadın için bu süreç başlangıçta beklenenden daha zorlayıcı olmuştur. Ebeveynlikte babaların rolü tartışılırken, özellikle pandemi döneminde babaların çocuk bakımına daha fazla katılmak zorunda kalmasının olumlu etkileri dile getirilmiştir. Bununla birlikte, geleneksel normların hâlâ güçlü olduğu ve annelerin bakım sorumluluğunun merkezinde yer aldığı görülmektedir.

Anneliğe dair "zorluklar" katılımcıların çoğu tarafından açıkça dile getirilmiştir. Anneliğin yoğun emek ve duygusal yatırım gerektiren bir süreç olduğu, ancak bu sürecin herkes için ideal ya da gerekli bir deneyim olarak görülmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Katılımcılar, anneliğin hayatlarını nasıl altüst ettiğini kabul ederken, aynı zamanda bakım yükünün paylaşılması gerektiğini ve anneliğin bireysel bir tercih olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Bakım vermenin altında değerlendirilen ekonomik ve psikolojik sorumluluklarda değişen denge bölümünde, ebeveynliğin değişen sorumluluk alanları ve çocuk yetiştirmenin giderek artan psikolojik boyutu ele alınmaktadır. Katılımcılar, çocuklarının yalnızca fiziksel ve ekonomik olarak desteklenmesi değil, aynı zamanda psikolojik olarak sağlam bireyler olmalarını ebeveynliğin en önemli unsurlarından biri olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Psikolojik iyi oluşun, çocuğun gelecekte başarılı ve mutlu bir birey olabilmesi için kritik olduğu düşüncesi yaygındır. Bu durum, neoliberal bireyselleşme süreçleriyle ve popüler psikolojinin etkisiyle bağlantılı olarak mutluluğun yaşamın amacı haline gelmesinin (Illouz, 2008; Illouz ve Cabanas, 2023) anneliğe sirayet ederek çocuğun psikolojik iyi oluşunun da bu sorumluluğa dahil olduğunu göstermektedir.

Katılımcılar, çocuklarıyla güvenli bağ kurmanın ve onların kendine yetebilen bireyler olmalarını sağlamanın öncelikli hedefleri arasında olduğunu belirtmiştir. Ancak, bu sürecin tamamen ebeveynin kontrolünde olmadığını, zamanla çocuklarının gelişimini gözlemledikçe kendilerini de yeniden değerlendirdiklerini ve sürekli "daha iyi bir anne" olmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu düşünümsel süreç, ebeveynliğin bitmeyen bir sorumluluk olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Özellikle modern ebeveynlik anlayışında, ekonomik sorumluluklar kadar psikolojik iyi oluşa yapılan vurgu artmıştır. Çocuğun hayatta başarılı olmasının sadece maddi destekle değil, sağlıklı bir psikolojik altyapıyla mümkün olacağı düşüncesi katılımcılar arasında yaygındır. Bu çerçevede, ebeveynlerin çocukları için istemeden travmalar yaratabileceği kaygısı öne çıkmış, özellikle terapi süreçlerinden geçen katılımcılar için bu kaygının daha belirgin olduğu görülmüştür. "Öngörülemez travmalar yaratma" korkusu, çocuk yetiştirme sürecinde annelerin üzerinde ek bir baskı unsuru haline gelmiştir.

Katılımcılar, ebeveynliğin yalnızca fiziksel bakım vermekle sınırlı olmadığını, çocuğa etik ve ahlaki değerler kazandırmanın da en az bunun kadar önemli olduğunu ifade

etmiştir. Çocukların karakter gelişimi üzerinde aileden alınan değerlerin etkili olduğu düşüncesi güçlüdür. Anneliğin yalnızca çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak değil, onu "doğru" değerlere sahip bir birey olarak yetiştirmek anlamına geldiği, bu nedenle anneliğin sadece biyolojik değil, ahlaki ve psikolojik bir sorumluluk alanı olarak da görüldüğü anlaşılmaktadır. Ebeveynlik sorumluluğu giderek daha geniş bir alana yayılmakta ve anneler çocuklarının geleceğini şekillendirme konusunda büyük bir yük taşımaktadır. Bu sorumluluk sadece fiziksel bakım vermekle sınırlı kalmayıp, çocuğun psikolojik iyi oluşunu güvence altına almak için sürekli bir çaba gerektirmektedir. Bunun yarattığı baskı, özellikle modern ebeveynlik söylemleri içinde annelerin üzerindeki yükü daha da artırmaktadır.

Çocukla çalışma: kadının annelik dışı alanı ve zamanın bölünmesi bölümünde, anneliğin kadınların istihdam süreçleriyle nasıl kesiştiği, iş-aile çatışmasının nasıl deneyimlendiği ve toplumsal normların kadınların zaman yönetimi üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Çalışan anneler için çocuk bakımının, ücretli çalışmanın ardından gelen "ikinci vardiya" olarak görüldüğü ve ev işleriyle birleşerek kadının üzerindeki yükü artırdığı belirtilmiştir (Hochschild, 1989). Çalışmayan kadınlar içinse annelik, tüm günü kapsayan bir mesaiye dönüşmektedir. Katılımcılar, çocuk bakımının getirdiği organizasyonel ve zihinsel yükün, ücretli çalışsın ya da çalışmasın, büyük oranda kadınlar tarafından üstlenildiğini ifade etmişlerdir.

Özellikle ücretli izin süresi ve kurumsal bakım seçeneklerinin sınırlı olması, annelerin iş hayatına dönüşünü zorlaştıran önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de kadınların doğum sonrası iş hayatına dönüş sürecinde pozisyon kaybı riski taşıdığına ve yöneticilerin kadın çalışanlara yönelik olumsuz yargılarının hâlâ varlığını sürdürdüğüne dikkat çekilmiştir. Ücretsiz izin almak, ekonomik koşullar nedeniyle birçok kadın için elverişli bir seçenek olarak görülmemektedir. Ancak, bazı kadınlar yüksek bakım maliyetleri nedeniyle işten ayrılmayı tercih etmiş ya da serbest çalışma gibi esnek modeller geliştirmeye yönelmişlerdir.

Çalışan anneler için yarı zamanlı çalışma ya da uzaktan çalışma seçenekleri cazip görünmekte, ancak bu tür esnekliklerin iş yerinde sınırlı olması nedeniyle birçok kadın

tam zamanlı çalışmaya devam etmek zorunda kalmaktadır. Kadınlar, annelikten eksiltmeden iş hayatında var olabilmenin yollarını aramakta, ancak çocuk bakımının getirdiği sorumlulukların iş performanslarını etkilediğini kabul etmektedirler. Katılımcılar, küçük yaştaki çocukla ayrılık sürecinin hem psikolojik hem de profesyonel açıdan zorlayıcı olduğunu belirtmiş, bu dönemde destek mekanizmalarına duyulan ihtiyacın altını çizmişlerdir.

Bakım emeğinin büyük oranda kadınlara yüklenmesi, anneliğin toplumsal olarak nasıl yapılandırıldığını ve kadınların istihdam süreçleriyle nasıl kesiştiğini anlamak açısından kritik bir noktadır. Kadınların bakım sorumluluklarını üstlenmesi, mevcut ekonomik ve toplumsal sistemin işleyişiyle doğrudan bağlantılıdır (Fraser, 2016) ve bu sorumluluğun nasıl düzenleneceği konusunda kadınlar iki yönlü bir açmazla karşı karşıya kalmaktadır. Bir yandan, bakım hizmetlerine yönelik destek mekanizmalarının varlığı, kadınların istihdam süreçlerine daha aktif katılımını sağlayabilir; ancak bu desteklerin iş bölümünü meşrulaştırma riski bulunmaktadır. Yani, çocuk bakımına erişimin artırılması, kadınların işgücü piyasasında daha uzun süre kalmasına yardımcı olurken, aynı zamanda bakım emeğinin temel olarak kadınların sorumluluğunda olduğu fikrini yeniden üretebilir. Öte yandan, bu desteklerin eksikliği ise kadınları ya işten çekilmeye ya da ağır bir iş-aile çatışmasıyla baş etmeye zorlamaktadır. Bu noktada, kendilik teknolojileri (Foucault, 1988), kadınların anneliği nasıl içselleştirdiğini ve kendi özneleşme süreçlerini nasıl yönettiğini anlamak açısından önemlidir. Kadınlar, bir yandan bakım emeğinin getirdiği yükü aşmak ve annelik dışındaki kimliklerini sürdürebilmek için çeşitli stratejiler geliştirirken, diğer yandan mevcut toplumsal normlara karşı müzakere etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, annelik ve bireysel özerklik arasındaki gerilimi açıkça ortaya koymaktadır. Kadınların hem annelikten eksiltmeden hem de işgücü piyasasında yer alarak var olma çabaları, mevcut toplumsal düzenin kadınları hangi koşullarda desteklediği ya da desteklemediği üzerine yeniden düşünmeyi gerektirmektedir.

Partnerle sorumluluk dağılımı ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi bölümünde, çocuk bakımındaki sorumluluk dağılımı, ebeveynler arasındaki iş bölümü ve toplumsal cinsiyet rollerinin bakım emeği üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Katılımcılar, çocuk bakımını

partnerleriyle adil bir şekilde paylaşmak istediklerini belirtmişler ancak pratikte bu idealin her zaman gerçekleşmediğini ifade etmişlerdir. Özellikle bebeklik döneminde fizyolojik bağımlılığın anneye yönelik olduğu kabul edilse de babaların da bakım sürecine dahil olabileceği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, çocuk bakımının sadece anne ve baba arasında paylaşılmasıyla da tam anlamıyla adil bir iş yükü sağlanamayacağı, geniş bir destek sistemine ihtiyaç duyulduğunu dile getirenler de olmuştur.

Kadınlar, eşleriyle önceden eşit bir sorumluluk paylaşımı planlamış olsalar bile, pratikte çocuğun bakımına dair görünmez ve zihinsel yükün büyük oranda anneler tarafından taşındığını belirtmişlerdir. Eşitlikçi rolleri benimseyen çiftlerde dahi, bakım süreçlerinde kadınların "gizli birincil sorumlu" hâline geldiği gözlemlenmiştir. Kadınların bakım süreçlerini koordine eden ve organize eden taraf olmak durumunda kalmaları, partnerlerin de “yardım eden” konumunda olması kadınların ebeveynlik yükünü daha fazla hissetmelerine yol açmaktadır. Katılımcılar, çocuk bakımına dair görevlerin eşit bir şekilde paylaşıldığını düşünseler bile, kadınların sürekli olarak süreci yönlendirmek, hatırlatmak ve koordine etmek zorunda kalarak zihinsel yükleri üstlendiklerini aktarmışlardır.

Toplumsal cinsiyet normları, çocuk bakımında erkeklerin sorumluluklarını sınırlı görmelerine ve annelerin ise bakım işinin doğal sorumlusu olarak konumlandırılmasına yol açmaktadır. Kadınlar, bakım süreçlerinde eşlerinin desteğinin önemli olduğunu vurgulamakla birlikte, hâkim toplumsal yapı nedeniyle birçok işin kendiliğinden üzerlerine kaldığını gözlemlemişlerdir. Bebeklik döneminde annelerin ön planda olması gerektiği yönündeki yaygın inanç, çocuğun büyümesiyle birlikte de bakım sorumluluklarının annelerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Eğitim seviyesi yükseldikçe toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin azaldığı bazı araştırmalarla ortaya konmuş olsa da (Endendijk vd., 2018), bu çalışmanın örnekleminde katılımcılar, bilinçli bir şekilde eşitlikçi bir iş bölümü hedeflemiş olsalar bile, toplumsal normların ve pratiklerin kadınları çocuk bakımında daha fazla sorumluluk almaya ittiğini de belirtmişlerdir. Kadınların zihinsel yükü taşıması, çocuk bakımındaki organizasyonel işlerin büyük oranda annelerin sorumluluğunda kalmasına neden olmaktadır. Bunun

sonucunda, kadınların iş hayatı ve kişisel zamanları da doğrudan etkilenmekte, bakım emeği toplumsal olarak kadınlara atfedilen bir sorumluluk olarak devam etmektedir.

Anneliğe eşlik eden duyguların ele alındığı bölümde, katılımcıların annelikle ilgili duygusal deneyimleri, kurulan bağlar, korkular, kaygılar ve sevgi dolu tatmin hissi çerçevesinde ele alınmaktadır. Katılımcılar anneliği tanımlarken, çocuğa karşı hissettikleri sorumluluk, sevgi ve rehberlik etme duygusunu vurgulamışlardır. Çocuğu olan katılımcılar, anneliğin getirdiğı sorumluluğı ağır fakat taşınabilir bulduklarını, bu süreçte sevgi ve şefkatin baskın duygular olarak öne çıktığını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar arasında çocuk sahibi olmadan önce genel bir “çocuk sevgisi” hissetmediğini paylaşanlar da bulunmaktadır. Ancak bu kişiler, kendi çocuklarıyla bağ kurduklarında beklenmedik bir yoğunlukta duygular yaşadıklarını belirtmişlerdir. Anneliğin önceden kestirilemeyen bir deneyim olduğunu vurgulayan katılımcılar, özellikle doğum sonrası süreçte ani değişimler yaşadıklarını paylaşmışlardır. Bazıları anneliği dönüştürücü ve önyargıları yıkan bir süreç olarak tanımlarken, annelikle birlikte artan kaygı ve korkuların da sürecin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmişlerdir.

Annelikle gelen kaygılar arasında, çocuğun psikolojik gelişiminden duyulan sorumluluk ve hata yapma korkusu ön plandadır. Çocuğu olmayan katılımcılar, anneliğin hata kabul etmeyen bir süreç olduğu kaygısıyla bu sorumluluğı üstlenme konusunda çekinceler yaşamaktadır. Çocuklu katılımcılar ise bu sorumluluğun büyük olduğunu kabul etmekle birlikte, hataların telafi edilebileceğini, süreç içinde öğrenildiğini ve anneliğin mükemmeliyet gerektirmediğini belirtmişlerdir.

Özellikle ilk doğum sonrası yaşanan kaygılar ve duygusal karmaşıklıklar, birçok katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Lohusalık döneminde yaşanan duygusal dalgalanmalar ve doğum sonrası depresyon deneyimleri, annelikle ilgili kültürel normlarla çatıştığında suçluluk, kaygı ve öfke gibi duygulara yol açmaktadır. Ancak, bu duyguların kabul edilmesi ve normalleştirilmesi, sürecin daha sağlıklı deneyimlenmesine katkı sağlamaktadır.

Katılımcılar arasında anneliği mistik bir deneyim olarak tanımlamaktan kaçınanlar da bulunmaktadır. Ancak, doğum ve annelikle birlikte gelen duyguların önceden tahmin edilemeyecek yoğunlukta olduğu sıkça dile getirilmiştir. Bu durum, anneliğe dair toplumsal beklentilerle örtüşse de, annelik deneyiminin bireysel ve değişken olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Annelik sürecine dair en büyük korkulardan biri, çocuğa yeterli zaman ve ilgi ayıramama, dolayısıyla onun gelişimini olumsuz etkileme kaygısıdır. Çocuk sahibi olmayı düşünen bazı kadınlar, bu sorumluluğun ağırlığından ötürü anneliği ertelediklerini ya da tercih etmekten kaçındıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar, rüyalarında bile çocuklarına yeterince bakamadıklarını gördüklerini paylaşarak, bilinçdışında bu sorumluluğun nasıl ağır bir yük olarak yer tuttuğunu paylaşmışlardır.

Katılımcıların anneliği farklı duygusal çerçevelerden deneyimlediği görülmüştür. Anneliğin getirdiği yoğun duyguların, kaygılar ve korkularla birlikte var olduğu, ancak süreç içinde bu duygularla baş etme yollarının geliştiği vurgulanmıştır. Anneliğin yalnızca sevgi ve tatmin değil, aynı zamanda dönüşüm, kaygı ve müzakere içeren bir süreç olduğu görülmüştür.

Annelik zamanlamasına etki eden faktörler, kadınların anneliği hangi koşullarda ve ne zaman düşündükleri üzerinden ele alınmaktadır. Katılımcıların anneliğe ilişkin zamanlamayı belirleme süreçlerinde öne çıkan unsurlar arasında çocuk sahibi olma isteği, normatif sıralamanın etkisi, kariyer ve partnerle ilgili koşullar ile ideal yaş aralığı bulunmaktadır.

Bulgular, Benzies vd. (2006) tarafından Bronfenbrenner'in ekolojik çerçevesi kullanılarak yapılan analizle örtüşmektedir; kadınlar çocuk sahibi olma kararını bireysel, ailevi ve toplumsal faktörlerin etkisiyle almaktadır. Bu çalışmada da kadınların karar süreçlerinde kişisel koşullar (sağlık ve biyolojik saat), partnerin rolü (eşin isteği ve desteği) ve toplumsal normlar (yaş ve evlilik) belirleyici olmuştur. İki grubun zamanlama dinamikleri farklılık göstermektedir. Çocuk sahibi olmuş kadınlar çoğunlukla bilinçli bir şekilde çocuk sahibi olma kararı verdiklerini belirtmiştir. Karar süreci ağırlıklı olarak yaş,

sağlık durumu ve partnerle ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışma hayatından geçici olarak ayrılanlar büyük oranda tam bir kopuş yaşamadan, ücretli (bazıları ücretsiz de) izinlerini kullanarak iş hayatına geri dönmüştür ya da dönmeyi planlamaktadır. Çocuğu olmayan kadınlar arasında farklı eğilimler gözlemlenmiştir: partnerle çocuk isteği ve zamanlaması konusunda uyuşamayanlar; uygun bir partneri olması durumunda çocuk yapmayı düşünenler; partneriyle birlikte çocuk istemeyen veya kariyer hedefleri nedeniyle çocuk planlamasını erteleyenler. Bu gruptan katılımcılar için yaş önemli bir faktör olarak bulgulanmıştır. Özellikle 35 yaş ve üstü olup kısa vadede çocuk yapabileceğini düşünmeyen kadınlar, evlat edinme seçeneğini değerlendirmeye başlamışlardır.

Anneliğin geri dönüşsüz bir süreç olarak görülmesi, kadınların zamanlama konusundaki kararlarını daha da kritik hale getirmektedir. Çocuk sahibi olup olmama sorusu bazı kadınlar için temel bir mesele olurken, çocuk yapmayı düşünen kadınlar için zamanlama ve koşullar belirleyici bir rol oynamaktadır. Katılımcılar, anneliğe dair düşünmeye başladıkları sürecin belirli eşiklerle şekillendiğini ifade etmişlerdir; bu eşiklerin aşılanı kadar annelik konusu gündemlerinde dahi olmadığını paylaşmışlardır.

Çocuk sahibi olmaya dair isteklerin ele alındığı bölümde, toplumsal dönüşümler, kadınların annelik kararlarını önemli ölçüde etkilediğinden bahsedilmektedir. Sanayileşme, kentleşme ve çekirdek ailenin yaygınlaşmasıyla birlikte, kadınların çocuk sahibi olmadan önce ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaya yönelik arzuları giderek daha belirgin hale gelmiştir. Çocukluklarından itibaren bir gün anne olacaklarını düşünerek büyüyen kadınlar, öncelikli olarak kendi ayakları üzerinde durabilecekleri bir yaşam kurmayı hedeflemişlerdir. Kandiyoti'nin (1988) "ataerkiyle pazarlık" kavramına ek olarak, kadınların modernleşme ve bireyselleşme bağlamında kapitalizmle de bir pazarlık içinde olduğu söylenebilir. Ancak bu pazarlık, kadınların üzerindeki yükü hafifletmekten çok, onları iş ve bakım emeğini birlikte yürütmeye mecbur bırakmaktadır.

Kadınların çocuk sahibi olma düşüncesi farklı motivasyonlarla şekillenmektedir. Bazıları için çocuk, sevgi paylaşmanın ve birini büyütmenin doğal bir parçası olarak görülmektedir. Başkaları için ise annelik, bildiklerini aktarma ve bir başkasına rehberlik

etme isteğiyle anlam kazanır. Bunun yanı sıra, çocuk sahibi olmayı belirli bir bilinçli tercihten çok hayatın doğal bir parçası olarak gören kadınlar da vardır. Çocuk sahibi olma isteği, yalnızca bireysel bir karar değil, toplumsal normlar ve kültürel yapılar tarafından şekillendirilen bir olgu olarak kadınların hayatına nüfuz etmektedir.

Kadınlar için çocuk sahibi olma kararı, net ve kolayca alınan bir karar olmaktan çok, sürekli müzakere gerektiren bir süreçtir. Özellikle 30 yaş üstü kadınlar, bu konuyu partnerleriyle daha net konuşmaya başlamışlardır. Ancak çocuk sahibi olma konusunda belirsizlik yaşayan kadınlar, farklı açmazlar içinde kalmaktadır. Kimileri çocuk sahibi olmayı isterken, ekonomik koşulların, kariyer planlarının veya uygun bir partnerin olmamasının getirdiği engeller nedeniyle bu isteği ertelemek zorunda kalmaktadır. Kimileri ise çocuk sahibi olmayı hiçbir zaman hayatlarının bir parçası olarak görmemektedir. Bir diğer grup ise çocuk sahibi olma isteyip istemediğinden emin olamamaktadır. Bu belirsizlik hali, biyolojik saat baskısı ile geleceğe dair ekonomik ve toplumsal kaygıların iç içe geçtiği dinamik bir sürece işaret etmektedir. Bu bağlamda, çocuk sahibi olma kararı salt bireysel bir tercih değil, ekonomik, toplumsal ve ilişkisel faktörlerle şekillenen müzakereci bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Yaşam evrelerindeki normatif sıralamanın etkisi bölümünde kadınların çocuk sahibi olma zamanlamasına dair düşüncelerinde toplumsal normların şekillendirdiği bir sıralama göze çarpmaktadır. Eğitim, meslek edinme, ekonomik istikrar sağlama ve ardından evlilik aşamalarının tamamlanması çocuk yapma kararının önkoşulları olarak öne çıkmaktadır. Araştırmaya katılan kadınlar için eğitim zaten verili bir gereklilik olarak kabul edilmiştir ve sorgulanmamıştır. Kariyer gelişimi ise zamanlamayı belirleyen en önem iki faktörden biridir. Özellikle çalışma hayatında bir yere gelmek, ekonomik koşulları iyileştirmek ve mesleki istikrar sağlamak kadınların çocuk sahibi olma sürecini ertelemesine sebep olmuştur. Ancak bu süreci belirleyen yalnızca bireysel istekler değil, aynı zamanda ekonomik belirsizlikler ve toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği yüklerdir. Kadınların çocuk sahibi olmayı planlarken ekonomik istikrara ulaşmayı ön koşul olarak gördükleri ve özellikle erken çocukluk döneminde çocuk bakım imkanlarının eksikliğinin caydırıcı bir unsur olduğu ortaya çıkmıştır. Devlet desteği ve kurumsal kreş imkanlarının eksikliği,

çocuk bakımının çoğunlukla kadınların üzerine kalmasına yol açmaktadır. Annelik izinlerinin kısıtlı olması, özel sektörde ücretsiz izin almanın iş kaybına yol açabileceği kaygısı ve çalışma koşullarının çocuk bakımına uygun olmaması, kadınların çocuk zamanlamasını geciktiren faktörler arasındadır. Özellikle kariyerinde belirli bir noktaya gelmeden çocuk yapmayı düşünmeyen kadınlar, ilerleyen yaşla birlikte biyolojik saatle ilgili kaygılar yaşamaktadır. Akademi ve tıp gibi yüksek zaman ve emek gerektiren mesleklerde çalışan kadınlar, çocuk sahibi olmayı ciddi bir karar olarak değerlendirmektedir. Akademide, kadın akademisyenlerin çocuk yapmasının kariyerleri açısından olumsuz değerlendirildiği ve çocuk sahibi kadın akademisyenlerin işlerini yeterince ciddiye almadıkları gibi önyargılarla karşılaştıkları belirtilmiştir. Özellikle akademik hiyerarşide yükselme sürecinde olan kadınların, çocuk sahibi olmayı erteledikleri ya da akademide çocuk yapmama yönünde baskı hissettikleri gözlemlenmiştir.

Araştırmada kadınlar, çocuk yapmayı düşünmeden önce evlilik kurumunun içinde yer almanın gerekliliğini özellikle Türkiye bağlamında vurgulamıştır. Evlilik dışı çocuk sahibi olmanın kültürel ve sosyal olarak zorluk getireceği düşüncesi baskındır. Birçok kadın, evlendikten sonra bir süre “evliliğin oturmasını” beklemek istemekte, bireysel özgürlüklerini bir süre daha yaşamak istemekte ve ardından çocuk planı yapmaktadır. Bu bekleme sürecinde kariyerin ilerlemesi, maddi koşulların iyileşmesi gibi faktörler belirleyici olmaktadır. Ancak kadınların bu süreci bir “zorunluluk” olarak hissetmeleri de zamanlamayı şekillendiren unsurlar arasındadır.

Çocuk sahibi olma kararında partnerin varlığı ve çocuk bakımındaki rolü önemli bir belirleyici unsur olarak öne çıkmaktadır. Araştırmaya katılan kadınlar için partnerin çocuk istemesi, bakım sürecine eşit derecede dahil olup olmayacağı ve ekonomik istikrara katkıda bulunup bulunmayacağı, çocuk zamanlamasında önemli bir faktördür. Partneriyle çocuk yapmayı düşünen kadınlar, ilişkinin sağlamlığı, partnerin ebeveynlik konusundaki tutumu ve çocuğun psikolojik gelişiminde ebeveynlerin etkisi gibi unsurları göz önünde bulundurmaktadır. Araştırmada kadınların büyük çoğunluğu tek başlarına çocuk yapmayı tercih etmeyeceklerini belirtmiştir. Bunun en önemli nedenleri arasında çocuğun bakım

yükünü tek başına üstlenmek istememeleri, ekonomik koşullar ve toplumsal normların baskısı yer almaktadır.

Partnerlerin çocuk isteği konusunda uyuşmadığı durumlarda uyum sağlanana kadar çocuk kararı beklemektedir. Çocuk yapmayı düşünen ancak partnerinin çocuk istemediğini belirten kadınlar, bu durumun ilişkilerinde gerilim yarattığını paylaşmıştır. Öte yandan görüşme esnasında çocuğu olan katılımcılardan eski eşi isteyip kendi istemediği için boşandığını belirten katılımcılar da olmuştur. Ayrıca kadınlar için partner seçimi, çocuk yetiştirme sürecindeki sorumlulukların paylaşımı açısından kritik bir noktadır. Geçmiş ilişkisinde partnerinin çocuk yetiştirme konusunda güven vermemesi sebebiyle çocuk yapmaktan vazgeçen kadınlar da olmuştur.

Kadınların çocuk sahibi olma zamanlamasını belirlerken çoğunlukla toplumun oluşturduğu normatif sıralamaya bağlı olarak hareket ettikleri, ancak bu sürecin bireysel tercihlerden çok ekonomik ve sosyal yapıların şekillendirdiği bir süreç olduğu görülmüştür. Eğitim, iş, evlilik ve çocuk sahibi olma sırası büyük ölçüde içselleştirilmiş bir norm olarak varlığını sürdürmektedir. Ancak ekonomik belirsizlikler, kariyer kaygıları, ebeveynlik sorumluluklarının eşit dağılmaması ve toplumsal baskılar, kadınların çocuk sahibi olma kararlarını doğrudan etkileyen temel faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Zamanlamaya etki eden son faktör olarak kadınların yaşı ele alınmıştır. Burada, çocuk sahibi olma konusunda düşünürken kadınların ideal bir aralığı keskin olarak vermekten kaçındığı ancak kendilerine dair anlatılarında belirlemiş oldukları eşiklerde yaştın oldukça önemli olduğu görülmüştür. Araştırmanın her iki grubundaki kadınlar için yaş, çocuk sahibi olma zamanlamasında en belirleyici faktör olarak öne çıkmıştır. Kadınların büyük çoğunluğu çocuk sahibi olma için en uygun aralığı 30-40 yaş olarak görmektedir. Alt sınır olarak 30 yaştın öne çıkmasının nedenleri arasında psikolojik olgunluk, ekonomik istikrar ve bireysel özgürlüğü yaşama isteği yer alırken; üst sınır olarak 40 yaştın belirlenmesi daha çok fiziksel enerji, anne ve bebek sağlığı ile çocukla geçirilen zamanın kısıtlılığı gibi faktörlere dayandırılmaktadır. Katılımcılar, genel olarak 30'dan önce anne olmayı erken, 40'tan sonra ise geç olarak nitelendirmiştir.

Kadınlar, annelik için gereken psikolojik olgunluğa ve ekonomik bağımsızlığa genellikle 30 yaş civarında ulaştıklarını düşünmektedir. Eğitim ve meslek edinme süreci, bu yaşlara kadar devam ettiğinden ve ekonomik refah sağlandıktan sonra çocuk yapmanın daha mantıklı olduğu düşünüldüğünden, alt sınır genellikle 30 olarak belirlenmiştir. 20'li yaşlarda çocuk sahibi olmayı düşünmüş olanların sayısı oldukça azdır ve bu yaşlardaki kadınların önceliklerinin daha çok gezmek, özgür olmak ve kendini tanımak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, bazı kadınlar ailelerinden aldıkları olumsuz ebeveynlik örneklerini düzeltmek, kendi geçmiş travmalarıyla yüzleşmek ve daha bilinçli ebeveynler olmak için olgunlaşmayı beklediklerini söylemişlerdir.

Üst yaş sınırını belirleyen en önemli faktörler arasında biyolojik saat, gebelik riskleri, çocuğun sağlığı, yaş farkı ve ebeveynin sabrı ve enerjisi gibi unsurlar yer almaktadır. Kadınlar, 35 yaş sonrasında doğurganlığın azaldığı ve gebelik risklerinin arttığı yönündeki tıbbi söylemleri büyük ölçüde içselleştirmiştir. Bu nedenle birçok kadın, 35 yaş öncesini çocuk sahibi olmak için ideal bir zaman olarak görse de, bir kısmı bu sınırı 40'a kadar genişletebileceğini belirtmiştir. Ancak 40 yaş sonrası çocuk sahibi olmanın fiziksel zorlukları ve çocukla geçirilen zamanın daha kısa olması gibi nedenlerle 40 yaş birçok kadın için üst sınır olarak belirlenmiştir.

Yumurta dondurma teknolojisi, kadınların doğurganlıklarını uzatmalarına yardımcı olan bir seçenek olarak görülse de, araştırmaya katılan kadınlar arasında bu yöntemi düşünenlerin sayısı sınırlıdır. Yumurta dondurma, kadınlara biyolojik saat konusunda bir rahatlama sunsa da, başarı oranlarının düşük olması ve sürecin pahalı olması nedeniyle herkes için ulaşılabilir bir çözüm değildir. Yine de, yumurtalarını donduran veya bu seçeneği değerlendiren kadınlar, çocuk sahibi olma zamanlamasını daha esnek bir çerçevede düşünme eğilimindedir.

Katılımcılar için çocuk sahibi olma yaşı konusunda kesin ve genellenebilir bir "ideal" yaş bulunmamakla birlikte, 30-40 yaş aralığı kendileri için belirtmekten imtina etmedikleri bir çerçeve olarak şekillenmiştir. Yaş, bireysel hayat planları, sağlık kaygıları ve toplumsal beklentilerle birleşerek kadınların çocuk sahibi olma kararlarını yönlendiren temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Bu bulgular ışığında, araştırmanın teorik çerçevesini Giddens'in modernleşme ve bireysel kimlik (1991), Beck ve Beck-Gernsheim'in bireyselleşme (2001) ve romantik ilişkilerin dönüşümü (1995) analizleri üzerinden belirlemek uygun bulunmuştur. Bireyselleşmenin kadınların biyografisindeki etkileri ve ataerkil bir toplumda bireyselleşme sürecinden geçerken karşılaştıkları yapısal faktörleri ele alırken ise Bourdieu'nün habitus kavramından (1990) ve feminist düşünceden faydalanılmıştır. Özellikle de Rich'in (1976) bir kurum ve deneyim olarak anneliği ayırması ve kadınların deneyimlerine yer açması oldukça önemli bir analiz alanı açmıştır. Kadınların kendi kimliklerini inşa süreçlerinde ise Foucault'nun özneleşme pratikleri ve kendilik teknolojilerinden (1988) yararlanılarak kadınların kendilerini hangi pratikler aracılığıyla özneleştirdikleri ele alınmıştır. Örneğin fedakâr anne imgesinden kaçınmak için eğitimi ve kariyerini gözetmek ya da anne olduktan sonra da geleneksel bir sınıflandırmaya dahil edilmemek için uzman yardımıyla bu işi “layığıyla” yapmayı öğrenmeyi hedeflemek gibi kendilik teknikleri ele alınmıştır.

Bu araştırma, anneliğin bireysel bir karar olmasının ötesinde, kadınların sosyo-demografik konumları, toplumsal normlar ve yapısal koşullar çerçevesinde nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Görüşülen kadınların kendilerini birey olarak inşa etme süreçleri, eğitim, kariyer ve kişisel gelişim gibi alanlara verdikleri önemi yansıtmaktadır. Annelik, bu süreç içinde ya bir kırılma noktası ya da yönetilebilir bir dönüşüm olarak görülmektedir. Özellikle kariyerine ve bireyselliğine yatırım yapmış kadınlar için annelik, kendi özneleşme pratikleriyle çelişebilecek bir deneyim olarak görülürken, bazıları için ise toplumsal olarak atfedilen rollerin bir devamı niteliğinde içselleştirilmektedir. Foucault'nun özneleşme pratikleri ve kendilik teknolojileri (1988) bağlamında ele alındığında, bazı kadınlar anneliği bir kimlik çatışması olarak deneyimlerken, bazıları bu süreci toplumsal rollerin bir uzantısı olarak kabul etmektedir.

Araştırmada iki farklı grup arasında anneliği anlamlandırma biçimleri açısından belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Birinci grupta yer alan kadınlar, anneliğin bireysel alanlarını daraltacağını, kendilerini tamamen çocuklarına adayacaklarını ve geçmişte kazandıkları bireysel kimliklerini kaybedeceklerini düşünmektedir. Bu noktada, Beck ve Beck-Gernsheim'in (2001) bireyselleşme kuramı, modern toplumlarda bireyselliğin ön plana çıkmasıyla birlikte anneliğin getirdiği sorumlulukların nasıl bir gerilim yarattığını

anlamak açısından önemlidir. Kadınlar, bireysel projelerini sürdürmekle annelik rollerini benimsemek arasında müzakere etmektedirler. İkinci gruptaki kadınlar ise anneliği, yaşamlarının önceki dönemlerinde kazandıkları deneyimlerle harmanlayarak yönetebilecekleri bir süreç olarak görmektedir. Onlar için annelik, bireysel öznenliğin yeniden inşasına katkıda bulunan bir unsur olabilir. Beck ve Beck-Gernsheim'in "tercih edilen biyografik anlatı" (2001) kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, ikinci gruptaki kadınların anneliği yaşamlarının önceki dönemlerinde kazandıkları deneyimlerle harmanlayarak yönetebilecekleri bir süreç olarak görmeleri, onların bireysel kimlikleri ile annelik kimlikleri arasındaki çatışmayı çözme stratejilerinden biri olarak okunabilir. Bu kadınlar, anneliği, bireysel öznenliğin yeniden inşasına katkıda bulunan bir unsur olarak çerçevelendirmekte ve onu, kendi tercih ettikleri biyografik anlatının bir parçası hâline getirmektedirler. Bu yaklaşım, anneliğin bireyselliği tamamen dışlayan bir kimlik değil, bireysel yaşam projelerine entegre edilebilen bir deneyim olarak da kurgulanabileceğini göstermektedir.

Bu farklılaşma, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl içselleştirildiği ve kadınların annelik pratiklerini nasıl şekillendirdiği ile doğrudan ilişkilidir. Araştırmaya katılan kadınlar, anneliğin sadece biyolojik bir süreç olmadığını, aynı zamanda sosyal medya ve modern psikoloji söylemleriyle şekillenen bir normlar bütünü haline geldiğini belirtmişlerdir. Kadınlar, anneliklerini sosyal medya ve toplumsal beklentiler üzerinden performe etmekte ve bu süreç içinde kendi annelik kimliklerini inşa etmektedirler.

Bununla birlikte, araştırmanın örneklem grubunun belirli bir sosyo-ekonomik kesime mensup olması, anneliğin anlamlandırılma biçimlerinde belirli sınırlamalar doğurmuştur. Farklı habitusların karşılaştırılması, anneliğin sadece bireysel bir öznenleşme süreci olarak değil, aynı zamanda ahlaki normlarla, iyi vatandaş yetiştirme idealleriyle ve farklı sosyal beklentilerle şekillenebileceğini gösterebilirdi. Bu açıdan gelecek araştırmalarda böylesi bir çeşitliliğin gözetilmesi önemli görülmektedir. İlerleyen dönemlerde farklı sosyoekonomik gruplardan kadınlarla, ardından erkekler ve kadınlarla tekrarlanması durumunda hem annelik tanımları ile zamanlamaya dair bulguların genellenebilirliği test edilmiş olacaktır hem de toplumsal cinsiyet normlarındaki değişim ve dönüşüm daha keskin bir biçimde ortaya konabilecektir. Ayrıca bütün bu genişleyen sonuçlarda eğitim

seviyesi, ekonomik durum gibi faktörlerin sonuçlara etkisini görmek daha mümkün olacaktır.

Araştırma, anneliğin bilinçli bir karar olmasıyla ilgili de bazı önemli bulgular sunmaktadır. Görüşülen kadınların çoğu, anneliği hayatlarının belirli bir aşamasında gündemlerine almış ve bunu bir karar sürecinin parçası olarak deneyimlemişlerdir. Ancak, araştırmada yalnızca iki kişi "sürpriz annelik" yaşadığını belirtmiştir ki bu durum, bilinçli annelik kararlarının belirli bir sosyoekonomik grup içinde daha yaygın olabileceğini göstermektedir. Kadınların ekonomik ve sosyal güvenceye ulaştıktan sonra annelik kararını vermeleri, mevcut sistemin kadınlara yüklediği çelişkili sorumluluklarla ilişkilendirilebilir (Fraser, 2016). Ekonomik imkanlar, anneliğin nasıl deneyimleneceğini doğrudan şekillendirmekte; annenin çocuğun yanında kalması gerektiği inancı da bu bağlamda finansal olanaklarla farklı biçimlerde anlam kazanmaktadır.

Bu araştırma, annelik zamanlamasına dair kullanılan “erteleme”, “geç annelik” gibi kavramların kadınların hayat döngüsüne dair indirgemeci bir bakış açısı sunduğunu göstermektedir. Görüşmeciler, çocuk sahibi olmayı yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde düşüncelerinin bir "gecikme" değil, hayatlarının doğal akışına uygun bir süreç olduğunu belirtmişlerdir. Costa'nın (2021) çalışması, kadınların çocuk sahibi olma kararlarını “biyolojik limite dayandırıyor” gibi görünseler de, aslında bu kararı kendi yaşam bağlamlarında “zamanında” verdiklerini göstermektedir. Annelik zamanlamasının yapısal zorluklar ve toplumsal normlarla iç içe geçtiği düşünüldüğünde, bu süreci yalnızca kadınların bireysel tercihleri üzerinden değerlendirmek yetersiz kalmaktadır. Datta ve diğerlerinin (2023) vurguladığı gibi, erkeklerin ebeveynlik yaşlarına dair herhangi bir yargı içermeyen tanımlamalar yapılırken, kadınların annelik zamanlamasına yönelik yargılayıcı bir dil kullanılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirmektedir. Bu nedenle, tez kapsamında “annelik zamanlaması” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırma, anneliğin bireysel bir karar olarak ele alınamayacak kadar toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerle iç içe geçtiğini göstermektedir. Kadınların anneliği nasıl anlamlandırdıkları, içinde bulundukları toplumsal konumlar ve yapısal koşullarla şekillenmektedir. Annelik, bazıları için bireysel öznenin bir kırılması,

bazıları içinse yönetilebilir bir dönüşüm olabilmektedir. Ancak her iki durumda da, toplumsal normlar, ekonomik koşullar ve yapısal eşitsizlikler, kadınların annelik deneyimlerini belirleyen temel faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada, anneliğin zamanlamasını sadece biyolojik bir gereklilik ya da bireysel bir tercih olarak değil, aynı zamanda yapısal sınırlılıklar ve toplumsal beklentilerle şekillenen bir süreç olarak ele almak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aassve, A., Le Moglie, M. ve Mencarini, L. (2021). Trust and fertility in uncertain times. *Population Studies*, 75(1), 19-36. <https://doi.org/10.1080/00324728.2020.1742927>
- Abbasoğlu Özgören, A., Ergöçmen, A. B. ve Tansel, A. (2018). Birth and employment transitions of women in Turkey: The emergence of role incompatibility. *Demographic Research*, 39, 1241-1290. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.39.46>
- Ackert, E., Ressler, R., Ansari, A. ve Crosnoe, R. (2018). Maternal employment, community contexts, and the child-care arrangements of diverse groups. *Journal of Marriage and Family*, 80(5), 1210-1224. <https://doi.org/10.1111/jomf.12501>
- Addo, F. R., Sassler, S. ve Williams, K. (2016). Reexamining the association of maternal age and marital status at first birth with youth educational attainment. *Journal of Marriage and Family*, 78(5), 1252-1268. <https://doi.org/10.1111/jomf.12360>
- Ahn, N. ve Mira, P. (2002). A note on the changing relationship between fertility and female employment rates in developed countries. *Journal of Population Economics*, 15(4), 667-682. <https://doi.org/10.1007/s001480100078>
- Akbaş, Ö. Z. ve Dursun, C. (2022). Toplumsal değişme sürecinde annelik serüveni: Genç annelikten geç anneliğe geçiş. *Akademik Hassasiyetler*, 9(20), 107-128.
- Albertini, M. ve Brini, E. (2021). I've changed my mind. The intentions to be childless, their stability and realisation. *European Societies*, 23(1), 119-160. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1764997>

- Arendell, T. (2000). Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1192-1207. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01192.x>
- Ariès, P. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Ariès, P. (1980). Two successive motivations for the declining birth rate in the West. *Population and Development Review*, 6(4), 645. <https://doi.org/10.2307/1972930>
- Armenti, C. (2004). Gender as a barrier for women with children in academe. *Canadian Journal of Higher Education*, 34(1), 1-26. <https://doi.org/10.47678/cjhe.v34i1.183445>
- Avcı, S. ve Ünal, D. (2019). Kolektiviteden bireyciliğe geçiş: Aile ve evlilik kurumuna dair değişen göstergeler ve kaygılar. *Turkish Studies - Social Sciences*, 14(5), 2641-2668. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.37350>
- Aytaç, F. K. (2018). *The relationship between maternal gatekeeping and parental warmth through the mediating role of traditional motherhood* (Tez no: 525770) [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Badinter, E. (2011). *Kadınlık mı? Annelik mi?* (4. bs). İstanbul: İletişim.
- Bailey, L. (1999). Refracted selves? A study of changes in self-identity in the transition to motherhood. *Sociology*, 33(2), 335-352. <https://doi.org/10.1177/S0038038599000206>
- Bal, N. (2019). *Instagram'da anneliğin sunumu üzerine sosyolojik bir analiz* (Tez no: 554155) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Balbo, N. ve Barban, N. (2014). Does fertility behavior spread among friends? *American Sociological Review*, 79(3), 412-431. <https://doi.org/10.1177/0003122414531596>
- Balbo, N., Billari, F. C. ve Mills, M. (2013). Fertility in advanced societies: A review of research: La fécondité dans les sociétés avancées: un examen des recherches. *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, 29(1), 1-38. <https://doi.org/10.1007/s10680-012-9277-y>
- Baldwin, K. (2017). ‘I suppose I think to myself, that’s the best way to be a mother’: How ideologies of parenthood shape women’s use of social egg freezing technology. *Sociological Research Online*, 22(2), 20-34. <https://doi.org/10.5153/sro.4187>
- Barclay, L., Everitt, L., Rogan, F., Schmied, V. ve Wyllie, A. (1997). Becoming a mother — an analysis of women’s experience of early motherhood. *Journal of Advanced Nursing*, 25(4), 719-728. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.t01-1-1997025719.x>
- Barlow, C. A. ve Cairns, K. V. (1997). Mothering as a psychological experience: A grounded theory exploration. *Canadian Journal of Counselling*, 31(3).
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik: Benedetto Vecchi tarafından gerçekleştirilmiş söyleşiler* (2. bs). İstanbul: Heretik.
- Bayraktar, S. (2011). *Makbul anneler, müstakbel vatandaşlar: Neoliberal beden politikalarında annelik* (1. bs). İstanbul: Ayizi Yayınları.
- Bays, A. (2017). Perceptions, emotions, and behaviors toward women based on parental status. *Sex Roles*, 76(3-4), 138-155. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0655-5>
- BBC Türkçe internet sitesi (2024, Mayıs 16). *Doğum oranları rekor seviyeye düştü: TÜİK verileri bize ne söylüyor?* (yazar: Robins, A) Aralık 15, 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1ejenpdllko> - adresinden alındı
- Beauvoir, S. de. (1989). *The second sex*. New York: Vintage.

- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity* (repr.). Londra: Sage.
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (1995). *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press; Blackwell.
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (2001). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. Londra: Sage. Kasım 29, 2024 tarihinde, <https://www.perlego.com/book/860741> - adresinden alınmıştır.
- Benzies, K., Tough, S., Tofflemire, K., Frick, C., Faber, A. ve Newburn-Cook, C. (2006). Factors influencing women's decisions about timing of motherhood. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 35(5), 625-633. <https://doi.org/10.1111/j.1552-6909.2006.00079.x>
- Berger, B. ve Berger, P. L. (1983). *The war over the family: Capturing the middle ground*. Londra: Hutchinson.
- Berlant, L. (2011). *Cruel optimism*. Durham: Duke University Press.
- Berrington, A. (2004). Perpetual postponers? Women's, men's and couple's fertility intentions and subsequent fertility behaviour. *Population Trends*, 117, 9-19.
- Berrington, A. ve Pattaro, S. (2014). Educational differences in fertility desires, intentions and behaviour: A life course perspective. *Advances in Life Course Research*, 21, 10-27. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2013.12.003>
- Billari, F. C., Kohler, H., Andersson, G. ve Lundström, H. (2007). Approaching the limit: Long-term trends in late and very late fertility. *Population and Development Review*, 33(1), 149-170. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2007.00162.x>
- Bora, A. (2001). Türk modernleşme sürecinde annelik kimliğinin dönüşümü. İçinde A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe (Ed.), *Yerli bir feminizme doğru* (1. bs, ss. 77-105). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Borelli, J. L., Nelson, S. K., River, L. M., Birken, S. A. ve Moss-Racusin, C. (2017). Gender differences in work-family guilt in parents of young children. *Sex Roles*, 76(5-6), 356-368. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0579-0>
- Borelli, J. L., Nelson-Coffey, S. K., River, L. M., Birken, S. A. ve Moss-Racusin, C. (2017). Bringing work home: Gender and parenting correlates of work-family guilt among parents of toddlers. *Journal of Child and Family Studies*, 26(6), 1734-1745. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0693-9>
- Bourdieu, P. (1990). Structures, habitus, practices (R. Nice, Çev.). İçinde *The logic of practice* (ss. 52-65). Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2021). *Düşünsel sosyolojiye davet* (1. bs). İstanbul: İletişim.
- Bowlby, J. (1999). *Attachment and loss* (2nd ed.). New York: Basic Books.
- Bozzaro, C. (2018). Is egg freezing a good response to socioeconomic and cultural factors that lead women to postpone motherhood? *Reproductive BioMedicine Online*, 36(5), 594-603. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2018.01.018>
- Bradley, C. (2018). The construction of teenage parenting in the Republic of Ireland. İçinde A. Kamp ve M. McSharry (Ed.), *Re/assembling the pregnant and parenting teenager: Narratives from the field* (ss. 147-171). Bern: Peter Lang AG.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brinton, M. C., Bueno, X., Oláh, L. ve Hellum, M. (2018). Postindustrial fertility ideals, intentions, and gender inequality: A comparative qualitative analysis. *Population and Development Review*, 44(2), 281-309. <https://doi.org/10.1111/padr.12128>

- Brown, E. ve Patrick, M. (2018). Time, anticipation, and the life course: Egg freezing as temporarily disentangling romance and reproduction. *American Sociological Review*, 83(5), 959-982. <https://doi.org/10.1177/0003122418796807>
- Brown, W. (2018). *Halkın çözülüşü: Neoliberalizmin sinsî devrimi* (B. E. Aksoy, Çev.; 2. bs). İstanbul: Metis Yayınları.
- Buber-Ennsner, I. (2021). Are you ready for a child? A methodological triangulation on fertility intentions in Austria. *Institut für Demographie- VID*, 1, 1-28. <https://doi.org/10.1553/0x003d08e0>
- Budds, K., Hogg, M. K., Banister, E. N. ve Dixon, M. (2017). Parenting agendas: An empirical study of intensive mothering and infant cognitive development. *The Sociological Review*, 65(2), 336-352. <https://doi.org/10.1177/0038026116672812>
- Buhr, P. ve Huinink, J. (2014). Fertility analysis from a life course perspective. *Advances in Life Course Research*, 21, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2014.04.001>
- Bühler, N. (2015). Imagining the future of motherhood: The medically assisted extension of fertility and the production of genealogical continuity. *Sociologus*, 65(1), 79-100. <https://doi.org/10.3790/soc.65.1.79>
- Büskens, P. (2001). The impossibility of “natural parenting” for modern mothers: On social structure and the formation of habit. *Journal of the Motherhood Initiative for Research and Community Involvement*, 3(1). Aralık 1, 2024 tarihinde <https://jarm.journals.yorku.ca/index.php/jarm/article/view/2089> - adresinden erişilmiştir.
- Büyükkuşoğlu, S. (2017). *Influencers on Instagram Turkey: Performing the ‘iconic mother’ and the ‘iconic woman’* (Tez no: 483283) [Yüksek lisans tezi, Sabancı Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Cairns, K., Johnston, J. ve MacKendrick, N. (2013). Feeding the ‘organic child’: Mothering through ethical consumption. *Journal of Consumer Culture*, 13(2), 97-118. <https://doi.org/10.1177/1469540513480162>
- Cappellini, B., Harman, V., Marilli, A. ve Parsons, E. (2019). Intensive mothering in hard times: Foucauldian ethical self-formation and cruel optimism. *Journal of Consumer Culture*, 19(4), 469-492. <https://doi.org/10.1177/1469540519872067>
- Carolan, M. (2005). “Doing it properly”: The experience of first mothering over 35 years. *Health Care for Women International*, 26(9), 764-787. <https://doi.org/10.1080/07399330500230987>
- Cherlin, A. (1980). Postponing marriage: The influence of young women’s work expectations. *Journal of Marriage and the Family*, 42(2), 355. <https://doi.org/10.2307/351233>
- Chodorow, N. (1979). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender* (1. paperback print). Berkeley: University of California Press.
- Collins, P. H. (2022). Black women and motherhood. İçinde *Black feminist thought, 30th anniversary edition* (ss. 224-257). Londra: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003245650-10>
- Corijn, M., Liefbroer, A. C. ve De Jong Gierveld, J. (1996). It takes two to tango, doesn’t it? The influence of couple characteristics on the timing of the birth of the first child. *Journal of Marriage and the Family*, 58(1), 117. <https://doi.org/10.2307/353381>
- Costa, R. P. (2021). Farewell’s children. İçinde *The Routledge handbook of contemporary inequalities and the life course* (ss. 312-322). Londra: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429470059-30>
- Creswell, J. W. ve Poth, C. N. (2023). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Londra: Sage Publications.

- Culpan, O. ve Marzotto, T. (1982). Changing attitudes toward work and marriage: Turkey in transition. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 8(2), 337-351. <https://doi.org/10.1086/493966>
- Dalay Tez, Z. Ç. (2016). *Ataerkil toplumda gönüllü çocuksuzluk: Türkiye’de ‘gönüllü çocuksuzluk’u seçen kadınlara dair algı ve yaklaşımlar* (Tez no: 451692) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Daly, I. ve Bewley, S. (2013). Reproductive ageing and conflicting clocks: King Midas’ touch. *Reproductive BioMedicine Online*, 27(6), 722-732. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2013.09.012>
- Daminger, A. (2019). The cognitive dimension of household labor. *American Sociological Review*, 84(4), 609-633. <https://doi.org/10.1177/0003122419859007>
- Daniels, P. ve Weingarten, K. (1982). *Sooner or later: The timing of parenthood in adult lives*. New York: Norton. Kasım 13, 2024 tarihinde, <http://archive.org/details/soonerorlatertim00dani> -adresinden erişilmiştir.
- Datta, J., Maxwell, K. J., Mitchell, K. R., Lewis, R. ve Wellings, K. (2023). Factors shaping the timing of later entry into parenthood: Narratives of choice and constraint. *Social Sciences & Humanities Open*, 8(1), 100700. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2023.100700>
- Davies, K. (1996). Capturing women’s lives: A discussion of time and methodological issues. *Women’s Studies International Forum*, 19(6), 579-588.
- Davis, J. R. (2004). Bad breast-feeders/good mothers: Constructing the maternal body in public. *Berkeley Journal of Sociology*, 48, 50-73. Aralık 10, 2020 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/41035592> - adresinden erişilmiştir.

- Deegan, M. J. ve Hill, M. R. (1991). Doctoral dissertations as liminal journeys of the self: Betwixt and between in graduate sociology programs. *Teaching Sociology*, 19(3), 322. <https://doi.org/10.2307/1318198>
- Dermott, E. ve Pomati, M. (2016). ‘Good’ parenting practices: How important are poverty, education and time pressure? *Sociology*, 50(1), 125-142. <https://doi.org/10.1177/0038038514560260>
- DiLapi, E. M. (1989). Lesbian mothers and the motherhood hierarchy. *Journal of Homosexuality*, 18(1-2), 101-121. https://doi.org/10.1300/J082v18n01_05
- Donath, O. (2015a). Choosing motherhood? Agency and regret within reproduction and mothering retrospective accounts. *Women’s Studies International Forum*, 53, 200-209. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2014.10.023>
- Donath, O. (2015b). Regretting motherhood: A sociopolitical analysis. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 40(2), 343-367. <https://doi.org/10.1086/678145>
- Donath, O. ve Trebbe-Plath, M. (2022). *Annelikten pişman olmak* (1. baskı, Sayı 44). İstanbul: İletişim.
- Douglas, S. ve Michaels, M. (2004). *The mommy myth: The idealization of motherhood and how it has undermined women*. New York: Free Press.
- Dow, D. M. (2016). Integrated motherhood: Beyond hegemonic ideologies of motherhood. *Journal of Marriage and Family*, 78(1), 180-196. <https://doi.org/10.1111/jomf.12264>
- Doyle, N. (2018). *Maternal bodies: Redefining motherhood in early America*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Ehrenreich, B. ve English, D. (2005). *For her own good: Two centuries of the experts’ advice to women*. New York: Anchor.
- Eke, N. P. (2023). Orta sınıf bir ideoloji olarak annelik. *Sosyoloji Dergisi*, 45, 93-126.

- Eke, P. (2022). *Tercihen çocuksuz: Kadınlık arzuları değişirken* (1. bs). İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- Elias, N. (2017). *Zaman üzerine* (2. bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Elliott, S. ve Bowen, S. (2018). Defending motherhood: Morality, responsibility, and double binds in feeding children. *Journal of Marriage and Family*, 80(2), 499-520. <https://doi.org/10.1111/jomf.12465>
- Elliott, S., Powell, R. ve Brenton, J. (2015). Being a good mom: Low-income, Black single mothers negotiate intensive mothering. *Journal of Family Issues*, 36(3), 351-370. <https://doi.org/10.1177/0192513X13490279>
- Endendijk, J. J., Derks, B. ve Mesman, J. (2018). Does parenthood change implicit gender-role stereotypes and behaviors? *Journal of Marriage and Family*, 80(1), 61-79. <https://doi.org/10.1111/jomf.12451>
- Engelhardt, H., Kögel, T. ve Prskawetz, A. (2004). Fertility and women's employment reconsidered: A macro-level time-series analysis for developed countries, 1960–2000. *Population Studies*, 58(1), 109-120. <https://doi.org/10.1080/0032472032000167715>
- England, P., Bearak, J., Budig, M. J. ve Hodges, M. J. (2016). Do highly paid, highly skilled women experience the largest motherhood penalty? *American Sociological Review*, 81(6), 1161-1189. <https://doi.org/10.1177/0003122416673598>
- Eriksson, C., Larsson, M., Skoog Svanberg, A. ve Tydén, T. (2013). Reflections on fertility and postponed parenthood—interviews with highly educated women and men without children in Sweden. *Upsala Journal of Medical Sciences*, 118(2), 122-129. <https://doi.org/10.3109/03009734.2012.762074>
- Faircloth, C. (2020). Parenting and social solidarity in cross-cultural perspective. *Families, Relationships and Societies*, 9(1), 143-159. <https://doi.org/10.1332/204674319X15668430693616>

- Faircloth, C. ve Gurtin, Z. (2017). Introduction - Making parents: Reproductive technologies and parenting culture across borders. *Sociological Research Online*, 22(2), 1-5. <https://doi.org/10.5153/sro.4310>
- Fallo-Mitchell, L. ve Ryff, C. D. (1982). Preferred timing of female life events. *Research on Aging*, 4(2), 249-267. <https://doi.org/10.1177/0164027582004002006>
- Firestone, S. (1970). *The dialectic of sex: The case for feminist revolution*. New York: Quill, William Morrow.
- Fishman, S. H. ve Min, S. (2018). Maternal age and offspring's educational attainment. *Journal of Marriage and Family*, 80(4), 853-870. <https://doi.org/10.1111/jomf.12490>
- Foeken, E. (2024). Embodied, caring and disciplinary: A Foucauldian reading of 'process time' as constitutive of the biopolitical institution of the family. *Time & Society*, 33(1), 3-24. <https://doi.org/10.1177/0961463X231176434>
- Foster, E. (2010). My eyes cry without me: Illusions of choice in the transition to motherhood. İçinde S. Hayden ve D. L. O'Brien Hallstein (Ed.), *Contemplating maternity in an era of choice: Explorations into discourses of reproduction* (ss. 139-158). Lanham: Lexington Books.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality, Vol. I: An introduction* (R. Hurley, ev.). New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1988). Technologies of the self. İçinde L. H. Martin, H. Gutman ve P. H. Hutton (Ed.), *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault* (ss. 16-49). Londra: Tavistock Publications.
- Foucault, M. (2008). *The birth of biopolitics: Lectures at the Collège de France 1978-79* (M. Senellart, Ed.; 1. bs). Londra: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230594180>

- Foucault, M. (2019). *Özne ve iktidar* (6. bs, Sayı 26). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fouquier, K. F. (2011). The concept of motherhood among three generations of African American women. *Journal of Nursing Scholarship*, 43(2), 145-153. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2011.01394.x>
- Fraser, N. (2016). Contradictions of capital and care. *New Left Review*, 100, 99-117.
- Fulford, B., Bunting, L., Tsibulsky, I. ve Boivin, J. (2013). The role of knowledge and perceived susceptibility in intentions to optimize fertility: Findings from the International Fertility Decision-Making Study (IFDMS). *Human Reproduction*, 28(12), 3253-3262. <https://doi.org/10.1093/humrep/det373>
- Gauthier, A. H., Bryson, C., Fadel, L., Haux, T., Koops, J. ve Mynarska, M. (2021). Exploring the concept of intensive parenting in a three-country study. *Demographic Research*, 44, 333-348. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2021.44.13>
- Gee, E. M. (1990). Preferred timing of women's life events: A Canadian study. *The International Journal of Aging and Human Development*, 31(4), 279-294. <https://doi.org/10.2190/1U7L-TGG0-WUX8-9L2T>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity* (16. bs). Cambridge: Polity Press. Kasım 4, 2024 tarihinde, <https://www.perlego.com/book/1535446> - adresinden alınmıştır.
- Giddens, A. ve Pierson, C. (2001). *Anthony Giddens'la söyleşiler: Modernliği anlamlandırmak* (1. bs). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gillespie, R. (2003). Childfree and feminine: Understanding the gender identity of voluntarily childless women. *Gender & Society*, 17(1), 122-136. <https://doi.org/10.1177/0891243202238982>
- Gittins, D. (1992). *Aile sorgulanıyor* (T. Erdem, Çev.; 2. bs). İstanbul: Pencere Yayınları.

- Glenn, E. N. (2016). Social constructions of mothering: A thematic overview. İçinde *Mothering* (ss. 1-29). Londra: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315538891-1>
- Goffman, E. (2009). *Günlük yaşamda benliğin sunumu* (B. Cezar, Çev.; 1. bs). İstanbul: Metis.
- Goldacker, K., Wilhelm, J., Wirag, S., Dahl, P., Riotte, T. ve Schober, P. S. (2022). Shared leave, happier parent couples? Parental leave and relationship satisfaction in Germany. *Journal of European Social Policy*, 32(2), 197-211.
<https://doi.org/10.1177/09589287211056187>
- Goldin, C. ve Katz, L. F. (2002). The power of the pill: Oral contraceptives and women's career and marriage decisions. *Journal of Political Economy*, 110(4), 730-770.
<https://doi.org/10.1086/340778>
- Goldscheider, F., Bernhardt, E. ve Lappegård, T. (2015). The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. *Population and Development Review*, 41(2), 207-239.
<https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00045.x>
- Greulich, A., Dasre, A. ve Inan, C. (2016). Two or three children? Turkish fertility at a crossroads. *Population and Development Review*, 42(3), 537-559.
<https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2016.00148.x>
- Gunderson, J. ve Barrett, A. E. (2017). Emotional cost of emotional support? The association between intensive mothering and psychological well-being in midlife. *Journal of Family Issues*, 38(7), 992-1009.
<https://doi.org/10.1177/0192513X15579502>
- Gupta, S. ve Malik, N. S. (2021). Prioritising or postponing? Thematic analysis of reproductive and motherhood choices among educated Indian married women. *Psychology and Education Journal*, 58(2), 5784-5791.
<https://doi.org/10.17762/pae.v58i2.3006>

- Hager, T. (2011). Making sense of an untold story: A personal deconstruction of the myth of motherhood. *Qualitative Inquiry*, 17(1), 35-44. <https://doi.org/10.1177/1077800410389442>
- Hakim, C. (2003). A new approach to explaining fertility patterns: Preference theory. *Population and Development Review*, 29(3), 349-374. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2003.00349.x>
- Hammarberg, K., Collins, V., Holden, C., Young, K. ve McLachlan, R. (2017). Men's knowledge, attitudes and behaviours relating to fertility. *Human Reproduction Update*, 23(4), 458-480. <https://doi.org/10.1093/humupd/dmx005>
- Hanser, A. ve Li, J. (2017). The hard work of feeding the baby: Breastfeeding and intensive mothering in contemporary urban China. *The Journal of Chinese Sociology*, 4(1), 18. <https://doi.org/10.1186/s40711-017-0065-2>
- Hare-Mustin, R. T. ve Broderick, P. C. (1979). The myth of motherhood: A study of attitudes toward motherhood. *Psychology of Women Quarterly*, 4(1), 114-128. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1979.tb00702.x>
- Härkönen, J. (2018). Single-mother poverty: How much do educational differences in single motherhood matter? İçinde R. Nieuwenhuis ve L. C. Maldonado (Ed.), *The triple bind of single-parent families: Resources, employment and policies to improve wellbeing* (ss. 31-50). Bristol: Bristol University Press, Policy Press.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Heaton, T. B., Jacobson, C. K. ve Holland, K. (1999). Persistence and change in decisions to remain childless. *Journal of Marriage and the Family*, 61(2), 531. <https://doi.org/10.2307/353767>
- Heinz, W. R. (2009). Structure and agency in transition research. *Journal of Education and Work*, 22(5), 391-404. <https://doi.org/10.1080/13639080903454027>

- Henderson, A. C., Harmon, S. M. ve Houser, J. (2010). A new state of surveillance? Applying Michel Foucault to modern motherhood. *Surveillance & Society*, 7(3/4), 231-247. <https://doi.org/10.24908/ss.v7i3/4.4153>
- Henderson, A., Harmon, S. ve Newman, H. (2016). The price mothers pay, even when they are not buying it: Mental health consequences of idealized motherhood. *Sex Roles*, 74(11-12), 512-526. <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0534-5>
- Hochschild, A. R. (1989). *The second shift* (3. bs). New York: Viking Penguin Inc.
- Holland, J. A. ve Keizer, R. (2015). Family attitudes and fertility timing in Sweden. *European Journal of Population*, 31(3), 259-285. <https://doi.org/10.1007/s10680-014-9333-x>
- hooks, bell. (1984). *Feminist theory: From margin to center*. Boston: South End Press.
- hooks, bell. (2020). *Duygu yoldaşlığı: Kadınların sevgi arayışı* (Ö. Karakaş, Çev.; 1. bs). İstanbul: BGST Yayınları.
- Hughes, E. C. (1984). *The sociological eye: Selected papers*. New York: Transaction Books.
- Hughes Rinker, C. (2013). Responsible mothers, anxious women: Contraception and neoliberalism in Morocco. *The Arab Studies Journal*, 21(1), 101-125.
- Iacovou, M. ve Tavares, L. P. (2011). Yearning, learning, and conceding: Reasons men and women change their childbearing intentions. *Population and Development Review*, 37(1), 89-123. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00391.x>
- Illouz, E. (2008). *Saving the modern soul: Therapy, emotions, and the culture of self-help*. Berkeley: University of California Press.
- Illouz, E. (2011). *Soğuk yakınlıklar: Duygusal kapitalizmin şekillenmesi* (1. bs, Sayı 96). İstanbul: İletişim.

- Illouz, E. ve Cabanas, E. (2023). *Mutlu yurttaş imalatı: Mutluluk endüstrisi hayatımızı nasıl kontrol ediyor?* (1. bs). İstanbul: İletişim.
- İnanç, H. (2015). Unemployment and the timing of parenthood: Implications of partnership status and partner's employment. *Demographic Research*, 32, 219-250. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.7>
- Inhorn, M. C. (2023). *Motherhood on ice: The mating gap and why women freeze their eggs*. New York: NYU Press.
- İpek, E. (2019). İlk doğum kararının sosyoekonomik belirleyicileri: Eş zamanlı hazard modelleri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 271-282. <https://doi.org/10.17541/optimum.534551>
- Jensen, T. (2010). 'What kind of mum are you at the moment?' Supernanny and the psychologising of classed embodiment. *Subjectivity*, 3(2), 170-192. <https://doi.org/10.1057/sub.2009.2>
- Johnson, S. (2014). "Maternal devices", social media and the self-management of pregnancy, mothering and child health. *Societies*, 4(2), 330-350. <https://doi.org/10.3390/soc4020330>
- Johnston, D. D. ve Swanson, D. H. (2003). Invisible mothers: A content analysis of motherhood ideologies and myths in magazines. *Sex Roles*, 49(1/2), 21-33. <https://doi.org/10.1023/A:1023905518500>
- Johnston, D. D. ve Swanson, D. H. (2006). Constructing the "good mother": The experience of mothering ideologies by work status. *Sex Roles*, 54(7-8), 509-519. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9021-3>
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology*, 54(3), 317-337. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x>

- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290.
Kasım 20, 2024 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/190357> - adresinden erişilmiştir.
- Kaplan, E. A. (1990). Sex, work and motherhood: The impossible triangle. *Journal of Sex Research*, 27(3), 409-425. <https://doi.org/10.1080/00224499009551569>
- Kazak, S. (2009). *Anneliğin siyasal alandaki inşası, Türkiye’de annelik ve siyaset: “Makbul” anneler ve “sözde” anneler* (Tez no: 258418) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Keskin, F. (2000). Sunuş: Özne ve iktidar. İçinde *Özne ve iktidar* (6. bs, ss. 11-24). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kiernan, K. (2001). The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in Western Europe. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 15(1), 1-21.
<https://doi.org/10.1093/lawfam/15.1.1>
- Knott, S. (2023). *Anneliğin sıra dışı tarihi*. İstanbul: Mundi.
- Kokko, K., Pulkkinen, L. ve Mesiäinen, P. (2009). Timing of parenthood in relation to other life transitions and adult social functioning. *International Journal of Behavioral Development*, 33(4), 356-365.
<https://doi.org/10.1177/0165025409103873>
- Kongar, E. ve Memiş, E. (2017). Gendered patterns of time use over the life cycle: Evidence from Turkey. *SSRN Electronic Journal*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2924805>
- Koropecj-Cox, T., Çopur, Z., Romano, V. ve Cody-Rydzewski, S. (2018). University students’ perceptions of parents and childless or childfree couples. *Journal of Family Issues*, 39(1), 155-179. <https://doi.org/10.1177/0192513X15618993>

- Kögel, T. (2006). An explanation of the positive correlation between fertility and female employment across Western European countries. *SSRN Electronic Journal*.
<https://doi.org/10.2139/ssrn.995206>
- Kreyenfeld, M. (2010). Uncertainties in female employment careers and the postponement of parenthood in Germany. *European Sociological Review*, 26(3), 351-366. <https://doi.org/10.1093/esr/jcp026>
- Kuhnt, A.-K. ve Trappe, H. (2016). Channels of social influence on the realization of short-term fertility intentions in Germany. *Advances in Life Course Research*, 27, 16-29. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2015.10.002>
- Kuperberg, A. (2009). Motherhood and graduate education: 1970–2000. *Population Research and Policy Review*, 28(4), 473-504. <https://doi.org/10.1007/s11113-008-9108-3>
- Kuperberg, A. ve Stone, P. (2008). The media depiction of women who opt out. *Gender & Society*, 22(4), 497-517. <https://doi.org/10.1177/0891243208319767>
- Kyvik, S. (1990). Motherhood and scientific productivity. *Social Studies of Science*, 20(1), 149-160. <https://doi.org/10.1177/030631290020001005>
- Lahad, K. (2012). Singlehood, waiting, and the sociology of time. *Sociological Forum*, 27(1), 163-186. <https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2011.01306.x>
- Lavee, E. (2015). The neoliberal mom: How a discursive coalition shapes low-income mothers' labor market participation. *Community, Work & Family*, 19(4), 501-518. <https://doi.org/10.1080/13668803.2015.1078288>
- Law, J. (2000). The politics of breastfeeding: Assessing risk, dividing labor. *Signs*, 25(2), 407-450. Ekim 3, 2021 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/3175561> – adresinden erişilmiştir.

- Lawler, S. (2002). *Mothering the self: Mothers, daughters, subjects* (1st, Kindle edition). Londra: Routledge. Kasım 20, 2024 tarihinde, <https://www.perlego.com/book/1619742> - adresinden erişilmiştir.
- Lebano, A. ve Jamieson, L. (2020). Childbearing in Italy and Spain: Postponement narratives. *Population and Development Review*, 46(1), 121-144. <https://doi.org/10.1111/padr.12313>
- Lee, E. J. (2008). Living with risk in the age of ‘intensive motherhood’: Maternal identity and infant feeding. *Health, Risk & Society*, 10(5), 467-477. <https://doi.org/10.1080/13698570802383432>
- Lee, K., Vasileiou, K. ve Barnett, J. (2019). ‘Lonely within the mother’: An exploratory study of first-time mothers’ experiences of loneliness. *Journal of Health Psychology*, 24(10), 1334-1344. <https://doi.org/10.1177/1359105317723451>
- Lesthaeghe, R. (2015). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(51), 18112-18115. <https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111>
- Letherby, G. ve Williams, C. (1999). Non-motherhood: Ambivalent autobiographies. *Feminist Studies*, 25(3), 719. <https://doi.org/10.2307/3178673>
- Liamputtong, P. (2009). Motherhood, risk and responsibility: Infant care in Northern Thailand. *Journal of Family Studies*, 15(3), 210-226. <https://doi.org/10.5172/jfs.15.3.210>
- Liefbroer, A. C. (2005). The impact of perceived costs and rewards of childbearing on entry into parenthood: Evidence from a panel study. *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, 21(4), 367-391. <https://doi.org/10.1007/s10680-005-2610-y>
- Lin, G.-X., Hansotte, L., Szczygieł, D., Meeussen, L., Roskam, I. ve Mikolajczak, M. (2021). Parenting with a smile: Display rules, regulatory effort, and parental

- burnout. *Journal of Social and Personal Relationships*, 38(9), 2701-2721.
<https://doi.org/10.1177/02654075211019124>
- Lois, D. ve Arránz Becker, O. (2014). Is fertility contagious? Using panel data to disentangle mechanisms of social network influences on fertility decisions. *Advances in Life Course Research*, 21, 123-134.
<https://doi.org/10.1016/j.alcr.2013.10.001>
- Lupton, D. (2000). "A love/hate relationship": The ideals and experiences of first-time mothers. *Journal of Sociology*, 36(1), 50-63.
<https://doi.org/10.1177/144078330003600104>
- Lupton, D. (2012). 'Precious cargo': Foetal subjects, risk and reproductive citizenship. *Critical Public Health*, 22(3), 329-340.
<https://doi.org/10.1080/09581596.2012.657612>
- Lutz, W., O'Neill, B. C. ve Scherbov, S. (2003). Europe's population at a turning point. *Science*, 299(5615), 1991-1992. <https://doi.org/10.1126/science.1080316>
- Mack, A. N. (2018). Critical approaches to motherhood. İçinde *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.579>
- Mackendrick, N. (2014). More work for mother: Chemical body burdens as a maternal responsibility. *Gender & Society*, 28(5), 705-728.
<https://doi.org/10.1177/0891243214529842>
- Maher, J. ve Saugeres, L. (2007). To be or not to be a mother?: Women negotiating cultural representations of mothering. *Journal of Sociology*, 43(1), 5-21.
<https://doi.org/10.1177/1440783307073931>
- Malacrida, C. ve Boulton, T. (2012). Women's perceptions of childbirth "choices": Competing discourses of motherhood, sexuality, and selflessness. *Gender & Society*, 26(5), 748-772. <https://doi.org/10.1177/0891243212452630>

- Markens, S., Browner, C. H. ve Press, N. (1997). Feeding the fetus: On interrogating the notion of maternal-fetal conflict. *Feminist Studies*, 23(2), 351-372. <https://doi.org/10.2307/3178404>
- Martin, L. J. (2017). Pushing for the perfect time: Social and biological fertility. *Women's Studies International Forum*, 62, 91-98. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2017.04.004>
- Martin, L. J. (2021). Delaying, debating and declining motherhood. *Culture, Health & Sexuality*, 23(8), 1034-1049. <https://doi.org/10.1080/13691058.2020.1755452>
- McDonald, P. (2000). Gender equity, social institutions and the future of fertility. *Journal of the Australian Population Association*, 17(1), 1-16. <https://doi.org/10.1007/BF03029445>
- McNay, L. (1999). Gender, habitus and the field: Pierre Bourdieu and the limits of reflexivity. *Theory, Culture & Society*, 16(1), 95-117. <https://doi.org/10.1177/026327699016001007>
- McQuillan, J., Greil, A. L., Shreffler, K. M. ve Bedrous, A. V. (2015). The importance of motherhood and fertility intentions among U.S. women. *Sociological Perspectives*, 58(1), 20-35. <https://doi.org/10.1177/0731121414534393>
- McQuillan, J., Greil, A. L., Shreffler, K. M. ve Tichenor, V. (2008). The importance of motherhood among women in the contemporary United States. *Gender & Society*, 22(4), 477-496. <https://doi.org/10.1177/0891243208319359>
- Meeussen, L. ve Van Laar, C. (2018). Feeling pressure to be a perfect mother relates to parental burnout and career ambitions. *Frontiers in Psychology*, 9, 2113. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02113>
- Mercer, R. T. (2004). Becoming a mother versus maternal role attainment. *Journal of Nursing Scholarship*, 36(3), 226-232. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2004.04042.x>

- Miettinen, A. ve Paaanen, P. (2005). Yes, no, maybe: Fertility intentions and reasons behind them among childless Finnish men and women. *Finnish Yearbook of Population Research*, 165-184. <https://doi.org/10.23979/fypr.45020>
- Milkie, M. A., Nomaguchi, K. M. ve Denny, K. E. (2015). Does the amount of time mothers spend with children or adolescents matter? *Journal of Marriage and Family*, 77(2), 355-372. <https://doi.org/10.1111/jomf.12170>
- Miller, T. (2007). "Is this what motherhood is all about?": Weaving experiences and discourse through transition to first-time motherhood. *Gender & Society*, 21(3), 337-358. <https://doi.org/10.1177/0891243207300561>
- Miller, T. (2010). *Annelik duygusu: Mitler ve denetimler* (1. bs). İstanbul: İletişim.
- Mills, M., Rindfuss, R. R., McDonald, P., Te Velde, E. ve ESHRE Reproduction Force, S. T. adına. (2011). Why do people postpone parenthood? Reasons and social policy incentives. *Human Reproduction Update*, 17(6), 848-860. <https://doi.org/10.1093/humupd/dmr026>
- Mollborn, S. (2017). Teenage mothers today: What we know and how it matters. *Child Development Perspectives*, 11(1), 63-69. <https://doi.org/10.1111/cdep.12205>
- Momota, A. ve Horii, R. (2013). Timing of childbirth, capital accumulation, and economic welfare. *Oxford Economic Papers*, 65(2), 494-522. <https://doi.org/10.1093/oep/gps027>
- Moore, J. (2017). Facets of agency in stories of transforming from childless by choice to mother. *Journal of Marriage and Family*, 79(4), 1144-1159. <https://doi.org/10.1111/jomf.12402>
- Moore, J. (2018). From "I'm never having children" to motherhood: A critical analysis of silence and voice in negotiations of childbearing face. *Women's Studies in Communication*, 41(1), 1-21. <https://doi.org/10.1080/07491409.2017.1421282>

- Murphy, E. (2000). Risk, responsibility, and rhetoric in infant feeding. *Journal of Contemporary Ethnography*, 29(3), 291-325.
- Murphy, E. (2003). Expertise and forms of knowledge in the government of families. *The Sociological Review*, 51(4), 433-462. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2003.00430.x>
- Myers, K. (2017). "If I'm going to do it, I'm going to do it right": Intensive mothering ideologies among childless women who elect egg freezing. *Gender & Society*, 31(6), 777-803. <https://doi.org/10.1177/0891243217732329>
- Mynarska, M. ve Rytel, J. (2020). Fertility desires of childless Poles: Which childbearing motives matter for men and women? *Journal of Family Issues*, 41(1), 7-32. <https://doi.org/10.1177/0192513X19868257>
- Nandy, A. (2013). Outliers of motherhood: Incomplete women or fuller humans? *Economic and Political Weekly*, 48(44), 53-59.
- Neugarten, B. L. (1976). Adaptation and the life cycle. *The Counseling Psychologist*, 6(1), 16-20. <https://doi.org/10.1177/001100007600600104>
- Neugarten, B. L. (1979). Time, age, and the life cycle. *The American Journal of Psychiatry*, 136(7). <https://doi.org/10.1176/ajp.136.7.887>
- Ní Bhrolcháin, M. ve Beaujouan, É. (2012). Fertility postponement is largely due to rising educational enrolment. *Population Studies*, 66(3), 311-327. <https://doi.org/10.1080/00324728.2012.697569>
- Nilsen, A., Guerreiro, M. D., Kovacheva, S. ve Smithson, J. (2012). Comparing transitions to motherhood across contexts. İçinde A. Nilsen, J. Brannen ve S. Lewis (Ed.), *Transitions to parenthood in Europe: A comparative life perspective* (ss. 41-65). Bristol: Policy Press.

- Nitsche, N. ve Hayford, S. R. (2020). Preferences, partners, and parenthood: Linking early fertility desires, marriage timing, and achieved fertility. *Demography*, 57(6), 1975-2001. <https://doi.org/10.1007/s13524-020-00927-y>
- O'Brien Hallstein, D. L. (2010). The intriguing history and silences of *Of woman born*: Rereading Adrienne Rich rhetorically to better understand the contemporary context. *Feminist Formations*, 22(2), 18-41. <https://doi.org/10.1353/ff.2010.0003>
- O'Brien, Y. ve Wingfield, M. B. (2019). Reproductive ageing—Turning back the clock? *Irish Journal of Medical Science* (1971 -), 188(1), 161-167. <https://doi.org/10.1007/s11845-018-1769-2>
- Oktik, N. ve Ünal Reşitoğlu, H. (Ed.). (2018). *Aileyi anlamak: Disiplinler arası yaklaşım*. Ankara: Nobel.
- O'Reilly, A. (2004). Introduction. İçinde A. O'Reilly (Ed.), *From motherhood to mothering: The legacy of Adrienne Rich's "Of woman born"*. Albany: State University of New York Press.
- O'Reilly, A. (2006). *Rocking the cradle: Thoughts on motherhood, feminism and the possibility of empowered mothering*. Toronto: Demeter Press.
- Ozansoy Tunçdemir, N. (2024). Toplumsal cinsiyet ve annelik: Kadınların deneyimleri üzerinden nitel bir araştırma. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 7(1), 26-55. <https://doi.org/10.33708/ktc.1379935>
- Öztekin, M. (2019). *Ankara'da çalışan kadınlarda kadın ve annelik algısının tezahürleri* (Tez no: 594764) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Parsons, T. ve Fox, R. (1952). Illness, therapy and the modern urban American family. *Journal of Social Issues*, 8(4), 31-44. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1952.tb01861.x>

- Pedersen, S. (2016). The good, the bad and the ‘good enough’ mother on the UK parenting forum Mumsnet. *Women’s Studies International Forum*, 59, 32-38. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2016.09.004>
- Pekel Uludağı, N. ve Akbaş, G. (2019). Evlilik ile çocuk sahibi olmaya ilişkin sosyal saat algısı ve evlilik doyumu. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 183-219. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.546772>
- Pepin, J. R., Sayer, L. C. ve Casper, L. M. (2018). Marital status and mothers’ time use: Childcare, housework, leisure, and sleep. *Demography*, 55(1), 107-133. <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0647-x>
- Perälä-Littunen, S. ve Böök, M. L. (2012). The beginning and end of parental responsibility—Finnish parents’ views. *Journal of Comparative Family Studies*, 43(6), 925-941. <https://doi.org/10.3138/jcfs.43.6.925>
- Pink, S., Leopold, T. ve Engelhardt, H. (2014). Fertility and social interaction at the workplace: Does childbearing spread among colleagues? *Advances in Life Course Research*, 21, 113-122. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2013.12.001>
- Plant, J. (2015). Motherhood. İçinde T. Aubry ve T. Travis (Ed.), *Rethinking therapeutic culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Prikhidko, A. ve Swank, J. M. (2018). Motherhood experiences and expectations: A qualitative exploration of mothers of toddlers. *The Family Journal*, 26(3), 278-284. <https://doi.org/10.1177/1066480718795116>
- Prikhidko, A. ve Swank, J. M. (2019). Examining parent anger and emotion regulation in the context of intensive parenting. *The Family Journal*, 27(4), 366-372. <https://doi.org/10.1177/1066480719855371>
- Rabinow, P. (1984). Introduction. İçinde P. Rabinow (Ed.), *The Foucault reader* (1. bs). New York: Pantheon Books.

- Raphael-Leff, J. (2010). Healthy maternal ambivalence. *Studies in the Maternal*, 2(1), 1-15. <https://doi.org/10.16995/sim.97>
- Rich, A. (1976). *Of woman born: Motherhood as experience and institution* (10. bs). New York: Norton.
- Rimon-Zarfaty, N. ve Schicktanz, S. (2022). The emergence of temporality in attitudes towards cryo-fertility: A case study comparing German and Israeli social egg freezing users. *History and Philosophy of the Life Sciences*, 44(2), 19. <https://doi.org/10.1007/s40656-022-00495-x>
- Rippeyoung, P. L. F. ve Noonan, M. C. (2012). Is breastfeeding truly cost free? Income consequences of breastfeeding for women. *American Sociological Review*, 77(2), 244-267. Ocak 5, 2025 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/23102570> - adresinden alındı.
- Rocheft, F. (2020). *Feminizmler tarihi* (Ö. Altun, Çev.; 1. bs). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Roeters, A. ve Gracia, P. (2016). Child care time, parents' well-being, and gender: Evidence from the American Time Use Survey. *Journal of Child and Family Studies*, 25(8), 2469-2479. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0416-7>
- Rogan, F., Shimed, V., Barclay, L., Everitt, L. ve Wylli, A. (1997). 'Becoming a mother'—Developing a new theory of early motherhood. *Journal of Advanced Nursing*, 25(5), 877-885. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.1997025877.x>
- Roosa, M. W. (1988). The effect of age in the transition to parenthood: Are delayed childbearers a unique group? *Family Relations*, 37(3), 322. <https://doi.org/10.2307/584570>
- Rosina, A. ve Testa, M. R. (2009). Couples' first child intentions and disagreement: An analysis of the Italian case. *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, 25(4), 487-502. <https://doi.org/10.1007/s10680-009-9188-8>

- Rotkirch, A. (2020). The wish for a child. *Vienna Yearbook of Population Research*, 18, 49-61. <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2020.deb05>
- Rottenberg, C. (2014). The rise of neoliberal feminism. *Cultural Studies*, 28(3), 418-437. <https://doi.org/10.1080/09502386.2013.857361>
- Ruckdeschel, K. (2012). Comparing desired fertility and perceptions of motherhood in Germany and France. *Demográfia*, 55(5. English Edition), 5-36.
- Ruddick, S. (1989). *Maternal thinking: Toward a politics of peace*. New York: Ballantine Books. Aralık 7, 2024 tarihinde, <https://archive.org/details/maternalthinking0000rudd/page/n5/mode/2up> adresinden alındı.
- Russo, N. F. (1976). The motherhood mandate. *Journal of Social Issues*, 32(3), 143-153. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1976.tb02603.x>
- Rybińska, A. (2014). Motherhood after the age of 35 in Poland. *Studia Demograficzne*, 1(165), 7-28. <https://doi.org/10.33119/SD.2014.1.1>
- Rybińska, A. ve Morgan, S. P. (2019). Childless expectations and childlessness over the life course. *Social Forces*, 97(4), 1571-1602. <https://doi.org/10.1093/sf/soy098>
- Sadıkoğlu, Z. Z. (2023). *Yeni anneliğin sosyolojisi: Postmodern zamanda anne olmak* (1. bs, Sayı 278). İstanbul: Alfa.
- Sadıkoğlu, Z. Z. ve Erdoğan Coşkun, A. (2024). Being ‘a good mother’ in Türkiye: Negotiating expert advice and intensive motherhood. *Families, Relationships and Societies*, 13(4), 586-602. <https://doi.org/10.1332/20467435Y2023D000000009>
- Salecl, R. (2021). *Seçme ikilemi* (2. bs). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar* (3. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sanner, C. ve Coleman, M. (2017). (Re)constructing family images: Stepmotherhood before biological motherhood. *Journal of Marriage and Family*, 79(5), 1462-1477. <https://doi.org/10.1111/jomf.12428>
- Sarı, T. (2014). *Öznelik kapasitesi bağlamında biyolojik annelik: Üremeye yardımcı teknolojileri kullanan kadınların deneyimleri* (Tez no: 366603) [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Sarıtaş, S. ve Bozkurt, A. (2020). Annelik deneyimleri üzerine nitel bir araştırma. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 40-47.
- Savelieva, K., Jokela, M. ve Rotkirch, A. (2023). Reasons to postpone childbearing during fertility decline in Finland. *Marriage & Family Review*, 59(3), 253-276. <https://doi.org/10.1080/01494929.2022.2083283>
- Schlesinger, B. (1987). Postponed parenthood: A Canadian study. *Family Court Review*, 25(2), 21-26. <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1987.tb00167.x>
- Schlesinger, B. ve Schlesinger, R. (1989). Postponed parenthood: Trends and issues. *Journal of Comparative Family Studies*, 20(3), 355-363. <https://doi.org/10.3138/jcfs.20.3.355>
- Schober, P. S. (2012). Parental leave policies and child care time in couples after childbirth. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2020177>
- Schober, P. S. (2013). The parenthood effect on gender inequality: Explaining the change in paid and domestic work when British couples become parents. *European Sociological Review*, 29(1), 74-85. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr041>
- Schytt, E., Nilsen, A. B. V. ve Bernhardt, E. (2014). Still childless at the age of 28 to 40 years: A cross-sectional study of Swedish women's and men's reproductive intentions. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 5(1), 23-29. <https://doi.org/10.1016/j.srhc.2013.11.001>

- Scott, J. ve Alwin, D. F. (1989). Gender differences in parental strain. *Journal of Family Issues*, 10(4), 482-503. <https://doi.org/10.1177/019251389010004004>
- Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den *Kadınlık mı Annelik mi?*, Tina Miller'dan *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler* ve Corinne Maier'den *No Kid* üzerinden bir karşılaştırmalı. *fe dergi feminist eleştiri*, 7(2), 72-86. https://doi.org/10.1501/Fe0001_00000000144
- Shaw, R. (2004). Performing breastfeeding: Embodiment, ethics and the maternal subject. *Feminist Review*, 78, 99-116. Ekim 23, 2024 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/3874408> - adresinden alınmıştır.
- Shelton, N. ve Johnson, S. (2006). 'I think motherhood for me was a bit like a double-edged sword': The narratives of older mothers. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 16(4), 316-330. <https://doi.org/10.1002/casp.867>
- Shloim, N., Hugh-Jones, S., Rudolf, M. C. J., Feltbower, R. G., Lans, O. ve Hetherington, M. M. (2015). "It's like giving him a piece of me.": Exploring UK and Israeli women's accounts of motherhood and feeding. *Appetite*, 95, 58-66. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2015.06.004>
- Shloim, N., Lans, O., Brown, M., McKelvie, S., Cohen, S. ve Cahill, J. (2020). "Motherhood is like a roller coaster... lots of ups, then downs, something chaotic..."; UK & Israeli women's experiences of motherhood 6-12 months postpartum. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 38(5), 523-545. <https://doi.org/10.1080/02646838.2019.1631448>
- Sieben, A. ve Gürcüoğlu, A. Y. (2020). Cultural spaces of popularized psychological knowledge: Attachment parenting in Turkey. *Culture & Psychology*, 26(3), 335-357. <https://doi.org/10.1177/1354067X19861055>
- Smajdor, A. (2009). Between fecklessness and selfishness: Is there a biologically optimal time for motherhood? İçinde F. Simonstein (Ed.), *Reprogen-ethics and the future*

- of gender (ss. 105-117). Dordrecht: Springer Netherlands.
https://doi.org/10.1007/978-90-481-2475-6_9
- Smith, D. E. (1974). Women's perspective as a radical critique of sociology. *Sociological Inquiry*, 44(1), 7-13. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1974.tb00718.x>
- SmithBattle, L. (2018). Teen mothering in the United States: Fertile ground for shifting the paradigm. İçinde A. Kamp ve M. McSharry (Ed.), *Re/Assembling the pregnant and parenting teenager: Narratives from the field* (ss. 75-103). Bern: Peter Lang AG. Aralık 26, 2024 tarihinde, <https://www.jstor.org/stable/j.ctv2t4b9h.7> - adresinden alındı.
- Smyth, C. ve Craig, L. (2017). Conforming to intensive parenting ideals: Willingness, reluctance and social context. *Families, Relationships and Societies*, 6(1), 107-124. <https://doi.org/10.1332/204674315X14393034138937>
- Sobotka, T. (2006). In pursuit of higher education, do we postpone parenthood too long? *Gender Medicine*, 3(3), 183-186. [https://doi.org/10.1016/S1550-8579\(06\)80206-8](https://doi.org/10.1016/S1550-8579(06)80206-8)
- Solnit, R. (2022). *Tüm soruların anası* (E. Ersavcı, ev.; 1. bs). İstanbul: Siren Yayınları.
- Southerton, D. (2006). Analysing the temporal organization of daily life: Social constraints, practices and their allocation. *Sociology*, 40(3), 435-454. <https://doi.org/10.1177/0038038506063668>
- Soysal Al, İ. (2017). Quotidian realities of organic mothering in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 57, 61-84. <https://doi.org/10.1017/npt.2017.29>
- Stahnke, B., Blackstone, A. ve Howard, H. (2020). Lived experiences and life satisfaction of childfree women in late life. *The Family Journal*, 28(2), 159-167. <https://doi.org/10.1177/1066480720911611>

- Stearns, C. A. (1999). Breastfeeding and the good maternal body. *Gender and Society*, 13(3), 308-325. Aralık 28, 2024 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/190257> - adresinden alındı.
- Stearns, C. A. (2009). The work of breastfeeding. *Women's Studies Quarterly*, 37(3/4), 63-80. Aralık 28, 2024 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/27740575> - adresinden alındı.
- Stewart, J. (2003). The mommy track: The consequences of gender ideology and aspirations on age at first motherhood. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 30(2). <https://doi.org/10.15453/0191-5096.2892>
- TÜİK. (2017, Mayıs 18). *Doğum istatistikleri, 2016*. Aralık 15, 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2016-24647> - adresinden alındı.
- TÜİK. (2022, Mayıs 12). *Doğum istatistikleri, 2021*. Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni. Aralık 15, 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2021-45547> - adresinden alındı.
- TÜİK. (2024, Mayıs 15). *Doğum istatistikleri, 2023*. Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni. Aralık 15, 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2023-53708> - adresinden alındı.
- Uluğtekin, M. G. (2002). *A sociological analysis of motherhood ideology in Turkey* (Tez no: 116765) [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2015). İş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları: Türkiye’de yeni politika arayışları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 723-750.

- Van de Kaa, D. J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42(1), 1-58.
- Van de Kaa, D. J. (2004). Is the second demographic transition a useful research concept: Questions and answers. *Vienna Yearbook of Population Research*, 1(2004), 4-10.
<https://doi.org/10.1553/populationyearbook2004s4>
- Vandenbeld Giles, M. (2014). Mothers of the world unite: Gender inequality and poverty under the neo-liberal state. *Development*, 57(3-4), 416-422.
<https://doi.org/10.1057/dev.2015.8>
- Vignoli, D., Bazzani, G., Guetto, R., Minello, A. ve Pirani, E. (2020). Uncertainty and narratives of the future: A theoretical framework for contemporary fertility. İçinde R. Schoen (Ed.), *Analyzing contemporary fertility* (Cilt 51, ss. 25-47). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-48519-1_3
- Vignoli, D., Tocchioni, V. ve Mattei, A. (2020). The impact of job uncertainty on first-birth postponement. *Advances in Life Course Research*, 45, 100308.
<https://doi.org/10.1016/j.alcr.2019.100308>
- Voydanoff, P. (1988). Work role characteristics, family structure demands, and work/family conflict. *Journal of Marriage and the Family*, 50(3), 749.
<https://doi.org/10.2307/352644>
- Waggoner, M. R. (2011). Monitoring milk and motherhood: Lactation consultants and the dilemmas of breastfeeding advocacy. *International Journal of Sociology of the Family*, 37(1), 153-171. Ocak 7, 2020 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/23029791> - adresinden alındı.
- Walby, S. (1989). Theorising patriarchy. *Sociology*, 23(2), 213-234.
<https://doi.org/10.1177/0038038589023002004>

- Wall, G. (2001). Moral constructions of motherhood in breastfeeding discourse. *Gender and Society*, 15(4), 592-610. Ocak 7, 2020 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/3081924> - adresinden alındı.
- Wall, G. (2004). Is your child's brain potential maximized?: Mothering in an age of new brain research. *Atlantis*, 28(2), 41-50.
- Wall, G. (2018). 'Love builds brains': Representations of attachment and children's brain development in parenting education material. *Sociology of Health & Illness*, 40(3), 395-409. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12632>
- Weigert, A. J. (1983). Identity: Its emergence within sociological psychology. *Symbolic Interaction*, 6(2), 183-206. <https://doi.org/10.1525/si.1983.6.2.183>
- Weingarten, K. (1995). Radical listening: Challenging cultural beliefs for and about mothers. *Journal of Feminist Family Therapy*, 7(1-2), 7-22. https://doi.org/10.1300/J086v07n01_02
- Wetterberg, A. (2004). My body, my choice... My responsibility: The pregnant woman as caretaker of the fetal person. *Berkeley Journal of Sociology*, 48, 26-49. Eylül 17, 2021 tarihinde, <http://www.jstor.org/stable/41035591> - adresinden alındı.
- Whitehead, K. (2016). Motherhood as a gendered entitlement: Intentionality, "Othering," and homosociality in the online infertility community. *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne de Sociologie*, 53(1), 94-122. <https://doi.org/10.1111/cars.12093>
- Widding, U. (2015). Parenting ideals and (un-)troubled parent positions. *Pedagogy, Culture & Society*, 23(1), 45-64. <https://doi.org/10.1080/14681366.2014.919955>
- Wilkie, J. R. (1981). The trend toward delayed parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 43(3), 583. <https://doi.org/10.2307/351759>

- Williamson, L. E. A., Lawson, K. L., Downe, P. J. ve Pierson, R. A. (2014). Informed reproductive decision-making: The impact of providing fertility information on fertility knowledge and intentions to delay childbearing. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Canada*, 36(5), 400-405. [https://doi.org/10.1016/S1701-2163\(15\)30585-5](https://doi.org/10.1016/S1701-2163(15)30585-5)
- Windridge, K. C. ve Berryman, J. C. (1999). Women's experiences of giving birth after 35. *Birth*, 26(1), 16-23. <https://doi.org/10.1046/j.1523-536x.1999.00016.x>
- Wolf, J. (2010). *Is breast best? Taking on the breastfeeding experts and the new high stakes of motherhood*. New York: New York University Press.
- Wolf, J. B. (2007). Is breast really best? Risk and total motherhood in the National Breastfeeding Awareness Campaign. *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 32(4), 595-636. <https://doi.org/10.1215/03616878-2007-018>
- Wood, J. ve Neels, K. (2017). First a job, then a child? Subgroup variation in women's employment-fertility link. *Advances in Life Course Research*, 33, 38-52. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2016.09.003>
- Wu, Z. ve MacNeill, L. (2002). Education, work, and childbearing after age 30. *Journal of Comparative Family Studies*, 33(2), 191-213. <https://doi.org/10.3138/jcfs.33.2.191>
- Wyndham, N., Marin Figueira, P. G. ve Patrizio, P. (2012). A persistent misperception: Assisted reproductive technology can reverse the "aged biological clock." *Fertility and Sterility*, 97(5), 1044-1047. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2012.02.015>
- Yang, Y.-O., Peden-McAlpine, C. ve Chen, C.-H. (2007). A qualitative study of the experiences of Taiwanese women having their first baby after the age of 35 years. *Midwifery*, 23(4), 343-349. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2006.03.009>

Yurtseven, Y. (2018). *Türkiye’de anne olarak kadın: KADEM örneğinde annelik söylemi* (Tez no: 612355) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Zelizer, V. A., Crittenden, A., Folbre, N. ve Williams, J. (2002). The price of motherhood: Why the most important job in the world is still the least valued. *Contemporary Sociology*, 31(2), 115. <https://doi.org/10.2307/3089463>

EKLER

Ek:1: T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Kararı

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

Ek:2: Derinlemesine Görüşme Soruları

Birinci Grup (30 yaş üstü henüz çocuğu olmayanlar):

1. Biraz kendinizden bahseder misiniz kaç yaşındasınız, nerede yaşıyorsunuz, ne iş yapıyorsunuz, eğitim durumunuz nedir, evli misiniz/ilişkiniz var mı vs.
2. Çocuk sahibi olmayı düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız ne zaman? Bu fikir hayatınızda ne kadar yer kaplıyor ya da bu zamana kadar herhangi bir dönemde yer kapladı mı? Bu konuda neler düşündüyseniz aklınıza gelen ne varsa bahsedebilir misiniz benim için söyleyeceğiniz her şey ilgili olacaktır. (Kaç çocuk sahibi olmayı düşünüyorsunuz? Bu kafanızdaki zamanlamayı etkiliyor mu?)
3. Sizce çocuk sahibi olmak için doğru zaman ve doğru koşullar diye bir şey var mı? Siz ne zaman ve hangi koşullarda çocuk sahibi olmayı düşünüyorsunuz?
4. Şu ana kadar çocuk sahibi olmayı düşünen biri olarak şimdiye kadar çocuk sahibi olmanızın önüne geçen neydi? Sizi çocuk yapmaya teşvik eden ya da uzaklaştıran faktörler nelerdir?
5. Çocuk bakımına dair düşüncelerinizi öğrenebilir miyim, sizce çocuktan birincil olarak kim sorumlu oluyor? (Bu ebeveyn olma fikrine yaklaşımınızı etkiliyor mu?)
6. Anneliği nasıl tanımlarsınız? Anne olmak neleri barındırır, bir kadının hayatını nasıl değiştirir?
7. Ebeveynlik sürecinde partnere ilişkin fikirleriniz neler, sizce gerekli mi, gerekliyse onun sorumlulukları, iş bölümü nasıl olmalı?
8. Sizce çocuk şu andaki hayatınızı nasıl değiştirdi?
9. İdeal anne olmanın alt ve üst yaş limiti var mı sizin için, varsa bunları neleri gözeterek belirliyorsunuz?
10. Şu anda çocuk sahibi olmamanıza dair yakın ya da uzak çevrenizde/ailenizde/iş yerinizde size baskı ya da destek var mı? ya da insanlar çocuğa dair sorular soruyorlar mı size? Diğer insanların bu konudaki tepkileri size nasıl hissettiriyor?
11. Sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı ya da araştırmaya dair herhangi bir yorumunuz?

İkinci grup (30 yaşın üstünde anne olanlar) için görüşme soruları:

1. Kendinizden bahseder misiniz kaç yaşındasınız, nerede yaşıyorsunuz, ne iş yapıyorsunuz, eğitim durumunuz nedir, evli misiniz/ilişkiniz var, kaç çocuğunuz var, kaç yaşında çocuk sahibi oldunuz vs.
2. Çocuk sahibi olma sürecinizden biraz bahseder misiniz? Nasıl karar verdiniz, ne gibi öncelikleriniz oldu bu kararı verirken, sizi teşvik eden ya da uzaklaştıran faktörler nelerdi? Herhangi bir şeyin olmasını/tamamlanmasını beklediğinizi ya da çocuk sahibi olmayı “ertelediğinizi” söyleyebilir miyiz, öyleyse bun(lar)a ne(ler) sebep olmuştu?
3. Sizce çocuk sahibi olmak için doğru zaman/koşullar gibi bir şey var mı?
4. Çocuk bakımına dair düşüncelerinizi öğrenebilir miyim, çocuğun bakımından birincil olarak kimin sorumlu olduğunu düşünüyorsunuz? Ebeveynlik sürecinde sorumluluğu bölüşmek önemli mi sizce, evetse kimlerle?
5. Annelik izni, babalık izni, ücretli ve ücretsiz izin hakları kreş vs. gibi konularda ne düşünüyorsunuz, imkanlar yeterli mi? (değilse farklı olsaydı çocuk zamanlaması ve sayısı gibi konularda fikriniz değişir miydi?)³
6. Anneliği nasıl tanımlarsınız? Anne olmak neleri barındırır, bir kadının hayatını nasıl değiştirir? Çocuğunuz sizin hayatınızı nasıl değiştirdi? Çocuğunuz anneliğe dair tanımınızda nasıl değişikliklere yol açtı? Bu tanım çocuk yapma kararınızda ve zamanlamasında özellikle sizin hayatınıza olan etkileri üzerinden düşünerek etkili oldu mu?
7. İdeal anne olmanın alt ve üst yaş limiti var mı sizin için, varsa bunları neleri gözeterek belirliyorsunuz? Bu çocuk öncesinde ve sonrasında farklı mıydı?
8. Çocuk sahibi olmadan önce size bu konuda sorular soruluyor muydu, üzerinizde herhangi bir baskı hissetmiş miydiniz? Diğer insanların bu konudaki tepkileri nasıldı, size ne hissettirmişti?

Sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı ya da araştırmaya dair herhangi bir yorumunuz?

ÖZ GEÇMİŞ

Tuğçe AYSU GÜMÜŞ

Eğitim

Derece	Yıl	Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı/Programı
Doktora	2025	Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı
Yüksek Lisans	2015	Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Kültürel İncelemeler Programı
Lisans	2012	Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

İş/İstihdam (Varsa)

Yıl	Görev
2018-	Araştırma Görevlisi, Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler

Utopian Studies Society

Alınan Burs ve Ödüller (Varsa)

Yıl	Burs/Ödül
2012-2014	TÜBİTAK BİDEB 2211 Yurt İçi Yüksek Lisans Bursu
2007-2012	TÜBİTAK BİDEB 2205 Yurt İçi Lisans Bursu Eğitim Bursu

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

Aysu, T. (2017). "Dystopia or a Utopia: Will the humans ever have to face a situation where they will actively stand with or against their own creations?" *18th Utopian Studies Society Conference: Solidarity and Utopia*. Gdansk, Polonya 5-8 Temmuz 2017 Book of Abstracts, s. 48

